

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

100. Yıl Anısına

Balkan Savaşları

SAİT PERTEV DEMİRHAN

Balkan Savaşı'nda Büyük Gene Karargâh

*Balkan Savaşı'nda Büyük Genel Karargâh***SAİT PERTEV DEMİRHAN**

(1871 İstanbul, 1964) Harp Akademisi'ni bitirdikten sonra Genelkurmay 2. Şubesine atanmıştır. Almanya'da eğitim gördükten sonra birçok görevde bulunmuştur. İşkodra'da, İtalya Savaşı nedeniyle Batı Ordusu 2. Kurmay Başkanlığında bulunmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nda İzmir, İstanbul ve Kafkas gibi cep-hede bulunmuştur. Genelkurmay Harp Tarihi Şubesi Müdürlüğü, Coğrafya Encümenliği ve Askerî Temyiz Mahkemesi Divan Üyeliği görevlerinde bulunmuştur.

SEMA DEMİRTAŞ (KİPER)

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümünden 1988 yılında mezun oldu. Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı üzerine çalışmaktadır.

Balkan Savaşı'nda Büyük Genel Karargâh

[*Balkan Harbi'nde Büyük Karargâh-ı Umumi*, İstanbul Askerî Matbaası, İstanbul, 1927]

© 2012, ALFA Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Kitabın tüm yayın hakları Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.'ne aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında hiçbir yöntemle çoğaltılamaz

Yayıncı ve Genel Yayın Yönetmeni M. Faruk Bayrak

Genel Müdür Vedat Bayrak

Yayın Yönetmeni Mustafa Küpüşoğlu

Dizi Editörü Özlem Çekmece

Kapak Tasarımı Ferah Perker

Grafik Uygulama Mürüvet Durna

ISBN 978-605-106-669-1

1. Basım: Aralık 2012

Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Ticarethane Sokak No: 53 34410 Cağaloğlu-İstanbul

Tel: 0(212) 511 53 03 (pbx) Faks: 0(212) 519 33 00

www.alfakitap.com - info@alfakitap.com

Sertifika no: 10905

Baskı ve Cilt

Melisa Matbaacılık

Çiftelavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8 Bayrampaşa-İstanbul

Tel: 0(212) 674 97 23 Faks: 0(212) 674 97 29

Sertifika no: 12088

100. Yıl Anısına

Balkan Savaşları

SAİT PERTEV DEMİRHAN

Balkan Savaşı'nda Büyük Genel Karargâh

Çeviri

Sema Demirtaş

ALFA | ARŞİV

Editör Notu:

Eserler Osmanlıcadan günümüz Türkçesine aktarılırken bugünün askerî terminolojisi ve yaygın tarih deyimleri esas alınmış, takvim çevirileri uygulanmıştır. Hatıratta geçen başlıca yer adları, bağlı bulundukları il merkezleriyle birlikte kitap sonunda bir liste halindedir. Yapılan değişikliklere uygun olarak unvanların karşılıkları şöyledir:

Birinci Ferik: Orgeneral

Ferik: Korgeneral

Mirliva: Tuğgeneral

Miralay: Albay

Kaymakam: Yarbay

Binbaşı: Binbaşı

Kolağası: Kıdemli Yüzbaşı

Yüzbaşı: Yüzbaşı

Mülâzım-ı evvel: Üsteğmen

Mülâzım-ı sâni: Teğmen

Nefer: Er

Numaralı dipnotlar yazara aittir.

İÇİNDEKİLER

Amaç.....	7
1 Ekim 1912 Salı.....	9
Birinci Ek Bilgi	20
Metne Gelelim	25
3 Ekim 1912 Perşembe	25
İkinci Ek Bilgi	26
Metne Geçelim.....	30
5 Ekim 1912 Cumartesi	31
Üçüncü Ek Bilgi	38
6 Ekim 1912 Pazar	64
7 Ekim 1912 Pazartesi	65
8 Ekim 1912 Salı.....	66
11 Ekim 1912 Cuma	67
12 Ekim 1912 Cumartesi	69
Dördüncü Ek Bilgi.....	78
Metne Gelelim	81
Beşinci Ek Bilgi	87
13 Ekim 1912 Pazar	90
14 Ekim 1912 Pazartesi	94

15 Ekim 1912 Salı.....	96
16 Ekim 1912 Çarşamba.....	98
17 Ekim 1912 Perşembe.....	102
18 Ekim 1912 Cuma.....	107
19 Ekim 1912 Cumartesi.....	108
20 Ekim 1912 Pazar.....	112
Altıncı Ek Bilgi.....	125
Metne Gelelim.....	129
Yedinci Ek Bilgi.....	131
21 Ekim 1912 Pazartesi.....	135
22 Ekim 1912 Salı.....	138
23 Ekim 1912 Çarşamba.....	140
24 Ekim 1912 Perşembe.....	151
Sekizinci Ek Bilgi.....	153
Metne Gelelim.....	156
25 Ekim 1912 Cuma.....	161
26 Ekim 1912 Cumartesi.....	163
27 Ekim 1912 Pazar.....	168
Dokuzuncu Ek Bilgi.....	177
Metne Gelelim.....	180
Onuncu Ek Bilgi.....	183
On Birinci Ek Bilgi.....	186
Son Bir İki Söz.....	193

EKLER

1 Numaralı Ek.....	205
2 Numaralı Ek.....	209
1 Numaralı Cetvel.....	218
METİNDE GEÇEN BAŞLICA YER İSİMLERİ.....	221
KAYNAKÇA.....	225
DİZİN.....	227

Amaç

1913 yılı Mayıs ve Haziran aylarında Hadımköy civarındaki Sancaktepe genel karargâhında kaleme alınmış olan bu satırlar günlük anılar şeklinde bir araya getirilmiş ve o zamandan sonra metinde hemen hiçbir değişiklik yapılmamıştır. Yalnız Balkan Savaşı'na dair sonradan yayımlanan çok önemli kitap ve belgeler görülmesinin ardından uygun yerlere yeni ek bilgiler konulmuş, bu bilgilerin hepsi eserde tamamen ince harflerle* yazılmıştır.

Esasen, eserin yazıldığı tarihte Başkomutan Vekili olan Korgeneral¹ Ahmet İzzet Bey'in görüşleri doğrultusunda yazılmış olan bu satırları şimdi yayımlamadaki amacım; Balkan Savaşı'nda Osmanlı ordusunun Trakya harekât bölgesi içindeki yığınak ve ilk harekâtına dair şimdiye kadar gerek şifahen, gerekse yazılı olarak yapılan birçok eleştiri ve tartışmalara karşı samimiyetle gerçekleri ortaya koymak ve Balkan Savaşı'na dair yazılacak resmî harp tarihimiz için,

[∞] Bu kısımlarda farklı yazı karakterleri kullanılmıştır –ed.n.

¹ Mareşal ve Sadrazam.

o zamanki büyük genel karargâhın hangi sebep ve etkiler altında tedbir ve düzen aldığı hakkında, önemli ve güvenilir belgeler hazırlamış olmaktadır.

Eserin değerlendirilmesi için 1/210.000 ölçekli Rumeli haritası paftalarının elde bulunması gerekir. Bu paftalar olmazsa ayrıntılı başka bir Rumeli haritasına başvurulması da yeterli olabilir.

Eserin içindeki tarihler, Balkan Savaşı zamanında henüz yürürlükte olan eski Rumî tarihlerdir.[∞]

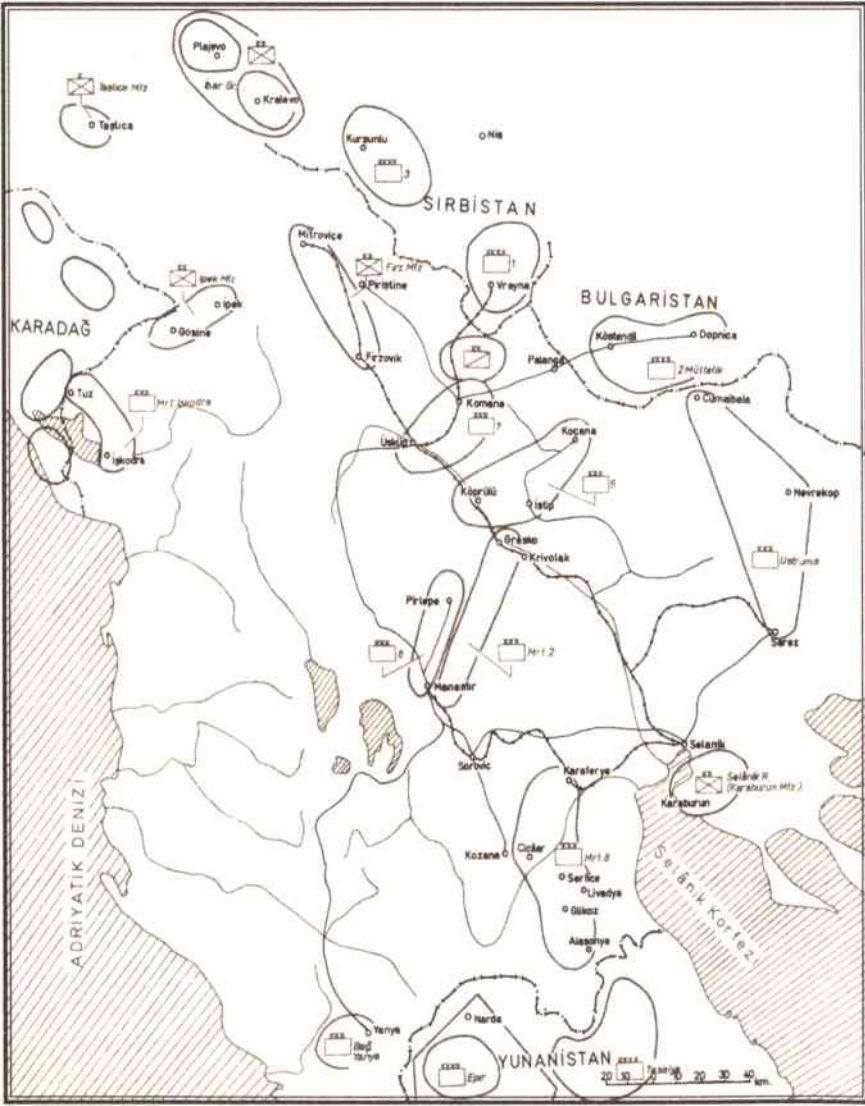
∞ Metin içerisindeki tarihler Miladî takvime çevrilmiştir –çn.

1 Ekim 1912 Salı

1 Ekim* Salı sabahı yayınlanan gazetelerde, Bulgaristan ve Sırbistan hükümetlerinin ordularına genel seferberlik emri verdikleri okundu. Hatırımda kaldığına göre Rumeli’de uygulanacak yeni redif* teşkilatı hakkında görüşmek üzere önceden kararlaştırıldığı gibi saat 10’da 1. Ordu Müfettişliği Dairesinde Ordu Müfettişi Abdullah Paşa, Genelkurmay Başkan Vekili Hadi Paşa, 1. ve 2. Ordu Müfettişlikleri Kurmay Başkanları Albay Cevat ve Albay Cemal Beylerle buluşuldu. Bulgaristan, Sırbistan ve hatta Yunanistan’ın seferberlikleri görüşüldü. Abdullah ve Hadi Paşalar hemen bir otomobile binerek Bâbüâli’ye gittiler. Toplantı halinde olan Heyet-i Vükelâ’ya Osmanlı ordusunun seferber edilmesi gerektiğini anlattılar. Durum Padişaha arz edildi. Aynı gün; **“1. ve 2. Ordu Müfettişliklerindeki nizamiye, redif ve müstahfızlardan oluşan bütün birliklerle 3. Ordu Müfettişliğindeki birlikler ve 1, 2. Ordu Müfettişlikleri için ayrılan birlik-**

∞ Rumi 18 Eylül 1328.

∞ Redif: Zorunlu askerlik hizmetinin ardından 14 yıl boyunca askerlikle mükellef bulunan yaş aralığındaki kimseler –çn.

5 numaralı Sefer Planına Göre Batı Ordusu ve Balkan Müttefik Ordularının Genel Yığınak Planı

lerin seferber edilmesi” hakkında İrade-i Saniyye [Padişah Emri] yayınlandı. Bu konuda Harbiye Nezaretinden 1. ve 2. Ordu Müfettişliklerine yazılan emrin sureti şöyledir:

Osmanlı ordusu 5 numaralı projeye uygun olarak genel seferberliğe, daha sonra yığınak yapmaya başlayacaktır. Kosova, İzmir ve Çanakkale’de bulunan tümenlere 16 ve 29 Eylül 1912 tarihli tezkerelerle² tebliğ edilen hükümler uygulanacaktır. Toplanacak ihtiyat ve redifler arasında % 25 oranında gayrimüslim çağırılacaktır.

Levazım Dairesine verilen muhtırada;

Genel seferberlik ilan edildiğinden, bir taraftan **seferberlik planına göre belirli yerlere erzak toplanmakla beraber,** diğer taraftan hâlâ nerelerde ne miktar ihtiyat erzak bulunduğu ve bunların kaç er tayını ve hayvan yemi olduğuna dair bir yazının düzenlenmesi ve Genelkurmay’a bildirilmesi,

Topçu Dairesine verilen muhtırada;

Genel seferberlik ilan edilmiş olması nedeniyle **seferberlik planı gereğince belirli yerlere toplanacak cephanenin depolanması,** birliklerin cephanesinin ikmalî, şimdi nerelerde ne miktar fişek ve mermi bulunduğu dair bir yazının düzenlenmesi ve Genelkurmay’a gönderilmesi

emredildiği gibi yine o gün bütün dairelere gönderilen ortak bir yazıda;

1.ve 2. Ordu Müfettişliklerine mensup bütün nizamiye ve redif birlikleriyle 3. Ordu Müfettişliğine bağlı Samsun, Trabzon Redif ve 29, 30. Nizamiye Tümenlerinin, 5. Redif Müfettişliği ile 8. Kolorduya bağlı 26. Halep Niza-

2 Bu tezkerelerin suretleri Genelkurmayda olup İtalya Savaşı ve Arnavutluk olayı nedeniyle oralarda toplanmış olan birliklerin yığınak şekillerini ve hareketlerini göstermektedir.

miye, Halep ve Adana Redif Tümenlerinin seferber hale getirilmesi için gerekli emirlerin verildiğinin öğrenilmesi ve daha önce gönderilen **seferberlik muhtıralarının he-
men uygulamaya konulması**,

bildirildi.

Yine o gün Genelkurmay Dairesinde Büyük Genel Karargâhın kuruluş şekli konuşuldu. Hadi Paşa doğal olarak bütün seferber ordunun kurmay başkanlığını üstlenecekti. O sırada Vekâleten Genelkurmay İkinci Başkanlığı görevini yapmakta olan Tuğgeneral Ziya Paşa³ bu ordunun Birinci Kurmay Başkan Yardımcılığına, ben -ki önceden İzmir'de toplanmış olan Anadolu Batı Ordusunun kurmay başkanlığından on, on beş gün önce İstanbul'a dönmüştüm- de İkinci Kurmay Başkan Yardımcılığına tayin edildik.⁴ Büyük Genel Karargâhın 1. (Harp-Harekât) Şube Müdürlüğüne Yarbay Cemil, 2. (İstihbarat Şubesi) Müdürlüğüne, Albay Ali Hilmi, 3. (Menzil

3 Gerek Ziya Paşa gerek ben o zaman henüz albay rütbesindeydik.

4 Harbiye Nezareti tarafından Ordu Müfettişliklerine ve diğer makamlara; **"Osmanlı Ordusu 5 numaralı projeye uygun olarak genel seferberliği gerçekleştirmek için yığınak yapmaya başlayacaktır"** emri yazılıp gönderildiği zaman ben henüz İkinci Kurmay Başkan Yardımcılığına tayin edilmemiştim. Daha önce de ordunun seferberlik, yığınak ve harekât projeleriyle kesinlikle ilgilenmeyerek yalnız Genelkurmayın Birinci Şube Müdürlüğü göreviyle talim ve terbiye, harp tarihi, askeri yayınlar ve özellikle manevralarla meşgul olmuşum. Yalnız 1911 yılı başlarına doğru Goltz Paşa ile Selanik, İstip, Manastır ve Siroz mevkiilerine yaptığımız seyahatimizden dönüşte -ki bu seyahat esnasında Bulgar ve Sırlara karşı vakit kazanmak için tutulacak önemli bir mevki olması nedeniyle İstip'in tahkimine karar verilmiş ve projeleri de hazırlanmıştı- o zaman Genelkurmay Başkan Vekili olan Mahmut Paşa'nın emriyle Makedonya'da Bulgarlara karşı yığınak şekli hakkında özel bir proje hazırladığım gibi, 1911 yılı Ağustos ayında Karadağ'a karşı toplanan birliklerin kurmay başkanı sıfatıyla bulunduğum İşkodra'dan dönüşümden uzun süre sonra yine Mahmut Paşa'nın emriyle özellikle Karadağ'a karşı bir harekât planı hazırlamıştım. Bunlardan birincisi eserin sonundaki 1 numaralı Ek'te, ikincisi, 2 numaralı Ek'te belirtilmiştir.

ve Nakliyat) Şube Müdürlüğüne Yarbay Halil ve 4. (Evrak ve Muamelat) Şube Müdürlüğüne Binbaşı Ömer Beyler seçildi. Trakya harekât bölgesinde toplanacak olan Doğu Ordusu komutanlığına Korgeneral Abdullah, kurmay başkanlığına Albay Cevat, Makedonya harekât alanında toplanacak olan Batı Ordusu komutanlığına Korgeneral Ali Rıza ve Kurmay Başkanlığına Albay Cemal Beylerin tayinleri uygun görüldü.

Genelkurmay 3. Şubesi tarafından düzenlenen ve harekât planının bir özetiyle beraber daha barış zamanında çok gizli olarak 1. ve 2. Ordu Müfettişliklerine verilmiş olan, 1912-1913 senesi seferberlik planındaki 5 numaralı projeye –yani aynı zamanda Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ ile savaşıldığına– göre Doğu Ordusunun⁵ yığınak bölgesi şöyledir:

	Çıkarma İstasyonu	Yığınak Bölgesi	Menzil Merkez Noktası
Edirne Kalesi (40 tabur)	10. Nizamiye Tümeni Edirne	Edirne	Edirne
	Edirne Redif Tümeni		
	Gümülcine Redif Tümeni	.	
	Karahisar Redif Tümeni ⁶		
Kırcaali Müfrezesi (21 Tabur)	36. Nizamiye Alayı		
	Kırcaali Redif Tümeni	Kırcaali	Gümülcine ve İskeçe
	Kırcaali Müstahfız Taburları		

5 Batı Ordusuna ait harekât ve değerlendirmeden bahsedilmiştir.

6 Sonradan Babaeski Redif Tümeniyle değiştirilmiştir.

1. Kolordu (33 Tabur)	1. Nizamiye Tümeni Babaeski	Kırklareli [Kırkkilise] batısı	Kavaklı
	2. Nizamiye Tümeni		
	3. Nizamiye Tümeni		
2. Kolordu (33 Tabur)	4. Nizamiye Tümeni Babaeski	Hasköy	Huruşlu
	5. Nizamiye Tümeni		
	6. Nizamiye Tümeni		
3. Kolordu (30 Tabur)	7. Nizamiye Tümeni	Kırklareli ⁷	Kırklareli
	8. Nizamiye Tümeni		
	9. Nizamiye Tümeni		
4. Kolordu (34 Tabur)	11. Nizamiye Tümeni		
	12. Nizamiye Tümeni Pavliköy	Havsa kuzeyi	Pavliköy
	Bursa Redif Tümeni		
	İzmit Redif Tümeni		
15. Mürettep Kolordu (19 tabur)	32. Nizamiye Alayı Dimetoka	Dimetoka	Dimetoka
	Edremit Redif Tümeni		
	Çanakkale Redif Tümeni		
16. Mürettep Kolordu (36 Tabur)	24. Nizamiye Alayı Çerkesköy	Vize	Çerkesköy
	Babaeski Redif Tümeni ⁸		
	Konya Redif Tümeni		
	Ankara Redif Tümeni		
17. Redif Kolordusu (28 Tabur)	Ereğli Redif Tümeni Tekirdağ [Tskfurdağı]	Pavliköy kuzeyi	Pavliköy
	Kastamonu Redif Tümeni		
	Samsun Redif Tümeni		
18. Redif Kolordusu (27 Tabur)	Yozgat Redif Tümeni		
	Kayseri Redif Tümeni Lüleburgaz	Kırklareli güneybatısı	Babaeski
	Antalya Redif Tümeni		

7 Seferberlik planına göre Kırklareli Müstahkem Mevki 3. Nizamiye Ordusunun sağ kanadı ile tahkim edilecek ve savunulacaktır.

8 Sonradan Karahisar Tümeniyle değiştirilmiştir.

22. Redif Kolordusu (25 Tabur)	İzmir Redif Tümeni (Batı Ordusuna mahsus olup Manastır-Pirlepe hattında toplanacaktı.)		
	Denizli Redif Tümeni		
	Uşak Redif Tümeni		
	Aydın Redif Tümeni (Batı Ordusuna mahsus olup Glikavlaho-Livadye hattında toplanacaktı.)		
23. Mürettep Kolordu (34 Tabur)	26. Halep Nizamiye Tümeni		
	Adana Redif Tümeni	İstanbul	İstanbul
	Halep Redif Tümeni	Tekirdağ	Tekirdağ
24. Mürettep Kolordu (32 Tabur)	29. Erzurum Nizamiye Tümeni		
	30. Bayburt Nizamiye Tümeni		
	Trabzon Redif Tümeni	Lüleburgaz	Kırklareli Güneyi
Duruma göre önce Tümen halinde mahallerinde seferber olacak Tümenler (18 Tabur)	Fatih Redif Tümeni		
	Selimiye Redif Tümeni	İstanbul	

Bu şekilde Doğu Ordusundan; 40 tabur Edirne Müstahkem Mevkisinde ve 20 tabur Kırcaali civarında bulunacak; 3, 1, 2 ve 4. Nizamiye Kolorduları Kırklareli-Havsa genel hattında ve 15. Mürettep Kolordu Dimetoka'da toplanacaktı. Diğer kuvvetlerden 18. Redif Kolordusu Kırklareli güneybatısında, 24. Mürettep Kolordu Kırklareli güneyinde yani doğrudan doğruya 3. ve 1. Nizamiye Kolorduların yakınında toplanacaklar, 16. Mürettep Kolordu başlangıçta Vize civarında toplanıp ordunun sağ kanadını örtecekti. 17. Redif Kolordusu Pavliköy kuzeyinde yani tahminen 2. ve 4. Niza-

miye Kolordularının gerisinde yığınağını tamamlayacak ve harekât alanına ulaşması nispeten gecikecek olan 23. Mürettep Kolordu, duruma göre İstanbul veya Tekirdağ'a çıkarılacaktı.

Birliklerin nakliyat, erzak, cephane, sağlık ve veterinerlik işleriyle ilgili hususları ve kolorduların menzil merkez noktaları ile genel olarak menzil hizmetleri vs bütünüyle arz edilen proje esasına göre daha barış zamanında ayrıntılı olarak düzenlenerek hazırlanmıştı. Yine bu esas üzerine, Kırklareli mevkiisi projede küçük ölçüde bir müstahkem mevki gibi görülerek içerisinde birçok top, cephane, erzak vs toplanmıştı.

Genelkurmay tarafından Balkan hükümetlerinin askerî teşkilatlarıyla seferberlik ve yığınak süreleri, buna karşı son ana kadar bizim farklı askerî durumlarımız ayrıntılı olarak incelenip değerlendirilerek barış zamanında tafsillatlı bir şekilde hazırlanmış ve onaylanmış olması gereken, daha önce uygun birlikleri kolordulara dağıtarak ona göre çeşitli hazırlıklarda bulunmaları tebliğ edilmiş olan belirli ve resmî bir projeyi seferberliğin ilanı ile birlikte birden bire değiştirmeye başlamak uygun olamazdı. Çünkü böylece bütün ordunun nakil ve yığınak işleri alt üst edilmiş ve düşmana karşı vakit kazanacak yerde bu yüzden aksine vakit kaybına fırsat verilmiş olurdu.⁹

9 1912-1913 Balkan Savaşı İnceleme Komisyonunun 1 numaralı raporunda; "... Başkomutanlıkta stratejik yığınak hakkında belirli bir karar ve plan görülemiyor. Mevcut olan plânların esasına uyulmamış fakat yeni bir şey de hazırlanmamıştır. Seferberliğin ilan edildiği gün, mevcut -ordu nizami birliklerinin konusu asıl halinde olmaması, daha önce 1908 girişli askerlerin terhis edilmiş olması nedeniyle kadroların çok zayıf bulunması vs gibi- şartlara göre yapmakta olduğumuz seferberliğin mutlaka gecikeceği açıkça ortadayken esasen seferberliğin tamamlanma süresine önemli ölçüde bağlı olan stratejik yığınakla ilgili bir değişiklik yapılmamıştır..." deniliyor, ki gerçekten gayet haklı ve yerinde bir

Ayrıca Genelkurmay tarafından daha önce düzenlenmiş olan harekât planında, Bulgaristan'ın gerek bütün kuvvetiyle, gerekse kuvvetinin büyük bir kısmıyla Trakya yönünden taarruz etmesi durumuna göre –düzenlenerek birinci şıkka göre kesin muharebeyi Lüleburgaz'ın gerisinde seçilen mevzisinin daha gerilerinde aramak ve kanatların dayanaacağı bir savunma mevzisinde yapmak düşünülmesine rağmen –Trakya (Doğu) Ordusu asıl birliklerinin öncelikle Yenice– Hasköy hattıyla gerisinde toplanması¹⁰ uygun görülmüştü. Bu nedenle küçük Slav devletiyle birlikte aleyhimize savaşa girişmesi adeta kesin olan Yunanistan'ın kendi donanmasıyla deniz ulaşımımızı kesme ihtimalinin yüksek

değerlendirmedir. Şöyle ki yapılması zorunlu olan bu gibi değişikliğin Genelkurmay Seferberlik Şubesi tarafından daha seferberliğin resmen ilamından, seferberlik ve yığınak projesinin her tarafa tebliğ ve gönderilmesinden önce yapılması ve her şeyin ona göre zamanında hazırlanmış olması gerekirdi.

İkdam Gazetesinin 17 Mayıs 1911 tarihli nüshasında “Balkan Savaşı'na Ait Haturalarım” başlığıyla Korgeneral Zeki Paşa'nın bu isimdeki bir eserini inceleyerek bir makale yazan (A.d) şu sözleri söylüyor; “..Zeki Paşa'nın hatıratından da anlıyoruz ki Balkan Savaşı'ndaki yenilginin en büyük sorumluluğu, ordunun yığınak, konuş ve sefer planlarını durumun gereklerine uymayan bir şekilde düzenleyip komutanlara tebliğ eden Başkomutanlık Genel Karargâhına yani Nazım Paşa ile emrindeki kurmay heyetine yüklenmektedir...” ve gerçekten Zeki Paşa bu eserinin 12. sayfasında; “... Genel Osmanlı Ordusu Başkomutanlığı... yalnız Bulgar ve Sırlara karşı savaşılacakmış gibi büsbütün başka bir duruma karşı önceden hazırlanmış olan kuruluş ve yığınak plânını uygulamaya koymuştu. Bunda ısrar ettiğinden Batı Orduları Genel Komutanlığını, kendiliğinden duruma göre tedbir almasını engelleyecek surette, çok zor ve nazik bir konumda bırakarak genel karargâhın emrine uymak zorunda bırakılmıştı...” diyordu. Büyük Genel Karargâh Batı Ordusu Komutanlığını hiçbir zaman kendiliğinden duruma göre gerekli tedbirleri alma konusunda engellememiştir. Eserimde Batı Ordusunun harekâtından bahsedilmemekle beraber, yukarıdaki iddiaların kayıtsız şartsız gerçeğe uymadığı görülecektir.

10 Bkz. 26. sayfada anlatılan “Harekât Planı” özeti.

*Balkan Savaşı öncesi Genelkurmay Başkanı olan ve hazırladığı sefer planları sıkça tartışılan
Meraşal İzzet Paşa'nın karargâhı*

olması nedeniyle İstanbul-Dedeağaç-Selanik demiryolunun muhafazası hiç olmazsa savaşın başında Trakya ve Makedonya harekât bölgeleri arasında nakliyat ve askerî ulaşımın sağlanması¹¹ açısından olağanüstü önem kazanmıştı. Dolayısıyla 5 numaralı projede kararlaştırılmış olan yığınak muntıkasını daha geriye ve mesela tamamıyla birden bire Saray-Muratlı genel hattına kadar çekmeye kendi kendine karar verme durumu çok zor ve hele Nazım Paşa'nın bir an önce hududu geçerek düşmanı tepelemek hususundaki şiddetli eğilimi bilindiği için adeta imkânsızdı.

11 Bu şimendiferden yalnız Dersaadet'ten Makedonya harekât bölgesine muhtelif nakliyat konusunda değil, Arnavutluk'tan Trakya harekât bölgesine asker nakli konusunda yararlanılmıştır.

Birinci Ek Bilgi

1920 yılında Harp Akademisi Matbaasında basılmış olan Abdullah Paşa'nın *Hatıratı*[∞] isimli eserin 66. sayfasının dipnotunda ***"Dört Balkan hükümeti veya müttefikleriyle savaşıldığına göre yine İzzet Paşa tarafından hazırlanmış bir planın mevcut olduğu daha sonra öğrenilmiş. Bu plan muhtemelen Nazım Paşa ile aynı fikirde olan sorumlu kişiler tarafından, "Başlangıçtan itibaren taarruz" kararının bozulmaması için ortaya çıkarılmamıştır. Gerçekler araştırıldığı zaman bu konudaki sır ve hükümetin de bu sırrı bulması doğaldır"*** deniliyor.

Varlığını ilk defa Abdullah Paşa'nın eserinden öğrendiğim bu plan Âyandan Korgeneral Ahmet İzzet Paşa tarafından 5 Mayıs 1914 tarihinde Özel Divân-ı Harp Başkanlığına hitaben yazılmış olan; ***"... Siyasetimizin Yunanistan'a ait olan taraflarının değişmemiş olması dikkatimi çektiğinden, bütün Balkan devletlerine karşı bir harekât planı düzenlemiş olduğumu hatırlıyorum. Zaten Yemen'e harekete hazırlandığım bir sırada kaleme aldığım bu planın Genelkurmay dairesinde bulunamaması, hareket esnasındaki bir gafletten kaynaklanmış olabilir. Bununla beraber çok kısa olan bu planın küçük Slav hükümetlerine karşı düzenlenmiş olan plandan çok da farklı olmayıp yalnız Anadolu'dan Makedonya'ya asla asker geçirilmeyerek bütün silahlı kuvvetlerin Trakya'da ve Çorlu önünde kesin olarak kararlaştı-***

[∞] Abdullah Paşa'nın *Balkan Savaşı Hatıratı* ve Mahmut Muhtar Paşa'nın *Cevabı*, Alfa Basım Yayım, 2012 baskısında sayfa 66, 5. Dipnot –ed.n.

ırlmış olan bir mevzide yığılması daha kesin ve açık bir şekilde ifade edildiği gibi Makedonya Ordusunun da muhtelif düşman hudutlarını yalnız gözetlemekle yetinerek iç hatlardan istifadeye imkân bulunursa yalnız düşmanlardan birini yenmeye çalışması ve böyle bir fırsat çıkmadığı takdirde ordunun Arnavutluk'a ve Pend sıradağlarına çekilerek Doğu Ordusu kesin bir zafer kazanıncaya kadar küçük muharebelerle vakit kazanması, bunun için daha önce Arnavutluk'ta erzak depolanmasını tavsiyeden ibaret idiyse de Yemen'de bulunduğum sürede iç politikanın aldığı renk ve şekle göre bu planın bazı kısımlarının tatbiki doğal olarak zorlaştı. Ayrıca Rusya hududuna karşı bazı değerlendirmelerimi de Yemen'e harekete hazırladığım sırada, 2. Başkan Mahmut Paşa [Çürüksulu] ile 3. Şube Müdürü Ziya Paşa ve muavini Halil Beye şifahen söyleyerek ona göre seferberlik cetvellerinin hazırlanmasını tavsiye etmiştim. Planlar başkanlık odasındaki demir kasa içinde muhafaza olunur ve bunun anahtarları 2. Başkanda bulunurdu. Makedonya'ya ait planlar o zaman 2. Ordu Müfettişi olan Hadi Paşa ile okunmuş ve konuşulmuş, Trakya Ordusunun yalnız Bulgarlara karşı askerî harekât planı da 2. Ordu Kurmay Başkanı Cernâl Bey'e gösterilmişti. Abdullah Paşa ile bunun konuşulup konuşulmadığını hatırlayamadığım arz olunur."

şeklinde hatıratında bildirdikleri ve küçük Slay hükümetleriyle karşı hazırlanan plandan o kadar farklı olmadığını bizzat onayladıkları çok kısa plan olsa gerektir ki böyle son bir planın varlığından benim o zaman kesinlikle haberim yoktu. Ancak eide resmen mevcut olup müfettişliklere tebliğ edilen 5 numaralı proje aynı zamanda Bütün Balkan hükümetleriyle savaşta bulunma durumuna göre düzenlenmiş olduğundan gerek Genelkurmay Başkan Vekili Hadi Paşa'nın gerekse 3. Seferberlik Şubesinin söz konusu kısa planı daha önceden bilmeleri gerekirdi.

Abdullah Paşa'nın yukarıdaki tahminlerine karşılık ilk önce şunu arz etmek zorunluluğunu hissederim ki Nazım Paşa'yla aynı

fikirde oldukları öne sürülen sorumlu kişilerden hiç kimse “Başlangıçtan itibaren taarruz” fikrinde değildi. Yalnız –eser incelenildiğinde anlaşılacağı üzere– Nazım Paşa, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı’nın kendisinde bıraktığı etkiler ve elim hatırları ve bir de Heyet-i Vükelâ’nın devletlerle ilgili teminatına kapılarak önemle ileri sürdüğü siyasi sebepler nedeniyle, genel olarak daima taarruzu tercih ediyor ve savaşın bir an önce düşman arazisine intikal ettirilmesini çok arzu ediyordu.

Dört Balkan hükûmetiyle savaş durumuna göre yapılmış olan seferberlik ve askerî harekât planının ortaya çıkarılmamış olması konusuna gelince; beş numaralı projedeki Trakya ve Makedonya’ya ait planlar daha barış zamanında çok gizli olarak 1. ve 2. Ordu Müfettişliklerine verildiğine göre seferberliğin başında ortaya çıkarılmaması ve gizli tutulması aklen ve mantiken kabul edilemezdi.

Özel Divân-ı Harp sorgulamalarının birinde Hadi Paşa’ya yöneltilmiş olan ***“Doğu Ordusu Komutanına beş numaralı yerine 1 numaralı plan verilmiş, bu kimin emir ve tensibiyle verilmiştir ve 5 numaralı planın Doğu Ordusuna ait kısmıyla 1 numaralı plan arasındaki fark nedir?”*** sorusuna Hadi Paşa şu cevabı vermiştir:

“Seferberlik planları bir kasa içinde korunuyordu. Bunların korunması emri İkinci Kurmay Başkanı Ziya Paşa’ya verilmişti. Ziya Paşa aynı zamanda Seferberlik Şubesi olan 3. Şubenin Müdürü olduğundan sefer planlarının aslına ve bundan dolayı bütün ayrıntılarına vakıftı. Seferberliğin ilanı üzerine yazıların suretlerinin çıkarılıp ait oldukları Komutanlıklara verilmesini Ziya Paşa’ya bildirdim. Bu gibi evrak işleri usulen İkinci Kurmay Başkanına ait ve onun sorumluluğu altında yapılır.... Ziya Paşa bunu bilerek mi yapmış yoksa bir yanlışlık mı söz konusudur, kendisinden açıklama yapması istenirse gerçek ortaya çıkar. Bununla beraber 1. Ordu Müfettişliğine tebliğ edilen ***seferberlik emri 5 numaralı projeye göre ordunun toplanma***

ve yığınağından ibaretti. Toplanma ve yığmak konusunun tamamını müfettişlik biliyordu. 5 numaralı Projeye ait olmayan bir kopya kendisine yani Abdullah Paşa'ya gönderilmişse kendisi açıklama yapabilirdi. Bu durumda, bu şekilde yanlış proje yani 5 numaralı proje yerine 1 numaralı proje gitmişse kesinlikle benim bilgim ve emrim dâhilinde değildir. Harekât planında 5 numaralı projeye ait olup diğer projelerden farklı kılan yalnız bir esas nokta var ki o da, kesin muharebenin Lüleburgaz hattının daha gerilerinde yapılmasından ibarettir. Aslında muharebe planına ait bu düşünceler Başkomutan Vekili Nazım Paşa'ya aittir. Çünkü kesin muharebenin ileride veya geride yapılması kesin kararını verecek kişi Başkomutan Vekili Nazım Paşadır. Nazım Paşa ise bu planı tamamen biliyordu."

Bu, hem Abdullah Paşa'nın dört Balkan hükûmetiyle savaşılmasına göre düzenlenmiş olan 5 numaralı projeye vakıf olduklarını gösterir hem de *Abdullah Paşa'nın Hatıratı* adlı eserin 67. sayfasında kayıtlı; **"... Böyle olmakla -yani Balkan hükûmetlerinin hepsiyle savaşmış olmakla beraber- bu plan gereği gibi uygulanmak üzere Doğu Ordusuna verildi ve gereğinin yerine getirilmesinde ısrar edildikten başka ..."** sözlerindeki "verildi ve gereğinin yerine getirilmesinde ısrar" meselesinde benim hiçbir şekilde ilgim olmadığını destekler.

Aynı anlamdaki bir sorgulamaya karşı Ziya Paşa da,

"1 numaralı harekât planının bir sureti, Doğu Ordusu Komutanlığına seferberliğin (3-5) günlerinden birisinde verildi. Bu planın 5 numaralıdan farkı Bulgarların bütün kuvvetleriyle Trakya üzerinden harekâtı halinde asıl savunmanın Lüleburgaz'ın daha gerisinde kabul edilmesi hususundan ibaret olup harekâtın 1 numaralı projede yer alandan farklı bir şey olmadığı söz konusu beş numaralı projede yer almıştır. Başkomutanlık Vekâletinin ordunun taarruzu fikriyle ileride toplanma konusundaki kararı 5 numaralı projede Doğu Ordusuna ait tek madde olarak geçen

“Lüleburgaz’ın daha gerilerinde kesin savunmanın isteğe bağlı olduğu” hükmünü geçersiz kıldığından doğal olarak 5 numaralı projenin Doğu Ordusuna gönderilmesine gerek kalmamıştı...”

demiş ve planın gönderilmesi hususunun kendisine ait bir mesele olduğunu onaylamıştır..

Gariptir ki Doğu Ordusu Komutanlığına orduyu baştan itibaren ileride toplayan ve muharebeyi de ona göre ileride kabul eden bir numaralı proje gönderildiği ve beş numaralı projenin gönderilmesinden -Başkomutan vekili daha seferberliğin 3 ve 5. günlerinde yani 4-6 Ekim 1912’de taarruz fikriyle ileride toplanmaya karar vermiştir diye- vazgeçildiği halde, sonradan 11 Ekim 1912 olaylarında görüleceği üzere, bir hafta kadar sonra 11/12 Ekim 1912 yani seferberliğin 10/11. gecesini toplanmasında Doğu Ordusunun güya özellikle ve sadece benim teklifimle ileride Kırklareli-Yenice-Kabac hattında yığınak yapılmasına karar verilmiş gibi sorumluluk benim üzerime atılmak istenmiş, “ileride yığınakla taarruz” fikrinin, ayrıca değil seferberliğin 3-5. günlerinden beri yani söz konusu gece toplantısından daha altı yedi gün önce, belki seferberliğin ilanı anından itibaren Nazım Paşa tarafından kabul ve ısrar edildiği düşünülmediği gibi Doğu Ordusu Komutanlığının -ileride 11 Ekim 1912 olayında görüleceği üzere- 11 Ekimde artık orduyu Ergene’ye doğru geriye çekmek fikrinden de bizzat vazgeçmiş olduğu unutulmuştur.

Metne Gelelim

Harbiye Nazırı Nazım Paşa'nın Başkomutanlık Vekâletine, Hadi Paşa'nın Başkomutanlık Vekâleti Kurmay Başkanlığına, 1. Ordu Müfettişi Korgeneral Abdullah Paşa'nın Doğu Ordusu ve Ayandan Korgeneral Ali Rıza Paşa'nın Batı Ordusu ve Tümgeneral Hurşit Paşa'nın İhtiyat Ordusu Komutanlıklarına tayin edildiği hakkında 1 Ekim 1912 akşamı Padişah Emri [İrade-i Seniyye] yayınlandı. İhtiyat Ordusu; toplanmaları bir dereceye kadar geç olan 18. Redif Kolordusuyla 23. Mürettep ve 24. Mürettep Kolordulardan oluşacaktı. Esasen Edirne Müstahkem Mevki ve Bağımsız Kırcaali Müfrezesi de dâhil olduğu halde Doğu Ordusunu teşkil eden birlik sayısının çok fazla olması nedeniyle aynı komutan tarafından sevk ve idareleri çok zor olacağından başlangıçtan itibaren Doğu Ordusunu –ihtiyat ordusundan başka– hiç olmazsa iki ordu grubuna ayırarak idare etmek gibi bir çare düşünüldü. 9 Ekim 1912'de bu konuda kararlar alındıysa da sonradan bu fikirden vazgeçilmiştir.

3 Ekim 1912 Perşembe

Bugün Başkomutanlık Vekâletinin genel karargâhı, Harbiye Nezaretinin üst katındaki hangar dairesine nakledildi. Genel karargâhın görevleri belirlenerek taksim edildi. Ziya Paşa ile aramızda kararlaştırdığımız gibi, menzil, nakliyat, evrak ve muamelat ile Ziya Paşa, harekât ve istihbarat ile ben meşgul olacaktım. Fakat daima yaptıklarımızdan karşılıklı olarak birbirimizi haberdar edecektik. Yine bugün özellikle Başkomutan Vekiline mahsus olmak üzere resmî harekât planının bir özeti gönderilerek Nazım Paşa'ya takdim edildi. Nazım Paşa bu planı çok yüzeysel bir şekilde inceledikten sonra “Tabii biz bunu ay-
nen uygulamak zorunda değiliz” sözüyle tekrar iade etti.

İkinci Ek Bilgi

Birinci Harp-Harekât Şube Müdürü Yarbay Cemil Bey tarafından özetlenmiş olan söz konusu plan şöyledir:

Küçük Slav hükümetlerinin ittifakına karşı askerî harekât planı (Özet)¹²

Küçük Slav hükümetlerinin kuvveti şöyledir:

	Tabur	Topçu Bataryaları
Bulgaristan	288	99 seri 54 adi
Sırbistan	140	72 seri (sahra ve dağ) 52 adi (sahra ve dağ)
Karadağ	56	19
Yunanistan	72	27 seri 24 adi

Buna karşı Osmanlı Devleti'nin son toplayabileceği kuvvet:

İlk Olarak Trakya'da	Nizamiye	Redif	Toplam
1, 2, 3. Ordu Mufettişliklerinden	168	205	373 tabur
İkinci Olarak Makedonya'da	109	113	222 tabur
Bunlardan hariç olarak şimendiferler muhafazasında			12 tabur
Yunan Hududunda			51 tabur

¹² Yunanistan da hesaba dâhil edilmiştir.

Küçük devletler ittifakının Devlet-i aliyyeye kesin ve çabuk bir darbe vurabilmek için üç türlü hareket etme ihtimalleri vardı:

1. Bulgaristan'ın bütün kuvvetini Trakya tarafından pây-ı tahatta doğru sevk etmesi ve Karadağ ile Sırbistan'ın Makedonya'ya taarruz etmesi.

2. Bulgaristan'ın kuvvetlerinin büyük bir bölümü Trakya tarafından taarruz edip Makedonya tarafına da 2-3 kolordu tahsis etmesi.

3. Bulgaristan'ın Trakya tarafında üç kolordu ile müdafaayı seçmesi ve büyük bölümü Makedonya tarafından diğer küçük devletlerle müşterek taarruza geçmesi.

Birinci ve ikinci ihtimale göre; düşmanın büyük kısmıyla *Tunca* havzasından ve Edirne ile Kırklareli [Kırkkilise] arasından ilerleme olasılığı yüksekti. Bununla beraber Bulgarlar seferberlik ve yığınaklarının süratine güvenerek askerlerinin bir kısmıyla aynı zamanda *Meriç* hattından ilerlemesi de uzak ihtimal değildir. Bu düşünceye dayanarak Trakya ordusunun yığınak ve taksimi şöyledir:

	Tabur
Edirne Müstahkem Kalesi	40
Kırcaali	21
Dimetoka	19
Tren yolu hududu üzerinde	12
Istranca taraflarında Vize civarında	27

Bu birliklerden arta kalan kuvvet 8-9 kolordu halinde Yenice-Hasköy hattıyla gerisinde yığınak yapabilir. Ancak her ihtimale karşı *Meriç* hattında istihdam edilmek üzere bu kuvvetten bir tümenin Azatlı mevkisine ayrılması ve kuvvetli bir müfrezeyle de Kırklareli'nin tutulması gerekir.

Bulgaristan'ın bütün kuvvetiyle Trakya harekât bölgesinden taarruzu halinde kesin muharebeyi Lüleburgaz gerisinde seçilmiş olan mevziin daha gerilerinde aramak, kanatların dayanacağı

bir savunma mevkiî vermek ve bu şekilde kazanılacak zamandan yararlanarak 3. Ordu Müfettişliği ile Suriye'den bir miktar kuvveti Trakya harekât alanına çekmek gerekir. Bu duruma göre Edirne'nin daha uzun süre direnecek şekilde sağlamlaştırılıp donatılması, yiyecek ve mühimmatın ona göre hazırlanması ve Bolayır'da da geçici hafif istihkâmlarla bir savunma hattı kurulması gerekir. Ayrıca düşmanın mağlubiyetinin ardından düşmanın yan ve arkalarını tehdit edecek şekilde harekât yapmak üzere Karadeniz veya Marmara sahiline asker çıkarılmasının da dikkate alınması gerekir. Tekirdağ etrafını çevreleyen istihkâmların inşasıyla orduya bir çıkarma taarruzu hazırlanmış olur.

Üçüncü ihtimale göre: Bizim için yeterli miktarda kuvvet toplanmasını takiben şiddetle ve süratle Doğu Rumeli'ye taarruz etmemiz gerekir.

Makedonya tarafı:

Savunma tedbirlerimizi, Makedonya'dan üç devletin birden taarruz etme ihtimaline dayandırmamız gerekir.

Bu duruma göre askerlerin dağılımı aşağıdaki gibi olmalıdır:

	Tabur
Bulgar Hududuna:	
Ustruma Mıntıkasına	23
Merkez mintıkaya (Vardar Havzası)	106
Sırbistan Hududuna:	
Üsküp-Piriştine hattı üzerine	52
Karadağ Hududuna:	
İşkodra civarına	27
İpek civarına	22
Genel stratejik ihtiyat	34 ¹³

13 Yunanistan bu hesapta yoktur.

12 tabur redif, trenlerin muhafazasına ayrılır. (Sırbistan ve Karadağ hudutlarına Arnavut gönüllülerinden, mustahfız erlerden toplanmalıdır.)

Birinci şıkka yani Bulgarların genel kuvvetlerini Trakya'ya sevk etmeleri ihtimaline göre Karadağ hududuna ayrılan 49 taburdan başka bütün kuvvetler Sırlara karşı sevk edilerek 140 taburlarına karşı:

Sırbistan Hududuna ayrılan	Bulgar hududunda	Stratejik ihtiyat	Toplam
52	129	34	215

tabur ve 15.000 Arnavut müstahfız ve gönüllüleri ile karşı taarruz yapılarak imhasına çalışılır ve daha sonra da Karadağlıların taarruzlarının püskürtülmesine gayret edilir.

İkinci Şıkka Göre: Bulgarlarla Sırların hareket tarzları farklı olabilir.

1. Eski Sırbistan denilen Makedonya'nın kuzey kısmı Sırların taarruzuna bırakılabilir, Bulgarlar güney taraflarından, özellikle Ustruma havzasından taarruz edebilirler. Bu durumda; Bulgar hududuna terk edilen 129 taburla 34 tabur ihtiyat kuvveti yani 163 taburla Bulgarlara karşı taarruz edilir ve başarı sağlandıktan sonra Sırlara karşı büyük kuvvet toplayarak her iki ordunun ayrı ayrı imhasına çalışılır.

2. Bulgarlar, Sırlarla birlikte hareket etmek üzere kuzey taraflarından saldırırlarsa, yani Üsküp, İstip genel istikametinde ve Sırlarla aynı tarihte taarruz eder, ayrı ayrı imhalarına imkân kalmazsa bu taarruz kollarının yalnız süvari ve gayet hafif seyyar birlikler tarafından gözetlenmeleriyle yetinilerek, Karadağ'a terk edilen kuvvetten başka bütün kuvvetin güneybatıya doğru Pirlepe-Demirkapı taraflarında yani düşman kuvvetlerinin yanlarında yığılmasıyla uygun fırsat çıktığında, karşı taarruz yapılmasına ve bu yapılamadığı takdirde Manas-

tır-Pirlepe taraflarında yığınak yapılarak düşmanın dağ geçitlerinden geçeceği sırada kolbaşlarına taarruz ile ayrı ayrı imhalarına ve onda da başarılı olunamazsa Arnavuttuk dağlarına çekilerek, Trakya'daki Osmanlı ordusunun kesin başarısına kadar küçük muharebelerle direniş sürdürülmeye çalışılır.

Üçüncü şıkka göre alınacak tedbirler ise ikinci şıkka karşı yukarıda kabul edilen tedbirlerden ibaret olup daha hudut civarlarında yani takriben Üsküp-İştîp ve Siroz havalisinde planlanan taarruzlarda başarı imkânı zayıf olur.

Metne Geçelim

Bugünden itibaren Balkan hükümetlerinin seferberlik ve yığınakları hakkında çeşitli kaynaklardan bilgi gelmeye başladı. Ancak gelen bilgiler özellikle savaşın başında çok eksik ve birbirinden çok farklıydı. Hele Bulgar ordusu hakkında gelen haberlerden hiçbir zaman doğru bir sonuç alınamamıştır. Her türlü ihtimale karşı vakit kaybetmeden Çatalca¹⁴ savunma hattıyla Tekirdağ mevkesinin ve Bolayır hattının tahkimine başlanılması ile ilgili girişimlerde bulunuldu. Fakat bu girişimlerden sonradan defalarca söylenmiş ve takip edilmiş olunmasına rağmen maalesef hiçbir sonuç alınamadı. Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ ordularının seferi kuvvetleri hakkında Genelkurmayda bulunan bilgiler özet olarak yeniden basılarak gerekli yerlere gönderildi.

14 Meşrutiyetten sonra Çatalca savunma hattının terk edilerek lağvedilmesine karar verilmiş olması bana göre uygun değildi. Gerçi, Çatalca savunma hattından kaldırılan toplar sayesinde Edirne Müstahkem Mevkisi donatılarak takviye edilebilmişse de söz konusu savunma hattının büsbütün terk edilmesinden ne büyük tehlikeler ortaya çıkabileceğini Balkan Savaşı'ndaki olaylar bize göstermiştir.

5 Ekim 1912 Cumartesi

Bu sabah 1. Ordu Müfettişliği Dairesinde kurulan Doğu Ordusu Genel Karargâhına uğrayarak Abdullah Paşa'yı ziyaret ettim. Abdullah Paşa; bu seferberlik bir savaşla sonuçlanırsa çok kötü olacağını ifade etti. Aynen şöyle söyledi: *"Benim düşüncem, bütün orduyu hemen Ergene gerisine çekmek ve muharebeyi orada kabul etmektir."* Düşmana karşı kesin meydan muharebesini Ergene suyu gerisinde Saray-Muratlı genel hattında veya biraz daha batıda kabul etme düşüncesi aslında isabetliydi. Çünkü ordunun örneğin Saray-Muratlı hattında¹⁵ toplanması Kırklareli-Havsa genel hattındaki toplanmasına oranla daha az bir zaman içerisinde ve daha güvenli bir şekilde mümkün olabileceği gibi Trakya harekât alanından taarruz edecek bir düşman ordusu da Saray-Muratlı hattına karşı gelmek için Kırklareli-Havsa hattına oranla daha çok zaman harcamak zorunda kalırdı. Saray-Muratlı mevzisinin her iki kanattan ve özellikle sağ kanattan çevrilmesi zordu. Sağ kanatta Midye ve sol kanatta Tekirdağ limanlarının karada zamanında gerekli tahkimat yapılarak, buraları Karadeniz ve Marmara iskelelerinden vapurlarla nakledilecek bazı birliklerin çıkarma noktası kabul edilince, düşmanın bu yolda çevirme harekâtı kendisi için büsbütün tehlikeli olurdu. İstanbul'un yakınlığı, Silivri ve Ereğli limanlarının durumu ve demiryolunun özellikle Çerkesköy-Muratlı kısmında mevziye adeta paralel olarak uzanması nedeniyle orduya her zaman gerektiği kadar erzak ve cephane sevkine kolaylık sağlardı. Geriden

15 Sonraki değerlendirmeler Saray-Muratlı genel hattı incelenerek yürütülmüştür.

gelen birlikler daha az sürede toplanacağından, düşmanla temas edinceye kadar kazanılacak süre zarfında söz konusu birliklerin, sırf muharebe açısından talim ve terbiyelerine çalışmak ve özellikle tahkimat, savunma ve karşı taarruz hususlarında en temel bazı pratik bilgiler edinmelerini sağlamak mümkün olurdu. Herhalde Saray-Muratlı genel hattında kabul edilecek bir meydan muharebesi için Kırklareli-Havsa genel hattında veya daha ileride verilecek bir meydan muharebesine oranla daha çok kuvvet toplamak mümkündü. Doğrusu savaşta en önemli ve en temel kural; **“Bütün kuvveti topladıktan sonra düşmana kesin karşılık vermek”** olup vaktiyle senelerce uğraşılan taktik meseleler ve manevralarda daima bu kuralın uygulanması esas kabul edilmişti.¹⁶

İşte bu görüşe dayanılarak resmî harekât planında şöyle denilmiştir:

Bulgaristan'ın bütün kuvvetiyle Trakya harekât alanından taarruz etmesi durumunda kesin muharebeyi, Lüleburgaz gerisinde seçilen mevziin daha gerilerinde aramak ve kanatları dayalı olacak bir savunma mevzisinde yapmak, böylece kazanılacak zamandan yararlanarak, 3. Ordu Müfettişliği ile Suriye'den bir miktar kuvveti Trakya harekât alanına getirmek gerekir.

Ancak harekât planında kesin muharebeyi Saray-Muratlı mevzisinde kabul etmeye karar verildiği takdirde Edirne Müstahkem Mevkisiyle Bağımsız Kırcaali Müfrezesinden başka hemen bütün Doğu Ordusunu¹⁷ baştan iti-

16 Diyelim ki benim vaktiyle okulda kurmay görevi ve taktik tatbikat okuttuğum sırada Trakya harekât alanına ait olmak üzere hazırladığım taktik meselelerinin hepsinde bu konu daima düşünülmüş, hatta bu meselelerin bir ikisinde sonuçta, Osmanlı ordusunun *Telan* Deresi gerisinde veya Lüleburgaz doğusunda yığınağını tamamlayıp düşmana kesin karşılık vermeye girişmesi şeklinde yer alıyordu.

17 Yığınağı örtmek için bırakılacak ileri birlikler hariç.

baren burada toplamak, 5 numaralı projedeki yığınak ve menzil noktalarını da ona göre daha geride belirlemek ve hazırlamak gerekirdi.¹⁸ Bu durumda Kırklareli'ni esasen kolordu merkezi kabul ederek, içinde birçok askeri tesisler yapmak ve oraya daha barış zamanında çok miktarda sahra topu, erzak ve mühimmat doldurmak uygun olmadığı gibi bu açıdan Babaeski-Kırklareli demiryolu hattını inşa etmek, Babaeski, Pavliköy, Dimetoka istasyonlarını, Doğu Ordusunun çıkarma istasyonları kabul etmek ve

- 18 Balkan Savaşı'nı takiben o zaman henüz Binbaşı olan Hafız Hakkı Paşa, -ki işlerinde şiddetli ve aşırıya kaçan fakat cidden zeki ve vatansever bir subaydı- *Bozgun* adıyla yazdığı çok faydalı eserinin 110, 111. sayfalarında şu sözleri söylüyor:

"En iyisi daha barış zamanında yığınak mıntikasını biraz fazla tedbirli düşünerek seçmek ve sefer planının yürüyüş cetvellerini ona göre düzenlemek... Bu defa ki seferde hiç şüphesiz ordu toplanırken basıldı. Baskın o kadar dehşetliydi ki ordu savaşın sonuna kadar kendisini bir türlü toplayamadı... Bu büyük bozgunlukların en büyük sebebi orduya vakitsiz taarruz emrini vermekle beraber özellikle birliklere tebliğ edilmiş olan seferberlik yürüyüş cetvellerini Kırklareli-Edirne-Havsa toplanma mıntikasına göre düzenlemektir. Eğer sefer planı, askeri Ergene gerisine çıkaracak gibi tertip edilse ve yürüyüş cetvelleri öyle tebliğ edilseydi o zaman doğal olarak asker daha başlangıçta Ergene gerisinde toplanacak ve düşman arkada kalacaktı. Başkomutan her ne kadar taarruz düşüncesinde olsa da bu durumda havaya taarruz için emir veremezdi...."

"Ordunun toplanırken baskına uğraması" düşüncesi bir dereceye kadar müstesna olmak üzere diğer bütün düşünceleri doğru olan komutanın Balkan Savaşı'ndan önce 1. Kolordu Kurmay Başkanı olduğu ve bir seferberlik olduğunda Kırklareli batısında yığınağı kararlaştırılan kendi kolordusunun seferberlik, nakliyat, yürüyüş, yığınak ve lojistik destek hizmetlerini düzenlemek için barış zamanında, bizzat ne kadar uğraşmış olduğu düşünülürse eserinde söylemiş olduğu yukarıda geçen sözler bir kat daha önem kazanır. Böyle önceden düzenlenerek hazırlanmış olan seferberlik, nakliyat, yürüyüş, yığınak ve lojistik destek hususlarının seferberliğin ilanı ile beraber hemen bir kalemde değiştirilivermesindeki büyük zorluklar büsbütün gözlerde şekillenir.

Harbiye Nazırı Nazım Paşa

Kavaklı, Huruşlu, Kırklareli, Babaeski, Pavliköy, Dimetoka mevkilerinde merkez menzil noktaları kurmak boşuna olurdu. Çünkü buralarda depolanması gereken milyonlarca kilo erzak, mühimmat ve çeşitli malzemenin seferberliğin ilanıyla beraber tekrar geriye çekilmesi maksatsız yere zaman kaybına neden olur, düşmanın hızlı bir taarruzunda ise adeta imkânsız hale gelirdi.

Abdullah Paşa, Ergene gerisinde Saray-Muratlı genel hattında veya biraz daha batıda seçilecek bir mevzide, düşmanı karşılamak istediğinde öncelikle Nazım Paşa ile görüşüp onun onayını alması, ona göre Doğu Ordusunun yığınak şeklini ve bunun üzerine nakliyat ve yürüyüşleriyle çeşitli menzil hizmetlerini –olağanüstü zor olmakla beraber– vakit kaybetmeden değiştirip yeniden düzenlemesi gerekirdi. Gerçekten barış zamanında uzun uzadıya düşünülerek hazırlanmış olan bir yığınak projesini, seferberliğin ilanını takiben değiştirerek, orduyu Ergene hattında toplamaya karar vermek gibi büyük sorumluluğu ancak bizzat Başkomutan Vekili üzerine alabilirdi. Halbuki Nazım Paşa tamamen başka bir düşüncedeydi. Orduyu mümkün olduğu kadar ileride toplayarak savaşın ilanıyla beraber hemen hududu geçmek istiyordu: Hatta seferberliğin ilk günlerinden birinde söz arasında “Yakında biz de Edirne’ye gideriz” bile demişti. Esasen Nazım Paşa Kırklareli, Dimetoka vs gibi yerleri muharebesiz feda ederek orduyu geride toplamak isteseydi bile o zaman değil yalnız subaylarda ve birliklerde, hatta ahalide bile –tıpkı 1870’de Fransızların “*Berline!*” diye bağırarakları gibi– bir an önce Sofya’ya, Belgrat’a Atina’ya girme konusunda görülen istek ve can atma karşısında bunun ne kadar uygulanabileceği ve adeta vatana hıyanet şeklinde anlaşılıp anlaşılmayacağı sorulabilirdi.

Kısaca, Doğu Ordusu Komutanı bir taraftan “Muharebeyi Ergene gerisinde kabul etme” isteğinde olduğu halde, diğer taraftan ordunun 5 numaralı projede tespit edilen mıntıkada toplanmasını hoş görüyor, bu suretle kendisini zor bir durumda bırakıyordu. Bundan dolayıdır ki o zaman Abdullah Paşa'nın bu fikrini kesin bir karar olmaktan çok, düşmanla temastan mümkün mertebe uzaklaşmak arzusunun ortaya çıkan bir “*idée fixe*” [sabit fikir] şeklinde kabul etmiş ve bunu Hadi Paşa'ya da söylemiştim. Çünkü bu kesin bir karar olsaydı, Abdullah Paşa orduyu baştan itibaren kesin olarak Ergene gerisinde toplayacak ve orada düşmana karşı başarılı olmak azmiyle karşı duracaktı görüşündeydim.¹⁹

İşte Nazım Paşa'nın eskiden beri beslediği taarruz fikri, Abdullah Paşa tarafından bilinsin veya bilinmesin, herhalde her iki komutan arasında savaşın Trakya civarında genel olarak ne şekilde idare edileceğine dair başlangıçtan itibaren

19 Hadi Paşa özel Divân-ı Harpte meseleye dair olan sorgulamasında “Pertev Paşa'nın bana bir şey söyleyip, söylemediğini hatırlamıyorum” dediği halde yine aynı oturumdaki sorgulamasında “Pertev Paşa'nın bu teklif hakkında tuhaf bir fikri vardı. Diyordu ki bu esasen iyidir. Fakat –yine Pertev Paşa'nın tabirince– bir *idée fixe*'dir yani ordunun Ergene hattına saplanıp kalmasının mahzuru vardır. Bu şekilde görüş bildirip teklif edilen fikri kendince çok uygun görmüyordu” demiştir ki bununla önceki ifadesine aykırı olarak kendisine böyle bir şey söylediğini kabul ve ispat etmiş oluyor.

Bununla beraber benim “Ordunun Ergene hattında saplanıp kalması mahzurundan” bahsetmiş olduğum hiç hatırıma gelmiyor. Herhalde şunu arz etmek isterim ki ben o zaman tesadüfen kullandığım ve sonradan özel Divân-ı Harpte de belirttiğim *idée fixe* sözünü hiçbir zaman Abdullah Paşa'nın bence çok muhterem olan şahsiyetlerini eleştiri olarak kullanmadım. Kendilerinden vaktiyle çok fazla istifade etmiş ve feyiz almış olduğum, kendilerine karşı en ufak bir hüürmetsizlikte bulunmayı asla ve kata aklıma getirmem. Aslında hiçbir kötü anlam içermeyen *idée fixe* tabiri o zaman bende oluşan kanaati ifade etmek için gelişigüzel söylenmiş sözdür!

fikir birliğinin olması ve bunu sağlamak için de Abdullah Paşa'nın zamanında kendi fikir ve görüşlerini Nazım Paşa'ya anlatması ve açıklaması gerekirken, maalesef bu konulara yanaşılmaması yüzünden işler baştan beri ters gitmişti. Örneğin Genel Karargâh emrine verilecek süvari bölüğü meselesi gibi çok önemsiz bir konuda bile her iki taraf arasında bir anlaşmazlık hüküm sürüp gitmiştir.

Üçüncü Ek Bilgi

Ben 1913 yılı Haziran ayında Sancaktepe Genel Karargâhında bu satırları kaleme aldığım zaman, Abdullah Paşa'nın "Orduyu Ergene hattında toplamak" fikrini yazılı olarak Nazım Paşa'ya teklif ettiğini asla bilmiyordum. Onun içindir ki hatıratımda "...maalesef bu konulara yanaşılmaması..." şeklinde kaleme almışım. Halbuki Abdullah Paşa'nın 6 Ekim 1912'de şifâhen bana söylediği bu fikri, aynı gün yazılı olarak Başkomutanlık Vekâletine bildirdiği *Abdullah Paşa'nın Hatıratı* isimli eserin 68, 69, 70. sayfalarındaki şu satırlardan anlaşılıyor:

"...Bundan başka; *Bulgaristan manevra bahanesiyle genel seferberlikten bir ay önce, ordusunun üçte biri demek olan 3. Ordu Müfettişliğine ait 4. Şumnu, 5. Silistre, 9. Plevne* Tümenlerini seferber hale getirmiş ve genel seferberliğini belki iki gün bizden gizleyebilmiş olmasından dolayı, hayli ilerlemiş olması nedeniyle daha çok güvenli bir yığınak yapılması gerekmekteydi. Bulgar Tümenlerinin seferberlik süresinin bir haftaya kadar indirildiğini barış zamanından beri bildiğimiz halde, Kırklareli-Hasköy hattı gibi çok fazla ileri fırlamış bir hatta yığınak yapması güvenli olamazdı. Seferberliğimizin daha ilk haftasının sonunda, düşmanımızın bizi bu hatta gafil avlaması uzak bir ihtimal değildi. Hatta bütün ordusunun yığınağının tamamlanmasını beklemeksizin elinde bulunan ve ilk hazırlanan tümenleriyle saldırarak Edirne'yi bir baskınla ele geçirerek ve kuşatarak yığınağını memleketimize nakletmesi ve Osmanlı ordusunun Kırklareli-Hasköy hattında top-

lanmasına engel olması mümkündü. Böyle cesurca bir harekete kalkışmasa bile Ekim ayının ortalarında taarruz harekâtına başlamasına engel yoktu.

Belirtilen görüşler nedeniyle Kırklareli-Hasköy hattında Bulgar ordusunun hesaplara uygun olmayan kuvvetlerle karşılanması, işin aslına uygun görülmemeyerek, yığınak bölgesinin Ergene hattı gerisine nakli için derhal teşebbüs edildi. Bu konuda seferberliğin dördüncü günü kurmayımıza bizzat not ettirilen ve genel karargâha sunulan değerlendirmelerimizin sureti şöyledir:

Başkomutanlık Vekâletine

5 Ekim 1912

Bulgar Ordusunun yığınağı hakkında şimdiye kadar gelen yazılardan yığınak şekli hakkında bir bilgi elde edilememiş ise de herhalde sekiz tümen (üçer tugaylı) ile Edirne yönünden harekâta geçme ihtimalinin yüksek olduğu tarafımızca kabul edilmiştir. Bu kadar kuvvetin hudutta toplanmasının tamamlanması için iki haftaya ihtiyaç olduğu zannedilmektedir. Bununla birlikte seferberlik ilanından iki gün önce, gizli bir şekilde bazı seferberlik hazırlıklarında bulunduğu haber alındığı gibi tatbikat bahanesiyle üç tümenini de önceden seferber ettiği haber alındığından, bu duruma göre 13 Ekim 1912 Pazar gününden itibaren bütün kuvvetiyle taarruz harekâtına başlamasına ihtimal verilebilir. Bu kuvvetin bir tümeninin Meriç ile Arda, diğer iki tümeninin Meriç ile Tunca arasından Edirne üzerine ve diğer beş tümeninin de Tunca doğusundan derhal güneye sarkarak, henüz toplanmakta olan kuvvetlerimize karşı taarruza başlaması en tehlikeli hareket olarak düşünülmektedir.

Bu durumdan, 14 Ekim veya 15 Ekim günü düşman yürüyüş kollarından sağ kanada rastlayan üç tümenin, Edirne önlerine ulaşacağı anlaşılmıştır.

13 Ekim'de ordumuzun seferberlik ve yığınağının tahmin edilen en uygun durumuna göre, çeşitli birlikler aşağıdaki noktalara ulaşabilecektir:

		Tabur	Batarya
1. Kolordu	Babaeski	29	18
2. Kolordu	Pavliköy	13	15
3. Kolordu	Kırklareli	23	23
4. Kolordu	Uzunköprü	35	12
16. Kolordu	Çerkesköy	10	3
17. Kolordu	Pavliköy	9	5
Toplam		119	76

Toplam olarak 119 tabur (nizamiye ve redif) 76 bataryadır. Piya-de taburlarının eşit olarak 800 tüfekle muharebe bölgesine ulaştıkları kabul edildiğinde kuvvetimiz; 95.000 tüfek, 304 seri topa ulaşıyor. Bulgar ordusunun beş tümeninin kuvveti ise (her biri 25.000 tüfek, 36 seri, 36 adi toptan) toplam 125.000 tüfek, 180 adi, 180 seri olarak hesap edilmektedir.

Kuvvetlerin bu durumuna göre belirtilen zaman içinde, Bulgarların bildirilen kuvvetle taarruzu gerçekleştiğinde ve toplanacak kuvvetlerimizin de tahminen 95.000 tüfek civarında olması halinde, arada oluşan fark ile düşman ordusuyla meydan muharebesine izin verilmemesi, ordunun çıkarma istasyonlarının Çerkesköy-Muratlı hattına, cephesinin de tahminen Ergene gerisine doğru alınması ve sayıca üstünlük sağlandıktan sonra taarruz edilmesi tercih edilmektedir.

Doğu Ordusunun durumuyla sonra yapılması kararlaştırılan harekât yukarıda geniş bir şekilde açıklandığından, Büyük Genel Karargâhça bu konudaki görüş ve düşüncelerin bildirilmesi beklenir.

5 Ekim 1912'de sunulan bu muhtıranın cevabını almak için Meclis-i Vükelâdaki görevi nedeniyle bu aralar nadiren görüşmek nasip olan Harbiye Nazırına birkaç defa müracaat edildi. Hemen her gün ordu kurmay başkanı genel karargâha gönderildiği halde, ancak 12 Ekim'de cevap alındı..."[∞]

[∞] Abdullah Paşa'nın *Balkan Savaşı Hatıratı...* sayfa 68, 69, 70 -ed.n.

Abdullah Paşa'nın mantıklı ve sağlam esaslara dayanan yukarıdaki değerlendirmesini ilk defa kendi eserlerinde gördüm ve okudum. Hayret vericidir ki Abdullah Paşa tarafından doğrudan doğruya Kurmay Başkanı Hadi Paşa'ya gönderilmiş olan bu değerlendirilmeden o zaman kesinlikle haberdar edilmediğim gibi, Hadi Paşa tarafından bu değerlendirmedeki teklifin –Özel Divân-ı Harpteki kendi ifadesiyle– Nazım Paşa'ya bildirildiği ve birkaç defa tekrar edildiğinden, teklifin Nazım Paşa tarafından, kabul edilmediğinden de asla haberim olmamıştır. Yine söz konusu muhtıranın cevabı alınmak üzere Abdullah Paşa tarafından Harbiye Nazırına birkaç defa müracaat edildiğini ve hemen her gün ordu kurmay başkanının Genel Karargâha gönderildiğini de ilk olarak *Abdullah Paşa'nın Hatıratı'nı* okuyarak öğrendim.

Demek ki 5 Ekim 1912'den itibaren, bir taraftan bütün seferber ordunun kurmay başkanı olan ve bu nedenle yığınak ve harekâtın idaresinden doğrudan doğruya sorumlu olması gereken Hadi Paşa, diğer taraftan bizzat Doğu Ordusu Komutanı Abdullah Paşa, Nazım Paşa'yı Doğu Ordusunun Ergene hattında toplanması hususunda sürekli ikna ile uğraştıkları, bu durum –sonradan Nazım Paşa'nın özel emriyle Doğu Ordusuna gönderilen yazının yazım tarihi olan– 12 Ekim 1912'ye kadar devam ettiği halde, Başkomutan vekilini bir türlü fikrinden caydırmayı başaramamışlardır. Hadi Paşa'nın Özel Divân-ı Harpteki sorgulamalarının birinde demiştir ki:

“... Kesin muharebenin ileride veya geride yapılmasına kesin karar verecek Başkomutan Vekili Nazım Paşadır. Nazım Paşa ise bu planı –yani kesin muharebenin Lüleburgaz hattının daha gerilerinde yapılması planını– tamamen biliyordu. Hatta yalnız kesin muharebenin değil, **belki yığınağın ve kesin muharebenin, savunma şeklinde Ergene hattı gerisinde yapılmasını sürekli talep etmişsem de Nazım Paşa'yı ikna etmek mümkün olmamıştı.**”

11 Ekim 1912'deki diğer bir görüşmede;

1. Nazım Paşa'nın geride toplanmaya taraftar olmadığı zaten bilindiğinden, sevkıyat da başlamış olduğundan, işi keşmekeşten kurtararak kesin bir karara bağlamak için görüşülmek istenmişti..

sözlerini söylemesi genel seferberlik halindeki ordunun kurmay başkanının da artık Başkomutan Vekilini ordunun Ergene hattında toplanmasına ikna edebilmek ümidi kalmadığını gösterir. Yine Hadi Paşa başka bir zaman Özel Divân-ı Harp tarafından sorulan şu soruya;

...Seferberlik esnasında uygulamaya konulması emredilen seferberliğin uzayacağını anlaşılmaması üzerine kuvvetlerin toplanması ile ilgili Genelkurmayca ne gibi değişiklik yapıldı?

aşağıdaki cevabı vermiştir:

5 Numaralı proje gereğince, Doğu Ordusunun toplanma mıntakası Kırklareli-Yenice-Hasköy hattıyla gerisinde seçilmiş fakat kesin muharebenin Lüleburgaz mevzisinin gerilerinde yapılması uygun görülmüştü. Bilindiği gibi kısmen tahminler ve varsayımlara dayanan sefer planları bir kesinlik taşımadıkları gibi, seferberliğin ilanıyla beraber önceden hesaba katılmayan bazı durumlar ansızın ortaya çıkabilir. Onun için, asılları korunmak şartıyla genellikle sefer planlarında bazı ayrıntılı değişiklikler yapılmasına gerek görülür. Nitekim son sefer için, Genelkurmay tarafından düzenlenen planda, kesin muharebenin Lüleburgaz civarında daha geride savunma şeklinde kabulü esas alınmıştı. İşte bu esas korunmak şartıyla, daha doğrusu bu esasın korunmasına imkân yaratabilmek için seferberliğin ilanı sıralarında ortaya çıkan bazı durumlar –ki pek çok birliğin Yemen'de olması, özellikle 1. Ordu Müfettişliğine mensup olup, Trakya harekât alanına tahsis edilen birçok nizamiye birliğinin, Arnavutluk'un son ihtilâli üzerine söz konusu yöne sevk edilmiş olması, İtalya

Savaşı nedeniyle deniz yolunun kapalı oluşu, inşası önceden tasarlanan kara yolunun henüz yapılmamış olması, sonuç olarak buna benzeyen birçok durum- seferberliği güçleştirdiği, toplanmayı durdurduğu veya ertelediği için, Genekurmay tarafından Kırklareli-Yenice-Hasköy hattının gerilerinde, daha önce seçilen yığınak mıntikasının genel planda tasarlanan savunma hattının gerisine nakli ve değiştirilmesi lazımdı. Bu durum Nazım Paşa'ya anlatılmışsa da kendisi fikren buna karşı bulunuyordu. Durum bu merkezdeyken, 7 Ekimden 10 Ekime kadar Bulgar Ordusunun yığınağını tamamlayarak hududa saldırıya başlayacağı seferberliğimizin aşağı yukarı üçüncü, dördüncü günü Hariciye Nezaretinden alınan istihbarattan anlaşılmıştı. Seferberliğimizin yedinci gününden onuncu gününe kadar devam eden zamana rastlayan bu tarihte, ancak küçük bölümüyle toplanabilecek olan Osmanlı ordusunun düşmanla savunma tarzında bile olsa muharebeye girişmesi uygun görülmediğinden, ordunun arz edilen beş numaralı projede gösterilen toplanma mahallinin gerisinde, yani Ergene hattında toplanması ve ilk muharebenin hazırlanan bir mevkide savunma olarak kabulü, Doğu Ordusu Komutanlığı tarafından teklif edilmiş ve aslında düşünceme uygun olan bu teklifi, kabul etmiş ve Nazım Paşa'yı toplanma mıntikasının geriye alınmasına ikna edebilmek için güzel bir bahane saymıştım. Gerçi bunun yapılması konusunda Nazım Paşa tereddütlü idiye de sonuçta onu ikna edebileceğimi ümit ettiğimden Ergene hattında savunmanın hazırlanması için şimdiden çalışmalara başlanmak suretiyle hemen araştırmalarda bulunulmasının uygun olacağını ve bu konuda Başkomutan Vekilinin onayını almaya elimden geldiği kadar çalışacağımı, şifahen Doğu Ordusu Komutanlığı Kurmay Başkanı Cevat Beye söylemiştim. Sonradan seferberliğimizin yedinci gününden onuncu gününe kadar, Bulgarların yığınaklarını tamamlayarak hududa saldırıcaıkları hakkındaki istihbaratın doğrulanmaması, bu durumun yığınağın tamamlanması için Osmanlı ordusuna vakit kazandırma ümidini vermiş olması, diğer taraftan ordunun geride Ergene hattında toplanması durumunda, huduttan itibaren büyük bir

arazinin hemen savaşın ilanını takiben tahliyesi ve buradaki ahalinin yurt içinde toplu olarak göç etmeye başlamalarının genel heyecana sebep olması, Batı Ordusunun İstanbul ile tek ulaşım hattının kesilmesinin kamuoyunu ve moralleri olumsuz yönde etkileyeceği tarzındaki bazı görüşler, benim değerlendirmelerime rağmen Ergene hattında toplanmanın aleyhinde Nazım Paşa'yı etkilemiş ve toplanmanın Edirne-Kırklareli müstahkem noktalarının himayesinde mümkün olduğu kadar ileride yapılmasına ve taarruzun hızlandırılmasına Nazım Paşa'yı kesinlikle ikna etmiş ve bunun üzerine Abdullah Paşa da geride toplanma fikrinden hemen vazgeçmişti. Meseleyi keşmekeşten kurtarmak ve kesin bir karara bağlamak üzere, 11 Ekimde görüşmek amacıyla Nazım Paşa Genel Karargâha davet edilmiş, Pertev ve Ziya Paşalar da görüşmeye katılmış, durum hakkında Nazım Paşayla konuşulmuştur. Bilinen sebeplerden dolayı, yığının geride yapılmasıyla düşmanın gözlenmesi tarafımdan teklif edilmişse de Nazım Paşa bunu kabul etmeyerek, yığının Edirne ve Kırklareli müstahkem noktalarının himayesinde olmak üzere, mümkün olduğu kadar ileride yapılmasına ve taarruzun hızlandırılmasına çok istekli görünmüş ve sonuçta Pertev Paşa tarafından yığınak için teklif edilen Kırklareli-Yenice-Kabac hattını kabul ederek, yığının bu şekilde ileride yapılması için Doğu Ordusu Komutanlığına tebliğ edilmesi için kesin emir verdikten sonra toplantıdan ayrılmıştır...

İşte yukarıdaki ifadelerden Nazım Paşa'nın 11 Ekim 1912 toplantısından önce fikrinde ve isteğinde ne kadar ısrarlı ve sabit olduğu, Abdullah Paşa'nın da 11 Ekimden önceki geride toplanma fikrinden nasıl vazgeçtiği bir kere daha ortaya çıkar.

İşte durum bu merkezdeyken, Özel Divân-ı Harpteki sorgulamaların birinde, yine Hadi Paşa'nın **"Nazım Paşa'nın eskiden beri fikri, genellikle ileride toplanmak ve stratejik taarruza geçmektir. Bu toplantıda benim tarafımdan yapılan teklifi kabul etmeyerek yine ileriye yığınak yapmak ve taarruza geçmek fikrini öne sürüyordu. Fakat yığınak hakkında bir**

şey söylemedi. Bu hattı yani 'Kırlareli-Yenice-Kabac' hattını teklif eden bizzat Pertev Paşadır" diyerek, güya beni müstakillen ve büsbütün yeniden bir yığınak mıntıkası teklif etmiş ve seçmiş olmakla itham etmesi, benim 5 numaralı projeye göre zaten aynı mıntıkada aşağı yukarı aynı hatta toplanmakta devam eden bir ordunun yığınağını tanzim etmek, bu suretle Nazım Paşa'yı tersine birdenbire ileriye atılmasına engel olmayı istemekten başka bir şey yapmamış olduğumu unutmak istemesi cidden haksızlıktır. Aynı şekilde Ziya Paşa'nın da Özel Divân-ı Harpteki sorgulamalarda; "...Pertev Paşa'nın ileride toplanmak istemesindeki amaç, taarruz fikrinde olmasından ileri gelmişti. Her zaman taarruz etmek fikrinde olduğunu söylediği için orada da yani 11 Ekim 1912 toplantısında yine aynı fikri açık olarak söylediğini tahmin ederim..." ve "... Genellikle konuşmalarda ben bu savaşın sonucu hakkında karamsar davrandıkça, kendisi ordumuza güvendiğini ve taarruzla başarı kazanmaktan çok ümitli olduğunu söylerdi..." diyerek benim baştan itibaren her ne suretle olursa olsun mutlaka taarruz fikrinde olduğumu ileri sürmesi, dalgınlık eseri olsa gerektir.

Evet, ben bir savaşta genellikle düşman ordusunun imhasıyla kesin sonucun mutlaka taarruzla alınabileceği ve savunma muharebelerinde bile başarı sağlamak için, sonunda karşı taarruz yapılması gerekeceği düşüncesindeydim. Şu anda da bu düşünce ve kanaatteyim. Şu kadar ki şartlarına uygun hareket etmeksizin, her ne olursa olsun, birden bire düşman ordusu üzerine atılmanın, ne kadar zararlı ve tehlikeli olduğu ve harp tekniğinin hiç olmazsa; **"En önemli hareket alanında asıl kuvvetlerle yapılacak taarruz, diğer taraflarda yapılacak ufak tefek düşman saldırılarını hemen arkasından durdurmaya yeterlidir."** **"Her tarafı kapatmak isteyen hiçbir tarafı kapatamaz"** ve **"Taarruz için ne kadar kuvvetli olunursa yine yeterli sayılamaması görüşü kuvvetlerin tayin ve hesabında esas kabul edilmelidir"** gibi en

esaslı kuralları bence bilinmiyor değildi. Bizzat Ziya Paşa da yukarıda söz konusu son sorgulanmasının sonunda benim hakkımda “... **Fakat yığınağın tamamlanmasından önce taarruz yapılmasına dair bir şey söylememişti**” sözlerini söylemekle beni kayıtsız şartsız bir “**taarruz taraftarı**” olmaktan bir derece kurtarmış oluyor. Herhalde barış zamanında çözdüğümüz çeşitli strateji ve taktik meselelere oranla, Balkan Savaşı başlangıcında Doğu Ordusunun nerede toplanması gerekeceğini belirlemek meselesi çok kolaydı. Mesela ben bizzat muharebeye katılmadığım için vereceğim kararlar harp heyecanı etkisi altında bulunmuyordum. Demek ki işlerin bu şekilde cereyan etmesinde başka etkenler de vardı ki bu etkenlerin hepsi eserimin okunmasıyla ortaya çıkar.

Bununla beraber, kamu vicdanına karşı bütün samimiyetimle arz etmek isterim ki ben hiçbir zaman güçlü olduğumu iddia etmedim, hatasızım demedim; hiçbir zaman büyüklük taslamadım. Aksine ben gayet alçak gönüllüyüm. Benim Balkan Savaşı'nda en büyük suçum düşünmeksizin Büyük Genel Karargâhta harekâtla uğraşmayı üstlenmek ve bu suretle barış zamanı başkalarının yaptığı işlerin sorumluluğunu üzerime almak olmuştur. Yine sorumluluktan korkmadığım içindir ki yukarıda belirtilen 11 Ekim 1912 direktifini bizzat kendim kaleme almışımdır. Bu direktifin sonradan beni o kadar haksız yere eleştiriye sebep olabileceğini o zaman tahmin etseydim direktif Nazım Paşa'nın özel emriyle yazılmış ve Hadi Paşa'nın onayından geçirilmiş olsa bile onu bizzat hazırlamaktan herhalde kaçınırdım.

Burada kesinlikle istemeden kendimden bahsetmek zorunda kalışımın sebebi şudur ki beni tanıyan ve tanımayan birçok kişi Balkan Savaşı'nda Nazım Paşa'nın bana çok güven duyduğunu ve benim, arzu etseydim ona her şeyi yaptırarak bir mevkide bulunduğumu, bu nedenle alınan tedbir ve düzenlemelerde en çok benim etkili olduğumu zannetmişlerdir. Gerçekten vaktiyle yüzbaşılığında Nazım Paşa ve Abdullah Paşa ile birlikte Goltz Paşa'nın

refakatinde çalıştığımız zamandan beri Nazım Paşa'da bana karşı bir yakınlık ve güven oluşmuştu. Fakat bu yakınlık ve güven bana hiçbir zaman görev ve sorumluluklarımı unutturmamıştır. Ayrıca Balkan Savaşı esnasında Nazım Paşa'ya karşı hiçbir zaman Genelkurmay Başkanının emri altında çalışan ikinci derecede bir memurdan başka bir şey olmamışımıdır. Nazım Paşa herhangi bir karar için, hiçbir zaman benim fikir ve nasihatime başvurmamış ve kurmay başkanının bilgisi dışında, görev ve hizmet itibarıyla benimle asla ve asla temasa geçmemiştir.

Binbaşı von Hochwaechter, 1913 senesinde yayınladığı *Mit den Tuerken in der Front: Türklerle Cephe* isimli pek canlı ve yararlı eserinin 4. sayfasında, beni Hadi Paşa ile birlikte kurmay başkanı olarak anıyor. Eserin 8. sayfasında, Harbiye Nazırı Nazım Paşa'nın resmi altına benim de bir fotoğrafımı koyarak, altında **"Harbiye Nazırının Kurmay Başkanı Pertev Paşa"** diyorsa da bunlar kendisine verilmiş olan yanlış bilginin bir sonucudur.

Aslında mizacım beni, yetkilerimin ve bana verilen görevin dışındaki şeylere karışmaktan ve başkalarının görevine müdahale etmekten uzak tutuyordu. İşte bu durum, zaten mizacımda bulunan **"Herkes'e karşı güven beslemek ve bu güveni adeta saflık derecesine çıkarmak"** özelliğiyle birlikte bende, barış zamanı Genelkurmayımızca, özellikle merhum Yarbey Halil Bey tarafından, hazırlanmış olan seferberlik ve yığınak hesapları hakkında bir güven oluşmuştu. Bu hesapların -seferberliğin ilanından biraz önce 120.000 talimli erin terhis edilmesi, Yemen'de, Arnavutluk'ta vesaire yerlerde birçok ayrılmış nizamiye birlikleri bulunması gibi, çok zararlı ve uygun olmayan durumlar düşünölmek şartıyla- ta seferberliğin ilanına kadar düzenli olarak takip ve tespit edilmiş olduğu düşüncesini yaratmış, beni savaşın başında her şeye rağmen iyimserliğe sevk eden bir unsur olmuştu.

Esasen ben, Ziya Paşa'nın bahsettiği **"Savaşın sonucu hakkındaki kötümserlik, iyimserlik"** meselesinde şöyle düşünö-

yordum: Bir kere mademki bu savaşa girecektik, elbette her türlü kuvvetsizlikten, korku ve endişeden kaçınarak iyimser olmak ve hem kendine, hem orduya güvenmek gerekirdi. Aksine kötümser olmak ve zayıflık göstermek bir bakıma hamiyetsizlik olurdu. Bence bir azim ve tevekkülle işe başlamak, her asker için en büyük borç ve görev olurdu.

Burada fırsat doğduğu için söylemek isterim ki 1913'te yayımlanan *Askerî Yenilgimizin Sebepleri*[∞] isimli eserin 131. sayfasında yazar; (A.) Trakya harekât alanında ileride yığınak yapmakla düşman üzerine taarruzun hangi koşullar altında olduğunu ve Ergene hattına yığılmanın hangi sebeplerden dolayı yapılamadığını dikkate almayarak şu, **"...fakat üstat Golç Paşa [Colmar von Goltz], çıraklarının bu kadar kof olduğunu anlayamamış olmalı ki daha sonra Ergene hattında toplanılmadığından bizden çok feryatlar kopardı, inledi. Biz ise, zavallı vatanseverin bu konudaki feryatlarına bile başka anlamlar verdik..."** sözlerini sarf etmiştir. Bu gibi sözlerin insafli olmadığı, resmi belgelere dayalı olarak yazılan, bu eserimin incelenmesiyle ortaya çıkar.

Yine aynı eserin 126. sayfasında, **"...yığınak konusundaki hatalara dair gerek seferberlikten önce ve gerek seferberliğin başında uygun bir dille bazı uyarıda bulunmak isteyenler alaycı bir tavırla karşılık gördüler..."** 133. sayfasında **"...seferber edilen kuvvetin büyük bir kısmını Trakya'ya tahsis etmek ve yığınağı Ergene gerisinde yapmak gereğini uygun şekilde duyurmak için, savaştan birkaç ay önce bazı girişimlerde bulunulduğu gibi seferberliğin ilanını takiben yığınağın ne şekilde yapılacağı bir dereceye kadar anlaşılınca, Başkomutanlık kurmaylığına resmi olarak pek çok müracaatta bulunulmuş ve birkaç yazı sunulmuştur. Ancak maalesef hiç dikkate alınmadı..."** deniliyor. Seferberlikten önce yığınak

∞ A. [Ali İhsan Sabis], *Balkan Savaşı'nda Neden Bozguna Uğradık?*, Alfa Basım Yayım, 2012 -ed.n.

mesesi hakkında kime ve ne şekilde uyarıda bulunulduğunu, meseleyle alakadar olmadığım için hiç bilmiyorum. Seferberlik başlarındaki uyarıya ve sürekli müracaatlara gelince, zannederim ki yazılan eserde bununla, 4 Ekim 1912 tarihinde Hadi Paşa'ya takdim edilen yazı veya teklif anlatılmak isteniyor ki bir sureti aşağıdadır:

4 Ekim 1912

Başkomutanlık Kurmay Başkanlığına

Ordunun yığınak şekli ve dağılımına dair düşüncelerimi izninizle özet halinde arz ediyorum:

1. *Bulgaristan, Osmanlı Devletine kendi isteğini kabul ettirmek için, 9 kolordusuyla (en az 225.000 muharip) Yanbolu-Has-köy hattında toplanır ve seferberliğin on beşinci günü sabahı ileri hareket eder. Kesin sonucu almakla görevli bu kuvvet için, kendi süvarisini Sırp süvarisiyle takviye eder.*
2. *Sırbistan ordusu, seferber edeceği 5 kolordudan (en az 125.000 muharip) bir veya ikisini Bulgaristan'a geçirerek Sırp-Bulgar hududunun her iki tarafından, Vardar vadisine paralel olarak taarruz eder.*
3. *Karadağ, bir kısım kuvvetiyle İşkodra üzerine yürümekle beraber diğer kısmıyla İpek-Piriştine istikametinde ilerleyerek, Sırlarla birlikte hareket etmeye gayret eder.*
4. *Osmanlı Devleti için en önemli taraf Edirne civarı olduğundan, Bulgar ordusunun iki veya hiç olmazsa bir buçuk misli muharibin bu tarafta kullanılması gereklidir. "Her tarafta kuvvetli olmak isteyen hiçbir tarafta kuvvetli olamaz" ve "Her tarafı örtmek isteyen hiçbir tarafı örtemez" kurallarına uymak gerekirse Batı Rumeli Ordusunu zayıf bulundurarak, Doğu Rumeli ordusunu takviye gerekir.*
5. *Batı Rumeli Ordusunun karşısında en çok dikkate alınacak kuvvet Sırp ve Yunan ordularıdır. Karadağ ordusunu –bu memleketin coğrafik durumu nedeniyle– dikkate almamak gerekir. İşkodra ve Yanya mevkileri dayandıkça İşkodra ve Yanya vilayetlerinin düşman tarafından istilası önemli olamaz.*

Bunun üzerine Alasonya civarındaki kuvvetin Yunanlıları durduracak bir hale getirilmesi, İşkodra, Yanya mevkilerinde, savunmaya elverişli birlikler bırakılması, Karadağ'a karşı sadece Arnavut gönüllülerinin saldırtılması, kalan birliklerle Vardar Ordusunun takviyesi gerekir.

6. Biz okulda Ober (Aubert) Bey'le yaptığımız çeşitli tatbikat ve tartışmalardan, bilhassa seferberlik ve yığınakla ilgili araştırmalardan şu sonucu elde etmiştik:

Osmanlı Devleti'nin en erken seferberliğin yirmi birinci günü yığınağını tamamlayabildiğini farz ve Bulgaristan'ın seferberliğin on beşinci günü, sabahleyin hududumuza saldırdığını kabul ettiğimizde, Osmanlı Doğu Ordusunun Saray-Çorlu-Tekirdağ hattında toplanması gerekir.

Bu yığınak Kırklareli-Edirne hattında bulunacak 3. ve 4. Kolordularla örtülmeli ve bu birlikler düşmanın taarruzu halinde kesin sonuçlu savaşırlara girişmeyerek yavaş yavaş geri çekilmelidir.

Kırklareli-Edirne hattında yığınak yapılırsa seferberliğin on altıncı günü Bulgarlarla çarpışmak gerekecek ve yeterli kuvvet bulunmadığından ve ordu toplanma halinde olup serbest harekâta sahip olmadığından muharebenin sonucu elim olabilir; muharebe neticesinde geri çekilmek zorunluluğu, yenilgiyle sonuçlanabilir.

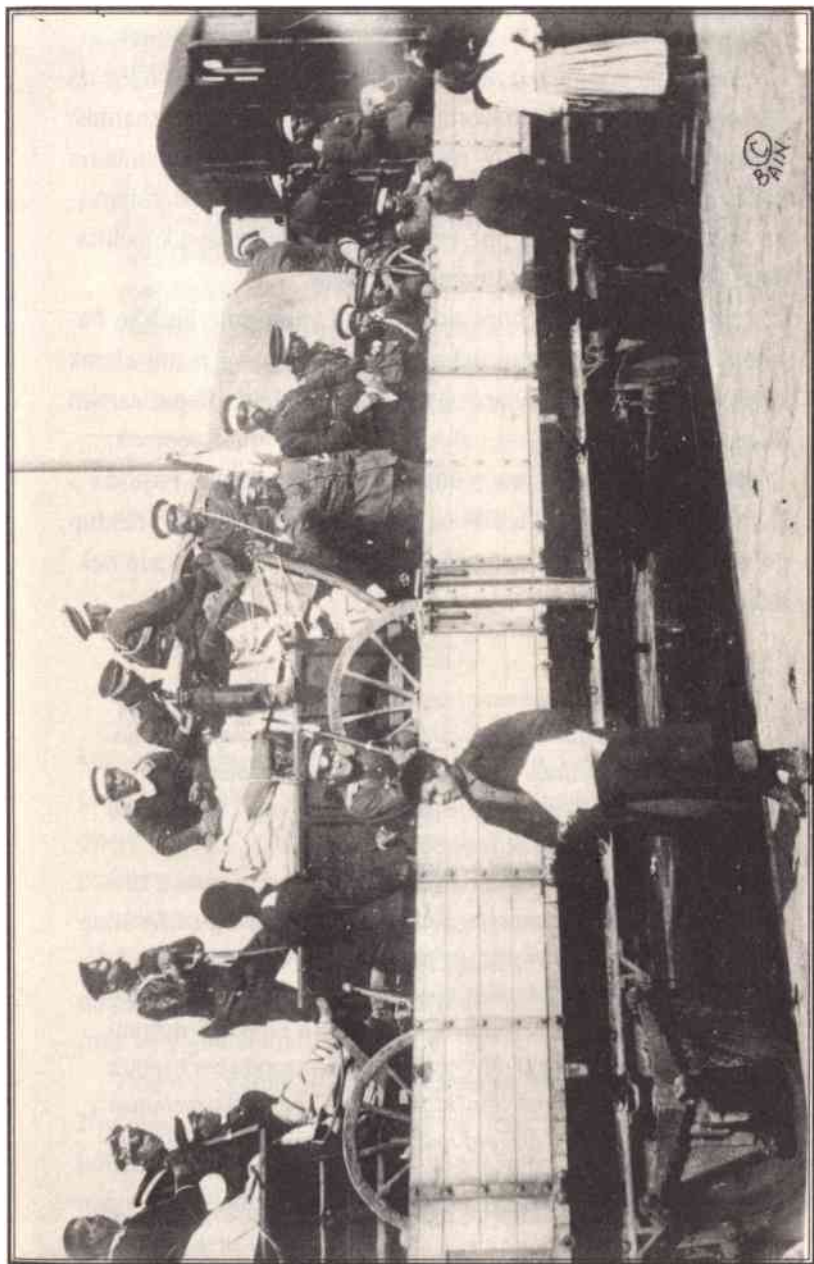
Halbuki Anadolu'dan gelecek redif tümenlerinin çoğu, seferberliğin 21. günü Saray-Çorlu-Tekirdağ hattında bulunamayacaktır. Bu durumda Bulgar ordusu söz konusu hatta geldiği zaman bile Osmanlı ordusu dikkate değer bir kuvvet kazanmamış olacaktır.

7. Bulgar ve Sırp ordularının Romanya ve Avusturya'ya karşı sevk edecekleri gözetleme kolları müstahfızdan başka bir şey olamaz. Çünkü gerektiğinde terk edilen kuvvet her ne olursa olsun Romanya ve Avusturya ordularını durdurmaya yeterli olamaz.

Genelkurmay Birinci Şube Müdür Muavini

Kurmay Binbaşı

A.

Bulgar askerlerin seferberliği

Yukarıdaki önergeyi o zaman Hadi Paşa'nın bir nebze bana da göstermiş olduğunu hatırlıyorum. Bu önerge gerçekten mantıklı düşüncelere dayanılarak, iyi niyetle yazılmıştır. Yazar bununla ne kadar iftihar etse yeri vardır. Gelişmeler de kendisini doğrulamıştır. Ancak bu önergedeki önerilerin neden uygulamaya konulmadığı eserin okunmasıyla tamamiyle anlaşılır.

Yukarıda arz edilen önergeden başka yazar seferberliğin başında diğer birkaç önerge daha takdim ettiğini ve resmî olarak sürekli müracaatlarda bulunduğunu belirtmektedir. Ben o zaman asla işitmedim.

Balkan Savaşı'nda henüz Binbaşı olan Hafız Hakkı Paşa da 3 Ekim 1912 tarihine Nis'ten bana hitaben çok samimi bir mektup göndermişti. Mektubun yığınağa ait bazı kısımlarını aşağıda naklediyorum:

“

3. Bütün Balkan ordularına karşı Trakya'da güçlü bir ordu toplamak bugün bizim için hayati bir meseledir. Rusya'nın tek başına yaptığı tehditler hiçtir. İstanbul civarında bulunacak ve Bulgar ordusunu yahut müttefikini ezecek bir ordu, daha sonra Moskof'a karşı da kalkacak en güçlü silahtır.

Onun için hiç düşünmeksizin Trabzon'daki nizamiye ve redif kuvvetlerini, bütün Karadeniz kıyısı kıymetli askerlerini, eski 4. Ordunun gerideki askerlerinden gelebilecek bütün kuvvetlerini çekmeliyiz. Biz, Balkanda yarım milyonluk bir orduyla müttefikleri ezersek daha sonra Anadolu'dan ilerleyecek bir Rus Ordusunu daha kolay ezeriz. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşında her harekât alanında başarılı olmak istedik, mahvolduk. Bu sefer aynı hatayı yapmamak için sizin gibi ordunun değerli beyinleri artık kendilerini göstermeli, yüksek, çok yüksek sesle konuşmalıdır.

4. İtalya'ya karşı İzmir'de, Çanakkale'de, Dedeağaç'ta ve Selanik'te duran kuvvetler hep müttefiklere dönmeli. İtalya, sa-

vaş devam etse bile Balkan Savaşı'na karışmaz. Karışacak kuruntusuyla kesin sonuç açısından tek bir taburdan mahrum olmak cinayettir.

.....

8. Bizim Bulgar ordusunu bir meydan muharebesinde ezemeyip de uzun stratejik harekât yapmaya mecbur olmamız çok zararlı olur. Ordumuzun bu gibi harekât kabiliyeti ortadadır. Onun için öyle düşünüyorum ki Bulgar ordusunu mümkün mertebe içeriye çekmeli ve sonuçta büyük bir üstünlükle düşmanı Meriç ile deniz arasına sıkıştıracak şekilde kesin bir imha muharebesi yapmalıyız. Böyle bir meydan muharebesi bize Rumeli'yi kazandırır. Bu başarıya kadar Makedonya orduları kesinlikle ezilmemeli, icap ederse Vardar ve Kırkgeçit gerilerine çekilmelidir. Karadağlılara mümkün mertebe az kuvvet terk edilmelidir.

3

Görülüyor ki "Trakya'da çok, pek çok kuvvet toplamak ve bu kuvveti geride topladıktan sonra Bulgar ordusuna karşı kesin bir imha muharebesi yapmak, Makedonya tarafına ikinci derecede önem vermek" görüşleri yalnız *Askeri Yenilgimizin Sebepleri* adlı eserin yazarının düşüncesi değildi. İçlerinde benim de bulunduğum başka görüşler de vardı. Öyleyken, nasıl ki eserin yazarının düşündüğü ve istediği olamadıysa bizim de istediğimiz ve düşündüğümüz olamadı. Çünkü düşünmek ve istemek başkadır, yapmak ve yaptırabilmek başkadır.

Yine o sıralarda bir Tümen Komutanı olan Kurmay Albay Fuat Ziya Bey dahi bana gönderdiği bir mektupta; seferberliğimizin perişan durumu nedeniyle Trakya ordusunu Çorlu civarında toplamayı ve orada bir Plevne oluşturmayı teklif etmişti. Tabii bu teklif de gelişmelere engel olamadı.

Hem ne hâcet! Trakya ordusunun takriben sağ kanadı Saray'da, sol kanadı Muratlı'da olmak üzere Ergene hattı gerisinde toplanması uygun olacağına, daha Balkan Savaşı'ndan iki sene önce o bölgede yapılmış ve bütün hazırlıkları ve ayrıntıları bizzat benim tarafımdan hazırlanmış olan ordu manevrası esnasında karar verilmişti. Osmanlı ordusunun en büyük savaş ustası olan Mareşal von der Goltz'un *Deutsche Rundschau* Dergisinin Şubat 1913 tarihli özel sayısında;

"Der jungen Tuerkei Niederlage Und Die Moeglichkeit ihrer Wiedererhebung: Genç Türkiye'nin Bozgunu ve Yeniden Canlanmasının İmkânı" adıyla küçük fakat hemen her cümlesi bizim için kurtarıcı çok kıymetli ve yararlı bir eseri yayımlamıştı. Bu eserin 170., 171., 172. ve 173. sayfalarındaki şu sözler yukarıdaki iddialarımın delilidir:

"Yeni Türk ordusunun daha ilk devrenin açılması esnasında, Bulgar ordusu tarafından ani bir taarruza uğratılma ihtimali yüksek olduğu için, önce düşünülmesi gerekirdi. Bu ihtimal özellikle 1910'daki ordu manevralarına esas kabul edildi.

Arazinin genişliği, nüfusun azlığı, tren şebekesinin henüz çok sınırlı olması nedeniyle Türk ordusu –herhalde– Bulgar ordusundan daha geç toplanabilecekti. Bulgarların, emredilen seferberliğin on ikinci günü harekete hazır olma ihtimalleri doğru olarak değerlendirilmiş ve kabul edilmişti. Türkler için bu hızı sağlamak mümkün değildi. O nedenle Türkler, rahat ve sakin bir şekilde toplanabilecek ve ilk büyük karşılaşmadan önce hazırlanabilecek kadar geride toplanmak zorundaydı.

O zaman çok doğru olarak Ergene Deresi üstünde karar kıldı. Bu dere; Karadeniz'deki Istranca dağında başlangıçta tam güneybatıya, sonra batıya ve daha sonra yine güneybatıya doğru akarak Meriç nehrine karışır. Mevziin sağ kanadını aşağı yukarı, Karatepe eteğindeki Saray kasabası, sol kanadını Tekirdağ kuzeyindeki Muratlı tren istasyonu oluşturuyordu; mevziin gerisinde Abdullah Paşa'nın Balkan Savaşı'nda ilk karargâhı olup birçok

defa ismi geçen, Çorlu bulunmaktadır. Gelen birlikler orada tahkim edilecek ve tabii açıdan kuvvetli olan mevzide toplanacak, ilk gelen üç tümen ile bir kuvvetli süvari tugayı yığınağı örtme işini üstlenecekti. Toplanan birliklerin, İstanbul ve Tekirdağ üzerinden olmak üzere, iki istikametten geleceği düşünülmüştü. Cephenin az bir mesafe gerisinde ise dört istasyonla, Ergene Nehri gibi tam güneybatıya doğru uzanan, demiryolu hattı bulunuyordu. Bu hat, ordunun ihtiyacının sağlanması, aynı zamanda hasta ve yaralıların geriye naklini çok kolaylaştıracaktı. Bulgarlar huduttan oraya kadar oldukça kuvvetli (7-8) yürüyüş yapmaya ve Edirne'yi kuşatmaya, bu nedenle de kuvvetlerini zayıflatmaya mecburdular. İleriye sürülmüş olan Türk birlikleri tarafından önemli bir şekilde durdurulabilirdi. Bu şekilde yeterli derecede vakit kazanılabilecekti. Edirne, tahminen Gazi Muhtar Paşa'nın 1877 Asya seferindeki Kars'ın rolünü oynayacaktı.

Doğal olarak düşmanın bizim yığınak mıntıkamızı ve Ergene deresinde tahkimat yaptığımızı haber alacağı hesaplanmıştı. Düşmanın Dimetoka üzerinden, Edirne muhasara ordusundan, Kırklareli üzerinden ilerleyen ve süvari tarafından takviye edilen öndeki tümenleri, o zaman Abdullah Paşa tarafından üstlenilmiş olan, tek bir komuta altında ve süratle ilerleyerek düşman asıl ordusunun toplanmasına engel olma görevini almışlardı.

Manevranın hazırlıkları bu sefer de rütbesi albaylığa indirilmiş olan Pertev Bey tarafından makul ve etraflı bir şekilde hazırlanmıştı.

Doğaldır ki asıl ordu Ergene deresinde daimi olarak kesin savunmada saplanıp kalmayacak, belki düşman taarruzu püskürtüldükten sonra kendisi hazır olur olmaz genel karşı taarruza geçecekti. Bu anın geldiği varsayımıyla manevraya son verilmişti. Manevranın bir dereceye kadar gerçek durumu göstermesi arzu edilmişti.

Tahkim edilmiş mevzide direnmek için genç ve daha talim görmemiş bir ordu da yeterli olabilir. Ordu bu şekilde biraz kendini toplar ve bir ilk başarıyla kendine güvenini kazanırsa ondan sonra taarruz yapmaya yetenekli bir hale gelebilir. Bu şekilde hareket

edilseydi ve önce Kırklareli ve Lüleburgaz yenilgileri olmasaydı, büyük ihtimalle şimdi Çatalca hattında kazanılan başarı Ergene deresinde de ele geçirilir ve savaştaki değişim orada olurdu.

Söz konusu manevranın sonuçları Türk Genelkurmayının projelerinde ne kadar dikkate alınmış olduğunu bilmiyorum.”

İşte durum böyleyken ait olduğu şube tarafından, seferberlikten önce yığınak projelerinin başka türlü tanzim edilmiş ve her şeyin ona göre hazırlanmış olması, herhalde bu esas fikirden vazgeçmeyi gerektiren -1910 sonbaharındaki ordu manevralarımızı takiben yeni kolordu teşkilatının tatbiki, bu münasebetle menzil, kollar, nakliye araçları gibi birçok hususların yeniden düzenlenmesi gibi- sebepler ve önemli faktörlere dayanılması, bununla beraber seferberlikten biraz önce birliklerin dağınkılığı, 120.000 talimli askerin terhis edilmiş olması gibi hususların da hesaba katılmış olması gerekirdi. Bunun üzerine seferberliğin ilanıyla beraber bütün bu sebepleri, yeni baştan incelemek ve ona göre yeniden projeleri alt üst etmeye kalkışmak tehlikeliydi ve benim gibi ast memurların yetkileri dâhilinde değildi.

Yine Goltz Paşa, aynı eserin 173. sayfası sonunda şöyle isabetli değerlendirmede bulunmuştur:

“Kesin bir karar vermeden önce, bizzat iştirak etmiş olanların bu konudaki görüşleri beklenmelidir. Savaşlarda çok defa en iyi düşünülen tedbirlerden felaketler ortaya çıktığı görülmüştür.”

Yapılan şeylerin hangi sebepler ve etkiler altında yapıldığını dikkate almadan uyarılarda bulunmak isteyenler için, güzel bir nasihattir!

Yarya muharebesi sırasında komutanlar

Yine *Askerî Yenilgimizin Sebepleri* isimli eserin 134. sayfasında deniliyor ki:

"Vardar ordusuna gelince, bunun da Bulgar ve Sırp sınırlarından ancak 40-50 km uzak olan İştîp-Kumanova hattında toplanması Trakya'daki yığınak için belirtilen aynı sebeplerden dolayı yanlış. Özellikle Batı Rumeli Ordusu stratejik açıdan savunmada kalmak zorundaydı. Bu durumda bunun en önemli, en büyük kısmı olan Vardar Ordusunun gerisinde Vardar gibi bir nehri bırakarak, İştîp-Kumanova hattında toplanmasına hiç gerek yoktu. Selanik'in er geç İstanbul ile bağlantısının kesileceğine şüphe yoktu. Zaten sefer planında da açıklandığı gibi, bu ordunun aşama aşama Manastır üzerinden Arnavutluk dağlarına çekilerek direnişi sürdürmesi gerekirdi. Gerçi Vardar nehrinin gerisinde yığınak yapıldığı takdirde, Vardar vadisindeki Selanik-Üsküp hattından yararlanılamazdı. Ancak düşman saldırılarından sonra, bu hatta esasen o kadar ihtiyaç yoktu. Daha seferberliğin ilk gününden itibaren Selanik, Siroz ve Üsküp bölgesindeki bütün fazla erzak, mühimmat, hazineye ait eşya vs hemen Manastır'a sevk edilip depolanmalıydı..."

Buna karşılık von der Goltz Paşa'nın yukarıda sözü geçen eserinin 173. sayfasındaki; "Makedonya'daki durum, ani bir düşman taarruzu halinde Trakya'daki duruma göre daha uygunsuzdu. Bu durum o zaman ciddi görüşmelere esas olmuştu ki sonunda ben Harbiye Nazırının özel emriyle sonbahar sonlarında Rumeli'nin batısına seyahat etmiştim. Birlikler orada çok dağınık ve üç istikametten beklenen düşmana oranla başlangıçta sayıca çok az bulunuyordu. Bu nedenle orada da savunma ordusunu huduttan oldukça geri bir mesafede toplamak gerekiyordu. Bu amaç için İştîp üzerinde karar kılındı ki: düşmanın Köstendil'den ve Raniye'den, Yenipazar sancağı vasıtasıyla Piriştine üzerinden gelen yürüyüş istikametleri orada birleşmektedir. Ulaşan birliklerin himayesi için İştîp'te sahra usulüyle müstahkem bir ordugâh tesisi ve toplarla

donatılması kararlaştırıldı. Bu ordugâh, Trakya'da yukarı Ergene deresindeki mevziin görevini yapabilecekti. Fakat gerçekte tesisi başaramadı" sözlerini söylerim ve derim ki: Özellikle İstip mevkisinin daha baştan itibaren toplanma mıntıkası dışında bırakılması ve hiç savunma yapmadan ve direnmeden tahliye edilmesi uygun olamaz. Biz -ileride 8. Ek Bilgi bölümünde görüleceği üzere- az bir çalışmayla, Sırp asıl kuvvetlerine karşı, Kumanova Muharebesi'ni bile kazanabilecektik ve bizi hemen her yerde felaketten felakete sevk eden asıl sebepler; Makedonya ordusunun Vardar nehri doğusunda ve ilerisinde toplanmış olması değildir. Nitekim aynı sebepler bize Pirlpe ve Manastır civarındaki muharebeleri de istisnasız kaybettirmiştir.

Hem mademki "Seferberliğin ilk gününden itibaren Selanik, Siroz ve Üsküp bölgesindeki bütün fazla erzak, mühimmat, hazineye ait eşya vs hemen Manastır'a sevk edilmeli ve depolanmalıydı" deniliyor, o halde bunlar o zamana kadar neden Selanik'te, Siroz'da, Üsküp ve civarında bırakılmıştı? Esasen bunların öyle birkaç günde hemen nakli kolay bir mesele miydi? Kolay olsa bile bu yüzden ahali ve askerin zaten birçok yalan dolan ve anlaşmazlıklar yüzünden sarsılmış olan morali büsbütün bozulmaz mıydı? Hele bütün Makedonya ve Rumeli'nin kilit noktası olan Selanik'in direnişsiz hemen terk edilerek boşaltılması nasıl uygun olabilirdi? Aksine İşkodra ve Yanya gibi Selanik mevkisinin de son ana kadar savunulması ve korunması lazımdı. Bunun içindir ki daha Ekim 1911'de Genelkurmay Başkanlığından Selanik'teki 2. Ordu Müfettişliğine, "Selanik şehrinin denize hâkim olan bir düşmana karşı denizden savunulması, Karaburun tahkimatıyla sağlanmış olduğu gibi, gerek böyle bir düşman tarafından karaya çıkarılması muhtemel kuvvetin, şehre karadan ansızın yapacağı bir baskın hücumuna ve gerekse taarruz eden bir düşman ordusunun bazı birlikleriyle Selanik istikametine yapması olası seri taarruz harekâtına karşı, Selanik mevkisini

muhafaza için mutlaka bazı tahkimat hazırlıklarında bulunmak" gerekeceği bildirilmiş ve 2. Ordu Müfettişliğince şimdiden konuşulması ve teşebbüse geçilmesi uygun görülen, söz konusu hazırlıklara esas olmak üzere 1894 yılında –yüzbaşılığımda benim de Goltz Paşa'nın muavini sıfatıyla katılmış olduğum– Yunan hududuna kurmay seyahati esnasında, Goltz Paşa tarafından bizzat arazi üzerinde gezilerek hazırlanması uygun görülen tahkimat projesi gönderilmişti. Maalesef bu konuda seferberlik esnasında bile hiçbir şey yapılamamış olması, ciddi olağanüstü bir etkidir.

"Balkan Savaşı'nda hemen bütün kuvveti Trakya harekât alanında Bulgarlara karşı toplamalıydı; Makedonya harekât alanında diğer Balkan hükümetlerine karşı çok az kuvvet bırakmalıydı" deyip geçiyor fakat birliklerimiz –güya bizde her şey düzenli bir şekilde yapılmış gibi– kayıtsız şartsız şöyle toplanmalıydı, böyle kullanılmalıydı görüşünde bulunuyoruz. Bunun ne kadar zor olduğunu Balkan Savaşı seferberliği esnasında, Batı Ordusu Komutanlığıyla Genel Başkomutanlık Vekâleti arasında çekilen şu birkaç telgraf bize açık olarak gösterir:

13 Ekim 1912 tarihinde

**Batı Ordusu Komutanlığından Genel Başkomutanlık
Vekâletine gönderilen şifreden:**

Batı Ordusunun çeşitli tarihlerde arz edilen sebeplerden dolayı İşkodra ve İpek taraflarında yapışıp kalmış taburların dışındaki birliklerin büyük kısmı, proje gereğince yığınak bölgelerinde bulunmaktadır. Ancak yine bilinen sebeplerden dolayı taburların mevcudunun kararlaştırılan miktara ulaşamaması, nakliye vasıtalarının, elbise ve levazımın noksanlığı ve özellikle halkın genelinin sürekli askersiz kalmaları fikri, Kosova havalisindeki silah talebi, birliklerin askerî amaca göre toplanması ve hareketini zorla engellemeleri, Kosova bölgesindeki halkın köylerine, her ferdin kendi hanesine yapışıp kalma fikrinde olmaları gibi engellerle beraber Karadağ, Sırp, Yunan hudutlarına karşı zaten az

miktarda tertip edilen kuvvetlerin Anadolu'dan gelecekleri hakkında şimdiye kadar güvenilir bir bilgi alınmadı“
ahalinin ruh halinin düzeltilmesi ve askerî amacın sağlanması münasebetleriyle mevcut kuvvetlerden hiçbir birliğin, diğer bir mahale, diğer bir amaç için görevlendirilmek üzere değiştirilmesinin mümkün olamamasına rağmen Anadolu'dan gelecek birliklerin sevklerinin hızlandırılmasıyla hareket zamanlarının haber verilmesi önemle arz olunur.

Bu şifrede görülüyor ki Rumeli'nin bilhassa o sıralarda bölgesel iç durumu, birlikleri öyle istediğimiz gibi toplamaya uygun değildi. Bundan başka Trakya için Makedonya tarafındaki kuvvetlerimizden tasarruf etmek şöyle dursun, Batı Ordusu Komutanlığı Makedonya'da Balkan hükümetlerine karşı tahsis edilmiş olan birlikleri bile yetersiz görüyordu. Herhalde özellikle Makedonya içindeki bu karışıklık bilindikten sonra mesela *Abdullah Paşa'nın Hatıratı* isimli eserin 47. sayfasındaki alıntılanan sözleri o kadar insafli olmasa gerekir:

“... kuruluşlarda gösterilen birlikler bir araya getirilemediğinden hiçbir kolordu istenilen şekilde kurulamadı. Bu durumun başlıca sebepleri ise; Harbiye Nezaretince Arnavutluk'ta, Adalar'da ve Suriye'de bulunan nizamiye birlikleriyle seferberlikleri tamamlandığı halde, günlerce iskele ve istasyonlarda bekleyen redif birliklerinin zamanında nakledilememesi, bazı redif tümenlerinin Doğu Ordusuna tahsis edilmişken, yola çıkarılmalarına genel karargâh tarafından karşı çıkılması, bazı birliklerin de şurada burada alıkonularak istenildiği gibi istihdamına kalkışılması ve bütün bu olumsuzluklara rağmen ordunun Kırklareli-Hasköy hattında toplanmasında ısrar edilmesidir.”

Özellikle Büyük Genel Karargâh, Batı Ordusuna tahsis edilen pek çok birliği sonradan Doğu Ordusunun takviyesine tahsis etmişti.

∞ Özgün metinde noktalı bırakılmıştır –ed.n.

Başkomutanlık Vekâleti tarafından Batı Ordusu Komutanlığının yukarıda söz edilen şifresine cevaben,

“Halkın arzusuna uymak gerekmediği, savaş gereklerine göre hareket edilmesi ve peyderpey savaştan geri durulması” emre-dildiği halde, Batı Ordusu Komutanlığından şöyle bir telgraf gelmiştir:

“..... Halkın, birliklerin memleketlerinde bulunması hakkındaki talepleri sırf bir temenniden ibaret olmayıp, 37. Piyade Alayının maruz kaldığı gibi silah zoruyla engellemek suretiyle yapıldığı, bu nedenle engelleme karşısında ısrar etmek, düşmanla savaş esnasında bir de ne yaptığını hâlâ bilemeyecek kadar gaflet içinde olan ahaliyle çarpışmaya sebep olacağı ve yeniden iç karışıklıklara yol açacağı...”

Diğer bir örnek: Başkomutanlık Vekâletinden 10 Ekim 1912’de Üsküp’te 7. Kolordu Komutanlığına cevaben yazılan bir şifredir:

1. Tümen birliklerinin seferberlik planı gereğince tahsis edildikleri bölgeye sevkleri zaruridir. Dün Kosova vilayetine de tebliğ edildiği üzere, savaşta her istenilen bölgeye kuvvet ayrılması kesinlikle uygun değildir. Bölge halkından ileri gelenlere gerekli nasihat yapılarak, söz konusu birliklerin süratle sevkine çalışılması fakat mahalli ihtiyat ve rediflerinin yığınağının hızlandırılmasına mahalli ileri gelenlerin de yardım etmelerinin bildirilmesi...”

Bu emre rağmen 1. Tümenin Trakya tarafına yalnız bir alayı gelebilmiş, diğer iki alayı Makedonya civarında kalmıştır.

Askerî Yenilgimizin Sebepleri isimli eserin 145. sayfasındaki “... söz konusu taarruz emrini teyiden birkaç gün sonra verilen diğer bir emir de Doğu Ordusunun Edirne muhafızlarından da bir seyyar kolordu teşkil ederek, Edirne üzerinden Tırnova-Seymenli istikametinde taarruz etmesi bildiriliyordu...” ibaresiyle başlayan ve 151. sayfasındaki “... Lüleburgaz Muharebesindeki yenilginin baş-

lica sebebi erzak ve cephane yokluğu olduğuna hiç şüphe yoktur" ibaresiyle sona eren değerlendirmeye gelince; alınan tedbirlerin ve yapılan harekâtın ne gibi sebeplerin etkisi altında meydana geldiği asla düşünülmemektedir, böyle fikir yürütülmesi gerçekte bağdaşmaz. Buna ve yazarın buna benzer diğer bazı düşüncelerine karşı eserim -kendi çerçevesinde- bir nevi cevap oluşturur.

Yine burada sırası gelmişken belirtmek isterim ki 1910 senesinde yayımlanan, *10 Temmuz İnkılabı ve Sonuçları* isimli eserin 35. sayfasının dipnotunda Şeyh Muhsin Fani takma adıyla yazılan eserin yazarı:

"Balkan Savaşı'ndan biraz önce ordumuzun ileri gelen önemli subaylarından bir kişi [bu, ben olacağım] Selanik Kolordusunu [hakikatte bazı askeri daireleri] teftiş etmek üzere oraya gelmişti..... muhabıam [yani ben]: "Evet, ordumuzun değerini hiçe indiren, arkada yapılan, siyasetçilik. Bu siyaset ordunun ve sonra bu milletin mahvolma nedeni olacaktır!.."

sözleriyle kendi fikrini izaha çalışıyordu. Bu elim konu bu kadarla kaldı ve onun dediği de çıktı. Balkan Savaşı ordunun nasıl hazırlanmış olduğuna en parlak bir delildi!.. Buraya kadar izah edilemeyecek bir şey yoktur. Osmanlı ordusunun Bulgarlara ve müttefik Makedonya hükümetlerine mağlup olması çok doğaldı. Yalnız ordumuz hakkında geniş bilgi ve yetkiyle bu müthiş kararı veren kişi, Balkan Savaşı zamanında zavallı Nazım Paşa'nın karargâhında yine çok mühim bir mevki işgal ediyordu. Hiç şüphe etmem ki Nazım Paşa ilk taarruz emrini verdiği zaman görüşlerini almaya zorunluluk duyduğu kişilerden biri de benim eski muhabıamdı. Başında bulunduğu ordunun hiçbir değeri olmadığını düşünen bir kişi, Konya ve Ankara rediflerinin olsun gelmelerini beklemeksizin yetersiz bir kuvvetle Bulgar ordusuna karşı taarruza geçmemize nasıl taraftar olabildi? Bu soruya verilecek cevap, bu son zamanların ve bu asra hâkim olan kişilerin ruhî durum-

larını ortaya koyması açısından çok önemlidir. Bir mevkiyi işgal edebilmek için çok defa, vicdanî ve fikrî kanaatı unutmak lazım gelir!..." diyor.

Bu sözlerin "Taarruz Meselesi" kısmına verilecek cevabı, bizzat bu eserimdeki düşünceler teşkil eder ve benim hiçbir zaman Nazım Paşa'yı taarruza teşvik etmemiş olduğum ortaya çıkar. Ancak Şeyh Muhsin Fani bir ihtimal düşünmeyerek yazdığı; "Bir mevki işgal edebilmek için çok defa vicdanî ve fikrî kanaatı unutmak lazım gelir!" sözleriyle beni adeta vicdansızlıkla itham etmek istemiştir ki cidden etkileyicidir. Benim yaradılışım fikri ve vicdani kanaatimi değiştirmeye asla müsait değildir. Ben nasıl Nazım Paşa'yı hiçbir zaman taarruza teşvik etmemişsem -hak ve yetkimin dışında olduğu için- onu etkilemekten de daima sakınmışımdır. Çünkü Başkomutan Vekili olan Nazım Paşa'nın tek danışmanı bizzat kurmay başkanı olan kişi yani Hadi Paşa idi. Bu düşüncelere dayanarak Şeyh Muhsin Fani'yi insaf ve insanlığa davet eder, sarf ettiği o ağır sözlerle beni ne kadar kırmış olduğunun takdirini bizzat vicdanına havale ederim.

6 Ekim 1912 Pazar

Doğu ve Batı ordularının tertibat ve harekâtından düzenli olarak Başkomutanlık Vekâletine bilgi vermek üzere Kurmay Binbaşı Ali İhsan Beyin Doğu Ordusu ve Kurmay Kıdemli Yüzbaşı Kazım Beyin Selanik'te Batı Ordusu karargâhına tayinleri kararlaştırıldı. Kazım Bey ertesi günü Selanik'e hareket ederek orada iyi karşılandığı ve Büyük Genel Karargâhı o tarafın durumundan sürekli haberdar ettiği halde, Doğu Ordusu Komutanlığı ne Ali İhsan Bey'i ne de sonradan onun yerine gönderilen Yüzbaşı Nihat Beyi kabul etmeyerek iade etmiş ve kendi ta-

rafından da Başkomutanlık Vekâletine üstünkörü, bilgiler müstesna olmak üzere, az bilgi vermeye başlamıştır. İşte, sonradan görüleceği üzere, bu nedenledir ki Başkomutanlık Vekâleti Doğu Ordusunun yığınak şekline ait tafsilat ile söz konusu ordu komutanlığınca alınan ve uygulanan en önemli kararlar ve harekâtı zamanında öğrenmekten mahrum bırakılmıştır. Üzülerek belirtirim ki özellikle, Kırklareli felaketiyle sonuçlanan ilk muharebe zamanında bunun oldukça fazla zararı olmuştur.

Bugün Bâbîâli'de Sadrazam Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın başkanlığında; Nazım, Mahmut Şevket, Hadi, Salih ve Mahmut Muhtar Paşalar toplanarak, ordunun mevcut durumuyla ilgili görüştüler. Burada Hadi Paşa Kurmay Başkanı sıfatıyla ordunun henüz savaşa hazır olmadığı ve Balkan hükümetleriyle muharebe engellenmese bile hiç olmazsa diplomasi vasıtasıyla on beş gün kazanılmasının çok iyi olacağı hakkında görüş bildirdi.

7 Ekim 1912 Pazartesi

Bugün Bâbîâli önünde üniversite öğrencileri ve onlara katılan halktan pek çok kişi savaş lehinde büyük bir gösteri yaptı!

İhtiyat ordusunu oluşturan 18, 23 ve 24. Kolorduların nakliyat ve yığınakları Doğu Ordusunun çeşitli kuvvetlerine oranla beklenmedik bir şekilde ertelenmişti. Bulgar ordusunun bu nakil ve toplanma esnasında Trakya civarında ani taarruz harekâtında bulunma ihtimali ortaya çıkmıştı. Bu nedenle ihtiyat ordusunun başlangıçta önlem olarak 18. Kolordu ile Silivri, 23. Kolordu ile Çatalca ve 24. Kolordu ile Si-

neklı civarında toplanması ve sonra duruma göre düşmana karşı sevk edilmesi kararlaştırıldı. Doğu Ordusu Komutanını pek çok birliğe aynı zamanda komuta etme külfetinden kurtarmak için ihtiyat ordusu doğrudan doğruya Büyük Genel Karargâha bağlandı.

8 Ekim 1912 Salı

Gece yarısından sonra saat 3'e doğru Seniçe Mutasarrıflığından ve Brana Kaymakamlığından alınan telgraflarda; Karadağlıların Brana ve Moykovaç taraflarında tecavüze başladığı bildirilmişti. Saat 3.30'da Nazım Paşa tarafından Selanik'te Batı Ordusu Komutanlığıyla kimseye danışmadan İpek Müfrezesi Komutanlığına yazılan telgraflarda

Karadağlılara karşı her türlü harekâta serbest bulunulduğu ve durum müsait ise taarruz edilmesi.

emredildi.

Gündüz saat 1.30'da, gerçekten Karadağ hükümetinin bize savaş ilan ettiği Hariciye Nezaretinden telefonla Başkomutanlık Vekâletine bildirildi. Saat 2'de Bâbüâlî'de Sadrazam başkanlığında Heyet-i Vükelâ olağanüstü toplantı yaptı. Mahmut Şevket Paşa, Abdullah ve Hadî Paşalar bu toplantıya katıldılar. Hadî Paşa gerek Trakya, gerekse Makedonya harekât alanlarında seferber ordularımızın ne kadar kuvvetle nerelerde ve ne zaman toplanacaklarına dair ayrıntılı açıklama yaptı. Hariciye Nazırı siyasi durumdan ve Maliye Nazırı malî durumdan bahsetti. Sonuçta İtalya ile mutlaka barış yapılmasına karar verildi. Bu toplantıda Abdullah Paşa, Mahmut Şevket Paşa'ya hitaben; **"Orduyu iki senedir**

nasıl yetiştirdinizse şimdi de bizzat siz komuta ediniz” tarzında sözler söyledi ve bir iki defa istifa etmeye kalkıştı.²⁰

11 Ekim 1912 Cuma

Bu sabah Büyük Genel Karargâha gelen Doğu Ordusu Kurmay Başkanı Albay Cevat Bey ile Ziya Paşa harita üzerinde Doğu Ordusunun yığınağına ve yapacağı savaşa dair değerlendirmede bulundu ve her iki karargâh arasında bu açıdan bir görüş oluşturmaya çalıştı.

Bugün akşama kadar Doğu Ordusunun Trakya harekât alanında toplanmasını tamamlayan birliklerin toplamı 104.467 er olup bu sayıya topçu ve diğer sınıflar dâhil edildi. Söz konusu kuvvetlerden 54.589 er Seyyar Orduyu ve 12.464 er Bağımsız Kırcaali Müfrezesini teşkil ediyor, ağır topçu da dâhil olmak üzere 37.416 er Edirne Müstahkem Mevki dâhilinde bulunuyordu. Seyyar Ordudan 3, 1, 2. Kolordular farklı birlikleriyle beş numaralı projede kendilerine tahsis edilmiş olan yığınak mıntikalarına doğru yaklaşmış,

20 *Abdullah Paşa'nın Hatıratı* isimli eserin 26 ve 27. sayfalarında: Abdullah Paşa;

Esasen ordu komutanlıklarına geçecek kişilerin, barış zamanında ordu müfettişliklerinde bulunarak bilfiil orduyu hazırlamış olan kimseler olmak özel nizamname gereğidir. 1. Ordu Müfettişliğinde benim gibi, iki sene açıkta kaldıktan sonra, 20 günden beri görev yapan bir komutanı bu madde kapsamaz. Çünkü maddenin özü orduyu hazırlayan kişinin komuta başına getirilmesini gerektirir. Oysa Mahmut Şevket Paşa'nın bütün orduyu Harbiye Nazırı sıfatıyla hazırlamış olduğu gibi müfettişliğin ilk kuruluşundan itibaren bu görevi de aynı zamanda üstlenerek, Doğu Ordusunu oluşturacak birlikleri özel olarak hazırlamış olması nedeniyle Doğu Ordusu Komutanlığının Mahmut Şevket Paşa tarafından üstlenilmesi daha uygun olurdu. Bu nedenle kendisine vekiller heyeti önünde bu görev teklif edildiği zaman Mahmut Şevket Paşa şimdilik hiçbir komutayı kabul etmeyeceklerini söyleyerek görevi kabul etmedi....” diyor ki çok doğrudur.

4. Kolordu Edirne Müstahkem Mevkisinden çıkan 11. ve 12. Nizamiye Tümenleriyle Dimetoka ve Uzunköprü'ye gelmiş, İzmit Tümeniyle Pavliköy'de toplanmış ve Bursa Tümeniyle Hayrabolu'ya yaklaşmış bulunuyordu. Diğer kolorduları oluşturan birliklerin büyük bölümü henüz nakledilmekteydi. Ancak Genelkurmaydan 5 numaralı projeyle birlikte Doğu Ordu Komutanlığına verilmiş olan esas kuruluşlar daha seferberliğin ilk günlerinden itibaren söz konusu ordu kurmaylığınca farklı şekillerde değişikliğe uğratıldığından hangi birliklerin kesin olarak hangi kolorduya mensup olduğuna ve ne zaman nerelere ulaşabileceğine dair Büyük Genel Karargâhça hâlâ doğru bilgi alınamamıştı. Bu şartlar altında yığınak bölgelerinin yeniden alt üst edilmesi, bir kat daha karışıklığa neden olacaktı. Aslında Doğu Ordusu Komutanlığınca da orduyu Ergene'ye doğru geriye çekmek fikrinden artık vazgeçilmiş olduğu²¹ bugün Albay Cevat Beyin ifadelerinden anlaşıldı. Doğu Ordusu asıl kuvvetlerinin Kırklareli ve güneybatısındaki arazide toplanmasına devam edilmesi konusunda Albay Cevat Beyle ortak bir fikir oluşturuldu. Savaşta en önemli şey üst seviyedeki komutanlar arasında fikir birliği oluşturmak ve eskiden beri en büyük felaketlerimize sebep olagelmış olan anlaşmazlığın önünü almaktır. Bu nedenle Abdullah Paşa'nın hemen Ergene'ye çekilmekten vazgeçmiş olmasına karşılık Nazım Paşa'yı da savaş ilanıyla beraber süratle hududu geçerek düşman üzerine atılmak fikrinden vazgeçirmek; bu suretle önce orduyu şimdi toplanmakta olduğu Kırklareli ve güneybatı mıntıkasında tamamıyla hazırladıktan sonra düşmanı karşılamaya ve sonra, duruma göre davranmaya ikna etmek hususu sava-

21 Orduyu ileride toplamak fikrinin güya yalnız benim tarafımdan ortaya atıldığını zannedenlere bu noktayı özel olarak arz ederim. Sayfa 24'teki son paragraf.

şın iyi bir şekilde yapılmasını sağlamak açısından olağanüstü bir şekilde önem kazanıyordu. Nazım Paşa ise Başkomutan Vekili olmakla beraber, Harbiye Nazırı sıfatıyla Meclis-i Vükelâdaki olağanüstü işlerinden dolayı o zamana kadar yakında başlama ihtimali olan harekât hakkında harita üzerinde –benim bildiğime göre– hiçbir ciddi incelemede bulunmamıştı. Nazım Paşa’nın hiç olmazsa bir kere olsun Büyük Genel Karargâh Kurmaylığına gelerek, Doğu Ordusunun yığınağı ve harekâtı hakkında kesin bir karar vermesini Hadi Paşa’dan rica ettim. Nihayet akşama doğru yukarıya çıktı ve harita üzerinde kendisine gerekli açıklamalar yapıldı.

Hadi Paşa, geride toplanma konusundaki görüşü açıkladığı halde,²² Nazım Paşa ileriye doğru toplanarak düşmana taarruz etme konusunda kesin kararlı olduğunu belirtti ve bu görüşe göre hemen gereken direktiflerin yazılmasını emrederek aşağı indi.²³

12 Ekim 1912 Cumartesi

Hadi Paşa, bu ani taarruz fikri nedeniyle harekâtın tehlikeli bir renk alabileceğini düşünerek üzülmüş ve gücenmişti. Ben de harekât ile uğraşmakla görevli 2. Harekât-ı Harbiye 2. Başkanı sıfatıyla ne yapmak ve ne yazmak gerektiği konusunda cidden şaşırđım kaldım. Gerçekten durum çok zor-

22 Bkz. Üçüncü Ek Bilgi’nin 41. sayfadaki bilgileri..

23 Özel Divân-ı Harpteki sorgulamalarımın birinde de söylediğim gibi Nazım Paşa, “İleriye doğru toplanarak düşmana taarruz etmek” kesin kararında olduğunu belirttikten sonra aşağıya indi. Bu karardan etkilenen Hadi Paşa, kendi odasına çekildikten sonra yanına gittim. Orada Nazım Paşa’nın taarruz fikrinden nasıl vazgeçirileceğinden ve benim onun emrettiği direktifi –onu ani taarruzdan men etmek şartıyla– nasıl yazabileceğimi sorduğum zaman, Hadi Paşa sinirlenerek; “Böyle yığmak tamamlanmadan önce ordunun düşmanla kesin muharebe yapmasına

du. Bu zor durumdan kurtulabilmek için, her şeyden önce Başkomutan ile Kurmay Başkanı arasında ve sonra muhtelif büyük komutanlar arasında, her ne şekilde olursa olsun uzlaşma ve ortak fikir oluşturmak lazımdı. İşte bu önemli noktaları gözetmek ve Doğu Ordusunun bazı birliklerinin bu-

fırsat vermek, yeni bir stratejik kurala rica ederim bunu strateji kitaplarına dâhil ediniz" şeklinde azarlamış ve "İşte bakalım siz yazın götürün" demiştir. Ancak ordunun 5 numaralı projeye uygun olarak şimdi toplanmakta olduğu muntıkadan, daha ileride toplanmasına dair benim tarafımdan hiçbir teklif yapılmadığına ve hele ordu toplanmazdan önce düşmanla kesin muharebe yapması kesinlikle onaylanmadığına göre bu hiddetin bana değil, doğrudan doğruya Başkomutan Vekili Nazım Paşa'ya olması gerektiği halde bu muameleden rahatsız olduğum için o zaman Başkomutan Vekili ile kendi kurmay başkanı arasında yeni yeni ihtilaflara fırsat vermemek ve vicdanıma aykırı işler yapmaktan kurtulmak amacıyla ikinci başkan odasına dönüşümde Hadi Paşa'ya hitaben bir istifa dilekçesi hazırlamıştım. Dilekçemin sureti şöyledir:

Başkomutanlık Vekâleti Kurmay Başkanlığına

Vatanın tehlikede olduğu şu dakikada en önemli şey; harekâtın idaresi konusunda öncelikle Başkomutan ile kurmay başkanı arasında her ne suretle olursa olsun uzlaşma ve fikir birliği oluşturmak, ona göre ordulara verilecek emirler ve talimatı sağlam bir şekle oturtmak olduğundan, harekâta memur 2. Kurmay Başkan Yardımcısı sıfatıyla bu açıdan her iki tarafın görüş ve değerlendirmelerini –ortak bir noktada– birleştirmeye çalışarak, ileride doğacak her türlü fikir ayrılığını engellemek üzere Nazım Paşa'nın ve sizin ortak direktifinizde, görevle ilgili bazı görüşler ileri sürmem sizi kırmış olmalı ki biraz önce sert bir azarlama derecesinde şiddetli muamelenize hedef olduğumdan ve böyle bir muameleye uğramamı ise özellikle taşıdığım rütbe ve mevki dolayısıyla askeri onuruma aykırı gördüğümünden, mevcut memuriyetimden istifanın kabulünü rica ederim. Bu konuda emir sizindir.

11/12 Ekim 1912

Tümgeneral

Perteve

Hadi Paşa buna hiç cevap vermemiş ve daha ertesi gün görev gereği yanına gittiğim zaman, sözünü geri aldığını söylemiştir ki ben de bunun üzerine vatanperverlik gereği istifadan vazgeçmiştim. Esasen Hadi Paşa ile bütün savaş dönemindeki anlaşmazlığımız yalnız bu olaydan ibaret kalmıştır.

gün bulunduğu durum ile Bulgar ordusunun da henüz bizim gibi yığınağını tamamlayamamış olduğunu²⁴ dikkate almak, daha çok savaş ilanı ile beraber Doğu Ordusunun taarruzla ileriye atılmasına engel olmak şartıyla nihayet Başkomutan Vekili ve Kurmay Başkanının emirlerine uygun olarak, bu sabah işi kadere bırakarak bir direktif²⁵ kaleme aldım. Sonra incelenip Başkomutan Vekiline gösterilmek üzere Ziya Paşa vasıtasıyla Hadi Paşa'ya gönderdim. Söz konusu direktifin sureti aşağıdadır:²⁶

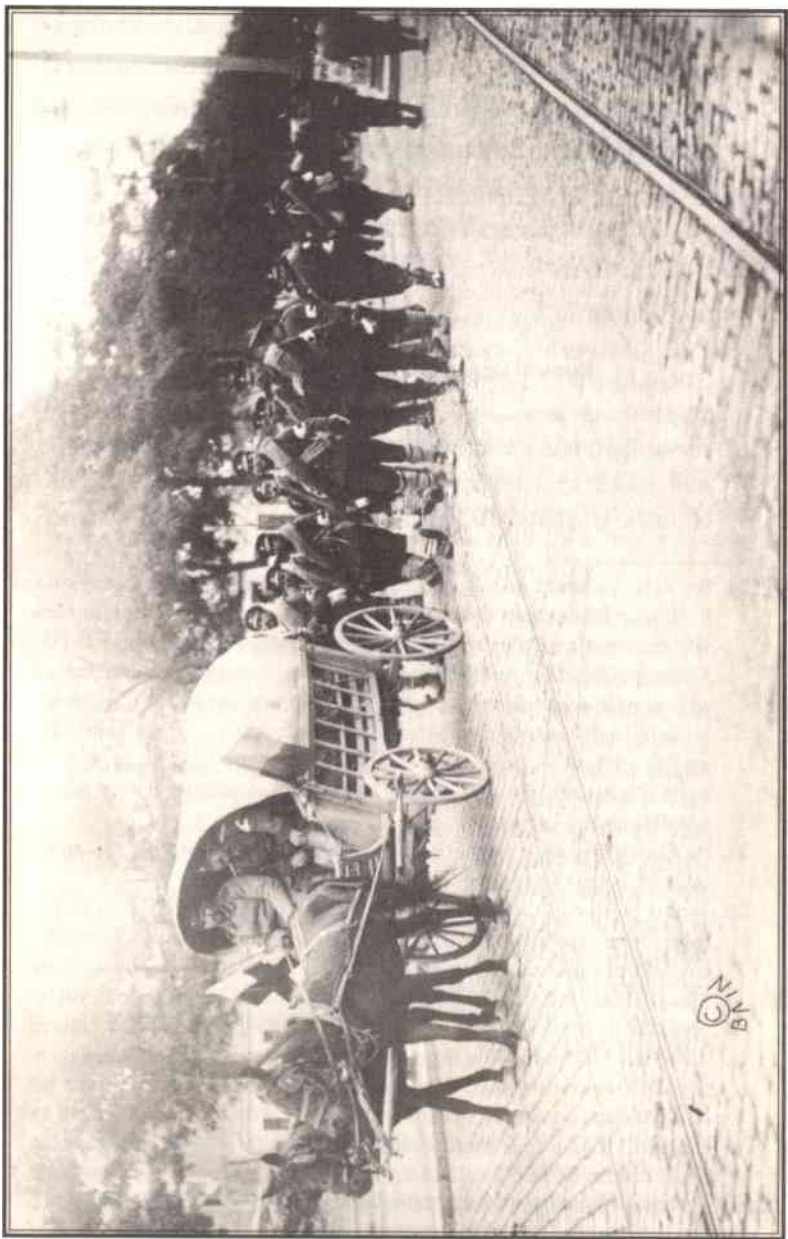
Rumeli Doğu Ordusu Komutanlığına

Bulgaristan'ın yeni savaş ilan etmesi nedeniyle kazanılmış olan zaman içerisinde, şimdi Edirne Müstahkem Mevkisi düşmana başarılı şekilde karşı gelebilecek bir hale geldiği gibi, Rumeli Doğu ordusunu oluşturan askerî birliklerden özellikle nizamiye kolor-

24 Bu zamana kadar ancak 2. Bulgar Tümeninin Filibe ve güneyinde, 8. Bulgar Tümeninin çok miktarda süvariyle birlikte Harmanlı-Has-köy ve civarında toplandıkları, kuvvetli Bulgar birliklerinin Fakihi-Kızılağaç-Yanbolu muntikasında bulunarak, Burgaz limanında da çok sayıda erzak depolamakta olduğu haber alınabilmişti. Esasen bu seferberlik sırasında düşmana dair oldukça az –o da genellikle gerçek olmayan– haber alınabiliyordu. Bunun başlıca sebebi de barış döneminde bu gibi şeyleri temin edecek araçların tam olarak hazırlanmamış olmasıydı.

25 Bu direktiften, aynı zamanda kolorduların nihayet kesin olarak sonuçlandırılan yeni kuruluşları da özet olarak öğrenilebilir.

26 Esasen bu direktifi incelemek ve sonra Başkomutana arz ile bazı yerleri değiştirmek, gerekirse ona göre tekliflerde bulunmak, sonuçta direktifin son şeklini almasını sağlamak tabii kurmay başkanının göreviydi. Onun için direktifin müsveddesinin benim hazırlamamın o kadar önemi yoktu. *Abdullah Paşa'nın Hatıratı* adlı eserin 70. sayfası sonunda, söz konusu direktifin 5 Ekim 1912'de Doğu Ordusu Komutanlığı tarafından, Başkomutanlık Vekâletine takdim edilen değerlendirme veya muhtıraya bir cevap olduğu söyleniyorsa da doğru değildir. Zira bu direktif, ancak 11 Ekimdeki toplantının sonucunda Nazım Paşa tarafından verilmiş olan kesin kararın bir tebliğ vasıtasıdır. Üçüncü Ek Bilgi'nin 41. sayfasındaki açıklama bu noktayı yeteri kadar aydınlatır. Ayrıca bu direktif, Abdullah Paşa'nın dediği gibi bir direktif emri yani bir emir olmayıp sadece bir direktiftir.

912

dularının toplanmaları da hayli ilerlemiş ve mürettep kolorduların bir an önce harekât alanına yetiştirilmelerine gayret edilmiş olduğundan, Doğu ordusu Trakya harekât alanında Bulgarların baskın tarzında şiddetli bir taarruzuna uğramakta ve bu taarruza karşı başlangıçta geriye doğru çekilme harekâtıyla savaş açmaktan kurtulunmuş demektir. Aksine, birliklerin bugünkü durumuna ve düşmanın şimdi savaş ilan etse bile Kırklareli ile güneybatısındaki mıntıkaya gelinceye kadar geçirmek zorunda kalacağı zamana göre, bazı yığınak noktalarını biraz daha ileri almaya²⁷ ve Doğu Ordusunu aşağıda olduğu gibi, Kırklareli-Yenice-Kabac genel hattında toplama imkânı tasavvur edilmiştir.²⁸

3. Kolordu: Kırklareli kuzey ve kuzeybatısı ile Kırklareli'nin doğu ve güneydoğusunda. [7. Tümen Kırklareli'nde tamamıyla toplanmıştır. Oradaki tahkimatı daha çok yararlanılabilecek bir hale getirmeli. 8. Tümen ile 9. Tümenin bir an önce Kolorduya katılmak için yürüyüşlerini hızlandırmalı. Ankara Tümeni en kısa yoldan kolordusuna gelmeli.]

1. Kolordu: Kavaklı-Yenice-Tokucak mıntıkasında. [3. Tümen bugün Kavaklı güneyine ulaşmıştır. 2. Tümen trenlerle İstanbul'dan yola çıkarılmak üzeredir. 1. Tümenin Lüleburgaz'daki alayından başka birliği gelinceye kadar kendisine bugün Kavaklı civarındaki 1. Nişancı Alayının katılması mümkündür.]

2. Kolordu: Yenimahalle-Karaali-Hazinedar-Kurape mıntıkasında. [4. Tümen Babaeski üzerinden Yenimahalle ve Karaali'ye yürümeli. 5. Tümen bu tümenin sol kanadına katılmak üzere yürüyüşünü hızlandırmalı.]

4. Kolordu:²⁹ 11. Tümenini Arda hattındaki Seymenli-Samana civarına kadar sürülmeli. Bu Tümenin bir alayı zaten şimdiden Ortaköy'de. Kolordunun diğer birlikleri Kofalca-Taptık-Kabac

27 Esasen Doğu ordusu asıl kuvvetlerinin 5 numaralı projedeki yığınak mıntıkası da Yenice-Hasköy hattıyla gerisinde seçilmekte bir dereceye kadar buna uymuş olabilirdi.

28 Buradaki "...imkân tasavvur edilmiştir" sözü bu direktifin kesin bir emir olmayıp ancak düzenli bir harekât olduğunu gösterir.

29 11. Tümen sonradan Edirne Müstahkem Mevkii muhafız kuvvetlerine katıldığından onun yerine bu kolorduya Çanakkale Tümeni katılmıştır.

mintikasında. [İzmit Tümeni Kofalca ve Taptık'a yürümeli. Bursa Tümeni bunun sol kanadında Kabac civarına gelmek üzere yürüyüşünü hızlandırmalı. 12. Tümen Uzunköprü'den başlangıçta Şalapler civarına alınmalı.]

Bağımsız Süvari Tümeni bütün kuvvetiyle başlangıçta ordunun cephesinde kalmalı ve bu yığınağı örtmelidir.

Mürettep 16. Kolordu:³⁰ Çerkesköy'de trenlerden çıkarılarak, Vize üzerinden ordunun sağ kanadı gerisine sevk edilmeli. Veya o zamana kadar durumun alacağı şekle göre sonraki birliklerini Lüleburgaz'da şimendiferlerden çıkarak kolorduyu Babaeski veya daha kuzeyi üzerinden Doğu Ordusunun cephesi gerisinde toplamalı.

Trakya harekât alanında kalması kararlaştırılan Mürettep 2. Kolordu³¹ [Denizli ve Uşak Tümenlerinden teşkil edilmiştir.] Lüleburgaz'da toplanmalı; duruma göre tehlike varsa sonraki birlikler Muratlı istasyonunda şimendiferlerden çıkarılabilir.

Mürettep 17. Kolordu³² ve takiben Mürettep 18. Kolordunun³³ Dersaadet üzerinden şimendiferle nakledilecek olan birliklerinin hangi istasyonlarda çıkarılacakları, savaşın o zamana kadar alacağı şekle bağlıdır. Başlangıçta Muratlı veya Lüleburgaz'da toplanmaları muhtemeldir.

[Not: İlk harekâta katılamayacakları için Mürettep 17. Kolordunun Mürettep 2. Kolordu ile birlikte ihtiyat ordusuna katılması ve bu suretle muharebe başlarında çok fazla meşgul olması doğal olan Rumeli Doğu Ordusu Komutanlığının artan küçük birlik adedinden dolayı, emir komuta güçlüğünden kurtarılması uygun gibi düşünülebilir.]³⁴

Doğu Ordusu yukarıda görüldüğü gibi merkez sıkletini, Kırklareli tarafına kendi sağ kanadına vermek ve Edirne Müstahkem Mevkisini kendi sol kanadı ilerisinde bulundurmak üzere, başta Kırklareli-Kabac genel hattında bu şekilde topladığı ve bir tüme-

30 Konya ve Kayseri Redif Tümenlerinden teşkil edilmişti.

31 Bkz. Üçüncü Ek Bilginin 61 ve 62. sayfaları.

32 Ereğli, Kastamonu, Samsun Redif Tümenlerinden teşkil edilmişti.

33 Yozgat, Kayseri, Antalya Tümenlerinden teşkil edilmişti.

34 Hadi Paşa'nın isteğiyle bu hatıra ilave edilmiştir.

ni Arda gerisinde bulundurduğu takdirde, [bu Tümenin icabında Kuleliburgaz ile Edirne'den Meriç nehrini geçebilmesi ihtimalini düşünmeli] düşman kuvvetleri eğer büyük kısmıyla Tunca doğusundan ilerlerse ona karşı başarılı şekilde karşılık vermeyi ve hatta sağ kanadıyla uygun bir zamanda karşı taarruza geçerek, düşmanı Edirne Müstahkem Mevkisi ve civarı üzerine atmayı başarabileceği gibi, düşman kendi kuvvetini ikiye ayırarak; bir kısmıyla Tunca doğusundan ve diğer kısmıyla Tunca ile Meriç ve Meriç ile Arda arasında ilerlerse Edirne Müstahkem Mevkisiyle Arda'daki 11. Tümen karşısındaki düşmanı başarıyla durdurdukları esnada, Doğu Ordusu 4-5 kolordu ile düşmanın Tunca doğusundan ilerlemiş olan kısmına, onun sol kanadını çevirmek için başarılı şekilde taarruz edebilir. Eğer düşman asıl kuvvetiyle Tunca-Meriç ve Meriç-Arda arasından ilerlerse, Edirne Müstahkem Mevkisi sayesinde ayrılmaya ve zayıflamaya mecbur olan kısmı üzerine uygun şekilde taarruzda bulunabilir. Düşman kuvvetlerinin büyük bölümü ile Arda üzerinden Dimetoka istikametinde sarkması halinde, Edirne Müstahkem Mevkisinden istifade edilerek, düşmanın sol kanadı ve gerileri aleyhine yapılacak taarruz harekâtı çok etkili olur.

Düşman beklenenin tersine asıl kuvvetleriyle Makedonya tarafından taarruz edip, Edirne civarına karşı az bir kuvvet sevk ederse Doğu Ordusu tasarlanan toplanma vaziyetinden ufak bir sola çark ile sağ kanadını Umurfakih-Kızılağaç tarafına karşı örtmek şartıyla Edirne Müstahkem Mevkisi içinden ve müstahkem mevkinin kuzey ve güneyinden geçerek, orada garnizon olarak bırakılmış olan tümenlerin büyük bir kısmını da alarak, hemen Doğu Rumeli'ye taarruz harekâtına başlayabilir. Mürettep 2. Kolordu ile Mürettep 17. Kolordu belirtilen harekâta en kısa yoldan şiddetle iştirake çalışacağı gibi, harekât bölgesine sonradan gelecek olan Mürettep 18, Mürettep 23³⁵ ve Mürettep 24.³⁶ Kolordular da duruma göre kullanılacaklardır.

35 26. Nizamiye, Halep ve Adana Redif Tümenlerinden teşkil edilmiştir.

36 29. ve 30. Nizamiye ve Trabzon Redif Tümenlerinden teşkil edilmiştir.

Düşmanın Kırklareli ile Karadeniz arasındaki dağlık ve ormanlık mıntıkadan da kuvvetli kollar sevk etmesi halinde, Mürettep 16. Kolordu ile o zamana kadar geriden gelecek olan Mürettep 17. Kolordu söz konusu kolları başarılı şekilde durdurabilecek bir durumdadır. [Çatalca hattının bir an önce bu gibi düşman kollarının baskın harekâtına karşı sağlamlaştırılması uygundur.]

Rumeli Doğu Ordusu harekâtının yukarıdaki tarzda idaresi sayesinde, içinde birçok koşumsuz mantelli top ve mühimmat bulunan Kırklareli mevkiisini, düşmana karşı başaltma zorunluluğu olmaya- cağı gibi, Edirne Müstahkem Mevkisi içindeki tümenler ile de -Müstahkem Mevki Komutanının faal davranması şartıyla- harekât birliği yapmak, düşman ne taraftan gelirse gelsin kendisini başarıyla karşılayacak ve fırsat çıkar çıkmaz Doğu Rumeli'ye doğru taarruz harekâtına başlayabilecek bir durumda bulunmak mümkün olur. Bağımsız Kırcaali Müfrezesi³⁷ savaş ilanıya beraber gecikmeden şiddetle ve baskın tarzında hududu geçerek Hasköy ve Tırnova-Seymenli genel istikametinde ilerlemeli ve demiryolunu esaslı surette tahribata uğratmakla beraber, kendi üzerine mümkün mertebe çok kuvvet çekmeli fakat tek başına bir bozguna uğramaktan kaçınmalıdır.

Yukarıdaki değerlendirmeye göre, henüz yığınak mıntikasında hazır bulunan tümenlerden 3, İzmit Redif, 12. ve 11. Tümenlerin hiç vakit kaybetmeden yukarıda belirtilen yığınak mıntikalarına kadar ileriye sürülmesi ve geriden gelmekte olan diğer tümenlerin kendilerine tahsis edilen toplanma mahallerine doğru yürüyüşlerinin hızlandırılması uygun olarak görülür.³⁸ Ordunun harekâtından düzenli ve aralıksız olarak Başkomutanlığa bilgi verilmesi rica olunur.

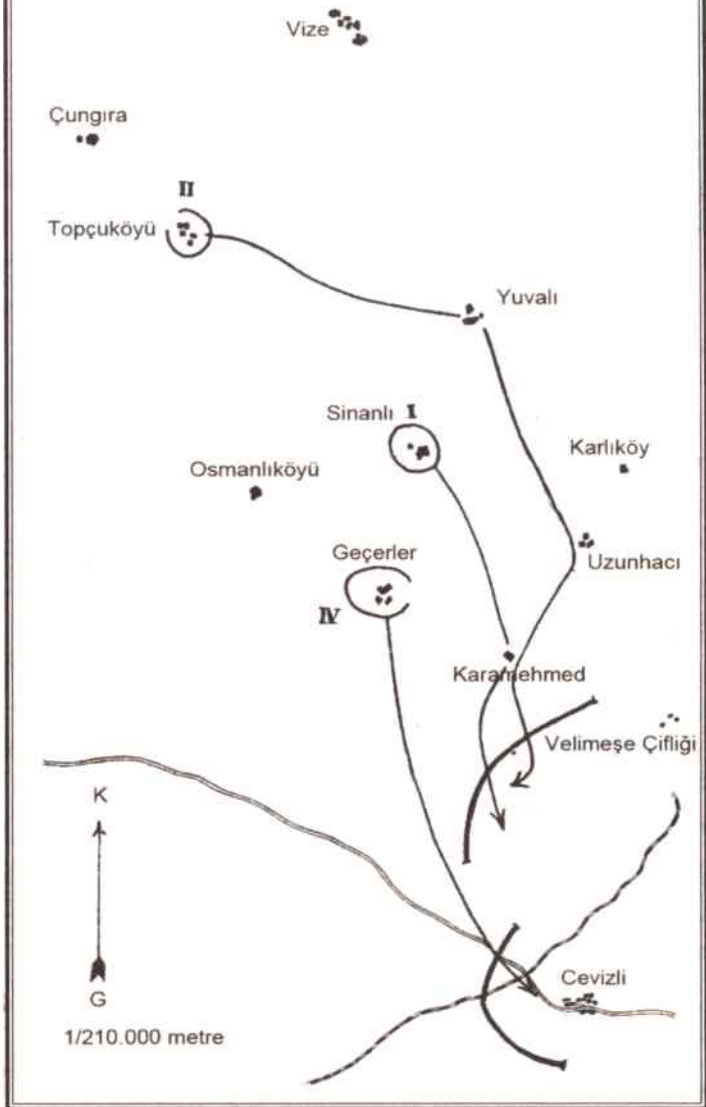
12 Ekim 1912 saat 11.00

37 36. Nizamiye Alayı, Kırcaali Redif Tümeni, Palas, Kırcaali, Koşukavak müstahfızlarından teşkil edilmiştir.

38 Buradaki "... münasip gibi mütalaa olunur" [uygun olarak görülür] tabiri de direktifin kesin bir emir olmaktan uzak olduğunu gösterir.

Ordu Emrine Bağlı Kroki

Kaynak: Abdullah Paşa'nın Balkan Savaşı Hatıratı ve Mahmut Muhtar Paşa'nın Cevabı, s. 28.

Dördüncü Ek Bilgi

Abdullah Paşa -üçüncü ek bilginin 40. ve 41. sayfalarında görüldüğü gibi- 5-11 Ekim 1912 tarihleri arasında yığınak meselesi hakkında Nazım Paşa'ya bizzat defalarca müracaat ettiklerini, Hadi Paşa'nın yine onu defalarca iknaya çalıştığını, ayrıca bizzat kendisinin daha 11 Ekim 1912'den önce, "Geride toplanmak fikrinden hemen vazgeçmiş olduğunu dikkate almayarak, Abdullah Paşa'nın Hatıratı isimdeki eserinin 74. sayfasında **"... Halbuki Genel Karargâhtan gelen cevabi emir [5 Ekim 1912 muhtırasındaki] değerlendirmelerimize asla önem verilmediğini pekâlâ anlatıyordu. Sefer planının tavsiye ettiği ihtiyatı da unutarak, toplanma hattının daha ileriye sürülmesini bile öneriyordu"** tarzında ifadeler kullanıyor. Halbuki yine Abdullah Paşa, Nazım Paşa tarafından gönderilen 12 Ekim 1912 tarihli direktife, ertesi gün verdiği cevapta -ki hatıratının 75. sayfasında aynen kayıtlıdır.-

"...Doğu Ordusu karargâhınca da ordunun bugünkü durumu dikkate alınarak, yazılı emrinizdeki hazırlıklara çok yakın tedbirler alınmış ve bu şekilde birliklerin yığınak mintikasına sevklerine başlanmıştı..." sözlerini söylüyor. Bununla hem Doğu Ordusu Komutanlığının toplanma hususunda artık Başkomutan Vekili ile aynı fikirde olduğunu hem de birliklerin yığınak mintikasına sevklerine zaten daha önceden başlanılmış olduğunu göstermiş ve bu nedenle bundan önceki ifadelerini bizzat çürütmüş oluyor. Ayrıca *Abdullah Paşa'nın Hatıratı*'nın 74. sayfasındaki; "... Bu direktifin bazı maddeleri saldırgan olduğu gibi bazı

maddeleri de varsayım ve hayallere dayalıydı. Kırklareli-Kabac hattında toplanacak Doğu Ordusunun geri çekilme harekâtıyla savaşı açmaktan kurtulduğu kabul edilse bile ikinci hattın kolorduların çıkarma istasyonları için tehlikeli olacağı düşünülüyor ve bunların gerektiğinde geri alınması amaçlanıyordu. ...Direktif doğrultusunda Doğu Ordusuna bağlı olmayan ve mesela Doğu ordusunun kuruluşunda yer almayan, 2. Mürettep Redif, 18., 23., 24. Kolordulara verilen görevin tanziminden de bahsedildiğinden...." ifadeleri de insafa ve insaniyete uygun değildir. Çünkü Abdullah Paşa'nın ima etmek istediği ikinci hat kolorduları hakkında, benim yazdığım direktifte aynen; "... Trakya harekât alanında kalması kararlaştırılan Mürettep 2. Kolordu (Denizli ve Uşak Tümenlerinden oluşan) Lüleburgaz'da toplanmalı, duruma göre tehlike olduğunda sonraki birlikler Muratlı istasyonunda trenlerden indirilmelidir. Mürettep 17. Kolordu ve takiben Mürettep 18. Kolordunun, İstanbul üzerinde trenlerle nakledilecek olan birliklerinin hangi istasyonlara çıkarılacakları, harekâtın o zamana kadar alacağı şekle bağlıdır. Başlangıçta Muratlı veya Lüleburgaz'da toplanmaları muhtemeldir..." sözleri vardır ki yapılacak harekâtın mutlaka arzu ettiğimiz şekilde ve kesin başarılı olması hususunda baştan itibaren elimizde bir senet olmadığı için, "***duruma göre tehlike olduğunda***" kaydıyla gerektiğinde, bunların kısmen daha geride trenlerden indirilmesini düşünmek ve kısmen indirilecekleri istasyonların seçilmesini, harekâtın o zamana kadar alacağı şekle bağlı tutmak, bir günah değil bilakis ileriye düşünerek dikkatli davranmak sayılırdı. Direktifte Doğu Ordusuna bağlı olmayan kolordulardan da bahsedilmiş olması meselesine gelince; bu hususta direktifte aynen; "... Mürettep 2. Kolordu ile Mürettep 17. Kolordu bildirilen harekâta en kısa yoldan şiddetle iştirake çalışacakları gibi, harekât alanına sonradan gelecek olan Mürettep 18, Mürettep 23. ve Mürettep 24. Kolordular da duruma göre kullanılacaklardır..." sözleri mevcut-

Bulgar topçularının manevraları

tur ki bu tarz ifadeden, söz konusu kolorduların ileride ne şekilde kullanılacakları hakkında, şimdiden Doğu Ordusu Komutanlığını genel olarak haberdar etme amacı takip edilmiş olduğu, yoksa "... bu kolordulara ait olan görevlerin tanzimi..." söz konusu olmadığı ortaya çıkar.

Metne Gelelim

Görülüyor ki, içinde teklif edilen toplanma noktaları, aslında Doğu Ordusu asıl kuvvetlerinin 5 numaralı projedeki yığınak mıntikasına, yani genellikle Yenice-Hasköy hattıyla bunun gerisindeki mahallere bir dereceye kadar uyan, yukarıdaki direktifte; ***"Eğer düşman kuvvetleri büyük kısmıyla Tunca doğusundan ilerlerse ona karşı başarılı şekilde karşılık vermeye ve hatta sağ kanadıyla uygun bir zamanda karşı taarruza geçerek, düşmanı Edirne Müstahkem Mevki-si ve civarı üzerine atmakta başarılı olunabileceği"*** ileri sürülmüş ve hiçbir zaman Doğu Ordusunun sonradan yaptığı gibi etraflıca düşünmeden düşmana taarruz edilmesinden bahsedilmemiştir.

Ergene Suyu gerisinde Saray-Muratlı genel hattında veya bunun biraz daha batısında seçilecek bir mevziin yukarıda sırası geldiğinde söz edilmiş olan³⁹ pek çok yararına karşılık, diyelim ki Kırklareli-Hasköy veya Kırklareli-Taptık genel hattında alınacak bir savunma mevzisinin⁴⁰ de bazı faydaları vardı:

39 Bkz. Sayfa 15.

40 Buradaki (mevzi) kelimesi Almanca Stellung kelimesinden çok genellikle Aufstellung kelimesinin karşılığı olarak kullanılmıştır. Yoksa asıl savunma mevzii tabii bu kadar geniş ve uzun olamaz.

Stellung: Mevki, yer. **Aufstellung:** Kurma, diziliş anlamındadır.

"Auf" kelimeye verdiği anlam itibarıyla "mevki" üzerinde bulunan askeri dizilişi anlamını kazandırmaktadır –ed.n.

1. Kırklareli mevki, barış zamanında kolordu merkezi olarak kullanılarak içersinde birçok bina, erzak, cephane vesaire bulunduğu gibi, etrafında ve özellikle kuzey ve kuzeybatısında Mantelli Krupp sahra toplarıyla donatılmış, birçok tahkimat da yapılmış olduğundan, böyle bir noktadan ordunun sağ kanadında önemli bir istinat noktası olarak çok yararlanılacak ve bunun gibi önemli bir mevkiin daha düşmanla hiç temas etmeden hemen terkiyle geriye çekilmeden dolayı birlikler ve Müslüman halkta –doğal olarak– oluşacak üzüntü ve kırılmaya fırsat verilmemiş olacaktı.

Gerçi mevziin, Kırklareli doğusunda bulunan geçilmesi güç dağlık araziden çevrilmesi tehlikesi varsa da buna karşı özellikle, Vize üzerinden ordunun sağ kanadı gerisine doğru sevk edilmekte olan, Mürettep 16. Kolordu uygun bir durumda bulunacak ve düşmanın o taraftan kuvvetlerinin büyük kısmıyla ilerlemesi ihtimaline karşı, Mürettep 17. Kolordu ile diğer kuvvetler de kolaylıkla o tarafa alınabilecekti. Hakikaten 16. Kolordu Komutanlığı, böyle bir ihtimali düşünerek sonradan Kırklareli doğusundaki Usküp civarında hayli tahkimat inşa ettirmişti.

2. Mevzinin bir derece sol kanadı ilerisinde, içinde birçok birliğin olduğu Edirne Müstahkem Mevki bulunması nedeniyle düşmanın o taraftan bir çevirme hareketi yapma ihtimalinden başka, aksine söz konusu kuvvetler vasıtasıyla taarruz eden düşman ordusunun sağ kanadına karşı etkili bazı harekât dahi uygulanabilirdi. Halbuki daha gerilerde alınacak mevzilerde Edirne ile hareket birliği imkânsızdı. Hatta Ergene hattı veya az batısında yapılacak bir muharebede, düşman geriye püskürtülse bile Bulgarların büsbütün geri çekilmeyerek Lülebur-

gaz-Babaeski havalisindeki müsait araziden, ordularındaki talim ve terbiyenin mükemmeliyeti ile istisnasız kendilerine ikinci bir doğal özellik olarak kabul ettikleri amacın –ki Trakya ve Makedonya’yı Türklerden mutlaka kurtarmaktı– maneviyatlarına vereceği güç ve metanetten yararlanarak, belki defalarca yeni direniş gösterme ihtimalleri vardı. Oysa bizim ordumuzun barış zamanı özellikle nakliye kolları itibariyle yeterli derecede seyyar savaşa hazır bulunamayışı nedeniyle düşmanı günlerce takibe ve üzerine geciktirmeden yeniden taarruza gücü yetmemesi ve bu nedenle Edirne’nin imdadına yetişememesi ihtimali vardı.

3. Mevzinin eğimi gerisinde Kırklareli-Babaeski şimendifer hattı bulunmaktadır. Bu hattın Dersaadet-Kuleliburgaz şimendiferine bağlı olması, ordunun geriden düzenli bir şekilde erzak ve cephane almasını kolaylaştıracaktı.
4. Bu mevzide düşmana karşılık vermek ve aynı zamanda Dimetoka gibi önemli bir mevkiyi elde bulundurmak sayesinde, Dersaadet-Kuleli-Dedeabağ şimendifer hattının daha ilk seferde düşman eline geçmemesi sağlanmış olunacaktı. Halbuki daha gerilerde bir mevzi seçilmesi halinde bu mümkün değildi. Gerçekten deniz nakliyatının imkânsızlığı nedeniyle Batı Ordusuna nakil ve sevk edilmekte olan birlikler ve çeşitli askerî malzeme Dersaadet-Selanik iltisak hattıyla sınırlı kaldığından, bu hattın muhafazası çok önemliydi.
5. Daha ilk seferde düşmana direnmeden bütün Trakya’yı terk etmek, ordu ve memlekette büyük bir manevi buhran doğuracak ve o mıntıkada oturan bütün Müslüman halk, düşmanların her türlü zulüm ve şiddetinden

kurtulmak için, tıpkı '93 Seferi'nde [1877-78 Osmanlı-Rus seferi] olduğu gibi Pây-i tahta doğru göçe başlayacaktı.⁴¹

6. Doğu Ordusu, söz konusu mevzide düşmana karşı başarıyla savunma yapamayıp da geriye çekilmek zorunda kaldığı zaman; yeni direniş için Çatalca'ya kadar çok uygun bir mıntıkada çeşitli mevzilerden savunmada yararlanabileceği halde mesela Saray-Muratlı mevzisinde kaybedilecek bir muharebeden sonra; Çatalca'ya kadar yeniden düşmana karşı duracak hiçbir mevzi mevcut değildi. Çatalca savunma hattının o zaman hiçbir şekilde hazırlanmamış olması nedeniyle ihtimal bu derecede düşmanı durdurmak mümkün olmayacaktı.⁴²

41 Bu göç durumu Nazım Paşa'nın -'93 Seferi [1877-78 Osmanlı-Rus seferi] kişisel tecrübelerine göre- en çok korktuğu ve ileri sürdüğü bir meseleydi. Gerçekten Balkan Savaşı'nda, düşman ordularının istila ve işgal ettikleri yerlerde yaptıkları zulüm ve şiddet tüyleri ürpertecek kadar müthiş derecedeydi. Bütün Balkan hükümetlerinin takip ettiği en esaslı amaç, zavallı Müslümanların tamamen imhasıydı. Hiçbir zaman unutmamalıyız ki Balkan Savaşı'nda bizim düşmanlarımız Almanlar, Fransızlar, İtalyanlar ve Ruslar kadar insafli değildir. Aksine senelerden beri Türkleri Rumeli'den çıkarmayı en büyük görev bilmiş mutaassıp kitlelerdi. Anadolu'daki son milli mücadelemiz de Yunanlıların -özellikle hezimet ve geri çekilmeleri esnasında- yaptıkları pek çok mezalımı, dünya tarihinde benzeri az bulunacak derecede şiddetlidir.

42 *Askeri Yenilgimizin Sebepleri* adlı eserin 132. sayfasında Doğu Ordusu için:

"..... Mutlaka topluca Ergene gerisinde yığınak yapılması gerekirdi. Hele İtalya Savaşı ve iç isyanlar vs nedeniyle ordunun seferberliğini başındaki karışıklığı ve zayıflığı adeta bu şekilde bir yığınak yapılmasına zorluyordu" böyle bir değerlendirmede bulunulduktan sonra şöyle deniliyordu; "Hatta daha temkinli ve tedbirli bir komutan, ordunun bu halini dikkate alarak Ergene'yi bile kabul etmez ve Çatalca hattı gerisinde yığınağı tamamlamaya gerek görürdü."

O zamanki konuş ile barış zamanında yapılmış olan hazırlıklara, ordu ve milletin moral durumu ve ruh haline göre daha başlangıçta ta Çatalca hattı gerisinde toplanmaya karar vermemiz ne kadar uygun olurdu, bunu okuyucuların takdirine bırakıyorum.

Kırklareli-Hasköy veya ister istemez Kırklareli-Taptık mevzilerinin böyle pek çok kuralına karşılık, en büyük ve en esaslı sakıncası burada yapılacak bir meydan muharebesinde, ordunun düşmana karşı bütün kuvvetlerini toplayamaması hususuydu. Gerçekten mesela Kırklareli-Taptık hattı ile diyelim ki Saray-Muratlı hattı arasındaki mesafe ortalama 75-80 km, yani üç-dört günlük olduğundan, Doğu Ordusunun geriden gelen çeşitli birlikleri bu ikinci hatta üç-dört gün daha önce hazır olabilecekleri gibi, düşman ordusu da bu hattın karşısına üç-dört gün daha geç ulaşabilecekti. Bu suretle Saray-Muratlı hattında düşmanla temastan önce toplanmak için, Kırklareli-Taptık hattına oranla 6-8 günlük bir zaman kazanılmış oluyordu. Ancak Muratlı-Babaeski-Kırklareli şimendifer hattından nakliyat hususunda en iyi şekilde yararlanıldığı takdirde, Kırklareli-Taptık hattındaki toplanma zamanı daha çok azalabilir ve bu sayede burada da Saray-Muratlı hattında toplanabilecek miktara yakın kuvvet toplanabilirdi. Esasen özellikle ihtiyat ordusunu oluşturan kolorduların, harekât alanına geç ulaşmaları nedeniyle, Doğu Ordusunun Ergene Suyu gerisinde bile bütün kuvvetiyle düşmana karşı koyamayacaktı. Bulgar ordusu, hiçbir direnmeyle karşılaşmadan bütün Trakya'yı zapt edip artan bir moralle, taarruz harekâtını hızlandırdığı takdirde bu kabiliyet daha fazla azalacaktı. Ayrıca şunu da unutmamak gerekir ki birçok maddi ve manevi sebeplerle Kırklareli Muharebesinde hayale sığmaz felaketlere uğramış olan bir ordu, yine aynı sebeplerden dolayı birkaç gün sonra zorunlu olarak Ergene muharebesinde de çok kolaylıkla o felaketlere uğrayabilir ve o zaman –maalesef Çatalca hattı henüz hiç tahkim edilmemiş olduğundan– ihtimal ki soluğu doğrudan doğruya pâ-yi tahtta alırdı.

Şimdi mademki bir kere Kırklareli ve güneybatısında toplanmak ve düşmana karşı koymak için hazırlanmaya karar verilmişti, artık her türlü düşüncüyü bir tarafa bırakarak, burada düşmana başarıyla karşı koyabilme çarelerini aramalı, orduyu ona göre idare etmeliydi. Halbuki Doğu Ordusu sonra görüleceği üzere, savaş ilanından sonra, Büyük Genel Karargâha önce bilgi vermeksizin maksatsız bir şekilde düşman kolları üzerine taarruza karar vermiş, bu kararını uygulamaya koymak için suni ve zamanın askeri şartlarına uygun olmayan tertibat almış, bu sebeple ve bundan daha önemli çeşitli sebeplerle Kırklareli civarındaki ilk muharebe başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

İşte yazılması emredilen yukarıda arz edilen direktif bu gibi kıyaslamalar ve düşünceler gözetilerek kaleme alınmış, her şeyden önce tereddütleri gidererek kesin bir kararlılık ve iyimserlik gösterilmeye gayret edilmiştir. Nazım Paşa tarafından onaylanan söz konusu direktif temize çekildikten sonra, aynı gün Doğu Ordusu Komutanlığına gönderilmiştir.⁴³

43 Hadi Paşa'nın -36. sayfanın 19. dipnotunda görüldüğü üzere- şiddetli muamelesinden hâlâ kırgın olduğum ve esasen kendisine istifamı sunduğum için, bu direktifi Hadi Paşa'ya, Ziya Paşa ile göndermiştim. Hadi Paşa bu direktifi okuduktan sonra, Nazım Paşa'ya götürmüş ve "yazılsın" emriyle yukarı getirerek Ziya Paşa'ya vermiş, hemen temize çekilerek imzaya götürülmesini de söylemişti.

Direktifteki karşılaştırma ve değerlendirme gösteriyor ki Kırklareli ve güneybatısında yapılan meydan muharebesinde bütün kuvvetimiz hazır olmamakla beraber, bir başarı ve hiç olmazsa düşmanı durdurduktan sonra düzenli olarak -mesela geride hazırlanmış Ergene hattına- geri çekilme ihtimali vardı. Zaten bu muharebeye -sonradan görüleceği üzere- Doğu Ordusunun maalesef çok az bir kısmı katılmış ve ordunun büyük bir kısmı düşmanla daha muharebeye başlamadan önce -fakat buna rağmen maalesef bozgun halinde- geriye çekilmiştir.

Beşinci Ek Bilgi

12 Ekim 1912 tarihinde Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ şöyle bir tutanak kaleme almıştı:

Şu andaki duruma göre muharebenin yapılması zorunlu halle geldiği için öncelikle; Bulgaristan hududundaki yığınak ve askeri hazırlıklarımızın durumu Harbiye Nezaretinden sorularak, mevcut askerî durumumuz uygun olduğu takdirde bizim tarafımızdan hemen harekâta başlanması önemli ve zorunlu olduğu, bunda ne kadar hızlı davranılırsa o kadar başarılı olunacağını beklediği ve Doğu Ordusu Komutanı Abdullah Paşa'nın ifadesine göre şimdiye kadar hudutta 150.000 kadar askerimizin toplanıp bununla taarruzlara başlanabileceği Bahriye Nazırı tarafından bildirildiğinden bu hususun askerî yönünün hemen incelenmesi ve etraflıca düşünülmek suretiyle taarruzlara başlanması gerektiği halde, işin siyasi yönü Meclis-i Vükelâca ertelenmeksizin müzakere olunmak üzere, bu konuda yapılacak kesin incelemelerin yarın açık olarak bildirilmesi hususunun Harbiye Nezaretine tebliği ele alındı.

Abdurrahman	Daniş	Mustafa Reşit	Kamil	Mehmet Cemalettin	Ahmet Muhtar
	Sabri	Salih	Sait	Mahmut Muhtar	Mehmet Fevzi

Yukarıdaki tutanağa uygun olarak gönderilmiş olan yazıya Harbiye Nezareti ve Başkomutanlık Vekâleti tarafından verilen cevap müsveddesi ile bu konuda Doğu Ordusu Komutanı Abdülhâ Paşa tarafından Başkomutanlık Vekâletine gönderilmiş olan yazı suretleri şöyledir:

12 Ekim 1912 tarihli yazıya cevap:

Bulgaristan'a karşı alınacak askeri vaziyet hakkındaki Meclis-i Vükelâ tutanağı ile benim ve Doğu Ordusu Komutanlığının bu konudaki düşüncesi sorulmuştur.

Bulgaristan'a karşı yapılacak savaşın hem Trakya hem de Makedonya civarından taarruz şeklinde ve şiddetle yapılması hususunda Başkomutanlıkça zaten karar verilmiş olup, ancak Osmanlı ordusunun taarruz harekâtına başlaması ve Bulgar ordusu üzerine kesin galibiyete erişebilmesi için öncelikle her iki harekât alanı üzerinde de bütün kuvvetlerin toplanmış olmasının gerektiği şüphesizdir.

Bulgar ordusu belirli sebeplerden dolayı yığınak yapma konusunda bize göre daha önde olduğundan, söz konusu ordunun Doğu Rumeli'de 200.000'i aşkın bir kuvvetle yığınak yapması muhtemeldir. Buna karşı Doğu Ordusunun bugüne kadar Trakya harekât alanında henüz dağınık olarak bulunan genel kuvvet toplamı, Edirne ve Kırcaali kuvvetleri de dâhil olmak üzere 120.000'i aşmadığından, böyle az bir kuvvetle şimdiden taarruza başlamak uygun bir davranış olarak görülmemektedir. Bulgar ve Sırp ordularının birlikte hareketleri de dikkate alındığında yapılan değerlendirmenin isabetli olduğu anlaşılr. Seferberliğimizin ve sevkiyatımızın hızlandırılması konusunda özel olarak tayin edilen memurlar vasıtasıyla şiddetli ve üst üste yaptırılan takibata rağmen, Doğu Ordusunun ancak 19 Ekim 1912 tarihinde taarruz harekâtı yapabileceği, düşman ordusunun taze kuvvet ve tahmin edilene denk bir kuvveti yığınak mıntıkasında toplayarak taarruz harekâtına başlaması ve söz konusu mıntikanın hududa olan mesafesi hesap edildiği halde, ancak 23 Ekim 1912 tarihlerinde hududu aşmayı

başarabileceği anlaşılmaktadır. Bu tarihe kadar Osmanlı ordusunun acele harekât yapmasının engellenmesi, bu süre içinde eğer düşman tarafından saldırı olursa şiddetle karşı konulması ve düşman ordusuna denk veya taarruza uygun bir kuvvet toplanır toplanmaz, hemen genel taarruz harekâtına geçilmesi, Makedonya civarında da duruma göre şiddetle bir harekât yapılması etraflıca düşünülmektedir.

Makedonya civarında Batı Ordusunun yavaş bir şekilde toplanması, Karadağ ve Yunan hudutlarında bulunan birliklerimizin zayıf olması, özellikle Yunan ordusunun ilerlemesi halinde Vardar ordumuzun güç ve buhranlı bir duruma düşmesi ihtimalinin olması arz edilen olayı doğrulamaktadır. Doğu Ordusu Komutanlığından gelen ve arz edilen düşünceleri doğrulayan yazının sureti Ek'te [leffen] takdim edilmiştir.

Cemil Mehmet Hadi

Osmanlı Ordusu Başkomutanlık Vekâletine

Çok gizli ve özeldir.

12/13 Ekim 1912 tarihli yazınızla Ek'teki Meclis-i Vükelâ tutanağı ile görüşüm soruldu.

Bahriye Nazırı ile yapılan bir konuşma esnasında, seferberliğimizin memnuniyet verici bir hızla yapıldığı ve böylece bir süre daha kazanılabildiği için, Doğu Ordusu kuvvetinin 150.000 ere ulaşabileceğini –kesin hesaba dayalı olmayarak– sırf sohbet amacıyla ifade etmiştim. *Heyet-i Vükelâ'nın* talep ettiği incelemeleri kesin hesaplara dayalı olarak aşağıda arz ederim:

Öncelikle ordunun bugünkü kuvvet ve vaziyeti; Kırcaali'de 13.000, Edirne'de 33.000, Seyyar orduya dâhil olmak üzere çeşitli noktalarda yaklaşık olarak 70.000 kadar erden ibaret olup, toplam 110.000 ere ulaşmaktadır. Bu seyyar orduyla toplanmakta olan birliklerin hudut mıntikasına sevki yaklaşık bir haftayı bulmaktadır. Düşmanın bugün karşımızda bulunan seyyar kuvveti sırf barış zamanı, tahminen 160.000 ere ulaşmış olabilir.

Her iki ordunun durumu ve mevcut kuvveti arz edildiği gibi dikate alındığında kuvvetimizin toplanmasına henüz gerekli zamanı kazanmadan taarruz harekâtına kalkmak, askeri teknik ve kaidelerle bağdaşır görülmediğinden, yığınak tamamlanıncaya kadar düşmanın taarruzu halinde düşmanı oyalamak ve birbirini takiben çeşitli mevkilerde hırpalayarak ve nihayet sayıca üstünlüğün sağlanmasını takiben üzerine atılarak kesin sonuçlu bir muharebeye girişmek uygun görülmüştür. Ordudaki askerlerin şimdilik 1/5'nin ancak nizamiye askerinden, kalanının redif ve çoğunun hiç silâh altında bulunmamış askerlerden oluşması, komuta heyetinin de kabiliyeti bu kararın alınmasını zorunlu kılmaktadır. Doğu Ordusu tasarlandığı gibi vaktinden önce taarruz harekâtına başladığında, aynı zamanda Batı Ordusunun da şiddetle tecavüz harekâtına başlaması lazımdır. Aksi halde Bulgarların bir mıntıkadan diğerine asker sevk edebilmeleri Doğu Ordusunun tecavüz harekâtını güçleştireceği arz olunur.

Doğu Ordusu Komutanı

Abdullah

Ne yukarıdaki Meclis-i Vükelâ tutanağından ve ne de buna cevaben Başkomutanlık ve Doğu Ordusu Komutanlığı taraflarından yazılmış olan söz konusu yazılardan, o zaman kesinlikle benim haberim olmamıştır. Bu nedenle 11 Ekim 1912 tarihli direktifin yazılması meselesinden dolayı, Kurmay Başkanlığınca bana gösterilen güvensizlik haksız yere gücenmenin bir eseri olsa gerektir.

13 Ekim 1912 Pazar

Trakya'ya karşı toplanmakta olan Bulgar ordusuna dair önceden alınan bilgide; Filibe civarında çok sayıda süvarisinin toplanmakta ve Cibice'de bir alay süvarisinin bulunduğu haber verildiğine göre, Bağımsız Bulgar Süvari

Tümeninin Dedeâğaç hattını kesmek için *Arda* üzerinden Dimetoka genel istikametinde ilerlemesi; 8. Bulgar Tümeninin Harmanlı-Hasköy-Kuraşlı muntikasıyla bu muntikanın güneyinde toplandığına göre, süvari tümenini takiben önemli bir kuvvetin de hızla Dimetoka istikametinde sarkarak Kuleli-burgaz ve Dimetoka önemli mevkilerini zapt ve şimendifer hatlarını kesmek istemesi olası görüldüğünden buna karşı 11. Tümenin Uzunköprü'den ve Edirne Müstahkem Mevki-sinden uygun şekilde takviyesi ile düşmanın baskın tarzında yapacağı böyle bir harekete başarıyla karşılık verilmesinin şimdiden düşünülmesini ve bu şekilde bir düşman hareketi görüldüğünde, Edirne Müstahkem Mevkisine dayanılarak bütün kuvvetlerle şiddetle düşmanın sol kanadına ve gerile-rine taarruz edilmesi hususunun şimdiden düşünülmesinin uygun olarak mütalaa edildiği –dünkü direktife bir bakıma ek olarak– Doğu Ordusu Komutanlığına yazıldı.

Dün, Doğu Ordusu Komutanlığına gönderilen direktifte, kolorduların nasıl toplanmalarının uygun olacağından genel olarak bahsedildiği ve tümenlere kadar ayrıntıya girilmesinin ancak hatırlatma kabilinden bir mütalaa olduğu, ordu komutanlığının yetkisine müdahale demek olmadığı ve söz konusu direktif belirli bir savaş yapmaya değil, belki ordunun yığınak ve toplanmasına ait olduğu, esasen biz de henüz mesele Almanya ordusunda olduğu gibi, öyle bir iki satırlık bir direktifle derdini ve fikrini anlatmak maalesef mümkün olmayıp, herhalde gerektiğinde biraz fazla ayrıntıya girişmekte fayda olduğu değerlendirildiği için, Doğu Ordusu Komutanlığı bugün Başkomutanlık Vekâletine gönderdiği cevap yazısında, –ordunun yığınağı konusunda tamamıyla Başkomutanlığın görüşünde olduğunu ileri sürmekle beraber– kendisine

bu kadar ayrıntılı bir direktif verilmesi nedeniyle hiddet ve alınganlık göstermiştir. Yazının bir sureti aşağıdadır:

13 Ekim 1912 Bayezit
Doğu Ordusu Karargâhı

**Rumeli Doğu Ordusu Başkomutanlığı
Osmanlı Ordusu Başkomutanlığı Vekâletine**

Komutama verilmiş olan Doğu Ordusunun yığınak mıntıkasında, toplanma şekliyle ilgili talimatlar elime ulaştı. Doğu Ordusu karargâhınca da ordunun bugünkü durumu dikkate alınarak yazılı emrinizdeki hazırlıklara çok yakın tedbirler alınmış ve bu şekilde birliklerin yığınak mıntikasına sevkine hızla başlanmıştır.

Şöyle ki: 3. Kolordu Kırklareli civarında, 1. Kolordu ileri birlikleriyle Yenice'de ve büyük kısmıyla Kavaklı'da, 2. Kolordu bütün kuvveti peyderpey gelinceye kadar şimdilik Babaeski kuzeyindeki Kavaklı-Nacak arasında, 4. Kolordu Kabacak[∞] güneybatısında Pavliköy ve Azatlı hattında, 11. Tümen *Arda* mıntıkasında, 16. Kolordu Vize'de, 17. Kolordu şimdilik Muratlı civarında toplanmaktadır. Ne var ki emirlerinizin içeriği ordunun ve hatta kolorduların bile yetki ve görevlerine müdahale etmekte olmasına rağmen, bu husus göz önüne alınarak dikkatinize arz ederek ve bu durumun karargâhlar arasında istenilen iyi ilişkilerin bozulmasına sebep olabileceğini ilave ederim.

Doğu Ordusu Komutanı ile karargâhı kendilerine ait olan görevi güçleri dâhilinde iyi bir şekilde yapmaya çalıştığından, Büyük Genel Karargâhtan görevlerine müdahale değil, fakat kendilerini ikaz edebilecek uygun direktifler bekleyebilir. Özellikle bugünkü ayrıntılı talimat yerine, "Doğu Ordusunun bugünkü kuvveti dikkate alınarak önceden alınan tertibatın değiştirilmesiyle birliklerin ileri sürülmesi uygun görülür" tarzında bir emriniz orduya görevi hakkında yeterli bir talimat teşkil ederdi. Yukarıda arz ettiğim gibi genellikle kolordula-

[∞] *Abdullah Paşa'nın Hatıratı* adlı eserde burası "Taptık" olarak geçmektedir -ç.n.

rın görevlerine müdahale etmek üzere Genel Karargâhtan verilen bu talimat, Doğu Ordusunu fazla arada bıraktığından eğer Doğu Ordusu karargâhına güven duyulmuyor, gerek görülmüyorsa kaldırılması ve kolordulara bu emirlerin doğrudan doğruya verilmesi, emir komutanın Genel Karargâh tarafından üstlenilmesi, memleketin menfaati açısından daha uygun olacağını arz etmekle birlikte bana göre Büyük Genel Karargâhın Doğu ve Batı Ordularının hareketi birlikte yapmalarını sağlamasının daha uygun olacağı konusundaki görüşlerimi ayrıca belirtirim.⁴⁴

Doğu Ordusu Komutanı
Abdullah

44 *Abdullah Paşa'nın Hatıratı* isimli eserin 41. sayfası sonunda bu cevap yazısından bahsedildikten sonra:

".....Diğer taraftan Kurmay Başkanı Albay Cevat Bey bu konuda gerekli talimatla Genel Karargâha gönderildi. Başkomutanlık Kurmay Başkanı Tümgeneral Hadi Paşa planın İkinci Başkan Albay Pertev Bey tarafından yazdırılmış olduğunu ve kendisinin Doğu Ordusu Komutanlığı ile tamamen aynı fikirde olduğunu, verilecek direktifin aykırı bir emri içerse de bir iki satırdan ibaret olması gerektiğini Pertev Bey'e cevap olarak söylemiş. Sonra Harbiye Nazırının da bu emri okumadan imzaladığından özür dileyerek, Doğu Ordusu Komutanlığının faaliyetlerine, bundan böyle bu şekilde müdahalelerde bulunulmayacağını vaadetmişti..."

denilir. 12 Ekim 1912 tarihli direktifin ne şekilde ortaya çıktığı şimdiye kadar ki anlattıklarımın tamamıyla anlaşılmış olacağı için bu konuda yeni bir şey ilavesine gerek yoksa da Hadi Paşa'nın, bir taraftan söz konusu direktifin müsveddesini değerlendirdikten sonra Nazım Paşa'ya arz ettiği ve Başkomutan Vekilinin onayını aldıktan sonra temize çekip imzaya gönderdiği halde, diğer taraftan Albay Cevat Bey'e karşı,

"...*Layihayı Pertev Bey yazdı. Ben Doğu Ordusu Komutanlığıyla tamamen aynı fikirdeyim. Direktif bir iki satırdan ibaret olmalı.*"

şeklinde sözler sarf ederek kendisini aklamaya kalkışması pek doğru bir hareket olmasa gerektir. Hadi Paşa hareketin idaresinden Başkomutan Vekiline karşı, bütün ordunun Kurmay Başkanı sıfatıyla tek sorumlu olan kişi olduğu için, mademki Başkomutan Vekilinin fikrine katılmıyordu, o halde ya başlangıçtan itibaren o görevden istifa etmesi veya

Daha iki gün önce bizzat Doğu Ordusu Kurmay Başkanıyla ordunun toplanması hususunda görüş birliği olduğu ve bunun kurmay başkanı tarafından doğal olarak Abdullah Paşa'ya arz edileceği halde görüşülen şeylere –Nazım Paşa'nın onayını aldıktan sonra– resmiyet ve kesinlik vermek amacıyla yazılıp gönderilmiş olan bir direktiften dolayı karargâhlar arasındaki iyi ilişkilerin bozulabileceğini açıktan açığa beyana kadar varmaya doğrusu gerek yoktu. Arada yeniden bir soğukluk oluşmasını engellemek için o zaman Abdullah Paşa'nın bu cevap yazısı Nazım Paşa'ya gösterilmiştir.⁴⁵

14 Ekim 1912 Pazartesi

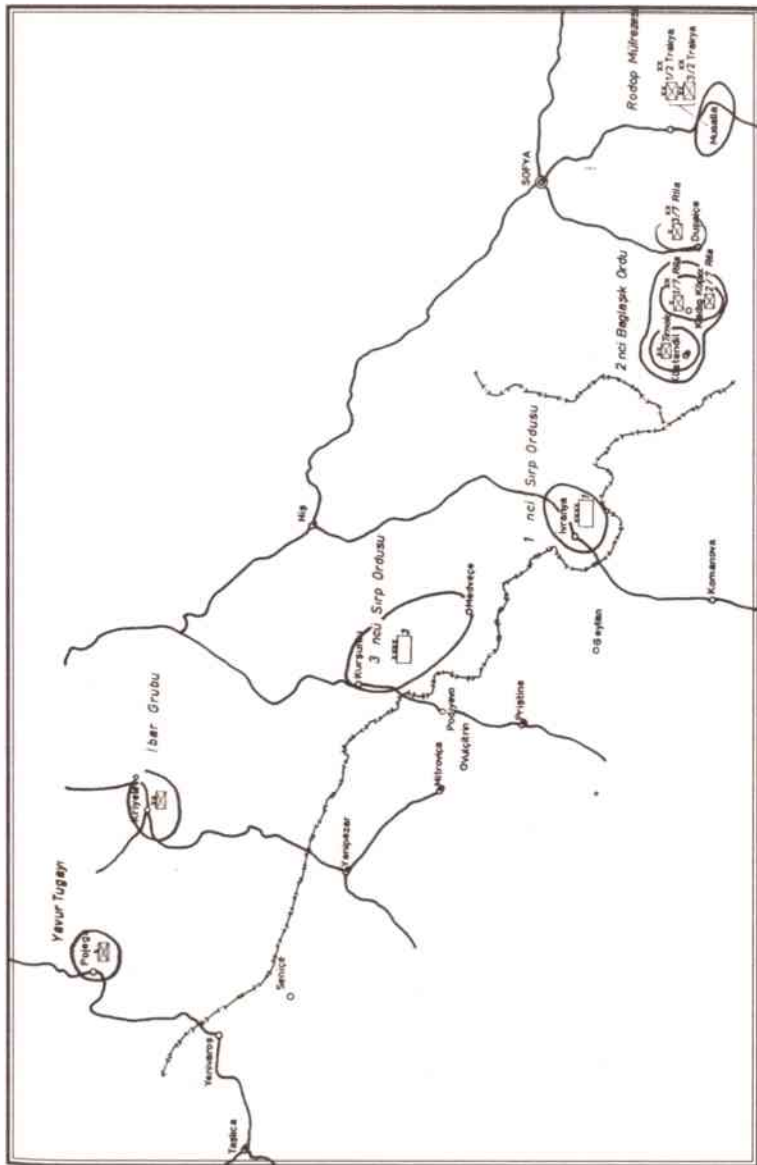
Padişah, Harbiye Nezaretini teşrif ederek, sırayla Başkomutanlık Vekâleti, Doğu Ordusu ve İhtiyat Ordusu Komutanları ve karargâh personelinin huzuruna kabul ettiler.

Akşamüstü Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan hükümetleri adına Bulgarlar bize dokuz maddeli bir ültimatoma verdiler.

Başkomutan Vekilinin fikrini ister istemez kabul ile o fikrin iyi bir şekilde uygulamaya konulmasına çalışması gerekirdi. Yoksa kendi emri altındaki İkinci Kurmay Başkan Yardımcısını –tamamıyla haksız yere– ithama ve sorumluluğu ona yüklemeye kalkışması caiz olmamalıydı. Nazım Paşa'nın direktifi okumaksızın imza ettiğinden özür dilemesine ve Doğu Ordusu Komutanlığının yaptıklarına bundan sonra müdahalelerde bulunmayacağını vaat etmesine gelince; Nazım Paşa esasen iyi terbiye görmüş bir zat olduğu için, ancak eski arkadaşı olan Abdullah Paşa'yı kırmamak ve gücendirmemek amacıyla bu şekilde bir söz sarf etmiş olabildi. Yoksa Nazım Paşa'nın bu münasebetle bana o zaman mutlaka bir iki söz söylemesi ve hiç olmazsa keyfiyeti ima etmesi gerekirdi.

- 45 Söz konusu cevap yazısı, o zaman Başkomutanlık Vekâleti Kurmay Başkanlığı tarafından alınmış ve Ziya Paşa vasıtasıyla bana gösterildikten sonra Başkomutanlık Vekâleti Kurmay Başkanlığı tarafından tekrar geri alınmıştı.

Bulgar ve Srp Kuvvetlerinin Yığınağı (14 Ekim 1912)

15 Ekim 1912 Salı

Bağımsız İşkodra Nizamiye Tümeninin yarı kuvvetini teşkil eden beş nizamiye taburuyla pek çok top ve mitralyözün Tuz'da, iki Karadağ Tümenine karşı inatçı bir direnişten sonra tamamen teslim oldukları uğursuz haberi alındı. Halbuki Karadağ'a karşı tahsis edilen kuvvetler komutanlığına önceden verilmiş olan harekât planında; "Düşmana karşı tek başına bozguna uğramaktan sakınılması ve her şeyden önce İşkodra Müstahkem Mevkisinin kesinlikle savunmasının ve muhafazasının sağlanması" emredilmişti.

Şimdiye kadar Bulgar ordusu hakkında alınan bilgiden Filibe'nin güneyinde 2., Tırnova-Seymenli-Harmanlı mıntıkasında 8. ve Kızılağaç civarında 3. Bulgar Tümenlerinin bulunduğu anlaşılmış, genellikle *Tunca*'nın doğusunda Umurfakih-Kızılağaç hattında 80-90.000, Kavaklı-Hasköy hattında 60-70.000 arasında bir kuvvetin toplanmakta olduğu tahmin edilmiştir.

Bugün Sadrazam Gazi Ahmet Muhtar Paşa'dan Harbiye Nezaretine "Gizli" kaydıyla aşağıdaki tezkere geldi:

Harbiye Nezaretine (Gizli)

Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan hükümetleri başbakan ve dışişleri bakanları tarafından Sofya, Belgrat ve Atina elçilerimize verilen ve bu kişiler tarafından telgrafla tebliğ edilen nota muhteviyatı, Osmanlı Devleti'nin içişlerine müdahale ve millî onurumuzu zedeleyecek bir şekil ve mahiyette olması nedeniyle asla değerlendirmeye alınmaya layık olmadığı gibi, askerlerini Osmanlı hududuna sevkle Osmanlı İmparatorluğunu tehdide ve böyle haddini bilmez bir nota ile Osmanlı Devleti'nin hukukuna, şeref ve haysiyetine tecavüze cüret ve hudut boyunda kalelerimize, askerlerimize ve ahalimize taarruza başlayan Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan hükümet-

lerinin bu küstah teklifleri ve tecavüz harekâtına karşı, Osmanlı ordusunun taarruzlara başlamasından başka alınacak bir tedbir olmadığından cevaba layık olmayan söz konusu nota cevapsız bırakılarak üç devlet karşısında bulunun elçilerimizden öncelikle Sofya, Bulgar ve sonra Atina elçimizin İstanbul'a hemen gelmesi ve sonucun düvel-i muazzamaya [büyük devletlere] tebliği hususunun Hariciye Nezaretine ve ordularımızın çok vakit geçmeden verilecek emir üzerine Tealinin yardımıyla Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan'a karşı da taarruzlara başlamak üzere ileri harekete hazır bulunmaları, emir verilmeden önce düşmanlarımız tarafından taarruz yapılacak olursa yüce yardıma sığınarak (müstagni-yâne) şiddetle karşılık olarak Bulgaristan ve Sırbistan'a saldırmaları için hemen tarafınızdan gerekli emrin verilmesi, söz konusu nota dikkate alınmayarak Sofya, Belgrat ve Atina elçilerimizin gelmesi için emir verildiğinden bütün vilayetlerle bağlı olmayan sancaklara bilgi verilmeyle beraber bu konuda resmî bir beyannamenin yayımlanmasının Dahiliye Nezaretine havalesi Meclis-i Vükelâ tarafından kararlaştırılmıştır. Bu karar onaylandıktan sonra Hilafet makamının da iradesiyle söz konusu nezaretlere tebliğde bulunulduğundan, Nezaretinizce de hemen gereğinin yapılmasına çalışılması şeklinde yazı yazıldı.

15 Ekim 1912*

• Sadrazam

Gazi Ahmet Muhtar

Görülüyor ki Sadrazamın tezkeresinde **Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan'a karşı taarruz ve saldırıdan** üç defa bahsedilmiş ve savaşın çıkışı anlamsız yere hızlandırılmıştır.

Doğu Ordusu komutanı ile karargâhı orduya katılmak üzere 15/16 Ekim 1912 gecesı saat 3.30'da Lüleburgaz'a doğru Sirkeci'den hareket etmişlerdir. Hareketlerinden uzun

∞ 4 Zilkade 1330, 2 Teşrinievvel 1328. Tezkerede her iki takvime göre tarih belirtilmiştir -ed.n.

süre önce Nazım Paşa yalnız başına, Abdullah Paşa'nın 1. Ordu Müfettişliği dairesindeki karargâhına giderek, orada galiba Doğu Ordusunun bazı üst subayları da hazır olduğu ve sonradan Hadi Paşa da kendilerine katıldığı halde Doğu Ordusunun ne şekilde taarruz harekâtı yapması gerekeceği hususunda uzun uzadıya görüşülmüş ve bazı kararlar alınmıştır ki alınan kararların neden ibaret olduğu bence bugüne kadar meçhul kalmıştır.⁴⁶

16 Ekim 1912 Çarşamba

Akşama doğru Nazım Paşa Bâbüâlî'den Harbiye Nezaretine geldi. Bulgaristan'la Sırbistan'a karşı hemen taarruz harekâtına başlanmasının Doğu ve Batı Ordusu Komutanlıklarına yazılmasını emretti. Bu konudaki Sadaret Makamının yazısının gelmek üzere olduğunu söyledi ki söz konusu komutanlıklara yazılan emrin –bizzat Nazım Paşa tarafından düzeltilmiş olan kısımlarıyla beraber– bir sureti ile Sadarettten gelen söz konusu yazının sureti şöyledir:

46 *Abdullah Paşa'nın Hatıratı* adlı eserin 93. sayfasında

"...Ordu karargâhının Dersaadet'ten ayrıldığı gecenin öncesinde, Başkomutan Vekili ile 1. Ordu Müfettişliği Dairesinde, ordumuzun ve Bulgar ordusunun mevcut durumu hakkında uzun uzadıya müzakere edilmişti. Doğu ordusuna ayrılan redif tümenlerinin toplanma bölgesine gelmesiyle bu ordu genel kuvvetinin *Tunca* doğusunda harekât yapacağı, tahmin edilen Bulgar ordusu kuvvetine denk ve belki de bir derece üstün olabileceği hesap edilmiş, o zamana kadar düşman kuvvetinin ve durumunun tamamen öğrenileceği, belki savunma hattımıza yapacağı taarruzların bir ikisi de püskürtülmüş olacağı ümit edilmişti.

Buna göre emrin başında mevcut kuvvetlerin taarruza elverişli bir şekilde toplanması ve hazırlanmasına birlikte karar verilmişti..."

deniliyor ki söz konusu görüşmede bulunamadığıma göre o zaman vakıf olamadığım bu karar uygundur.

Bulgar askerleri

Rumeli Doğu (Batı) Ordusu Komutanlığına⁴⁷

Yunanistan hariç olmak üzere, Bulgaristan ve Sırbistan hükümetleriyle dünden itibaren kesin olarak irtibat kesilmiş olduğundan,⁴⁸ yüce yardımla ve tealinin tevfiğiyle genel taarruz harekâtına şüatle başlanılması tavsiye edilir.

16 Ekim 1912, 7.30 akşam

Pertev

Mehmet Hadi

Düzeltilerek temize çekilmesi

Nazım

16/17 Ekim 1912

Harbiye Nezaretine (Çok gizli ve ivedi)

Osmanlı Devleti'ne karşı Bulgar ve Sırp hükümetlerinin yaptığı tehdit ve düşmanlık, hudut boyunda Bulgar ve Sırp askerlerinin devam eden taarruz ve saldırılarından dolayı Osmanlı ordusunun da karşı taarruz ve saldırılara başlaması konusunda tarafınızdan ilgililere hemen gerekli emir verilmesinin, Bulgar ve Sırp elçilerine pasaportlarının gönderilmesi hususunun Harbiye Nezaretine tebliğinin Meclis-i Vükela'ya ele alınması, Harbiye Nezaretine de tebliğ edildiği gibi Nezaretinizce gereğinin yapılmasında yardımcı olunması şeklinde yazı yazıldı.

16 Ekim 1912

[5 Zilkade 330, 3 Teşrinievvel 328]

Sadrazam Gazi

Ahmet Muhtar

47 Altı çizgili kısımlar, mûsveddesinde bizzat Nazım Paşa tarafından ilave olunan yerlerdir.

48 Mûsveddenin aslı "... olduğundan yığının hızlandırılmasıyla yüce yardımla ..." suretinde iken "yığının hızlandırılmasıyla" kelimeleri Nazım Paşa tarafından bizzat kaldırılmıştır.

Doğu ve Batı Orduları birliklerinin düşmana karşı hemen tecavüz harekâtına başlamalarına engel olmak ve öncelikle söz konusu birliklerin toplanıp, yığınaklarının yapılması, sonra düşmana karşı koymalarını sağlamak için yukarıdaki emirde, “Yığınağın hızlandırılmasıyla taarruza başlanması” denildiği ve bu suretle taarruza başlamadan önce yığınağın yapılması şart koşulduğu halde, Nazım Paşa “Yığınağın hızlandırılması” sözünü çizerek emrin son maddesini, büyük olasılıkla Heyet-i Vükelâ’da yapılan görüşme ve verilen kararın neticesi olarak, “Genel taarruz harekâtına süratle başlanması” tarzında değiştirmiş ve bunu bir kat daha güçlendirmek üzere müsveddenin sonuna “düzeltilerek temize çekilmesi” sözünü ilave etmiştir ki Heyet-i Vükelâ’yı yığınağın tamamlanması hususunda mümkün mertebe çok vakit kazanacak yerde, aksine bizim tarafımızdan Bulgaristan ve Sırbistan’a savaş ilan ederek, taarruz harekâtına başlamak hususunda böyle aceleye sevk eden yegâne sebep, elçilerden bazıları tarafından “Balkan ordularıyla ilk çarpışmaları ve seri bazı başarıları takiben, büyük devletler tarafından hemen müdahale edilip savaşa son verileceği” hakkında verilen teminat olsa gerektir.⁴⁹

49 Resmi belgelere dayanarak tamamıyla hakikate yaslanan bu ifadelerim öğrenildikten sonra *Askeri Yenilgimizin Sebepleri* adlı eserin 55. sayfasındaki

“... Herhalde bu emir Başkomutanlık kurmaylığının bilgisi olmadan bizzat Başkomutan tarafından yazılmamıştır. İşte bu ayrıntılı bilgiler gösteriyor ki hükümet herhalde genel karargâhın bu tutanağındaki “Kırklareli taarruz ordusundan” maddesi tutanağının temize çekilmesinde bizzat Gazi Ahmet Muhtar Paşa tarafından ilave edilmiştir ki değil yalnız düşmana, belki bir an önce taarruza başlanması konusunda o zamanlar kabinede hakim olan düşüncelere olan eğilime bir delildir.”

17 Ekim 1912 Perşembe

16/17 Ekim 1912 gecesi sabaha karşı Doğu Ordusu Komutanlığından şu telgraf geldi:

Bu konuda söz söylemeye yetkili olanların onayı, belki de ısrarı üzerine siyasi ilişkileri kesmeye ve savaşı başlatmaya karar vermiştir.

iddiasının ne kadar gerçeğe aykırı olduğu kendiliğinden ortaya çıkar.

Gerçi o zamanki Hariciye Nazırı Noradunkyan Efendinin, sonradan 13 Mayıs 1914 tarihiyle Özel Divân-ı Harp Başkanlığına verdiği bir notada:

“...Nazım Paşa öncelikle Meclis-i Vükelâ'da Hadi Paşa ile birlikte Osmanlı ordusunun hazırlıklarını tamamlaması için, Hariciye Nezaretince mümkün olduğu kadar çok zaman kazanılmasını belirtmişse de sonradan 16 Ekim 1912 tarihinde Harbiye Nazırı Nazım Paşa'nın Meclis-i Vükelâ'da; “Trakya'daki askerin yeterli miktarda bulunduğunu, hazırlıkların da yeterli aşamaya geldiğini bildirip düşmana vakit bırakmaksızın taarruza geçmenin askerlik açısından uygun görüldüğünü ifade ederek, derhal savaş ilan edilmesi” talebinde bulunması üzerine, Osmanlı hükümetinin o güne kadar Avrupa nazarında barış taraftarı olduğu, problemlerin barış yoluyla çözümlenmesi yönünde siyaset yaptığı için, gerek kabinelerin ve gerek barış cemiyetlerinin hakkımızdaki olumlu düşüncelerin yok edilmemesi amacıyla harp ilanı sorumluluğunun düşmana bırakılmasının siyasî açıdan daha uygun olacağının nedenlerini ayrıntılı olarak anlatmıştım. Nazım Paşa, hudut boyunda, düşman askerinin üst üste yaptığı olaylar karşısında askerlerin bir süre hareketlerinin engellenmesinin morallerini bozacağı ve askeri teknik açıdan hemen taarruza geçmek gerekeceğini tekrar tekrar beyan ettiği için, savaşa teşebbüs edilmesi Meclis-i Vükelâca kararlaştırılarak, sonucun Osmanlı sarayına arz edilmekle...”

denilerek, savaşın ilan edilmesi sorumluluğu tamamıyla Nazım Paşa'ya yükletilmek isteniyorsa da Sadrazam Gazi Ahmet Muhtar Paşa gibi vaktiyle parlak bir Başkomutanlık yapmış meşhur, tecrübeli bir asker olan ve üyeleri arasında Mahmut Muhtar ve Salih Paşalar gibi pek mümtaz ve sözü geçen yüksek rütbeli subaylarımız bulunan bir kabine-nin, kendi şahsi düşüncelerine aykırı olarak, yalnız Nazım Paşa'nın ısrar üzerine savaş ilanını süratlendirmiş olmaları mantıken kabul edilemez. Bu aceleye sebebiyet verdiren bazı önemli sebeplerin olması gerekir ki onu da yukarıda arz edildiği gibi büyük devletlerin verdikleri teminatta ara-mak gerekir. Herhalde Noradunkyan Efendinin ifadeleri olsa olsa Nazım Paşa'nın bilinen "düşmana taarruz" hususunda-ki aşırı isteğini bir kat daha kuvvetlendirmekten ibaret kalır. Bundan hiçbir zaman "siyasî ilişkilerin kesilmesine ve sa-vaşın açılmasına genel karargâhta bu konuda söz söylemeye yetkili oldukları iddia edilen kişilerin onayı ve belki de ısrarı üzerine karar verilmiş olması" gerekir.

14 Ekim 1912 tarihinde Meclis-i Vükelâ'nın şöyle bir tu-tanağı vardı:

Bahriye Nazırı Mahmut Muhtar Paşa'nın Kırklareli taarruz or-dusundan 3. Kolordu Komutanlığını üstlenmek üzere hududa gideceğinden Mahmut Muhtar Paşa'nın dönüşüne kadar Bah-riye Nezaretine ait görevlerin Nafia Nazırı Salih Paşa tarafın-dan Vekâleten idaresi uygun görüldüğü arz olunur.

Abdurrahman	Daniş	Nazım	Kamil	Mehmet Cemalettin	Gazi Ahmet Muhtar
Sabri	Salih	Sait	Gabriel	Mustafa Reşit	Mehmet Fevzi

Başkomutanlık Vekâletine

Dünden itibaren ilişkiler kesildiğinden taarruz harekâtına süratle başlanması gerektiği bildiriliyor. Savaş ilan edilmiş midir? Hudut geçilecek midir? Bu konular anlaşılamıyor. Doğu Ordusunun ancak Kastamonu, Ankara, Karahisar, Çanakkale Tümenleri de geldikten sonra taarruz harekâtına süratle başlayacağı ve o zamana kadar yığınak bölgesindeki kuvvetlerin taarruza elverişli bir şekilde birleştirilip teşkil edilmesine çalışılacağı kararlaştırılmıştır.⁵⁰ Oysa henüz söz konusu tümenler gelmediği gibi Turgut Paşa da Tekirdağ'dan hareket etmedi. Yığınak mıntıkasına ne zaman geleceği bilinmemektedir. 2. Tümenin beş taburu da Dersaadetten henüz gelmedi. 1. Topçu Alayı dün Dersaadetten yola çıkmıştır. birçok birlik de henüz peyderpey yığınak mıntıklarına gitmektedirler. Bu durumda beş günden önce hududu aşmak tehlikeli olur düşüncesindeyim. Süratle emrinizi bekler ve söz konusu redif tümenlerinin hızla hareketlerini rica ederim. Bununla birlikte taarruz harekâtına başlamak amacıyla kolordulara ileri harekâta geçmeleri için gerekli hazırlıkları yapmaları ve haber vermeleri kendilerine tebliğ edildi.

16/17 Ekim 1912

Doğu Ordusu Komutanı

Abdullah

Hududu aşmak üzere emrin tekrarıyla beraber diğer birliklerin sevk edileceğine dair cevap yazılmak üzere, Başkomutanlık Vekâleti kurmaylığına

17 Ekim 1912

Nazım

Doğu Ordusunun esasen savaşı taarruzla başlatması hata olduğu gibi düşmana karşı yapılacak taarruz harekâtında vakit kaybedilmesi daha büyük bir hataydı. Bu açıdan Doğu

50 Abdullah Paşa ile Nazım Paşa arasında 15 Ekim 1928 günü, Doğu Ordusu karargâhında alınan benim bilmediğim kararlar olsa gerektir.

Ordusu Komutanlığı haklıydı. Şöyle ki telgraftaki “Doğu Ordusunun ancak, Kastamonu, Ankara, Karahisar, Çanakkale Tümenleri geldikten sonra taarruz harekâtına başlanabileceği” ve “beş günden önce hududu aşmanın tehlikeli olacağı” sözlerine nazaran Abdullah Paşa’nın söz konusu tümenlerin gelişini takiben yani kendi hesabınca beş gün sonra taarruza başlamak ve hatta hududu geçmek istediği sonucu çıkarılıyor. “Taarruz harekâtına başlamak için Kolordulara ileri harekâtı süratlendirmek üzere gerekli hazırlıkları yapmaları tebliğ edildi” sözleriyle bu arzu bir kat daha kuvvetlendiriliyor ki dikkat çekici ve esasen Doğu Ordusu Komutanlığınca da bir taarruz hevesinin varlığını göstermektedir. Hele Nazım Paşa’nın söz konusu telgrafın altına yazdığı, “Hududu aşmak üzere emrin tekrarı” şeklindeki notu, Doğu Ordusunun o andaki kuvvet ve durumuna tamamiyle aykırı ve çok tehlikeli bir tedbirdir.

Abdullah Paşa’nın yukarıdaki telgrafına cevap olmak ve aynı zamanda Başkomutan Vekilinin bu yeni emrini de yerine getirmek üzere yazılan telgrafın bir sureti şöyledir:

**Doğu (Batı)⁵¹ Ordusu Komutanlığına Şifre
(Gizli ve İvedi)**

Osmanlı Devleti’ne karşı Bulgar ve Sırp hükümetlerinin aldıkları düşmanca ve tehdit edici tavır, sınır boyunda Bulgar ve Sırp askerlerinin devam eden taarruz ve tecavüzlerine karşı, Osmanlı ordusunun da karşı taarruz ve tecavüzlere başlaması hususunun tarafıma, Bulgar ve Sırp elçilerinin pasaportlarının gönderilmesi hususunun, Hariciye Nezaretine tebliği Meclis-i Vükelâca kararlaştırdığı yazıyla bildirilmiş, dün akşamki taarruz telgrafi bunun üzerine ve öncelikle yapılacak hareket hükümetten öğrenilmek üzere yazılmış idi. Bundan dolayı genel taarruz

51 Aynı zamanda Batı Ordusu Komutanlığına da yazılmıştır.

harekâtına başlanması, süvari ve uygun birliklerle sınırın diğer tarafında keşifler yapılması, bu amacı gerçekleştirmek için yığınağın ileriye doğru hızlandırılması temenni olunur.

17 Ekim 1912

Başkomutan Vekili

Nazım

Yukarıdaki emirde bizzat Nazım Paşa tarafından yazdırılan “Öncelikle yapılacak hareket hükümetten öğrenilmek” sözleri o zaman Heyet-i Vükelâ ile Başkomutan Vekilinin siyasi açıdan nasıl bir ruh hali içinde olduklarını ve nasıl yanıldıklarını gösterir. Görülüyor ki bu emir de Nazım Paşa’nın “Hududun aşılması” hakkındaki emir ve arzusu “Süvari ve uygun birliklerle sınırın diğer tarafında keşifler yapılması ve bu amacı gerçekleştirmek için yığınağın ileriye doğru hızlandırılması...” tarzında tebliğ edilmiştir. Bu suretle “Taarruz harekâtına girişmeden önce, yığınağın yapılması ve süratle tamamlanması” gereği ima edilmek istenmiştir.

Bu zamana kadar Bulgar ordusunun toplanması hakkındaki alınan çeşitli malumata göre; Kırcaali tarafı da dâhil olmak üzere Trakya’ya karşı 3. İslimiye, 8. Eskizağra, 2. Filibe Tümenleri ve 4. Şumnu, 5. Rusçuk, 9. Plevne Tümenlerinin ve Makedonya’ya karşı 1. Sofya, 7. Dubniçe, 6. Vraça Tümenlerinin toplanmış olduğu ve Trakya tarafındaki düşman kuvveti başlıca iki gruba ayrılmıştı. Bunlardan biri *Tunca* doğusunda Fakiş-Kızılağaç-Yanbolu mıntıkasında ve diğeri Tırnova-Seymenli-Harmanlı-Hasköy mıntıkasında toplanmış olduğu anlaşılmış ve Trakya civarına tahsis edilen kuvvetin altı tümenden fazla olması da beklenmekteyse de bu

hususta gelen çeşitli haberlerden kesin bir sonuç çıkarılamadığından Doğu Ordusu Komutanlığına bugün yeniden şu telgraf yazılmıştır:

Lüleburgaz'da Doğu Ordusu Komutanlığına şifre

Bulgar ordusunun büyük kısmıyla Doğu Rumeli ve Köstendil mintikalarından hangisinde toplanacağı henüz anlaşılamamış ve bunun anlaşılması büyük öneme sahip olduğundan, sabahki telgrafla hududun öte tarafına sevki bildirilen süvari tümeni-ne bu doğrultuda talimat verilmesi Doğu Rumeli'de toplanan düşman ordusunun da başlıca kuvvetinin *Tunca* doğusunda mı yoksa Harmanlı tarafında mı olduğu hakkında, doğru bilgilerin elde edilmesine çalışarak buraya bildirilmesi istenmektedir.

17 Ekim 1912

Başkomutan Vekili

Nazım

18 Ekim 1912 Cuma

Bugün Yunanistan bize savaş ilan etti.

Bu akşam Abdullah Paşa'ya şu telgraf yazıldı:⁵²

Lüleburgaz'da Doğu Ordusu Komutanlığına

Planladığınız taarruz harekâtı hakkında bilgi verilmesi temenni olunur.

18/19 Ekim 1912

Başkomutan Vekili

Nazım

52 *Abdullah Paşa'nın Hatıratı* adlı eserin 109. sayfasında; 18 Ekimde Dersaadet'te Genel Karargâha yazdığı: "Bugün (18 Ekim) düşmanın harekâtına dair alınan haberlerden, genel bir taarruz harekâtına başladığı tahmin edilmektedir. Düşmanın bizce en tehlikeli hareketi bütün kuvvetiyle *Tunca* doğusundan *Kırklareli* üzerine ilerlemesi olduğundan, buna karşı şimdilik kolorduları *Kırklareli-Hasköy* hattında toplamak

19 Ekim 1912 Cumartesi

Büyük Genel Karargâh 3. Şubesi tarafından her gün düzenlenen ve Nazım Paşa'ya takdim edilen genel kuvvet durumunun 19 Ekime ait olan kısmında

Edirne Kalesiyle Kırcaali kuvveti	63.194
Seyyar kuvvetler	103.673
Çanakkale kuvveti	<u>6.000</u>
	172.867 kişi olarak

gösterildiğinden Nazım Paşa kağıt üzerinde hoş görünen miktarın fazlalığına güvenmiş olmalı ki Abdullah Paşa'ya bugün aşağıdaki telgrafın yazılmasını emretti:

Lüleburgaz'da Doğu Ordusu Komutanlığına

Buradan hareket ettiğiniz gün, birlikte alınmış olan kararlar çerçevesinde hemen taarruz harekâtına başlanmasının emredilmesi ve süratle başlandığının bildirilmesi önemle tavsiye olunur.⁵³

19 Ekim 1912

Başkomutan Vekili

Nazım

üzere hazırlıklar emredildi. Düşmanın ilerde yapacağı harekât bundan başka her ne şekilde gerçekleşirse bu hatta ona göre gerekli önlemlerin alınması kararlaştırılmıştır."

telgrafın gönderildiği bildiriliyor. Bu telgrafı ben o zaman maalesef hiç görmedim ve ilk defa olarak Abdullah Paşa'nın eserlerinde okudum. Bu telgrafta Doğu Ordusu Komutanlığının düşman hakkında verdiği bilgiye göre, taarruz etmek istemeyerek önce bulunduğu hatlarda toplanmak fikri makul ve mevcut duruma uygundur. Yalnız eğer ondan sonra duruma göre hareket şıklarının biri taarruzu ima ediyorsa bu tehlikeliydi. Herhalde düşmanı önce tahkim edilmiş iyi bir savunma mevzii, mümkün olduğu kadar çok kuvvetle karşılayıp araziden ve ateşimizin etkisinden yararlanarak püskürtmek ve ancak ondan sonra fırsat olursa, koşulların elverdiği şekilde her hangi bir taraftan karşı taarruza geçmek uygun olurdu.

- 53 Hadi Paşa tarafından kaleme alınmış olan bu telgrafın aşl "... harekâta başlanması tavsiye olunur" suretinde yazılmışken Nazım Paşa "harekâta başlanması ve başlandığının bildirilmesi önemle tavsiye olunur" şeklinde değiştirilmiştir.

Bu telgraftan anlaşılıyor ki; Doğu Ordusu karargâhının 15/16 Ekim 1912 gecesı Dersaadetten savaş alanına hareket etmeden önce, Nazım ve Abdullah Paşalar –arasında özel olarak alınan kararlarda her iki komutan– düşmana taarruz edilmesinde anlaşmışlardır. Ancak Abdullah Paşa bu taarruzu birkaç gün daha ertelemeyi tamamıyla uygun gördüğü halde, Nazım Paşa –kağıt üzerinde çok uygun görülen kuvvet miktarına aldanarak ve büyük olasılıkla Sadrazam ve Heyet-i Vükela'nın zoruyla– bu taarruzun yapılmasında acele edilmesini istemiştir ki hiçbir şekilde uygun değildi.⁵⁴

54 *Abdullah Paşa'nın Hatıratı* adlı eserin bunu 123 ve 124. sayfalarında Nazım Paşa'nın bu taarruz telgrafına cevap olarak aşağıdaki telgrafın gönderilmiş olduğu bildiriliyor:

Başkomutanlık Vekâletine

Cevap: 19 Ekim 1912 Yine taarruz emrinizi aldım. Aramızda alınmış olan kararları henüz yerine getirmediniz. Mürettep ve redif tümenleri henüz gelmedi. Bu konudaki zorlukları bildiren bu dilekçeyi bu sabah Teğmen Nihat Beye vererek gönderdim. [Bkz. Sayfa 60 : 20 Ekim 1912'de gelen yazı] Fakat iki üç saatte savaşın durumu açıklık kazanmaktadır. Düşmanın bir kolunun *Tunca'nın* doğusunda ortaya çıkarak sınırı geçtiği, diğer iki kolunun da büyük ihtimal yarın akşama doğru, Kırklareli üzerine geleceği anlaşılıyor. Bu duruma göre iki üç güne kadar bir büyük meydan muharebesinin çıkması kesindir.

1. ve 2. Kolordu birlikleri ve askerinin yanında 300'er fişek var. Bunların tamamlanmasını ve Babaeski'de henüz toplanmakta olan 2. Kolordu personeli İstanbul'da bulunduğundan, bunların da acilen yetiştirilmesi için gerekenlere emir veriniz... Bildirilen eksikliklerin tamamlanmadan yapılacak taarruzdan, ordunun ve dolayısıyla memleketin uğrayacağı felaketi düşünmek, benim için bütün görevlerimin temelidir. Daima taarruz edilmesi emrediliyor.... Şuraca duruma göre savunma veya taarruz yapılacaktır. Bu konuda sonuna kadar gayret edileceğine inanınız ve güveniniz. Yapılan müracaatlar çerçevesinde eksiklerin bir iki güne kadar yetiştirilmesine gayret edilmesini arz ve hepimize tevfiakat-ı semadaniyyeyle temenni ederim.

19 Ekim 1912

Doğu Ordusu Komutanı

Korgeneral

Abdullah

Yukarıdaki taarruz emri yazılıp gönderildikten sonra 19/20 Ekim gecesi Doğu Ordusu Komutanlığından ordunun genel kuvveti hakkında aşağıdaki telgraf gelmiştir:

Başkomutanlık Vekâletine

Seyyar kuvvetlerden 1. Kolordu Kavaklı-Yenice, 1. Tümen Nişancı Alayıyla beraber 2.689, 2. Tümen 8.700, 3. Tümen 6.260, Uşak'tan⁵⁵ 2. Kolordu Babaeski havalisinde 4. Tümen bütün topçu 5.170, 5. Tümen 6.106 bu tümen Tekirdağ'dan Babaeski'ye yürüyüştür. Kastamonu Tümeninden iki tabur 1.700, 3. Kolordu Kırklareli 7. Tümen 12.549, 8. Tümen Çorlu ve Vize havalisinde 2.100, 9. Tümen 6.273, Ankara Tümeni üç taburu Sirkeci'de, 4. Kolordu Zaluf havalisinde, 11. Tümen 8.972, 12. Tümen 8.143, Bursa Tümeni 3.500, İzmit Tümeni 8.476, 16. Mürettep Kolordu Kırklareli'ne gelmekte, Konya Tümeninden iki tabur 1.500, Karahisar'dan 3.800, 17. Mürettep Kolordu Ereğli'den 2.100, Seyyar Ordunun toplam kuvveti 88.038. Edirne 43.300, Kırcaali 15.543, Mürettep 15. Kolordu 10.000, bazı redif taburları Dersaadet ve Tekirdağ'dadır.

19/20 Ekim 1912

Doğu Ordusu Komutanı

Abdullah

Durumu çok iyi tasvir eden Abdullah Paşa'yı birden bire taarruz etmekten kesin olarak alıkoyan bu telgrafi de maalesef o zaman hiç görmedim. İlk defa Abdullah Paşa'nın eserlerinde okuyorum. 12 Ekim 1912 tarihli direktif meselesinden dolayı kurmay başkanlığınca bana olan güven azalmış olacak ki bu telgraf gibi diğer bazı haberleşme ve görüşmelerden de bilgim olmamıştır. Halbuki bana verilen görev itibarıyla bu kesinlikle uygun değildi, aksi takdirde benim vakit kaybetmeden görevden alınmam ve başka bir görev verilmesi gerekirdi.

Aynı zamanda bir savaş başladığında Büyük Genel Karargâhın ne şekilde görev yapacağı meselesi Genelkurmayımızın barış zamanında bu görevle uğraşanlarca zamanında yapılmamış olması nedeniyle ki kurmaylık makinesi istenildiği kadar mükemmel ve hızlı işlemiyor ve bu yüzden birçok önemli unutkanlıklar ve ihmaller meydana geliyordu.

55 Doğu Ordusunca Uşak Tümeninin 1. Kolorduya katıldığı anlaşıyor.

Görülüyor ki bu telgrafta da Doğu Ordusu kuvvetinin toplamı 156.881 kişi, yani Genel Karargâh 3. Şubesinde bilinen miktara yakın olarak gösterilmiştir. Ancak tahminen 1913 senesi Mayısında, dosya içinde ilk kez gördüğüm telgrafın gelişinden o zaman benim gibi, Hadi Paşa ile Nazım Paşa'nın da haberleri olmamış olsa gerektir. Fakat ne olursa olsun, Nazım Paşa'nın taarruz emrini tekrar ettirmesi büyük bir hataydı. Nazım Paşa'yı bu telaşa sevk eden sebeplerden biri; Abdullah Paşa'nın İstanbul'dan hareket ettiği günden sonra düşmana ve Doğu Ordusunun toplanma ve harekâtına dair çok az önemli bilgi göndermesi, ikincisi de Doğu Ordusu karargâhına göndermiş olduğumuz haber subayının da birinci haber subayı gibi iade edilmesi,⁵⁶ bu sebeplerle Başkomutanlık Vekâletini anlaşılmazlık ve meçhuliyet içinde bırakmış olmasıdır.

56 Haber subaylarının iade edilmeleri bizzat Abdullah Paşa'dan çok, Doğu Ordusu kurmaylığı tarafından uygun görülmüştü.

Ben bu satırları yazdıktan 12 gün sonra, Bursalı Yarbay Nihat Beyden –Rumî 1340 [1924] yılında Askerî Matbaa tarafından basılan; *Balkan Savaşı-Trakya Seferi*'nin ikinci cildinin 42. sayfası Ek'inden okuduğum; “Daha başlangıçtan itibaren Doğu Ordusu kurmaylığı ile genel karargâh kurmaylığı arasında şiddetli bir çekişme vardır. Buna en çok Genel karargâh kurmaylığı sebep olmuştur” cümlesindeki “çekişme” sözünden Genel karargâh kurmaylığını tenzih etmeyi vicdanî bir görev bilirim. Alman subaylarının seferber orduya memur edilmeleri konusuna gelince; daha seferberliğin başında, hatırımda kaldığına göre Abdullah Paşa, Goltz Paşa'nın ordumuza davet edilmesini onayladığı ve benim de ordudaki Alman subaylarının varlığından yararlanmanın çok iyi olacağı tarzında yaptığım tekliflere karşı, Nazım Paşa yabancı subayların ordumuza sokulmasına itiraz etmiş ve buna asla yanaşmamıştı.

20 Ekim 1912 Pazar

Bereket versin ki bugün Lüleburgaz'dan gelen ikinci haber subayımız, Abdullah Paşa'ya 18/19 Ekim 1912 gecesi çekilmiş olan şifreli telgrafta yazılmış bir cevabını getirerek bizi durumdan haberdar etti ki söz konusu yazının olağanüstü önemine dayanarak bir sureti aşağıda verilmiştir:

Başkomutanlık Vekâletine

18/19 Ekim 1912 tarihli şifreli telgrafta cevaptır:

Harekât hedefi henüz belirlenmeden taarruz hazırlıkları soruluyor. Doğu Ordusu yığınının tamamlanmasını takiben 3. Kolordu ile Eskipolos-Büyük Boyalık, 1. Kolordu ile Kiremitli-Kurtalan yönlerinde *Tunca*'nın doğusunda ve 4. Kolordu ile *Tunca*'yı geçerek *Meriç*'in sol sahilini takiben Harmanlı'ya, kaleden bir nizamiye ve iki redif tümeninden oluşan diğer bir kol ile yine Harmanlı üzerine *Arda*'nın muhafazasına görevli 11. Tümen Kırcaali Kolordusuyla harekâtını birleştirerek Hasköy üzerine sevk etmek, 2. Kolorduyu ihtiyat olarak ikinci hatta ve süvari tümenini sağ kanat ilerisinde bulundurmak düşüncesindeyim.

Bu harekâtın yapılabilmesi için kolordulara da erzak ve cephanelerini tamamlamaları, kol ve katarların teşkilatını bitirmeleri emredilmiştir. Hazırlıkların tamamlanmasına dair kolordulardan henüz bir cevap alınmamıştır. Dün 1. Kolordu Komutanı Yaver Paşa, karargâha gelerek erzak tedariki hususunda çok fazla güçlük olduğunu bildirdi. Bu müracaat hemen her taraftan yapılmakta ve henüz yerlerinde bulunan kolorduların iâşesinde meydana gelen zorlukların, taarruz harekâtının başlamasını imkânsız hale getirerek, ordunun felaketine sebep olması tehlikesinden korkuyorum. Erzak gönderilmesi hakkında defalarca yaptığım müracaatım maalesef faydalı olmuyor. Bu hususta özellikle dikkatinizi çeker ve her ne suretle olursa olsun, günlük bir erzak treninin harekât bölgesine sevkine fevkalade gayret edilmesini önemle arz ederim. Redif birliklerinin sevkıyatı da durumun önemine uygun olarak hızlandırılmıyor.

Büyük Genel Karargâh, Dersaadetten geçen rediflerin seferberliklerini tamamlamış olduğunu bildiriyor. Oysa bunların birçok eksiklikleri vardır. Tekirdağ'a çıkarılan birlikler üç gün ekmek tedarik edememişlerdir. 2. Kolordu henüz dağınık bir haldedir ve Babaeski bölgesinde toplanmaya çalışıyor. Taarruz harekâtından iyi sonuç elde edilebilmesi, erzak ve mühimmatın devamlı bir şekilde ikmaline ve birliklerin süratle sevkine bağlıdır. Bundan dolayı kış gelmeden önce savaşın süratle bitirilmesi için, isteklerimin önemle dikkate alınmasını rica ederim.

Lüleburgaz: Doğu Ordusu Karargâhı 19 Ekim 1912

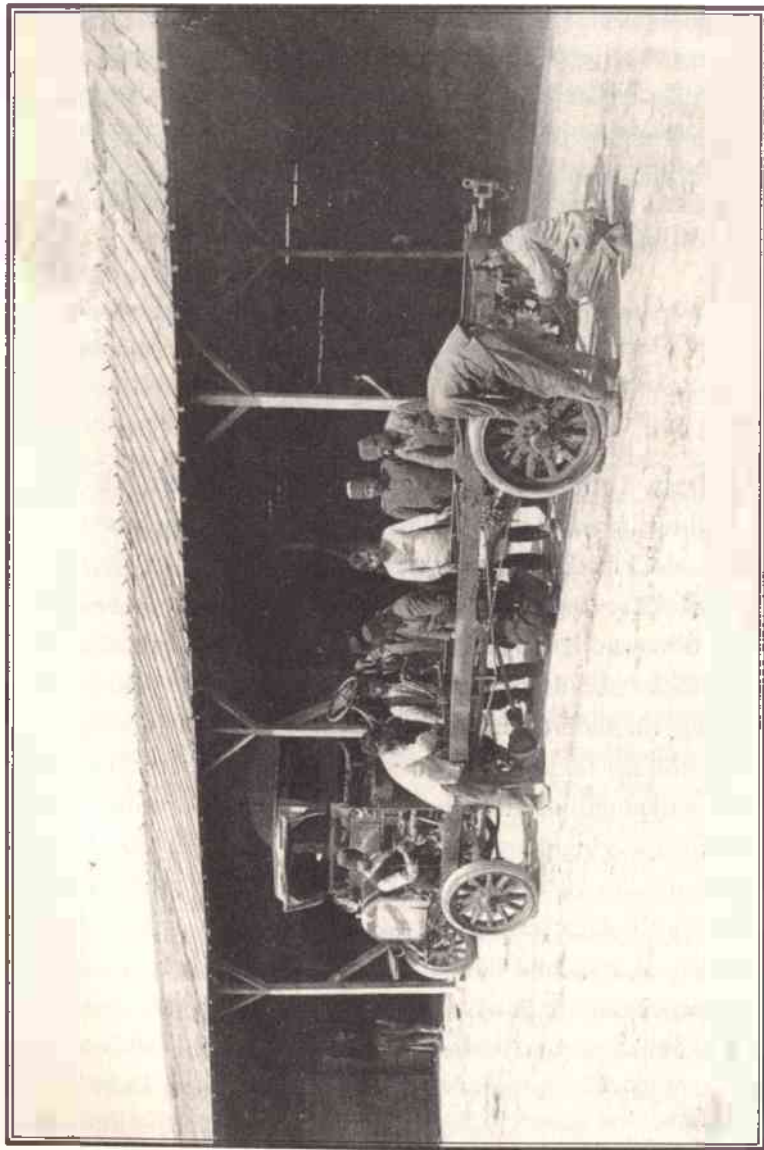
Doğu Ordusu Komutanı

Abdullah

Doğu Ordusu Komutanlığı tarafından yukarıdaki yazı yazıldığı sırada, 3. Kolordu Kırklareli'nde toplanmakta, 1. Kolordu Kavaklı-Yenice civarında bulunmakta, 2. Kolordu Babaeski'ye doğru yığınağını tamamlamakta ve 4. Kolordu bir tümenini *Arda* hattına sürmüş olduğu halde Zaluf havâlisinde bulunmaktaydı. Diğer kolordulardan yalnız Mürettep 16. Kolordu Kırklareli'ne yaklaşmakta, Mürettep 17. Kolordu ise Tekirdağ'a çıkmakta, kısım kısım Lüleburgaz genel istikametinde ilerlemekteydi. Böyle bir durumda Doğu Ordusunun yığınağını tamamlamasını yani, söz konusu komutanlıktan 16/17 Ekim 1912 gecesi gelen ve sureti yukarıda kayıtlı olan bir telgrafa⁵⁷ göre; Kastamonu, Ankara, Karahisar ve Çanakkale Tümenlerinin gelişini takiben, 21 Ekim, nihayet 22 Ekim günü yapmayı tasarladığı taarruz harekâtı incelenirse görülür ki henüz nasıl, nerede toplandığı ve ne yapacağı bilinmeyen adeta hayali bir düşmana karşı daha şimdiden, 3. ve 1. Kolordularla kuzeybatı istikametinde Bü-

57 Bkz. sayfa 102.

Balkan Savaşı sırasında nakliye araçlarının tamir ve bakımı

yük Boyalık-Kurtalan hattına karşı, 4. Kolordu ve kale seyyar kuvvetleri tahminen batı istikametinde Harmanlı'ya doğru birbirinden tamamıyla ayrı ve uzak iki istikamette iki muhtelif grupla ileriye atılmak, 2. Kolorduyu bir derece merkez gerisinde ihtiyatta olarak takip ettirmek tarzı kararlaştırılmış ve Arda üzerindeki 11. Tümenin de Kırcaali kuvvetiyle birlikte Hasköy üzerine sevkî düşünülmüştür.⁵⁸

58 *Abdullah Paşa'nın Hatıratı* adlı eserin 117. sayfası başında "Belirtilen bu tasavvurlara esas olan fikir, düşman ordusunun asıl kuvvetlerinin, Tırnova-Seymenli bölgesinde toplandığı hakkında alınan bilgilerdir. Asıl kuvvetlerin bu bölgede toplanmasıyla düşmanın *Tunca* doğusundan ikinci derecede kuvvetlerle harekât yapacağı ve asıl harekâtın aşağı *Meriç'e* doğru sarkarak, Dimetoka üzerine yöneleceği ihtimali doğmuştur. Ancak bu ihtimal zayıftı. ..." deniliyor. Gerçekten bu eserin 110 ve 111. sayfalarında Harbiye Nezaretinden Doğu Ordusu Komutanlığına; "*Bulgaristan ordusunun 100.000 kişilik bir kuvvetle Tırnova-Seymenli havalisinde, 80.000 kişilik bir kuvvetle de Köstendil havalisinde toplandı. Bükreş sefaretinden bildirildiği ve Viyana Atasemiliterliğinden gelen diğer bir telgrafta da en son haberlere göre; altı nizamiye ve altı ihtiyat olmak üzere 12 tümenin Tırnova-Seymenli bölgesinde ve üç nizamiye, üç ihtiyat olmak üzere altı tümenin Köstendil etrafında toplandığı bildirilmektedir. Bulgar asıl kuvvetlerinin Tırnova-Seymenli yönünde yığınak yapması kuvvetli bir ihtimaldir...*"

telgrafının gönderilmiş olduğu söyleniyor ki Bulgaristan Ordusunun o zamanki durumuna asla uymayan ve Harbiye Nezaretinden Abdullah Paşa'ya "Genel karargah kurmaylığına gösterilmeksizin" maalesef doğrudan doğruya gönderildiği anlaşılan bu yanlış bilgilili telgrafın, Doğu Ordusu karargâhını şüphe ve tereddüde sevk etmesi kabul edilebilir. Şöyle ki henüz bu şüphe ve tereddüt devam etmeli ve söz konusu telgraf, Doğu Ordusu Komutanlığını daha şimdiden birbirinden uzak istikametlerde ilerlemek tasavvurunda bulundurmamalıydı. Bununla birlikte bu şekilde ilerlemek ancak (nazari bir tasavvur) halinde düşünülmüş olsa gerektir. Nitekim aynı eserin yine 117. sayfasında,

"...ilk olarak kolordular 18 Ekim 1912 tarihindeki kararlarımız gereği Kırklareli-Hasköy hattında bütün birlikleriyle toplanacak, bu taarruz için gerekli katar ve kafileleri düzenleyecek, erzak ve cephanelerini tamamlayarak bize bildireceklerdi. Bu zamana kadar mutlak durum aydınlığa kavuşacağından, düşmanın düşünülen harekâtına göre, toplanma durumunda yapılması gereken değişiklikler kolorduların toplanmasından sonraya bırakıldı..."

Bu arz edilen hareket tarzının, Abdullah Paşa'nın İstanbul'dan hareketi sırasında, Nazım Paşa ile aralarında kararlaştırdıkları taarruz kararlarına ne kadar uyduğu bence meçhul bir durumdur.⁵⁹

Şurası belirtilmeye değer ki Nazım Paşa, Abdullah Paşa'nın bu yazısını 20 Ekimde aldıktan sonra artık taarruz harekâtının süratlendirilmesi hakkında, Doğu Ordusu Komutanlığına –benim bildiğime göre– hiçbir emir tebliğ etmemiş,⁶⁰

denilmiştir ki bu şekilde söz konusu tasavvurun hükmü kendiliğinden sona eriyor ve durum değerlendirmesi makul bir çerçeveye dönüyordu.

59 Hakikatte Nazım Paşa ile Abdullah Paşa arasında taarruzun bu tarzda yapılması ve idaresi söz konusu olmamıştır.

60 Halbuki, özellikle gerek Teğmen Nihat Efendiyle gelen yukarıdaki yazıda ve gerek bundan önce 58. sayfanın ekinde belirtilen, o zaman bilmediğim, ayrıntılı telgrafa cevap olmak üzere o zaman benim haberim olmaksızın, Nazım Paşa tarafından –ihtimal ki doğrudan doğruya Harp-Harekât Şubesi Müdürü Yarbay Cemil Beye yazdırılmış olacak– Abdullah Paşa'ya 20/21 Ekim 1912 tarihiyle bir şifreli telgraf çekilmiştir ki ancak 1912'de Balkan Savaşı dosyalarının birinde tesadüfen gördüğüm bu telgrafın sureti şöyledir:

"Cevap. 19 Ekim 1912 tarihli yazı: Bildiğiniz gibi büyük devlet ordularının hazırlıklarını tamamlayanlar olduğu gibi, Osmanlı ordusunda piyade askeri üzerinden 150'er, küçük ağırlıkta 60'ar, cephane kollarında 70'er ki toplam asker başına 280 fişek bulunması gerekirken 1., 2. Kolordular askeri üzerinde, asker başına 300'er fişek mevcut olduğunu bildirdiğinizden ve topçu birliklerine ait yüklü miktarda cephanenin sevk edildiği ilgili daire tarafından kesin olarak açıklandığından ve ayrıca Çorlu'da on sekiz milyon fişek depolanmış olduğundan, bu duruma göre cephane meselesi ordunun ileri hareketini erteletebilecek mahiyette değildir.

Kastamonu, Ankara, Karahisar, Canakkale tümenlerinin gelişyle beraber ordunun harekâta başlayacağı, buradayken söylenen sözlerdi. Bunlardan Karahisar Tümeninin yedi taburu bugün Lüleburgaz'a ve Kastamonu Tümeninin dört taburu Tekirdağ'a ulaşmıştır. Kısmen İstanbul'da ve kısmen trenlerde olan diğerlerinin ve Anadolu'dan peyderpey sevk edilmekte olan diğer mürettep birliklerin, bütünü arkası alınuncaya kadar, Osmanlı ordusunun her türlü faaliyeti bırakarak mecburi olarak beklemesi ve düşman ordularını istedikleri gibi manevra ve harekât yapmakta serbest bırakması ve her türlü öncülüğü onlara bırakması tehlikelidir. Mevcut durum dâhilinde,

bu suretle taarruza başlama zamanının belirlenmesini söz konusu komutanlığın görüş ve kararına bırakmıştır.

Yalnız Nazım Paşa, artık taarruz konusunda acele etmesinden yararlanarak bir aralık;

"3. Kolordu Kırklareli'nde harekete hazır denecek bir halde-dir. Hatta orada birçok tahkimat yaptığı da söyleniyor. Fakat Kırklareli'nin güney ve güneybatısında toplanmakta olan 1., 2., 4. Kolordular henüz tamamıyla hazır değildir ve birbirlerinden çok uzaktırlar. Öncelikle bu kolorduların tamamıyla hazırlanması ve birbirine yaklaştırılması gerekir. Ayrıca Mürettep 16. Kolordu henüz Pınarhisar üzerinden Kırklareli'ne yaklaşıyor. Mürettep 2. Kolordu İstanbul'dan ve Mürettep 17. Kolordu Tekirdağ'dan yığınak mıntikasına doğru yürüyüştedir. Eğer taarruz harekâtına başlayacak yerde düşmanı önce Kırklareli ve güneybatısında tahkim edilmiş bir mevzide savunma suretiyle karşılasak hem düşmanı bizim üzerimize taarruza zorlayarak söz konusu tahkimatımızdan istifade ederiz, hem de düşmana karşı hiç olmazsa beş kolordu kadar, [Mürettep 16. Kolordu dâhil değil] bir kuvvetle⁶¹ kitle halinde karşılamış ve bir ihtimal geriden Mürettep 2. ve Mürettep 17. Kolorduların

Osmanlı ordusunun, güvenliği tam bir cesaret ve şiddetle tereddütsüz her taraftan düşman üzerine atılıp tepelemekten ve sonucu bir an önce kazanmaktan ibarettir. Ordumuz kesin harekât yapmakta tereddüt gösterdikçe bütün müttefik ordularının vakit kazanarak her tarafa hareket birliği yapmayı başaracakları kucksuzdur."

Bu telgraftaki; "Osmanlı ordusunun her türlü faaliyeti bırakarak mecburi olarak beklemesi ve düşman ordularını istedikleri gibi manevra ve harekât yapmakta serbest bırakması ve her türlü öncülüğü onlara bırakması tehlikelidir" sözleri o zamanki durumumuza kesinlikle uymayan kişisel ve keyfî değerlendirme olduğu gibi; "Mevcut durum dâhilinde Osmanlı ordusunun güvenliği tam bir cesaret ve şiddetle ve tereddütsüz her taraftan düşman üzerine atılıp tepelemekten ve sonucu bir an önce kazanmaktan ibarettir" sözleri de henüz hazırlanamamış ordumuzu her taraftan taarruz ve hücumla saldırmakla müthiş tehlikelere maruz bırakmaktan başka bir şey değildi ve bundan dolayı kesinlikle makul ve caiz değildi.

61 Edirne hariç.

da yetişerek muharebeye iştiraklerini temin etmiş oluruz. Bu şekilde düşmanı püskürttükten sonra karşı taarruza geçerse, herhalde şimdi Abdullah Paşa'nın tasarladıkları gibi parça parça kuvvetlerle uzak istikametlerle taarruza girişmekten daha güvenli ve daha etkili bir harekette bulunmuş oluruz."

diyecek oldum. Ne çare ki Nazım Paşa her türlü iyi huyunun yanı sıra fikrinde ısrarcı ve inatçı bir kişi olduğundan karşılık olarak,

"Vay sen de mi taarruzdan korkuyorsun? Abdullah Paşa zaten yerinden kımıldamak istemiyor, şimdi ona savunmadan bahsederek büsbütün bahane ederek bir şey yapmaz, askerinin morali bozulur."

cevabını verdi. Böylece Nazım Paşa'ya başlangıçta düşmana karşı savunmada kalma fikrini kabul ettirmek bir türlü mümkün olamadı.⁶²

62 Meşrutiyetin ilk yıllarında Nazım Paşa Edirne'de 2. Ordu Komutanı olduğu sırada da şayet Bulgaristan'la bir savaş çıkarsa hemen hududu geçerek düşmana taarruz fikrini taşır ve buna karşı o zaman Genelkurmay Başkanı olan Ahmet İzzet Paşa orduyu önce geride tamamıyla toplamadan önce düşmanla muharebeye başlamanın uygun olmadığını ileri sürerdi. Tabiidir ki Ahmet İzzet Paşa'nın fikri gayet isabetliydi. Buna rağmen Ahmet İzzet Paşa o zaman bu fikrini Nazım Paşa'ya bir türlü kabul ettirememişti. Çünkü Nazım Paşa faal ve azimli bir kişi olmakla birlikte genellikle -Enver Paşa gibi- "inat"ı "sebat" zanneder ve bir kere aklına koyduğu karardan kolay kolay dönmezdi. *Askeri Yenilgimizin Sebepleri* adlı eserin Nazım Paşa'yı yakından tanımış olan yazarının bu noktaya önem vermeyerek küçümser bir şekilde devamlı Büyük Genel Karargâh Kurmaylığının yanlışını bulmaya kalkışmış olması silah arkadaşlığı adına fevkalade etkili olan bir durumdur.

1924 yılında Askeri Matbaa tarafından basılan *Balkan Savaşı-Trakya Seferi*'nin İkinci cildinin 38. sayfasında Kurmay Yarbey Bursalı Nihat Beyin: "*Osmanlı Devleti 15 Ekim 1912'de Balkan hükümetleriyle ilişkilerini kesince genel karargâh kurmayları arasında bu andan itibaren bir taarruz havası esmeye başlamış...*" sözleri de bu açıdan gerçeğe uymasa gerektir.

Gerek düşmanın taarruzu beklensin gerekse bizzat düşman üzerine gidilsin, Doğu Ordusunun öncelikle toplu bir halde el altında bulundurulması ve her ne suretle olursa olsun düşmanla bir temas olduğunda, o zamana kadar toplanmış bütün kuvvetiyle birden muharebeye girişilmesi çok gerekli olduğundan, bu açıdan Abdullah Paşa'nın dikkatini çekerek, planladığı taarruz tertibatını bir dereceye kadar makul bir tarza döndürmek fakat taarruz hareketine başlama karar ve zamanını yine kendisine bırakmak üzere yeniden kısa bir direktif yazıldı. Bu yazı şöyledir:

Doğu Ordusu Komutanlığına

(Şifre)

Doğu Ordusunun yapmaya başlayacağı taarruz harekâtının, genellikle Trakya tarafındaki düşmanın bütün kuvvetini kuzey-doğuya ve doğuya doğru atacak şekilde tanzim edilmesi arzu edildiğinden, Edirne Müstahkem Mevkisinden teşkil edilecek yeni bir kolordu da dâhil olduğu halde, ordunun ilk hattaki birliklerinin büyük kısmıyla Tirnova-Seymenli-Hasköy genel istikametinde ilerlemesi, ordunun sağ kanadındaki birlikleriyle sağa taşkın kademeli olarak bir taarruz harekâtını takip ve aynı zamanda orduyu Yanbolu genel istikametine karşı gözetlemeyi sağlamak için, Kırcaali birliklerini Hasköy genel istikametinde bu taarruz harekâtına iştirak ettirmenin uygun olacağı düşünülmektedir. Ordunun bu şekilde genel taarruz harekâtına başlaması halinde eğer kuvvetli düşman kolları, *Tunca*'nın iki tarafından ve doğusundan güneye sarkarsa başlangıçta sağ kanattaki birliklerle o zamana kadar geriden yetişecek diğer birlikler, mesela 16. Kolordu tarafından püskürtülmediği ve uzaklaştırılmadığı takdirde, durdurulduğu sırada, diğer kolordularla düşmanın sağ kanadına karşı şiddetle taarruz etmesi mümkün olacağı gibi, aksine düşman kendi asıl kuvvetleriyle Harmanlı ve Tirnova-Seymenli tarafında bulunduğu takdirde merkez ve sol kanattaki kolordular ve Kırcaali birlikleri tarafından sağ kanadı çevrilecek şekilde şiddetle taarruz yapılması, bu sırada

sağ kanattaki birliklerimiz tarafından gerek doğrudan doğruya bu taarruza katılmak ve gerekse Yanbolu yönündeki düşmanın püskürtülmesi ve uzaklaştırılması hiç olmazsa ne olursa olsun durdurulması mümkün olur. Yukarıdaki hareket tarzı düşmanın öncelikle; Edirne'yi kuşatarak, düşmesini sağlamak ve Dimetoka genel istikametine yönelmek suretiyle yapılacak harekâta karşı da başarıyla karşı koymayı sağlar.⁶³

20 Ekim 1912

Başkomutan Vekili

Nazım

Görülüyor ki bu direktif Abdullah Paşa ile Nazım Paşa arasında önceden kararlaştırılan taarruz düşüncelerine ve düşman asıl kuvvetinin *Tunca* doğusunda mı yoksa Harmanlı civarında mı toplandığı konusunda hâlâ devam eden belirsizliğe karşı, adeta zorunlu olarak yazılmış bir direktifti. Yoksa gelen haberlere göre, Bulgarların şimdiye kadar Kırcaali tarafında büyük bir başarı kazandıkları gibi, Edirne tarafında da her noktadan hududu geçmeye başladığından, Doğu Ordusunun ise henüz taarruza başlayacak bir durumda olmadığından, söz konusu direktifin uygulamaya konulmasına fırsat kalmayacağına, bu yüzden şayet düşman bütün kuvvetiyle *Tunca* doğusundaki mıntıkadan güneye doğru ilerlerse kendisine ister istemez Kırklareli ve güneybatısındaki arazide karşı koymak zorunda kalınacağına emindik. Şimdi asıl mesele düşmanla temas halinde sayılan Doğu Ordusu Komutanlığınca, 12 Ekim 1912 tarihinde Başkomutanlık Vekâletinden kendisine tebliğ edilmiş olan esas

63 Doğu Ordusu Komutanlığına bu direktif yazılmadan bir gün önce, Abdullah Paşa, 125, 126, 127. sayfalardaki "Altıncı Ek Bilgi'de" de görüleceği üzere, düşman kuvvetlerinin büyük kısmı Küçük Ereğli, Hacı Vaysal'dan birer tümenle güneye doğru ilerlediğini anladığı ve buna karşı

Doğu Ordusuyla Danişment, Kırklareli-Bostanlı hattında savunma yapmaya karar verdiği halde, bu önemli kararını Başkomutanlık Vekâletine bildirmemiştir. İşte Vekâlet makamından bu şekilde mevcut durumla uyumlu olmayan bazı direktiflerin verilmesine başlıca sebeplerden birini teşkil etmiştir.

Bununla birlikte unutulmamalıdır ki *Abdullah Paşa'nın Hatıratı* adlı eserin 136. sayfasında, dördüncü taarruz emri ve direktif emri diye kaydedilen bu direktif Genel Karargâh tarafından bağımsız olarak yazılmış bir direktif olmayıp, –metnindeki “Doğu Ordusunun yapmaya başlayacağı taarruz harekâtının genellikle...” sözlerinden anlaşılabileceği üzere– Doğu Ordusu Komutanlığı tarafından 19 Ekim 1912’de Başkomutanlık Vekâletine yazılmış olan; “Harekât hedefi henüz belirlenmeden taarruz hazırlıkları soruluyor...” telgrafına cevaben gönderilmiştir. Ayrıca bu direktif –yine metnindeki “...uygun gibi değerlendirilmektedir” ifadesinden anlaşılabileceği üzere– hiçbir zamanda ne bir emir hele ne de kesin bir taarruz emridir. Yine aynı eserin 137. ve 138. sayfalarındaki, söz konusu direktif hakkında: “Direktif emrine esas olan fikir ve kanaate Bulgar ordusu kuvvetlerinin büyük kısmının Tırnova-Seymenli bölgesinde toplandığının kabul edildiği zannedilir... Oysa ertesi günden (19 Ekimden) itibaren durum aydınlanmaya başlamış, Tunca doğusundan düşman tümenlerinin öncüleri olan müfrezeler görüldüğü gibi İslimiye, Plevne, Rusçuk, Şumnu Tümenlerinden oluşan Dimitriyef komutasındaki 3. Bulgar ordusunun, Tunca doğusunda toplandığı haber alınmıştır. Bu durumda artık düşman kuvvetlerinin büyük bir kısmı, Tunca doğusunda harekete geçeceği hakkındaki görüş güçlenmeye başlamıştı. Doğu Ordusunu, Dimitriyef Ordusunun toplanmasından 19 Ekim 1912 akşamı haberdar eden genel karargâhın, 20 Ekim 1912 tarihinde verdiği direktif emrinde bu önemli noktayı gözden uzak tutmuş olması dikkat çekicidir...” denilerek 19 Ekimden itibaren belirginleşmeye başlayan durumdan genel karargâh maalesef haberdar edilmediği düşünülmeyerek, genel karargâhının yanlış bulunmak isteniyorsa da ancak genel karargâhtan Doğu Ordusuna gönderilmiş olan; “Paris’ten bildirildiğine göre, Bulgarlar üç ordu teşkil etmişlerdir, 1. Ordu İvanof [Nikola Ivanov] komutasında Harmanlı-Seymenli tarafında toplanmıştır. Filibe, Eskizağra, Sofya, Dubniçe, Viraçe Tümenlerinden oluşmuştur. 3. Ordu Dimitriyef [Hadko Dimitriev] komutasında Tunca doğusunda toplanmıştır. İslimiye, Plevne, Rusçuk, Şumnu Tümenlerinden oluşmuştur... 2. Ordu Ustruma vadisinde ve Köstendil havalisinde toplanıyor. Komutanı General Kotiniçef [Vasil Kutinchev]’tir. Büyük bölümü ihtiyat birlikleridir...” bilgisinde nasıl Tunca doğusunda dört tümen toplandığı bildiriliyorsa aynı şekilde Harmanlı-Seymenli tarafında da hatta beş tümen

direktif çerçevesinde, düşmanın kuvvet ve hareket tarzına göre karar verilmesi ve tertibat alınmasıydı ki eğer Abdullah Paşa 21 Ekim günü düşmana taarruz emrini vermeyip de söz konusu esas direktifteki, “Düşman kuvvetlerinin büyük kısmıyla Tunca doğusundan ilerlerse ona karşı başarılı şekilde

toplandığının bildirildiği unutuluyor ve genel karargâhın direktifinde düşmanın asıl kuvvetleri Turnova-Seymenli tarafında bulunabileceği gibi, *Tunca* doğusundan da güneye sarkabileceğinden bahsedilmiş olması dikkate alınmıyor.

[Yukarıda belirtilen düşünceler aynı zamanda *Askeri Yenilgimizin Sebepleri* adlı eserin 155. sayfasından itibaren başlayan eleştirileriyle *Balkan Savaşı-Trakya Seferi*'nin, İkinci cildinin 48. sayfasında Yarbey Nihat'ın –yazılan şeyin neye cevap olduğunu ve ne gibi etki altında yazıldığını dikkate almaksızın sarf ettiği,– “İkinci emir ise şekilci, zaman, mekân, kuvvet, düşman kayıtları hariç tutularak yazılabilecek emirlere örnek olacak bir şaheserdir!” sözlerine dahi bir cevap teşkil eder.]

Esasen böyle bir zamanda Avrupa kaynaklarından gelen bu gibi bilgilerin, büyük bir ihtimalle Bulgarlar tarafından özellikle yanlış olarak yayılması nedeniyle, o kadar güvenilir olamayacağı ve daha çok güvenilecek bilgilerin cephede düşmana dair yapılacak keşifler neticesinde elde edileceği tabiiydi. Bunu ise İstanbul'daki genel karargâh değil, belki daha çok doğrudan doğruya düşmanın karşısında düşmanla temasta bulunması nedeniyle Doğu Ordusu Komutanlığının başaracağı açıktı. Gerçekten Doğu Ordusu Komutanlığı, düşman kuvvetlerinin büyük kısmının Küçüközlü, Hacıdanişment, Vaysal'dan birer tümen ile güneye doğru ilerlemekte olduğunu, 20 Ekim 1912'den önce anlamış ve bunun sonucunda Doğu Ordusuyla Kırklareli-Bostanlı hattında savunmaya karar vermiştir ki düşmana dair alınan bilgiye ve mevcut duruma göre uygun ve makul bir karardır. Eğer bu bilgi, zamanında genel karargâha bildirilmiş olsaydı Nazım Paşa söz konusu direktifi göndermek hatasında bulunmazdı. Herhalde Doğu Ordusu Komutanlığının –yine kendi yüzünden gönderilen– ve durumun gereklerine kesinlikle uymayan söz konusu direktifi dikkate almaması oldukça zararlıydı. Ancak *Abdullah Paşa'nın Hatıratı*'nin 138. sayfasında, “... genel karargâh talimatının öncelikle uygulamaya konulması hususu incelendiği takdirde, bütün ulaşım yollarının, İstanbul yolunun *Tunca* doğusundan ilerleyecek Bulgar Ordusuna terki ve Doğu Ordusunun isteğiyle Edirne'ye kapanarak Bazen ordusunun Mec'te uğradığı felakete uğraması sonucunun kesin olduğu açıkça görülür...” sözleriyle güya Başkomutanlık Vekâleti tarafından, Doğu Ordusuna kesin bir taarruz harekâtı emri verilmiş gibi gösterilmesi insafsızlık olsa gerektir.

karşılık vermeye ve hatta sağ kanadıyla uygun bir zamanda karşı taarruza geçerek, düşmanı Edirne Müstahkem Mevkisi ve civarı üzerine atmaya... ” sözlerine istinaden, Kırklareli ve güneybatısında sahra istihkâmlarıyla sağlamlaştırılacak bir mevzide, düşmanın taarruzu beklenmeseydi ve ancak düşmanın taarruzda başarısızlığı değerlendirildiğinde karşı taarruza geçseydi hiçbir zaman Başkomutanlık Vekâleti tarafından sorumlu tutulamaz ve Doğu Ordusunun o zamanki durumuna göre makul bir harekette bulunmuş olurdu. Abdullah Paşa, Başkomutanlık Vekâletine haber vermeksizin, nasıl 21 Ekim 1912 günü kendiliğinden Doğu Ordusuna taarruz emri vermişse aynı sebeple yine Başkomutanlık Vekâletine danışmaksızın –sağ kanadını örtmek şartıyla– Kırklareli ve güneybatısında düşmana karşı başlangıçta kendiliğinden savunma ile ilgili daha uygun bir muharebeye karar verebilirdi.⁶⁴ Abdullah Paşa’nın Yaver Paşa ve daha sonra Mahmut Muhtar Paşa tarafından da, boş yere toprağımızı düşmana çiğnetip, Müslüman ahalinin sefil ve perişan olmasına sebep olmak, ordunun moralini bozmaktansa hemen düşmana taarruza geçmek⁶⁵ ve bu sayede aynı zamanda düş-

64 Nitekim Abdullah Paşa’nın 20/21 Ekim 1912 için vermiş olduğu çok makul ordu emri düşmana karşı tahkim edilmiş bir savunma mevziinde karşılık verme niyetini gösterdiği halde; Abdullah Paşa sonradan 22 Ekim için verdiği ordu emrinde maalesef bu niyetten vazgeçerek birdenbire düşman üzerine taarruza karar veriyor. Söz konusu iki emrin –ancak 11 Ekim 1913 tarihinde Haysa’da 5. Kolordu Komutanı bulunduğum sırada elde ettiğim– suretleri 125, 126 ve 127. sayfalardaki Altıncı Ek Bilgi’de verilmiştir.

65 Halbuki Binbaşı von Hochwaechter tarafından 1913 senesinde yayımlanan *Türklerle Cephede: Mit den Türken in der Front* adlı eserin 20, 21. sayfalarında; “Mahmut Muhtar Paşa, birliklerin şimdilik taarruza geçmeye hazır olmadıklarını ifade etmesine rağmen, bu taarruz emrini bizzat Abdullah Paşa vermişti. Mahmut Muhtar Paşa Kırklareli civarında iyi bir avcı mevzi hendekleriyle tahkime başlamıştı ve kendi tümenlerini teşkil etmiş ve bir hizada açılmış halde, toplayıncaya kadar düşmanı öncelikle orada beklemek istiyordu. Mahmut Muhtar Paşa ileri

manın *Tunca* doğusundan tek tük kollarla ilerlemesinden de yararlanmış olmanın daha uygun olacağı hakkında ısrarla ortaya konulan fikre uyarak böyle vakitsiz bir taarruza karar vermesi yeterince uygunsuzdu. Yine de kararı uygulamaya koymak üzere Doğu Ordusu kurmaylığının aldığı tedbirler ve tertibat da⁶⁶ o oranda ve belki daha fazla sakıncalıydı. Bu konu Doğu Ordusunun harp ceridelerinden daha iyi anlaşılabilir.

yürüyüş emrini, hiç gönlü istemeyerek, kabul etmiştir" sözleri okunuyor ki bundan Mahmut Muhtar Paşa'nın, hemen düşmana taarruza geçilmesi hususunda bir teklifte bulunmamış olduğu anlaşılıyor.

- 66 Aslında bu konuda verilmiş olan taarruz emriyle yapılan hazırlıkları görüp okumak, bu satırların kaleme alındığı Haziran 1913'te bana henüz nasip olmamıştı. Şöyle ki o zaman işitilen ayrıntılara ve sonradan öğrenilen taarruz emrinin içeriğine göre, kolordular öncelikle bir hizada yekdiğerine yaklaşarak taarruza hazırlanarak, sonra düşmana karşı hep birlikte taarruz edilecek yerde aksine kolordular gerçek durumu bilinmeyen bir düşmana karşı uzak mesafelerden, büyük aralıklarla ayrı ayrı ve herkes kendi başına olmak üzere sevk edilmiş, taarruz kollarına verilen istikametlerin harekete müsait olup olmadığı, kollar arasında irtibatın sağlanıp sağlanamayacağı düşünülmemiş, bizzat ordu komutanı muharebe esnasında bir yerde karar kılmayarak ve bu nedenle muhtelif kolların harekâtın safhalarından zamanında haberdar olamayarak, ordunun idaresinde güçlük çekmiştir. Bu duruma ve aynı hatalara bizzat kolordu ve tümenlerde de düşülmüş olması nedeniyle muharebenin kazanılmasındaki imkânsızlığın bir kat daha artması doğaldı.

Altıncı Ek Bilgi

Doğu Ordusunun 20/21 Ekim 1912 İçin Ordu Emri

1. *Bulgarların birer Tümen kuvvetinde tahmin edilen üç yürüyüş kolu, dünden beri hududu aşarak Küçük Ereğli, Hacıda-nışment, Vaysal'dan güneye doğru ilerlemektedir.*
1-2 Tümen tahmin edilen kuvvetin de Meriç ile Tunca arasın-dan Edirne önlerine ilerlediği haberi alınmıştır.
2. *Ordu Kırklareli-Yenice-Bostanlı hattında toplanacak ve bu hattı aşağıdaki gibi tahkim ve işgal edecektir:*
Üçüncü Kolordu Kırklareli ve Koyunkavur arasında önceden tahkim ettiği sırtlarda. 1. Kolordu 3. Kolordunun sol kanadın-dan itibaren Tekke, Yenice taraflarına doğru, 4. Kolordu bir tümeniyle 1. Kolordunun sol kanadını uzatarak iki tümeniyle sol kanat gerisinde ihtiyatta bulunacaktır.
Düşmanın taarruzu halinde yukarıda gösterilen hatlar ele geçirilip savunulacaktır.
3. *İkinci Kolordu ihtiyat olarak Kavaklı'da bulunacaktır.*
4. *Süvari Tümeni kuvvetli düşman önünde Havsa'ya doğru çe-kilecek ve 4. Kolordu ile Edirne arasında gözetlemeye devam ederek ordunun sol kanadını örtüp muhafaza edecektir. Bir süvari alayı 3. Kolordu Komutanının emrine verilmek üzere Kırklareli'ne gönderilecektir.*
5. *Ordu Karargâhı 21 Ekim 1912 günü saat on ikiden itiba-ren Kavaklı'dadır. Haberler 21 Ekim 1912 sabah 8'e kadar Lüleburgaz'a, bundan sonra Kavaklı'ya gönderilecektir.*

Kolordular kendi karargâhlarıyla genel karargâh arasında telgrafla bağlantı kuracaklardır.

Doğu Ordusu Başkomutanı
Abdullah

Kavaklı Karargâhından
21 Ekim 1912
Öğleden sonra saat 4.00

22 Ekim 1912 için

Ordu Emri

1. Üç tümen kadar tahmin edilen düşman kuvvetinin takriben Suloğlu Çiftliği-Kayapa [Provadi güneyinde] hattının gerisinde bulunduğu anlaşılmıştır. Erikler ve civarında düşman süvarisi görülmüştür. Bunun gerisinde Devletliağaç civarında kuvvet miktarı bilinmeyen piyadesi bulunduğu haber alınmıştır. Tunca'nın batısında Fikle civarında bir düşman kuvvetinin bulunduğu anlaşılmış olup bunun Tunca'nın doğusuna geçmiş olması muhtemeldir.
2. Bi tevfikeyen Teali ordumuz yarın düşmana taarruz edecektir.
3. Üçüncü Kolordu bir tümenini Erikler istikametine sevk ederek ordunun sağ kanadını Devletliağaç istikametine karşı örtecektir. O taraftan düşman görülmezse bu tümenin muharebeye iştiraki temin edilecektir.
Kolordu diğer tümenleriyle Raklice-Petra-Eskipolos-Çeşmeköy üzerinden Taşlımüsellim istikametine hareket edecek ve düşmanın sol kanadını kuşatacaktır.
4. İkinci Kolordu-Kavaklı-Koyunkavur üzerinden Kiremitli-Seymen (Harabe) istikametine hareket edecektir.
5. Birinci Kolordu bir tümeniyle Yenice-Geredeli-Suloğlu Çiftliği ve diğer Tümeniyle Tokucak-Akardere Harabesi-Gevgili-Geçkinli istikametlerinde hareket edecektir.
6. Dördüncü Kolordu bir tümeniyle Bostanlı (Harabe)-Kocahıdır-Müsüc üzerinden, Çiftlik [Geçkinli batısında] ve di-

ğer tümeniyle de Hasköy-Gaipler üzerinden, yine söz konusu çiftlik istikametinde hareket edecektir.

7. Süvari Tümeni 4. Kolordunun sol kanadında ve bu kolordunun emri altında muharebeye katılacaktır.
8. Edirne kalesinde bulunan bütün nizamiye birlikleriyle bir redif tümeni, 11. Nizamiye Tümeni, Müstahkem Mevki Komutanı Şükrü Paşa'nın komutası altında olarak, düşmanın Tunca doğusunda bulunan kollarının yan ve gerilerine şiddetle taarruz edecektir.
9. Üçüncü Kolordu büyük kısımlarının kolbaşısıyla saat 11'de Çeşmeköy batısındaki Sazlıdere hattını geçmelidir. 2. Kolordu büyük kısmının kolbaşısıyla saat 11'de Süloğlu Çiftliği kuzeyinden Hasdere'yi ve 1. Kolordu ile 4. Kolordu saat 10'da Süloğlu Çiftliği-Geçkinli-Demirhanlı hattını geçmelidir. [Kolbaşlarıyla].
10. Ordu Genel Karargâhı yarın sabah 9'a kadar Kavaklı'da, saat 9'dan itibaren Yenice'nin batı sırtlarında ve Geredeli'ye giden yolun yakınında bulunacaktır.

Doğu Ordusu Komutanı
Abdullah

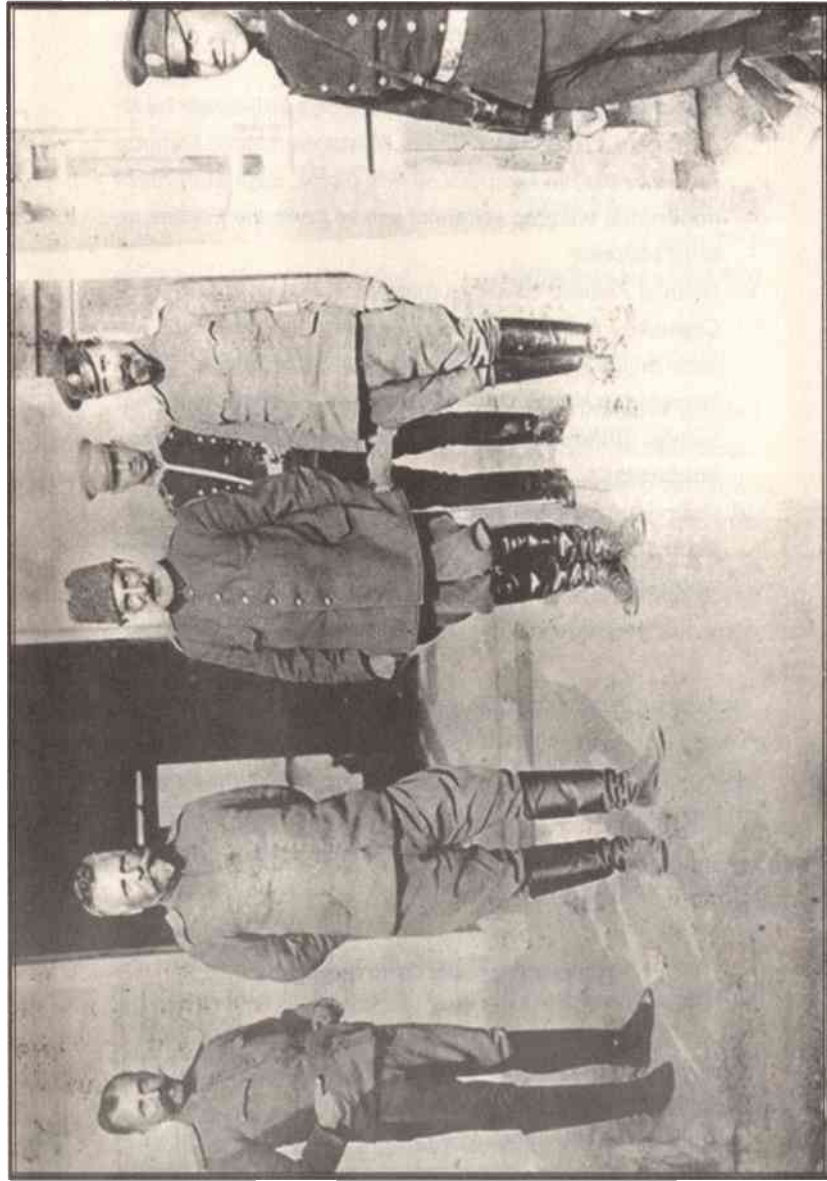

Taarruz için verilen yukarıdaki ordu emrine uygun olarak, 22 Ekim öğleden önce Yenice batısındaki sırta ulaşan Doğu Ordusu Komutanlığının, öğle saatini takiben orada verdiği ordu emri aşağıdadır:

Yenice sırtlarında Ordu Karargâhı

22 Ekim 1912

1. Düşmana bugün rastlanmadığı takdirde, kolordular aşağıdaki mahallerde geceyi geçireceklerdir:
3. Kolordu: Sağ kolu, Erikler'de, sol kanat kolunun büyük bölümü Eskipolos ve civarında ve öncüsüyle Çeşmeköy'de, Kolordu Karargâhı Eskipolos'da.

Edirne Müstahkem Mevki Komutanı Sükrî Paşa

2. Kolordu: Büyük bölümü Kiremitli ve civarında, öncüsü Seymen Harabe'de, Kolordu Karargâhı Kiremitli'de.

1. Kolordu: Büyük bölümü Süloğlu Çiftliği-Geçkinli hattında, karargâhı Süloğlu Çiftliğinde.

4. Kolordu: Öncüleri Çiftlik ile Demirhanlı da, karargâhı Gaipiler'de.

2. Ordu karargâhı bu geceyi Geredeli'de geçirecektir.
3. Yarın için emir almak üzere her kolordudan gönderilecek emir subayları, bugün saat 5.00'te ordu karargâhında bulunacaktır.

Doğu Ordusu Komutanı
Abdullah

Metne Gelelim

Bulgar kuvvetlerine ve Yunan donanmasına dair alınan çeşitli bilgilere göre, 20 Ekim 1912'de Doğu Ordusu Komutanlığına iki telgraf daha yazıldı ki birer sureti aşağıdadır:

Doğu Ordusu Komutanlığına **(Şifre)**

Şimdiye kadar gelen ve kendilerine de tebliğ edilen bilgi ve istihbarata göre, Bulgar ordusunun büyük kısmı Yanbolu-Seymenli hattında toplanmakla beraber asıl merkez sıkletiy-le Tirnova-Seymenli havalisinde toplanmış olması muhtemel görünmektedir. Bu duruma göre Bulgar ordusunun Kırklareli-Edirne hattına karşı ilerlemeye çalışmakla beraber, asıl kuvvetleriyle *Meriç*'in iki tarafından ilerlemesi ve her şeyden önce Edirne Müstahkem Mevkisini kuşatarak düşürmeye ve Dimetoka -önemli mevkisini- elde ederek şimendiferi tamamıyla keserek, o zamana kadar Dedeagaç civarına çıkarılması muhtemel Yunan kuvvetleriyle birlikte hareket etmesi ve bu suretle Makedonya'nın ve Batı Ordusunun tamamıyla

soyutlanmasına çalışması ihtimal dışı değildir. Doğu Ordu-
sunun, bu ihtimali layıkıyla dikkate alması ve buna karşılık
düşman kuvvetlerinin büyük kısmının mağlubiyetini temin
edecek taarruz harekâtının tanzimiyle şimdiden hazırlaması
gerekir.⁶⁷

20 Ekim 1912

Başkomutan Vekili

Nazım

Rumeli Doğu Ordusu Komutanlığına Şifre
(çok ivedi)

1. Yunan donanması Limni'nin önüne gelmiştir. Dedeağaç'a as-
ker çıkarmaya teşebbüs etme ihtimalinin yüksek olması ve söz
konusu mevkinin sahip olduğu fevkalade öneme dayanarak,
süratle Muratlı'dan veya Dimetoka'dan piyade ve topçudan olu-
şan yeterli miktarda kuvvet sevkiyle bu tarafa bildirilmesi.
2. Bugün Varna önünde bulunan Osmanlı donanmasının he-
men Bahr-i Sefid'e [Akdeniz] çıkarak, düşman donanmasına
karşılık vermesi emredilmiştir. Neticesi bildirilecektir.

20 Ekim 1912

Başkomutan Vekili

Nazım

67 Bkz. 116. sayfanın 60 numaralı dipnotu.

Yedinci Ek Bilgi

Düşman kuvvetlerinin büyük kısmının Küçük Ereğli, Hacıda-nişment, Vaysal'dan birer tümen ile güneye doğru ilerlemekte olduğu, Büyük Genel Karargâhın yukarıda söz konusu olan, 20 Ekim tarihli birinci telgrafı gönderdiği zaman dahi bilinmiyordu. Bu nedenle söz konusu direktif de doğal olarak duruma uygun değildi. *Abdullah Paşa'nın Hatıratı* isimli eserin 143. sayfasında,

"Şimdiye kadar Büyük Genel Karargâhtan taarruz hakkında gelen emirlere ek olarak, Yanbolu genel istikametinden hemen taarruz harekâtına başlanmasını emreden beşinci bir telgraf daha gelmişti..."

bu telgrafla deniliyor ki -Yanbolu genel istikametinde hemen taarruz harekâtına başlanması, kesinlikle söz konusu olmamakla beraber- bir ihtimal 20 Ekim 1912 tarihli yukarıdaki direktif kast edilmiş olacaktır. Doğu Ordusu Komutanlığına Yanbolu genel istikametinde hemen taarruz harekâtına başlanmasını emreden başka bir telgraf gönderildiğini hiç bilmiyorum. Şayet benim bilgim olmadan böyle kesin bir taarruz emri gönderilmişse herhalde çok büyük bir hatadır. Müsebbibi doğrudan doğruya, taarruz fikri ve emelini bir türlü zihninden söküp atamayan Nazım Paşa'dır.

Aynı eserin 144. ve 145. sayfalarında Kırcaali'nin düşüşünün ardından Başkomutanlık Vekâletinden, Doğu Ordusu Komutanlığına son bir taarruz emri daha gönderildiği anılıyor ki en önemli kısımları şöyledir:

"...*Kırcaali Müfrezesinin görevi düşman arazisine geçerek, düşman ordusunun geri çekilme hattını tehdit etmek olduğu halde, bunu yapmak şöyle dursun, aksine esaslı bir savunmada bile bulunmayarak, perişan bir şekilde geri çekildiği doğruysa –bu durum– fevkalade sorumluluk gerektirir... Kırcaali Müfrezesi gayet yüce ve şanlı bir görevi üstlenmişti. Düşmanın, Gümülcine'ye kadar sarkması ve hattı tahrip ederek iki ordunun ulaşımını kesmekle Rumeli Ordusunu her türlü yardımdan mahrum ederek, zor duruma düşürmesi ve Gümülcine sancağında karışıklık ve katliam yaparak, her tarafta bir kargaşa yaratması elim sonuçlar doğurur. Bu –kötü– ihtimale fırsat vermemek için, **Doğu Ordusunun hemen bugün kesin taarruz harekâtına geçmesi** ve aynı zamanda, Kırcaali Müfrezesinin de orada hiç şüphesiz büsbütün uyuşmamış olan Osmanlı kanlarını harekete geçirerek şanlı bir karşı taarruza başlaması ve düşmanı geldiği yere püskürtmeye çalışması kesinlikle gereklidir."*

Ben hangi tarihte çekildiği bildirilmeyen bu telgrafı da hatırlamıyorum. Yarbay Nihat Bey, *Balkan Savaşı-Trakya Seferi*'nin ikinci cildinin 114., 115. ve 117. sayfalarında, bu şifreli telgrafın 22 Ekim 1912 sabahı Genel Karargâh kurmaylığınca hazırlanarak, bu sırada karargâha gelen Nazım Paşa'ya imza ettirilerek öğleden önce saat 10.55'te Harbiye Nezareti telgrafhanesine gönderilmiş ve bundan dolayı bu telgrafın, muhtemelen Doğu Ordusu Komutanlığınca 22 Ekim 1912 için, 21 Ekim 1912'de verilen taarruz emrinin gönderilmesinden ve hatta taarruzun başlamasından sonra Doğu Ordusu karargâhına gelmiş olduğunu yazıyor ki dosyasının üzerindeki kayıt ve işarete göre gerçeğe uygun olması gerekir. Herhalde böyle mükerrer taarruz emirleri gönderilmiş olması hiçbir sebeple kabul edilemez ve uygun görülemezdi.

1922 yılında Balkan Savaşı'na ait bazı dosyaları gözden geçirirken Başkomutanlık Vekâleti tarafından **çok ivedi** kaydıyla Doğu Ordusu Komutanlığına gönderilmiş olan 20 Ekim tarihli diğer bir şifreli telgrafa da tesadüf ettim ki sureti şöyledir:

Cevap: 19/20 Ekim 1912, Kırcaali Tümeninin geri çekilmesi üzerine yapılacak en önemli hareket ve destek Doğu Ordusunun vakit kaybetmeden şiddetle genel taarruz harekâtına geçmesidir. Bu konudaki icraatınızın neticesini ve cevabınızı bekliyorum. Kırcaali Tümeninin, düşman ordusunun geri çekilme hattını tehdit eder bir vaziyette bulunduğu için, düşmanın Hasköy civarındaki kuvvetlerinin büyük bir bölümüyle bu rahatsız edici durumdan kurtulmak amacıyla Kırcaali üzerine bu taarruz harekâtını yapmış olduğu kuşkusuzdur. Buna göre, Doğu Ordusunun hemen şiddetle taarruza geçmekle beraber, aynı zamanda Kırcaali Tümeninin de Arda'nın gerisinde kalmayarak karşısındaki kuvveti püskürtmek üzere, karşı taarruza geçmeye çalışması ve bunda başarılı olamadığı takdirde, Arda'yı terk etmeyip tahkimat yaparak inatla karşı koyması gerekir. Anadolu'dan gelen taburların tamamı Doğu Ordusuna gönderildiğinden, buradan ayrıca Gümülcine'ye ve Kırcaali Tümenine yardımcı kuvvet sevki imkânsızdır.

Benim o zaman gördüğümü hatırlayamadığım bu telgraf, Kırcaali'nin düşüşü hakkında 19/20 Ekim 1912 gecesi Abdullah Paşa'dan, Büyük Genel Karargâha gelmiş olması gereken bir telgrafa cevap olduğu ve Kırcaali hakkında Abdullah Paşa'nın Hatıratı'nın 144. ve 145. sayfalarındaki anılan malum telgraftan önce gönderildiği anlaşıyor.

Gerçekten Nazım Paşa'nın bu iki telgrafında da Doğu Ordusunun vakit kaybetmeden taarruz harekâtına başlaması emredilerek, Abdullah Paşa cidden çok zor bir durumda bırakılmış oluyor ki duruma aykırı olması nedeniyle kesinlikle uygun değildi.

Bununla beraber bütün bu taarruz emirlerine rağmen, eğer Abdullah Paşa düşman üzerine taarruzu bizzat onaylamıyorduyorsa sayfada anlatıldığı gibi, Başkomutanlık Vekâletine hiç haber vermeksizin, nasıl 21 Ekim günü kendiliğinden Doğu Ordusuna taarruz emri vermişse aynı sebeple yine Başkomutanlık Vekâletine danışmaksızın -evvelce 20/21 Ekim 1912 için verilmiş olan ordu

emrinde planlandığı gibi- Kırklareli ve güneybatısında düşmana karşı başlangıçta kendiliğinden bir savunma muharebesi yapılmasına da karar verilebilir ve bundan dolayı asla sorumlu tutulamazdı.

1914 yılında Birinci Dünya Savaşı'ndan biraz önce Alman Genelkurmayı tarafından *Kriegsgeschichtliche Einzelschriften-Harp Tarihi Belgeleri* adı altında *Harp Tarihi Külliyyatının (1912-13 Balkan Savaşı* adı altındaki 50. nüshasının 33. sayfası başında:

"Abdullah Paşa, 21 Ekim 1912 öğleyin Kırklareli'ne döndüğü zaman, Başkomutan Nazım Paşa'dan, 'Mutlaka taarruz etmesi' konusunda bir telgraf aldı. Küçük rütbeli komutanlar da kısa bir taarruz yapılması taraftarı olmaları dışında, Bulgarların kuvveti en çok 100.000 tahmin edildiği yani kendi kuvveti daha üstün zannedildiğinden Abdullah Paşa, her taraftan yapılan ısrara karşı koyamadı"

görüşünde bulunuyorsa da 89. sayfasında, Nihat Beyin eserinden naklen zikredildiği gibi, 22 Ekim sabahı saat 10.55'te çekilen söz konusu telgrafın, Doğu Ordusu Komutanlığına kendisinin bizzat taarruz emrini vermesinden ve hatta taarruza başlamasından önce geldiği göz önüne alınmıyor. Herhalde Nazım Paşa'nın bu emri, Doğu Ordusu Komutanlığına daha önce gelseydi bile Abdullah Paşa'nın şahsi düşüncelerine aykırı böyle en mühim bir taarruz emrini yapmamaları daha uygun olurdu. Abdullah Paşa'yı bundan dolayı suçlamak insafli olamaz. **Eminim ki eğer Nazım Paşa baştan beri taarruz fikrinde olmasa ve Abdullah Paşa'yı sürekli taarruza sevk ve teşvik etmeseydi, Abdullah Paşa hiçbir zaman söz konusu taarruz emrini vermezdi ve düşmanı malum mevzide beklemeyi tercih ederdi.**

21 Ekim 1912 Pazartesi

Dün Yunanlılar Alasonya'yı işgal ettiği gibi, bugün de Bulgarların Cuma-i Bâlâ'ya girdiklerini ve Timraş, Devlan cihetlerini zapt ettiklerini haber aldık. Varna istihkâmları endirekt

atışıyla ateş altına alan donanmamızın komodoru Tahir Bey, donanmanın Akdeniz'e açılacak güçte olmadığını söyledi.

Bugün, Doğu Ordusundan alınan bilgiye göre; Bulgarların 3. İslimiye Tümeniyle Fakih-Kızılağaç hattı ve daha doğusunda, 8. Eskizağra Tümeniyle Kavaklı-Hasköy hattında, 2. Filibe Tümeniyle Hasköy batısı-Hoyna hattında bulunduğu anlaşılmıştır. Ayrıca Malkoçlar Vaysal ve Çalı'da hududu geçmiş, Cisrimustafapaşa'yı işgal etmiş, Hacıköy ve Çermen'e kadar gelmiş, Kurtköy ve Adaçalı'yı ele geçirerek Paşmaklı karşısındaki Drejen'den de hududu geçmiştir.

Bu ve buna benzer diğer bazı bilgiler esas alınarak, bugün Doğu Ordusu Komutanlığına şu telgraf gönderildi:

Rumeli Doğu Ordusu Komutanlığına Şifre
[Çok ivedi]

Düşmanın Hacıdanişment üzerine ilerleyen iki tümeninden başka, *Tunca*'nın doğusundan henüz diğer kuvvetleri ilerlemiyorsa müstahkem mevkinden çıkarılacak kuvvetlerle *Tunca*'nın batısındaki düşman tugayları üzerine atılıp, bunları oldukları yerde durdurmak, *Tunca*'nın doğusuna geçmelerini şiddetle önlemek ve aynı zamanda bilhassa ordunun sağ kanat ve merkezindeki seyyar kuvvetlerle Hacıdanişment genel istikametinde ilerleyerek düşmanın dağınık olan iki tümenini tepelemek mümkün gibi görüldüğünden mevcut durum böyle bir hareketin yapılmasına müsait ise fırsat kaçırılmayarak inşaallah zafer kazanılmaya çalışılması temenni olunur.

21 Ekim 1912

Başkomutan Vekili

Nazım

Bu telgraf incelendiğinde de anlaşılıyor ki aynı gün Doğu Ordusu kendi kolordu komutanlarına danışarak, düşmana taarruz hakkında çok önemli kararlar verdiği, iki gün önce

ise *Tunca* doğusundan kuvvetlerinin büyük kısmıyla ilerleyen düşmana karşı, Kırklareli-Bostanlı hattında savunmayı emrettiği⁶⁸ halde Başkomutan Vekilinin bunlardan kesinlikle haberi olmamış ve büsbütün başka yönde direktifler göndermesine sebebiyet verilmiştir.⁶⁹

Büyük Genel Karargâh 3. Şubesinin 21 Ekim'e ait genel kuvvet özetinde:

Edirne Kalesi	45.000	
Kırcaali Müfrezesi	18.194	
	63.194	
Kırklareli'nden Tekirdağ'a kadar olan sahadaki seyyar kuvvetler	132.950	
	196.144	
Batı Rumeli'ye ayrılan Denizli ve İzmir Tümenlerinden Tekirdağ'da bulunan taburlar	8126	
	204.270	
Dersaadet ve Haydarpaşa'da bulunan redif taburları	12.000	
	216.270	Kişi kuvvetindeydi.

68 Bkz. 125, 126 ve 127. sayfalardaki Altıncı Ek Bilgi.

69 Bununla birlikte söz konusu telgraf, "...mümkün gibi görülmekte olduğundan mevcut durumun böyle bir hareketin yapılmasına uygun ise..." kaydından anlaşılacağı üzere burada da yapılacak hareket hakkında, duruma göre, kesin bir karar alınması, Doğu Ordusu Komutanlığının yetkisine bırakılmıştır. Yoksa, *Balkan Savaşı-Trakya Seferinin* ikinci cildinin 49. sayfasında belirtildiği gibi, her türlü hesap kitap, değerlendirme, tartışma sevk ve idare esasları bir tarafa bırakılarak, doğrudan doğruya kesin bir taarruz emri verilmiş değildir. Yine aynı eserin aynı sayfasındaki, "...Genel karargâh ise bir türlü durumu kavrayamamış ve taarruz sabit fikri üzerinde sonuna kadar ısrar etmiştir" sözleri de -bizzat Nazım Paşa'ya ait olan kısmı hariç olmak şartıyla- gerçek değildir. Yine bu açıdan söz konusu eserin 115. sayfasındaki "...daima taarruz fikirlerinin Başkomutan Vekilinin şahsından çok, genel karargâh başkanları arasında yer tutmakta olduğunu ..." ifadesi de insafsızca olsa gerektir.

22 Ekim 1912 Salı

Dün gece Yunan donanmasının Limni'yi işgal ettiğini haber aldık. Bugün Kırcaali Müfrezesinin kısmen büsbütün dağılmış, kısmen de perişan bir halde Gümülcine'ye doğru firar ettiğini öğrendik.

Yine bugün, telgraf memurları arasında makine başında özel olarak yapılan bazı haberleşmelerden, Kırklareli-Edirne genel hattı ilerisinde bir şeyler meydana geldiği yargısına varıldıysa da bunun düşman birlikleriyle ciddi bir muharebeyi içerip içermediği ve eğer böyleyse ne netice verdiği hakkında hiçbir şey öğrenilemedi.

Bugün Doğu Ordusu Komutanlığına şu iki telgraf gönderildi:⁷⁰

Doğu Ordusuna

Dimitriyef komutasındaki Bulgar ordusunun *Tunca* vadisini takiben Kırklareli'ne doğru yürüdüğü ve Kotingeç komutasındaki ordunun Cuma ve Razlık üzerine harekete yöneldiği, Paris elçiliğinden bildirilmiştir.

22 Ekim 1912

Başkomutan Vekili

Nazım

70 Bu iki telgraf yazıldığı sırada Büyük Genel Karargâhta, Doğu Ordusu muharebeye başlamış olduğundan kesinlikle bilgimiz olmadığı gibi, o zaman ne Abdullah Paşa'nın Kırklareli'ne gittiğinden ne Mahmut Muh-tar Paşa ile görüştüğünden ve ne de sonra Doğu Ordusuna taarruz emri verildiğinden kesinlikle haberimiz yoktu.

**Doğu Ordusuna
(çok ivedi)**

Bulgar ordusunun kuvvetlerinin büyük kısmıyla *Tunca* vadisiyle Paşaköy-Dereköy üzerinden Kırklareli istikametinde ilerlediği Viyana'dan bildiriliyor.

22 Ekim 1912
Başkomutan Vekili
Nazım

Nihayet bugün akşamüstü saat 7.45'te Abdullah Paşa'dan şu telgraf geldi:

Dâr-i Âliyye'de Başkomutanlık Vekâletine

Ordumuz bu sabah bi tevfi ken Teali her taraftan taarruz harekâtına başladı ve Eskipolos-Seymen-Harabe ile *Tunca* arasındaki düşman kollarıyla mevzilerine hücum etti. Öğleden sonra temas oldu. Muharebe hâlâ şiddetle devam ediyor. Gidişat şimdilik iyidir.

Kırklareli 22 Ekim 1912
Doğu Ordusu Başkomutanı
Abdullah

Aynı zamanda Edirne Müstahkem Mevki Komutanı Şükrü Paşa, bizzat makine başına gelerek şunları söyledi:

Hıdırağa-Büyükdöllük hattına ilerlemiş olan 3-4 alay kuvvetindeki düşmanın, Küçükdöllük-Meraciler hattı gerisine püskürtüldüğünü ve 12. Nizamiye Tümeninin öğleden sonra saat 4.00'da Karayusuf'un 8 km doğusuna ulaştığını ve Doğu Ordusu Komutanlığı tarafından 1., 2., 3. Kolorduların sağ kanatta başarıyla muharebeye devam ettiğini⁷¹ ve 4. Kolordu

71 Sonradan çok az birliğin muharebeye girdiği anlaşıldı.

harekâtının sekteye uğradığını bildirildiğini ve yarın Karayusuf-Karacaköy hattından ileriye yapılacak taarruzla 4. Kolordu harekâtının temini emredildiğini

23 Ekim 1912 Çarşamba

Kırcaali Müfrezesini yenen düşmanın Gümölcine'ye yaklaştığı haber alındı.

Öğleden sonra Kırklareli ve Edirne telgraf müdürleri, Kırklareli-Edirne genel hattının kuzeyinde büyük bir muharebe olduğunu haber verdiler. Kırklareli Telgraf Müdürlüğünden alınan telgrafta dün akşam ezana kadar devam eden muharebenin, bugün saat üçe doğru tekrar başladığı, muharebenin Bedirköy-Eskipolos sırtlarında olup düşmana çok kayıp verdirildiği bildiriliyordu. Bunun üzerine Nazım Paşa tarafından, Abdullah Paşa'ya şu telgraf gönderildi:

Kırklareli Telgrafhanesi vasıtasıyla Rumeli Doğu Ordusu Komutanlığına (çok ivedi)

Edirne Müstahkem Mevki birliklerinin karşılarındaki düşman kollarını şiddetle geriye püskürterek *Tunca*'nın doğusundan ilerlediği anlaşılan asıl düşman kuvvetinin sağ kanadına taarruz etmesi ve Vize civarında toplanan kuvvetlerin de Kırklareli'nin doğusundan hemen ileriye alınarak, düşman muharebe hattının sol kanadına doğru hareket ettirilmesi ve bugün geride bulunan bütün kuvvetlerin de her türlü fedakârlıkla ileriye alınıp, genel taarruza iştirak ettirilmesiyle düşman ordusu üzerine seri ve kesin bir baskın hazırlamaya çalışılması istenir ve tevfiken aleyhi başarılı olmanız dilenir. 26 Ekim akşamına kadar Kayseri ve Yozgat Tümenleri Tekirdağ'a çıkarılacaktır. Kesin darbenin, düşman ordusu kuvvetlerinin büyük kısmının sağ yanına yöneltilmesiyle bu ordunun mümkün olduğu kadar

doğuya ve Karadeniz'e doğru atılmasına çalışılması tercih edildiğinden, söz konusu iki tümenin Edirne'de trenlerden indirilmesiyle genel taarruza iştirak ettirilmesi veya o zamana kadar düşman eğer geri çekilmeye mecbur edilirse takibine ve geri çekilme hattının kesilmesine memur edilmesi münasip gibi değerlendirilmekteyse de ordunun bugünkü vaziyetine göre söz konusu tümenlerin hangi tarafa sevk edilmelerinin daha münasip olacağının tarafınızdan süratle bildirilmesi temenni olunur. Buradan günde iki tren erzak ve cephane sevk ve diğer trenlerle de taburlar nakledilmektedir. Doğu Ordusuna mensup bazı taburlar da buradan doğrudan doğruya, Vize genel istikametinde yaya olarak yola çıkarılmıştır.

23 Ekim 1912

Başkomutan Vekili

Nazım

Yukarıdaki telgraf, Doğu Ordusunun düşmana çok can kaybı verdirdiği ve düşman kollarına karşı başarıyla muharebe ettiği için⁷² gönderilmiştir. Oysa maalesef öğleden sonra saat 5.15'te Kırklareli Telgraf Müdüriyetinden alınan telgraf-ta, "*Öğleye kadar muharebe şiddetle devam ettiği halde öğleden sonra top seslerinin gittikçe seyrekleştiği; işitilenlere göre Karahisar Tümenine mensup iki taburun korkaklık göstere-rek mevkillerini terk ettikleri, fakat geriden takviye edildikleri ve 7. Tümen Komutanı Albay Hilmi Beyin, Kırklareli'nde bulunduğu*" bildirilmiştir. Bunun üzerine Hilmi Bey telgraf başına çağırılmış; şöyle cevap vermiştir,

"Kendi kolunda her şey yolunda gittiği halde kolordu komutanlığından çekilme emri aldığını, askere geri çekilmek için gerekli emri verdiğini ve düşmanla çok yakından temasta bulundu-

72 22 Ekim akşamı Edirne Müstahkem Mevki Komutanının bizzat makine başında verdiği bilgi.

ğundan muntazam geri çekilmesini ümit edemediğini, birlikleri öncelikle tahkim ettiği mevziye sokabilirse tehlikenin bir dereceye kadar önünü alabileceğini, fakat bu hususta ümidinin çok az olduğunu, çünkü her türlü talim ve terbiyeden mahrum olan ikmal askerlerinin, nizamiye askerlerini bozduğunu, eğer düşman takipten vazgeçerse çok zor olmakla beraber siperleri işgal ettireceğini zannettiğini, kolordu komutanını aradıysa da bulamayıp askerî dairede ordu komutanının emirlerini gördüğünü, emirde Kırklareli'nin savunmasının 3. Kolorduya ihale olunduğunu ve geri çekilmeye Prens Aziz Paşa Tümeninin gece hücumunda bozulmasıyla bunun diğer tümenlere korku vermesi ve bugünkü muharebede Afyonkarahisar Alayının geri çekilmeye başlamasıyla bu durumun diğer birliklere de sirayet ederek, birçok birliğin mevziyi terk etmeye başlamasının sebebiyet verdiğini, muharebenin Kırklareli'nin üç buçuk-dört saat yakınında olduğu için, düşmanın bir direniş görmezse Kırklareli'ne girebileceğini, çünkü kendisinin saat üçte geri çekilme emrini aldığını, tümeninin ordunun sağ kanadını teşkil ettiğini, Tırnovacık istikametinden düşmanın ilerlemediği"

Öğleden sonra saat 6.30'da Kırklareli telgrafhanesine gelen 3. Kolordu Komutanı Mahmut Muhtar Paşa, "*Dün bütün kuvvetle taarruz harekâtına başladığını ve sağ kanada 10 piyade taburu ve 3 bataryadan oluşan Hilmi Bey Tümeninin Erikler üzerine ve 21 piyade taburu ve 8 bataryadan oluşan kolordu geri kalan birliklerinin Eskipolos üzerine yürümüş olduğunu, öğleden sonra Eskipolos'a ulaşan Karahisar Tümeninin beş taburunun kuvvetlice düşmanın toplanmakta olduğunu görerek, topçusunun yetişemediğini bahane ederek biraz geri çekilmeyi tercih ettiğini, 9. Tümenin tümünün ve 8. Tümenin bazı birliklerinin birlikte olduğunu*" ifade ettiği sırada telgraf haberleşmesi birdenbire kesildi.⁷³

73 Yalnız Erikler ile Eskipolos arasında 10 km kadar bir mesafe olduğunu, o taraftaki arazinin gayet geçilmesi güç, her türlü ulaşım aracından

23/24 Ekim gecesi saat 9.00'de Kavaklı'da makine başında bulunan Doğu Ordusu 2. Kurmay Başkanı Albay Ali Rıza Bey:

"Abdullah Paşa'nın yorgun olduğu için hasta yattığını, dün Bulgarlara 1., 2., 3., 4. Kolordulara ve kaleden tertip edilen üç tümenli bir kolordu, yani toplam 120.000 kişi civarında bir kuvvetle çok uygun şartlar altında taarruz edildiği, Bulgarların hemen *Tunca* vadisine atılacağından hiç şüphe edilemezken, çünkü muharebeye yalnız 1. Kolordunun 2. Tümeniyle 4. Kolorduya mensup İzmit Tümeninden bir taburun dâhil olmasına ve Mahmut Muhtar Paşa Kolordusunun ancak bir kısmı iştirak etmesine rağmen, düşmanın dün akşam saat 6.00'e kadar her taraftan püskürtülmüş, kale önünden dahi püskürtülmüşken yarım saat sonra 2. Tümene mensup 4. Bölük⁷⁴ subaylarının fazlaca can kaybı vermekten dolayı firar etmesi ve bu firarın tabur ve alaya sirayet etmesi üzerine 2. Tümen Komutanı Prens Aziz Paşa'nın geri çekilme emrini verdiğini, bu durumun 3. Tüme de gözlenip iki bataryanın düşman eline geçtiğini, kendisi 1. Kolordu karargâhına giderek orada Aziz Paşa'yı şaşırmış bir halde bulduğunu, birlikleri toplayıp morallerini artırarak yine o civarda bir mevki işgal ettirdiği, bununla beraber muhtelif alaylara mensup askerlerin dağınık ve perişan bir şekilde geriye gittiklerini, bu durumun, sabaha kadar devam ettiğini, sabahleyin 1., 2., 4. Kolordular mevkilerini işgal ettikleri gibi, 3. Mahmut Muhtar Paşa Kolordusu da kendi mevkisini işgal etmişse de birliklerde meydana gelen kargaşalık geri çekilmeye de mani olacak bir dereceye gelmiş olmasına dayanarak, orduca dün gecedan muntazaman geri çekilme için gerekli emrin⁷⁵ verilmiş olduğunu, bu sabah şafak

mahrum olduğunu düşünmek, Doğu Ordusunun emrettiği taarruzun yapılmasının ne kadar zor olduğu ve bizzat kolordu komutanları tarafından da nasıl gayrimüsaıt şekilde uygulandığı hakkında, bize bir fikir vermeye yeterlidir.

74 4. Alaydan bir bölük demek olacak.

75 Sonradan işitildiğine göre Abdullah Paşa bu geri çekilme emrini, gece yarısı dörtnele Kavaklı karargâhındaki komutanlık çadırına gelen emir

subayı Süvari Yüzbaşısı Hamdi Bey'in mübalağalı geri çekilme ve perişanlık haberleri getirmesi üzerine vermiştir.

Abdullah Paşa'nın Hatıratı adlı eserin 171, 172, 173 ve 174. sayfalarının değerlendirmelerinden anlaşılaçağı üzere söz konusu geri çekilme emri, "3. Kolordunun zayıf düşman kuvvetleri karşısında durması, 2. Kolordunun verilen taarruz emrine düşmanla temastan kaçarcasına yavaş bir şekilde hareket etmesi, 1. ve 4. Kolorduların panik yani bozgun halinde ve kısmen toplannı bırakarak firar suretinde çekilmesi" hakkında alınmış haberler üzerine muharebeyi keserek orduyu daha önce tahkim edilen Kırklareli-Bostanlı hattında tekrar toplamak kararı sonucunda 22/23 Ekim gecesi saat 3.00'te verilmiştir. Ancak, söz konusu eserin 176. sayfasında görüleceğı gibi ertesi gün 3. Kolordu Komutanı tarafından Doğu Ordusu Karargâhına "Petra'yı kaybettim. Geri çekiliyorum. Kırklareli'ni tutamayacağım. Sol taraftaki kolordular bir tehlikeye maruz kalmışlar, onların da geri çekilmeleri gerekir" diye bir haber gelmesine ve bu haberin söz konusu kolordudaki haber subayı tarafından da teyid edilmesine dayanarak Abdullah Paşa, ordunun Pınarhisar-Lüleburgaz hattına kadar çekilerek orada toplanmasına karar vermiştir ki bu hususta verilmiş olan ve *Abdullah Paşa'nın Hatıratı* adlı eserinin 178. sayfasında bulunan ordu emri şöyledir:

ORDU EMRİ

Kavaklı Ordugâhından

23 Ekim 1912 saat 1.30

1. Bugün, Kırklareli-Yenice hattına çekilecek olan ordu yarından itibaren Pınarhisar-Lüleburgaz arasındaki Karaağaç Deresi gerisine çekilecektir.

2. 3. Kolordu Kırklareli üzerinden Pınarhisar'a,

2. Kolordu Karahıdır üzerinden gerekli yollar daha önceden keşif ve hazırlanarak Karaağaç genel istikametine çekilecektir.

1. Kolordu Tokucak-Nacak-Kumbarlar Çiftliği üzerinden Türkbey'e

4. Kolordu Kışla-Babaeski yolundan Lüleburgaz'a

Süvari Tümeni ordunun sol kanadını koruyacak şekilde düşmanla teması muhafaza edecek ve Yeniköy-Huruşlu hattı üzerinde sol kanada katılacaktır.

3. Kolordular kuvvetli atçılarla yardımıyla düşmanı uzakta tutarak büyük kısımlarının geri çekilmelerini sağlayacaktır.

4. Hakkı Paşa Kolu Yondela sırtlarında bulunarak, 3. Kolordunun Pınarhisar istikametinde çekilmesini sağlayacaktır.

5. Ordu karargâhı yarın Babaeski ve 25 Ekim 1912'de Lüleburgaz'dadır.

Doğu Ordusu Başkomutanı

Abdullah

vakti, 1. Kolordu Komutanı Yaver Paşa'nın ordu karargâhına gelerek durum hakkında rapor vermesi üzerine geri çekilmenin bir an önce yapılması gerektiği kararlaştırılmışken Mahmut Muhtar Paşa Kolunun şiddetle muharebeye başlamasına ve halbuki bir saat sonra gelen raporda önemli mevkiilerin düşman eline geçtiğinin bildirilmesine dayanarak diğer kolorduların tehlikeden kaçınmaları için hemen geri çekilmeye başlamaları emredildiğinden başlangıçta işgali planlanan savunma mevkinin de bu suretle işgaline imkân kalmadığını ve bunun üzerine bugün mevkiilerden gelen ve miktarı altıya ulaşan redif taburlarıyla bir tabur seyyar topun, Tuğgeneral Hakkı Paşa komutasına verilerek ordunun geri çekilme hattını güven altına almak üzere Üsküp hattında bir savunma tertibatı alındığını,⁷⁶ Mahmut Muhtar Paşa'nın mevkinin oldukça tehlikeli bulunduğunu, Mahmut Muhtar Paşa'nın başladığı hücumun başarıyla sonuçlanacakken askerlerin dağılmasından dolayı bozguna dönüşmüş olduğunu, bu felaketlerin askerlerin talim ve terbiyesinin olmamasından ileri geldiğini, en çok güvenilen 3. Kolordunun bu şekilde bozguna uğrarsa 2. Kolordunun nasıl çekileceğinin düşünölmeye değer bulunduğunu, topçu hayvanlarının topları çekemediğini, 2. Tümene mensup topçu alayının muharebe hattında ancak bir batarya kullanabilmiş olduğunu, şu anda düşmanın başta Kırklareli olmak üzere Eskipolos-Kiremitli-Geredeli hattında bulunduğunu, bizim 1. Kolordunun Kavaklı, 2. Kolordunun Kavaklı, 4. Kolordunun Havsa'da olup bu akşam Lüleburgaz istikametinde geri çekileceklerini, bundan sonra gönderilecek kuvvetin Çorlu'ya sevkinin Abdullah Paşa tarafından münasip göröldüğünü Doğu Ordusu karargâhının bu gece Babaeski'de, yarın Lüleburgaz'da ve öbür gece Çorlu'da bulunacağını,⁷⁷ ordunun

76 Bütün ordunun bu şekilde nasıl geri çekilmesinin sağlanabileceğine akıl erdirmek güçtür. Herhalde bundan maksat ordunun sağ kanadı olsa gerektir.

77 Halbuki Abdullah Paşa ancak 23/24 Ekim gece yarısına kadar Babaeski'de kalmış ve gece yarısı trene binip Çorlu'ya hareket etmiştir.

direnişinin devamına imkân bırakmayan hususun 3. Kolordu tarafından yapılan hücumda başarılı olunamaması ve öküzarabalarından oluşan erzak ve cephane kollarının yolların çamurlu olmasından dolayı birliklerin yanına gidemeyerek askerin günlerce⁷⁸ aç kalmış olduğunu” söyledi.

Gece saat 10'da Kırklareli telgrafhanesinden 2. Müstahfız Taburuna mensup Teğmen Ali Efendi şu telgrafı gönderdi:

Harbiye Nezaretine
[Makine Başında]

Seyfioğlu tabyasında 100 kadar müstahfız askeri ve piyade olarak 400 kadar mevcutla bir batarya top, düşmana karşı bulunuyor. Şehrin içerisine bozulup gelen askerleri alıp oraya sevk ve kuvveti takviye ediyorum. Kışla mahalleri tamamen boş bulunuyor. Süloğlu tarafından yarım bölük topçu şimdi geldi. Asker hep Babaeski tarafına firar ediyor. Şehirde ahaliden kimse yoktur. Şehir tehlikeye atılıyor, yarın düşman eline geçecektir. Kırklareli 23/24 Ekim 1912 gece saat 10.00.

2. Müstahfız Taburundan
Teğmen Ali

Gece saat 11.50'de Kavaklı'da⁷⁹ Doğu Ordusu Komutanlığına “çok ivedi” kaydıyla aşağıdaki telgraf çekildi:

Kavaklı'da Doğu Ordusu Komutanlığına

Muharebe hattının bir kısmının geçici olarak sarsılması üzerine 120.000 kişilik bütün bir ordunun kendini mağlup ve perişan addetmesi, direnmeden hemen geri çekilmeye geçmesi, son derece etkili oldu. Ordu yorulmadan, canını verecek derecede taarruzda devam etmeli, bir kısmının uğradığı geçici

78 Mübalağa olsa gerektir. Çünkü günlerce aç kalan bir adam yaşayamaz.

79 Halbuki Abdullah Paşa bu esnada Babaeski'ye ulaştığından telgrafı orada almıştır.

mağlubiyeti diğer taraflardan yapacağı şiddetli ve kanlı taarruzlarla muzafferiyete çevirmeliydi. Bir gün önce her taraftan püskürtülen ve bizden daha kuvvetli ve cesur olmayan bir ordunun önünden bütün Osmanlı ordusunun kaçarcasına çekilmesi, Osmanlı şerefine ebedi bir lekedir. Doğu Ordusu bugün bu lekeyi temizlemek zorunda kalıyor. Düşman Kırklareli'ne girememiştir. Kırklareli'nin dört saat ilerisinde muharebenin devam ettiği şimdi haber veriliyor. Karşınızdaki düşmanın hali sizinkinden daha kötüdür. Ordunun dün işgal ettiği hatta inatla sebat etmesi, bütün kuvvetlerini toplayarak her taraftan canı pahasına taarruza geçmesi kesinlikle talep edilmektedir. Vatanın kurtuluşu veya yok olması bugün Doğu Ordusunun göstereceği cesaret ve sebata bağlıdır. Her ne suretle olursa olsun çekilmek yok, yok. Şu saatte azimli bir teğmen birkaç yüz müstahfız ve redifle Kırklareli'ni muhafaza ediyor. Ortada takip eden bir düşman yok. Ordu neden geri çekiliyor?

Bu emri bütün subay ve erlere tamim ediniz.⁸⁰

23/24 Ekim 1912 gece saat 11.50

Başkomutan Vekili

Nazım

Biraz sonra da takiben şu telgraflar gönderildi:

**Kavaklı'da⁸¹ –Albay Ali Rıza vasıtasıyla– Doğu Ordusu
Komutanlığına**

Kırklareli bizim elimizdedir. Doğu Ordusu bulunduğu mev-kide düşmana karşı kesinlikle kararlı şekilde ve şiddetle düşmana taarruz edecektir. Kırklareli istihkâmlarını şimdi bu gece mutlaka kuvvetli şekilde işgal ettiriniz. Kırklareli mevkiisinin son derece şiddetle muhafazası, Doğu Ordusunun Osmanlı

80 Nazım Paşa bu gece bu ve bundan sonraki telgrafları hatırlında kaldığına göre doğrudan doğruya Harp-Harekât Şubesi Müdürü Yarbay Cemil Beye yazdırdığı zaman Doğu Ordusunun bozgun halinde geriye çekilmekte olduğunu henüz tamamiyle bilmiyordu.

81 Hakikatte Babaeski'deydi.

nam ve namusunu korumak için bir adım bile çekilmemesi kesinlikle çok gereklidir.

23/24 Ekim 1912 gece saat 11.55

Başkomutan Vekili

Nazım

Ş Deminki telgrafta ektir:

Süvari Tümenini celp ediniz. Muharebe hattını terk ile firar edenleri ileriye iade etsin ve dönmeyenleri vursun. Bunu bütün orduya ilan ediniz.

23/24 Ekim 1912 gece saat 12.10

Başkomutan Vekili

Nazım

**Kırklareli'nde Müstahfız Teğmeni Ali Efendiye
[Makine başında]**

Doğu Ordusu dün işgal ettiği muharebe hattını tekrar işgal ve inatla karşı koymak için kesin emir almıştır. Kırklareli mevkinin mutlaka muhafazası için her ne fedakârlık gerekiyorsa yapınız. Vatana en büyük hizmeti yapmış olacaksınız.

23/24 Ekim 1912 gece saat 12.15

Başkomutan Vekili

Nazım

Nazım Paşa tarafından Abdullah Paşa'ya, gece 12.55'te gönderilen diğer bir telgrafta *"En yakın mahallerden Kırklareli'ne asker sevkıyla istihkâmların işgal ve tahkim edileceği, buradan da destek kuvvetler sevk edileceği"* bildirildi.⁸²

82 Bütün bu telgraflar harekâtın büyüklüğünü kuşatma ve idaresi açısından büyük komutanlarımızın o zaman henüz yeterli olmadıklarını gösterir.

Ardından Abdullah Paşa'dan şu telgraf geldi:⁸³

Dâr-i Âliyye'de Başkomutanlık Vekâletine

Dün yapılan taarruz ile dün akşam saat altıya kadar devam eden muharebede, 1. Kolordu önündeki düşman bazı nokta-
da püskürtüldü ve kaleden yapılan huruç hareketiyle de geri
çekilmeye zorlandı. Fakat karanlık bastığı sırada 4. Piyade Ala-
yından bir bölüğün askerleri firar halinde geri çekildiğinden 2.
Tümenin pek çok birliğinin morali bozulmuş, bu durum 4. Ko-
lorduya mensup İzmit Tümenine yayılmış, 2. ve 3. Tümenin ko-
mutanlarınca geri çekilmek zorunda kalınmıştır. Ancak üst ve
alt rütbedeki subayların gösterdiği gayretle, dağılan askerler
bir dereceye kadar toplattırılarak mevkillerine yerleştirilmiştir.
Sağ Kanat Komutanı Muhtar Paşa'nın kuvvetinin fazlalığına ve
faaliyetine istinaden, ordunun tamamının kurtarılmasını ümit
ettiğimizden Teke suyunun gerisinde ve kolluk kuvvetleri
koruması altında bir mevki işgali tertip ediliyordu. Ancak bu
kolordu da işgal ettiği önemli mevkiyi kaybetmiş ve birlikler
dağınık denecek surette çekilmeye başlamış olmasına bağlı
olarak, her türlü ümitler heba olarak bütün ordunun şimdilik
Pınarhisar-Lüleburgaz hattına çekilmesi kararlaştırılmıştır.⁸⁴

Babaeski 23/24 Ekim 1912 gece

Doğu Ordusu Komutanı

Abdullah

83 Sonradan anlaşıldığına göre Abdullah Paşa bu telgrafı ve Nazım Paşa'nın gece saat 11.50, 11.55 ve 12.10'da kendisine gönderdiği telgrafları okumuş fakat sonra henüz alıp okumamış gibi davranarak göndermiştir ki şayet doğru ise bence, ordunun perişan durumuna göre, çok uygun bir kendiliğinden harekettir.

84 *Abdullah Paşa'nın Hatıratı'nın* 187. sayfasında bu telgrafa cevaben Başkomutanlık Vekâleti tarafından Doğu Ordusu Komutanlığına 23 Ekim tarihiyle; "Kırklareli'nin düşmesi nedeniyle kolorduların hareketatını birleştirerek şiddetle karşı konulması önemle tavsiye olunur" telgrafının gönderildiği anılıyor. Bu telgrafın gönderildiğini anımsamıyorum. Belki o zaman ben görmeden gönderilmiştir.

23/24 Ekim gecesini Harbiye Nezaretinde geçiren Nazım Paşa o gece Hadi Paşa'yla ve benimle saatlerce nezaretin telgrafhanesinde kalmış ve hemen sabaha kadar hiç uyumamıştır.

24 Ekim 1912 Perşembe

Babaeski'de bulunan Doğu Ordusu Komutanlığına sabah çok erken saatlerde, *"Buradan sevk edilen taburların en güvenli istasyonlara çıkarılarak Kırklareli'nin hemen işgali ve diğer kollar dönene kadar mutlaka muhafaza edilmesi"* tekrar emredildi.⁸⁵

Sabah saat 6.30'da Edirne Müstahkem Mevki Komutanlığından gelen bir telgrafta, "Kale savunma kuvvetlerinden üç tümen 22 Ekim sabahından itibaren Karayusuf-Meraciler hattında yaptığı inatçı muharebede bir tümeninden az tahmin edilmeyen düşman kuvvetini püskürtmüşse de ikinci günü ortadaki 11. Tümenin Komutanı İbrahim Paşa'nın çekilme emri vermesi üzerine 10. Tümenin de geri çekilmiş olduğu ve mürettep tümenlerdeki rediflerin morali şimdiden bozulduğu için Kalenin doğu cephesi dış cephe ilerisinde bulunduğu bildirilen üç tümenle tekrar ileriye hareket edilebilmesinin çok şüpheli olduğu ve bu seyyar kuvvetlerin artık sahradaki vazifesinin bittiği, kale savunmasıyla uğraşmaya başlamasına dair hiçbir yerden emir alınmadığı, bu gece alınan haberlerden sağ kanattaki seyyar kolorduların ilerlemekte olduğunun anlaşıldığı" ifade edildi.

Başkomutanlık Vekâleti tarafından bu telgrafa verilen cevapta, *"Vardar Ordusunun dört Sırp Tümenini çekilmeye mecbur ettiği ve Doğu Ordusuna tekrar mevkiini işgal ile*

⁸⁵ Bu emir çok uygunsuz ve duruma tamamıyla aykırıydı.

sebat etmesi emredildiği ve Edirne Kalesinin görevinin sey-yar ordunun zafer kazanmasını sağlamaya hizmet olacağı” bildirildi.

Gerçekten, dün geceden beri aldığımız felaket haberleri-nin yarattığı olağanüstü etkileri, Vardar Ordusunun Kuma-nova civarında Sırlara karşı önemli bir zafer kazanıldığı konusunda gelen haber bir dereceye kadar değiştirdiyse de maalesef sonradan bu zaferin firar ve bozguna dönüşmesiyle ilgili gelen ikinci bir haber hepimizi büsbütün üzdü.

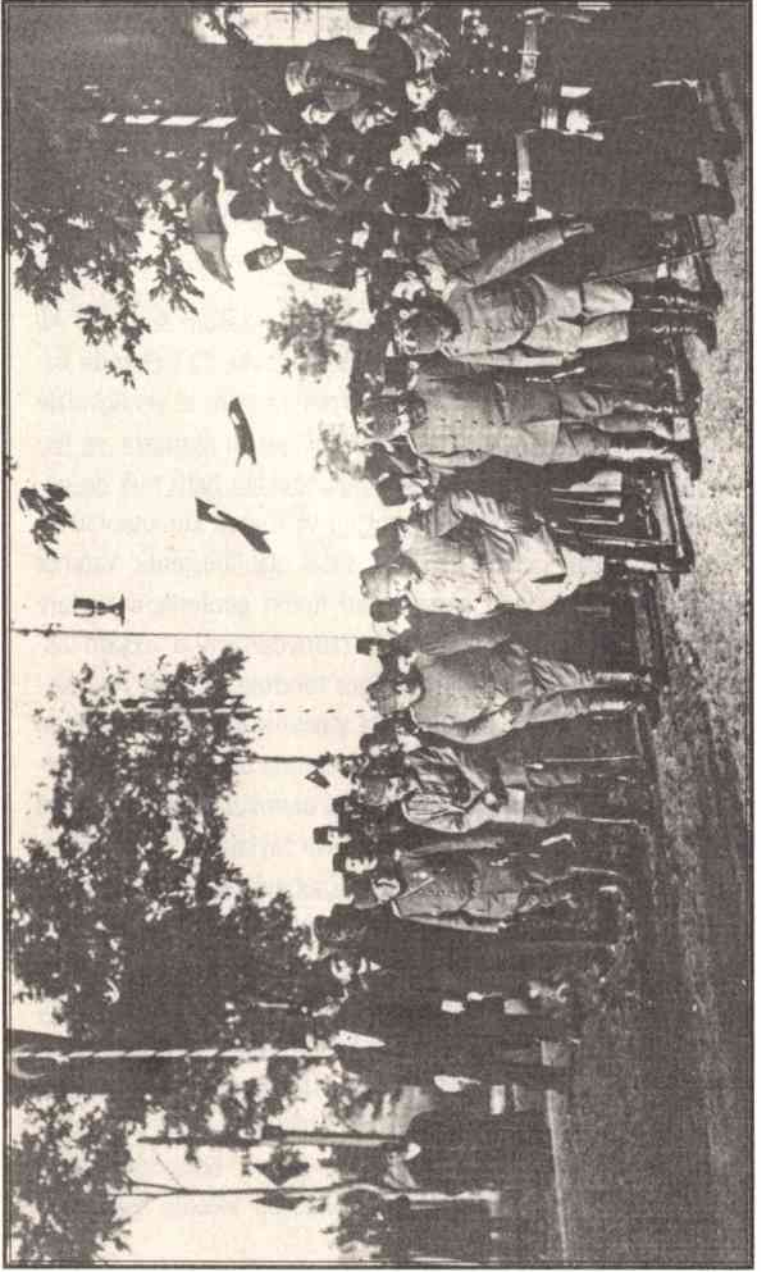

Sekizinci Ek Bilgi

Korgeneral Zeki Paşa tarafından yazılan *Balkan Savaşına Ait Hatıralarım*⁸ adlı eserin 43 ve 44. sayfalarında, "23 Ekimde kazanılmış olan Kumanova Muharebesi'nin 24 Ekimde yenilgimizle sonuçlanmasının sebepleri: 23/24 Ekim gecesi Manastır ve Üsküp Tümenleri düşman karşısında bulundukları hattı terk ile gecelemek için Kumanova'ya çekilmişler ve tümen komutanları bu durumdan ancak sabaha karşı haberdar olabilmişlerdir. Yağmur altında kalan askerlerin komutanları hattın gerilerinde köylere yerleşip istirahataya koyulmuşlardır. Zannedersem o akşam askerlerin ekmeği de verilmemiştir. Diğer taraftan Piriştine'nin düşmesi haberinin Arnavutlar arasında yayılmış olması, tümenlerin Kumanova'ya doğru geri çekilmesine sebep olmuştur. Art niyetlilerin Arnavutlara karşı yapmış olduğu olumsuz propagandaların etkisinin olduğu da söylenilmiştir. Kısaca zayıflatımız ve yaralılarımız çok az olduğu halde bu yenilgimiz; subaylarımızın görevlerine karşı kayıtsız kalmasından, savaşta önemli bir sebep olan askerlerin ruhsal durumuna etki edilememesinden, muharebenin sevk ve idaresinde gerekli olan teknik savaş kurallarını bilmediklerinden, özellikle yukarıdan aşağıya komuta kademesinin nüfuzunun etkisizliğinden ve göreve bağlılıktan çok, askerlik dışında başka şeylerle uğraşılmasından ileri gelmiştir" deniliyor ki gayet doğrudur.

Meşrutiyetin ikinci sonbaharında Edirne civarında, bizde ilk defa olmak üzere, iki tümen arasında bir kolordu manevrası

⁸ Zeki Paşa'nın *Balkan Savaşı Hatıratı*, Alfa Basım Yayım, 2012, İstanbul.

Mahmut Şevket Paşa ve komutanlar

yapıldıktan sonra, Kumanova ile İştîp arasında da toplam üç tümenin katılımıyla bir manevra yapılması kesin olarak kararlaştırılmış ve meseleleri ile diğer düzenlemeleri hazırlanmıştı. Eğer o zaman 3. Ordu Komutanlığı buna razı olsaydı söz konusu ordu dâhilinde hiç olmazsa bir kere olsun büyük birliklerin hareket ve idaresi bilfiil arazi üzerinde görülmüş olur, general, üstsubay ve subaylar ile birlikler bundan çok fazla yararlanarak büyük ölçüde savaşmasını bir dereceye kadar öğrenmiş olurlardı. Dolayısıyla bir ihtimal Kumanova felaketi de olmazdı. Yine bu sayede komutanlarla subaylar ve subaylarla erler arasında karşılıklı güven sağlanır, bu manevrayı her sene takip etmesi gereken diğer manevralar sayesinde de gittikçe yayılma, muharebe, emir komuta ve genellikle savaş idare hataları azalarak sevgili ordumuz günden güne olgunlaşır, neticede büyük olasılıkla ne Kumanova felaketi, ne de diğer felaketler yaşanmaz, asker her yerde düşmanla ilk çarpışmada hemen daima başarılı olmuşken biraz sonra iskambil kağıdı gibi çözülüp devrilmez, akla hayret verecek ve şanlı ordumuz için daima leke kalacak olan panik yani bozgunlar görülmezdi. İlk gün şanlı bir galibiyet alınmışken ikinci gün her türlü cahillik yüzünden, kötü bir iz bırakan mağlubiyete dönüşen Kumanova Muharebesi ile 3. Ordu mıntıkası dâhilindeki diğer muharebelerin hepsindeki felaketlerimizin önemli sebeplerinden biri, belki birincisi –birkaç haris ve vicdansız Arnavut reisinin suçları bütün bir milliete mal edilmek istenircesine– öncelikle Arnavutluk üzerine önemli askeri sevkiyat yapılması, yine bu amaçla asırlardan beri Slav ve Yunan unsurlarına karşı Rumeli'nin harikulade metin ve sağlam bir kalesi gibi olan Arnavutların, o zamana kadar hiç görmedikleri hakaretlere maruz bırakılması olmuştur.

Bir taraftan Arnavutlar devlete karşı eskiden beri göstermiş oldukları vefa ve güvenle savaşa atılsalardı, diğer taraftan da ordunun yalnız general, üstsubay ve subaylarını değil, hatta askerlerini bile birbirine düşürerek düşman eden bu düşünceyle mev-

cut kuvvetimizi birleştirecek dışarıya karşı hareket edecek yerde aksine birbiri aleyhine hareket eden iki kitleye ayırmak suretiyle adeta kendi içinde imha etmiş olan particilik ve siyasetçilik mevcut olmasaydı -her türlü ihtimal ve noksanlara rağmen- Balkan Savaşı, 3. Ordu için de başka bir şekil alır ve savaşın sonucu bizim için daha iyi olurdu. *Vakit* gazetesinin 23 Şubat 1923 tarihli nüshasındaki, "*Milli Cepheye Birleşme*" makalesinde Ahmet Emin Beyin doğru olarak söylediği; **"Dış buhran anında içerde ayrılık halinde bulunduğunu gösteren bir kuvvet, dışarı için korkulacak bir kuvvet halinden çıkar"** sözleri, bizim Balkan Savaşı esnasında millet ve ordumuzun haline tamamıyla uygundur.

Metne Gelelim

Bugün öğleden önce saat 9.00'da Çorlu'da Doğu Ordusu Komutanlığından aşağıdaki telgraf geldi:

Dersaadet'te Başkomutanlık Vekâletine

Bulgar ordusuna karşı şiddetle taarruz yapılmasını emreden birçok telgraf alındı. Şimdiye kadar taarruzların neticesine ait yazılan telgrafların içeriğinden, ordunun taarruza değil, muharebe yapılan mahaller gerisinde bir savunma hattı alması için gerekli gücü kalmamıştır. Hakikaten birlikler muharebeden önce ve muharebe süresince ağızlarına ancak biraz peksimet ile su koyabilmiş ve birliklerin çoğu bundan da mahrum kalmıştır. Çünkü orduda erzak bitmişti. Dersaadet'ten son kafilede gönderilen erzak ise şimendifer vagonlarından kısmen çıkarılmış ve kısmen de vagonlarda yüklü kalmıştı. Kolordu ambarlarında mevcut olup ileri hatlarda bulunan erzak öküz arabalarıyla sevk edildiği ve birkaç gün sürekli yağın yağmur ortalığı hareket edilemez bir hale getirmiş olduğu için bu arabalar çamura saplanmış ve birliklere erzakın yetiştirilmesi imkânsız hale gelmiştir. Buna ilaveten askerin eğitimsizliği ve

birlik mevcudunun önemli kısmı askerî eğitim görmemiş ikmal askerinden oluşması gibi üzücü bir durumu ortaya çıkarmıştır. Ancak birliklerin zayıflığının önemli olmaması nedeniyle kolordular ümit ettiğim ve beklediğim gibi düzeni koruyarak Lüleburgaz hattına çekilebilirlerse orada intizamı tekrar sağlayıp sonra görülecek durum ve ihtiyaca göre savunma veya taarruzu seçerek görevlerini yapabilirler. Eğer mutlaka ordunun yine bu haliyle taarruz harekâtı yapması emredilirse öncelikle askerin moralinin yükseltilmesine ihtiyaç duyulduğundan, Başkomutanın gelişi herhalde moralin yeniden yükselmesini sağlayacağı için taarruz harekâtını idare etmek üzere kendilerinin teşriflerinin münasip olacağını arz ederim.

Doğu Ordusuna bu sırada birçok tabur sevk edilmektedir. Doğu Ordusunun kuvvet mevcudu taarruzlara müsait bir halde değildir. Ancak iaşesinin sağlanması lazımdır. Çünkü vasıtaların eksikliği nedeniyle eldeki mevcudun iâşe açısından idaresi sağlanamaz. Ancak kuvvetin çoğaltılmasının bu güçlüğü artıracığı, yanlışlık yapılmasına neden olacağı kuşkusuzdur. Ona dayanarak bu taburları her duruma karşı bir ihtiyat teşkil etmiş olmak üzere, Dersaadet yakınına toplamak daha uygun olur. Vize'ye de acilen erzak ve cephane yetiştirilmesi daha uygun olur. İhtiyacı bulunduğu, buraya gelinceye kadar art arda aldığım telgraflarda bildirilen birçok menzil müfettişleri idare memurları mevcut iken yine komuta heyetinin çalışmalarının önemli kısmını idareli kullanmaya ayırması hakikaten çok zor olur. Bu konuda gerekenlere kesin emir verilmesini rica ederim. İkmal askeri adıyla hat boyunda çıplak elbisesiz birçok askere rastlanıldı. Bir hayli de muayenesiz asker görüldü. Bunlardan orduca istifade imkânı olmadığı gibi memleketin sefaletini arttırmaktan başka bir fayda da beklenemez. Ona göre bunların Dersaadet'e idarelerini icap edenlere söyledim. Askerlik hizmeti ile yükümlü olanların oraca donatılmasıyla Dersaadet tarafında toplanacak birliklerin talim ve terbiyeleriyle uğraşılması ve muayenesizlerin de terhisî uygun olur zannederim. Kayseri gibi buraya gönderilinceye kadar birliğin emir ve idarece Dersaadet'e

bağlı bulunmak şartıyla ileride duruma göre istihdam edilmek üzere arz edildiği gibi Dersaadet'e yakın bir bölgede örneğin Çerkesköy'de yığınak ve talim ile uğraştırılması mümkün ve faydalı olur düşüncesindeyim. Top-keşân [topçeken] ve süvarinin bazı hayvanları keşif hizmetleri dolayısıyla öteden beri arz ettiğim gibi tamamen kuvvetten düşmüştür. Bunlara gerektiğinde erzak verilmesine müsaade edilmesini rica ederim.

Çorlu 24 Ekim 1912 Öğleden önce saat 9.00

Doğu Ordusu Komutanı

Abdullah

Yukarıdaki telgrafta erzak ve zahirenin olmayışı ve birliklerin günlerce yiyecekten mahrum kalışı hakkında söylenenler biraz aşırıdır zannederim. O sırada menzil noktalarında, tren istasyonlarında, orduyu geçindirmeye yeterli erzak dururken ve bunun doğruluğu Bulgarların bizim geri çekilmemizden sonra yüzlerce araba ve yüzlerce vagon erzakı ele geçirmesiyle sabit olmuştu. Durum böyleyken Doğu Ordusunun layıkıyla iâşe olunamaması, 1. Ordu Müfettişliği ile kolorduların barış zamanında gayet muntazam cetveller ve boyalı krokiler üzerinde hazırlamakla beraber, gerçekte uygulamasını tespit etmedikleri menzil tertibat ve hizmetlerindeki eksiklik ve düzensizlikten ileri gelmiş bir husustur.

Abdullah Paşa ile öğleden önce saat 10.40'ta Çorlu'da makine başında yapılan haberleşmede, Doğu Ordusunun şu durumda olduğu anlaşıldı:

1. ve 4. Kolordular Babaeski üzerine yürüyüşte, 2. Kolordu Kırklareli yakınında Karahisar'da, 3. Kolordu Pınarhisar'da, 1. ve 4. Kolordular Üsküp-Lüleburgaz hattını işgalden sonra gerekirse 3. Kolordu bir tümen ile takviye edilecek. Söz konusu hattın

düşmana bir darbe vurmak için tedbirler ve kararlar alınmak üzeredir. Başlangıçta ordunun sol kanadı ilerisinde bulunan süvari tümeninden şimdi hiçbir bilgi yoktur.

Öğleye doğru Bâbîâli'de olağanüstü toplanan Meclis-i Vükelâ'da, Doğu Ordusunun başarısızlığı uzun uzadıya konuşuldu. Başkomutan Vekili Nazım Paşa'nın hemen bizzat Trakya harekât alanına giderek emir komutayı bölgede yerine getirmesi kararı alındı.

Bunun üzerine Nazım Paşa tarafından, Abdullah Paşa'ya şu telgraf çekildi:

Çorlu'da Doğu Ordusu Komutanlığına

Kolorduların aralarındaki irtibatı korumak şartıyla Pınarhisar-Lüleburgaz genel hattında düzenli bir şekilde toplanmasına çalışınız. Burada ve Tekirdağ'da bulunan 15.000'i aşkın kuvvet ve peyderpey gelecek olan birlikler daha sonra duruma göre istihdam edilmek üzere, bugünden itibaren Ergene hattında toplanacak⁸⁶ ve bu hat buradan gönderilen komisyon aracılığıyla tahkim ettirilecektir. Büyük Genel Karargâh ile yarın Çorlu'ya geliyorum.

24 Ekim 1912

Başkomutan Vekili

Nazım

86 *Askerî Yenilgimizin Sebepleri* adlı eserin 150. sayfasında yazar eserinde; "... İstanbul'da bulunan Genel Karargâh, Kırklareli Meydan Muharebesi'nin beklenenin aksine felaketle sonuçlandığını duyduğu zaman hemen ileri harekete karar vermiş ve 25 Ekim akşamı Çerkeskoy'e gelmişti. Başkomutanlığın ilk işi gerek yığınaktaki ve gerek taarruz emri verilisindeki hataların neden olduğu felaketten ders alarak, orduyu hemen Ergene gerisine çekmek ve bu hattı tahkim ederek Trakya'ya özel bütün kuvvetlerin gelişine kadar burada ısrarla savunmaya karar vermek olacaktı. Maalesef yine aynı hatalar...aynı hesapsızlık ve tesadüfe bırakmak..." değerlendirmesinde bulunuyorsa da Nazım Paşa tarafından Doğu Ordusu Komutanlığına verilen ve Doğu Ordusunun şimdiden

Öğleden sonra saat 4.00'da Vize'deki Bolu Alayı Komutanından *"Alayının perişan bir halde Vize'de olduğu, Kırklareli'nde yenilen kolordunun Vize yoluyla Çorlu istikametinde çekildiği, bugün saat 3.00'te Pınarhisar'da düşman süvarisinin hücumuna uğrayan topçuların toplanını düşmana terk ile Vize'ye geldikleri ve burada toplanan birliklerin Çorlu'ya çekilmek için emir aldıkları, kendisinin de birliklerin artçısını oluşturarak bağlı olduğu 17. Kolorduya katılmak üzere çekileceği"* bildirildi.

sonra savunma ve kesin karşı koymayı Ergene hattında kabul etmesi gerekeceğini gösteren yukarıdaki telgraf emri görüldükten ve bu husus -161, 162, 163. sayfalarda görüleceği üzere- Doğu Ordusunun kesin olarak Ergene suyu gerisine çekilmesini istemekte 26/27 Ekim gecesi saat 1.55'te ve 27 Ekim sabahı saat 9.45'te çekilen telgraflar mevcut olduktan sonra bu değerlendirmenin ne kadar isabetsiz olduğu görülür. Gerçekten 24 Ekim 1912 tarihli yukarıdaki emirde kolorduların öncelikle "Pınarhisar-Lüleburgaz genel hattında düzenli olarak toplanmasına çalışılması" belirtilmişse de bu, daha önce bozgun birliklerini orta bir hat üzerinde toplayarak onlara bir dereceye kadar nizam ve intizam vermek ve ondan sonra düzenli olarak Ergene hattına kadar çekmek fikrine dayanmaktaydı. Hakikaten ancak bu sayededir ki birliklere tekrar komuta ve idare altına alınabilmiş, hatta geri çekilme esnasında gereksiz olarak orada burada terk edilen birçok top ve arabaların da -zaten fena olup yağmurlardan tamamen bozulan yolların izin verdiği oranda- tekrar kurtarılıp geriye getirilmesi başarılmıştı. Eğer Doğu Ordusu Kırklareli ve civarındaki ilk çarpışmaları takiben yolda hiç dinlenmeksizin, soluğu Ergene hattında almak isteseydi bozgunun önünü almak çok güç olur, hele topları ve arabaları kurtarmak mümkün olmazdı. Hatta -hem havanın sürekli kötü olmasına hem de Nafia Nezaretinin vaktiyle o kadar ihmal etmiş olduğu cadde ve yolların berbat haline göre- elde kalan top ve arabaların bile geri çekilme esnasında tamamen ötede beride bırakılıp terk edilmesi ihtimali yüksekti. Bu durumda ihtimal ki ordu Ergene hattında bile durdurulamazdı.

25 Ekim 1912 Cuma

24/25 Ekim gecesi saat 1.00'de Çorlu'daki Abdullah Paşa'dan şu telgraf alındı:

Başkomutanlık Vekâletine

Kırklareli'nin düşman eline geçtiği, 3. Kolordu birlikleri askerlerinin silah ve cephanelerinin çoğunu atarak firar ettikleri, 8. Tümen Komutanı olan ve kolordunun bozguna uğraması üzerine Çorlu'ya gelen, Albay Fuat Ziya Beyin ifadesinden anlaşılmıştır. 7. Tümen Komutanı Hilmi Bey'in de Albay Fuat Ziya Bey ile birlikte olduğu haber alındı. Şimdi telgrafhane vasıtasıyla Mahmut Muhtar Paşa'nın, Vize'de bulunduğu haber alınması üzerine Mahmut Muhtar Paşa makine başına çağrıldı. Verdiği bilgiler Albay Fuat Ziya Beyin ifadelerini doğruluyor. 3. Kolordunun bataklıklarda kalan toplarından bir kısmının muhafazası ve kurtarılması için Vize'deki Konya Alayından bir taburun görevlendirildiğini bildiriyor. Üsküp'te bulunan Hakkı ve Cabir⁸⁷ Paşa birliklerinin de tamamen dağılmış oldukları haber verilmiştir.

Çorlu 24/25 Ekim 1912 gece 1.00

Doğu Ordusu Komutanı

Abdullah

Yine bu gece Çorlu'da Doğu Ordusu 2. Kurmay Başkanı Albay Ali Rıza Beyden gelen bir telgrafta; *"Durumun gittikçe tehlikeli olmaya başladığı, düşmanın Vize'ye taarruzda bulunduğuna göre, Genel Karargâhın Çorlu'ya gelmesinin sakıncalı olacağını"* bildirildi.

Bugün öğleden önce saat 10.00'da Sadrazam Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın davetiyle Mareşal İbrahim, Fuat, Ömer Rüştü Paşalar, Nazım, Mahmut Şevket, Topçu Rıza, Hadi ve

87 Uşak Tümeni Komutanı Canip Paşa olacak.

Nafia Nazırı Salih Paşalar Bâbiâli'de toplandılar. Sonucu sıradan, hiçbir şeyi çözümlemeyen, maksatsız bir harp meclisi oluşturuldu ve boş yere bir hayli vakit kaybedildi.

Büyük Genel Karargâh öğleden sonra saat 1.00'te Sirkeci'den trenle Çerkesköy'e hareket etti.⁸⁸ İstanbul'a dönmek üzere olan ve yolda rastladığımız Topçu Tuğgeneralı Hıfzı Paşa ve 7. Tümen Komutanı Albay Hilmi Bey ilerideki durumun fena olduğunu söyleyerek çok karamsar göründüler. Hıfzı Paşa, Genel Karargâhın ileriye gitmesinin tehlikeli olacağını, oldukça zayıf ve hasta düşmüş olan Albay Hilmi Bey de savaşın bir an önce bitirilmesinin uygun olacağını söylediler. Büyük Genel Karargâh akşam saat 9.00'de Çerkesköy'e ulaştı ve asıl birlikleriyle trene yerleşti.

Doğu Ordusu kurmay başkanı olan ve daha önce telgrafla istenilen Albay Cevat Bey 25/26 Ekim gecesi gece yarısına doğru Çerkesköy'e gelip Kırklareli Muharebesi'ne dair ayrıntılı bilgi verdi ve Doğu Ordusu taarruzunda başarılı olmak üzereyken bir iki yerde yaşanan korku ve firar üzerine ilk başarının bozguna döndüğünü söylediye de Doğu Ordusu Komutanlığı tarafından 22/23 Ekim gecesi verilmiş olan bilgide geri çekilme emrinden hiç bahsetmedi.

Gece yarısından sonra saat 1.30'da Vize'de bulunan 3. Kolordu Komutanı Mahmut Muhtar Paşa ile yapılan muhabereden "3. Kolordunun Vize'de toplandığı diğer kolorduların Lüleburgaz'a doğru toplandıkları, askerlerin aç olduğu⁸⁹, taşkınlık ve yağma yaptıkları için bugün yedi erin idam

88 Daha önce Çorlu'ya gidilmesi kararlaştırılmışken yolda Genel Karargâhın merkezi durumu nedeniyle Çerkesköy'de tesisi kararlaştırılarak orada inildi.

89 Yaklaşık 40.000 asker kuvvetinde bulunan 3. Kolordu Kırklareli felaketinde hemen tamamen dağılmış, kolordu karargâhı da dâhil olmak üzere bütün birliklerin ağırlık ve kolları düşman eline bırakılmıştır.

edildiği, Vize'de bulunan Bolu Alayına bir mitralyöz ve bir dağ bataryası ile topçu hayvanların ayrılarak yolda kalan topları kurtarmak üzere ileriye sevk edildiği, topların yarısının yollarda kaldığının tahmin edildiği, manevi durum çok berbat da birkaç güne kadar düzelmesinin ümit edildiği, yollar çok yumuşak olduğundan toplu olarak ilerlemenin imkânsız olduğu, Çerkesköy'de ne kadar hayvan ve araba varsa toplattırılarak Vize'ye erzak yetiştirilmesi gerektiği, 48 saat içerisinde bütün kolorduyu Vize'de toplayabileceğini ümit ettiği, diğer kolorduların disiplin ve morallerinin çok kötü olduğu, bu perişanlığın bir muharebe sonucu olmayıp teşkilatın fenalığı ve havaların kötülüğünden kaynaklandığı, gerekli tedbirlerin alınmasına hızlı bir şekilde başlanacak olursa 10 gün içinde tekrar kuvvetlenilebileceği, önceki gün öğleye kadar düşmanın Kırklareli'ni işgal etmediği ve keşif kollarımızın Pınarhisar kuzeybatısındaki sırtlara kadar düşmana rastlamadığı" anlaşıldı.

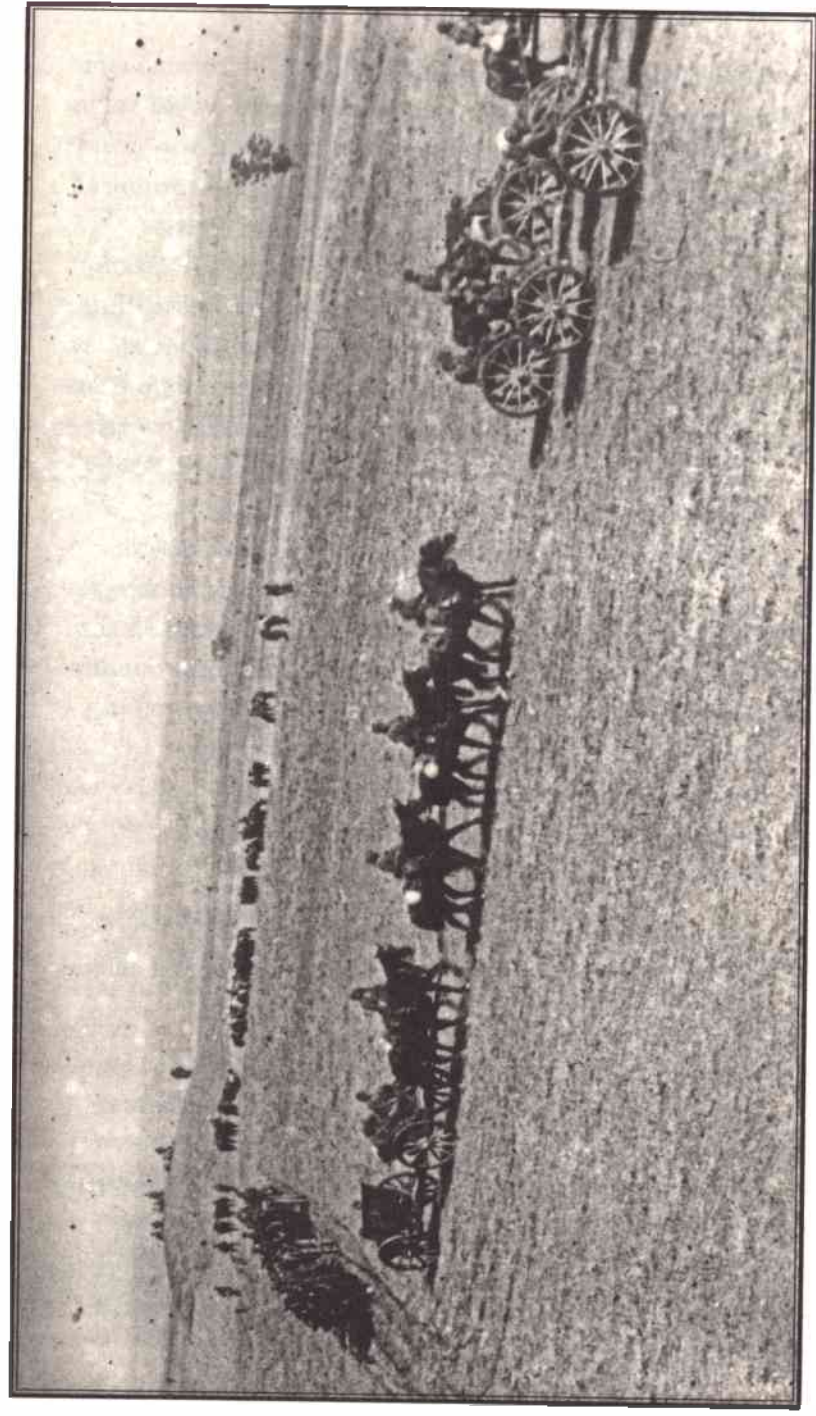

26 Ekim 1912 Cumartesi

Bu gece hiç uyumadık. Sabaha karşı saat 4.30'da Çorlu'daki Doğu Ordusu Komutanlığına aşağıdaki iki telgraf gönderildi:

Doğu Ordusu Komutanlığına

1. Doğu Ordusu bulunduğu hatta yığınağını tamamlayacak ve kolordular geri çekilme sırasında terk ettikleri toplarını vs malzemelerini yarın akşama kadar mutlaka toplatacaklardır. Bunu yapmayan kolordu komutanları kesinlikle sorumlu tutulacaklardır.

Balkan Savaşı sırasında Sakızköy

2. Kırklareli'ne karşı bir keşif yapılacak ve söz konusu mevki düşman tarafından boşaltıldığı takdirde işgal edilecektir.⁹⁰
3. Büyük Genel Karargâh Çerkesköy'dedir.

Çerkesköy 25/26 Ekim 1912 Saat 4.30.

Başkomutan Vekili
Nazım

Doğu Ordusu Komutanlığına

Nafia Nazırı Tuğgeneral Salih Paşanın Başkomutan Vekili Yardımcılığına tayin edildiği beyan olunur.

Çerkesköy 25/26 Ekim 1912 Saat 4.30

Başkomutan Vekili
Nazım

Bugün Çerkesköy karışıklık içindeydi. Perakende ve firarilerin haddi hesabı yoktu. Çerkesköy'e faal bir merkez komutanı tayin edildi ve söz konusu askerlerin birçoğu toplatılıp Çerkesköy'e geriden yeni gelmiş olan iki redif taburu önünde döndürüldü ve yüzlerine tükürtüldü. 18. Kolordu Komutanı olan Hamdi Paşa'ya ardından Saray'a hareketle oraya gelecek olan yeni redif taburlarını başlangıçta orada toplaması ve en tehlikede olan ordu sağ kanadının gerisinde her ihtimale karşı hazırlanması emredildi. Kurmay Albay Kemal Bey birkaç istihkâm üstsubay ve subayları, kazma küreklerle donatılmış birlikleriyle Ergene gerisinde Saray-Çorlu batı genel hattında uygun tahkimat inşasına görevlendirdi. Doğu Ordusunun erzak ve cephane meselesiyle de fazlasıyla uğraşıldı.

⁹⁰ Hakiki duruma kesinlikle uymayan bu madde sırf Nazım Paşa'nın ısrarıyla ilave edilmiştir.

Doğu Ordusu Komutanı Abdullah Paşa, bu sabah Genel Karargâha gelip Nazım Paşa'ya ordunun durumu ve harekâtı hakkında şifahen bilgi verdi ve şimdiye kadar malumumuz olan felaketleri özetle tekrar etti. Her iki komutan arasında Doğu Ordusunun peyderpey Ergene hattına çekilmesi hususu kararlaştırıldı.⁹¹ Abdullah Paşa bir ara ordu komutanlığından çekilmek istediye de Nazım Paşa buna onay vermedi. Yalnız 2. Tümen Komutanı Prens Aziz Paşa ile 8. Tümen Komutanı Kurmay Albay Fuat Ziya Beyin Dersaadet'e gönderilerek yerlerine diğerlerinin tayin edilmesi kararlaştırıldı. Abdullah Paşa, Çorlu'ya döndü ve bunun üzerine öğleden önce saat 11.00'de Sadarete şu telgraf çekildi:

Sadarete

Doğu Ordusu Komutanı Abdullah Paşa ile görüşüldü. Durumun şükûrlar olsun zannedildiği kadar fena olmadığı olaylardan ve yapılan birçok incelemeden sonra anlaşıldı. Bir yanlışlık sonucu daha önce kısmen dağılmış olan ordu iki günden beri sarf edilen mesai sayesinde yeniden epeyce düzene sokulması başarılmıştır. Bugüne kadar Kırklareli'nin güney taraflarında düşmandan eser görülmemiştir. Düşmanın hâlâ ordumuzu takip etmemesi, beş gün önce bulunduğu yerlerden ilerlememesi bunu doğruluyor. Bu şartlarda bu durum devam ederse Osmanlı ordusunun bir inayeti kerim birkaç güne kadar düzene girme ve zafer kazanma ihtimali yüksektir. Çatalca hattının tahkimi için öncelikle ilgililere emir verilmiş olmasının her ihtimale karşı tedbirli bir davranış olduğu arz olunur.

26 Ekim 1912
Başkomutan Vekili
Nazım

91 Bkz. s. 159 ve 160. sayfalarda yer alan 86. dipnot

Genel Karargâh tarafından Doğu Ordusunun Ergene hattına çekilmesine ait tertibat düşünüldü ve hazırlandı. Doğu Ordusu Kurmaylığından verilen bilgiye göre 26/27 Ekim gecesi Doğu Ordusunun durumu şöyleydi:⁹²

1. Kolordu: Türkbey

2. Kolordu: Karaağaç

3. Kolordu: Vize

4. Kolordu: Lüleburgaz

17. Kolordu: Karıştıran'dan Çerkesköy'e yürüyüşte.

Süvari Tümeni: Alpullu'dan Babaeski'ye yürüyüşte.

Birlikler peyderpey hareketi tanzim etmek üzere.

Gece saat 1.55'te Çorlu'da Abdullah Paşa'ya şu telgraf çekildi:

Çorlu'da Doğu Ordusu Komutanlığına

[çok ivedi]

Şimdi Muhtar Paşa'dan alınan telgrafta düşmanın Pınarhisar tarafından ilerlemek istediği hissedildiğinden Karaağaç civarındaki 2. Kolordunun Vize civarındaki 3. Kolorduya yaklaştırılması, Vize civarında ortak harekât yapacak olan bu iki kolordunun koruması altında diğer kolorduların yavaş yavaş Ergene hattına doğru çekilmeye başlaması⁹³, Bağımsız Süvari Tümeninin Hafif Süvari Tugayından başka kuvvetinin ordu sağ kanadına alınmasına çalışılması, Çorlu'daki cephanenin bir an önce tahliyesine başlanarak bir kısmının Çerkesköy'e, diğer kısmının Hadımköy'e nakledilmesi, şimdiden 3. Kolorduya piyade ve topçu cephanesi yetiştirilmesi, topların yollarda

92 *Abdullah Paşa'nın Hatıratı* isimli eserin 196. sayfasında görüleceği üzere hakikatte Doğu Ordusu karargâhının düşünce ve amaçlarına aykırı olarak Lüleburgaz'a düşmüş olduğu gibi aynı şekilde 2. Kolordunun 4. Tümeni de yolunu şaşırarak Lüleburgaz istikametinde yürümüşü.

93 *Bkz.* s. 159 ve 160. sayfalarda yer alan 86. dipnot

saplanıp kalmasına fırsat vermemek için gerektiğinde piyade-
lerle yardımına müracaat edilmesi önemle tavsiye olunur.

Çerkesköy 26/27 Ekim 1912 gece saat 1.55

Başkomutan Vekili Korgeneral

Nazım

27 Ekim 1912 Pazar

Sabah erkenden Abdullah Paşa'dan Nazım Paşa'ya; "Emri-
niz doğrultusunda kolordulara gerekli tebligat yapıldı. Birlikle-
rin ekserisi Çorlu'dan geçeceği, yolların muhacir arabalarıyla
kapalı olması nedeniyle sevkியatın hızlandırılması için hiç
olmazsa 4. Kolordunun donanmanın himayesinde denizden
sevk edilmesi amacıyla Erikli'de gerektiği kadar vapur ve binek
araçları bulundurulması ihtiyaten gerekli görüldüğünden ona
göre ilgililere hızlı bir şekilde gerekli emirlerin verilmesi arz
olunur" şeklinde bir telgraf gelmesi üzerine, Nazım Paşa'nın
emriyle telgrafhaneye giderek makine başında Doğu Ordusu
Kurmaya Başkanı Albay Cevat Bey ile görüştüm ki bu konuşma
önemi nedeniyle aşağıya aynen alınmıştır:

-Ben: Şimdi makine başındayım. Nazım Paşa 4. Kolordunun
donanmanın himayesinde denizden sevkini kesinlikle uy-
gun olmadığını söylüyor. Bu fikrin nereden çıktığını, Ergene
hattının Ereğli ile ilgisinin ne olduğunu soruyor. Bunu Abdul-
lah Paşa'ya hemen arz ediniz. Cevabını şimdi makine başında
bekliyorum.

Öğleden önce saat 8.10

-Cevat Bey: Abdullah Paşa'ya arz ettim. Kolordulara belirli is-
tikametler verilerek, Ergene hattına hareketleri emredilmiştir.
Donanmanın himayesi altında denizden sevk için gerekli
hazırlıklarda bulunulmak üzere ihtiyati bir tedbir olarak yaz-
mışlar. Yolların muhacir arabalarıyla kapalı olması ayrıca dik-

kat çekicidir. Kolordulara verilen emirleri harfiyen ve zamanında yerine getirememeleri özellikle Şevket Turgut Paşa'nın hâlâ Lüleburgaz havalisinde bulunmasından anlaşıyor.

Saat 8.30

-Ben: Şu anda kolordular hangi mevkiilerde bulunuyor? Kısaca bildiriniz.

-Cevat Bey: 2. Kolordu 5. Tümeniyle Karaağaç'tadır; 4. Tümeniyle Lüleburgaz'ın bir saat kuzeyinde. 1. Kolordu Lüleburgaz kuzeyinde. 4. Kolordu Lüleburgaz batı yakınında. Süvari Tümeni ileri birlikleriyle Lüleburgaz'a gelmekte. 17. Kolordu Karıştıran'dan Ergene gerisine gitmektedir.

Öğleden önce saat 8.40

-Ben: Şimdi Nazım Paşa'nın aşağıdaki emrinin Doğu Ordusu Komutanı Abdullah Paşa'ya arz ve tebliğ edilmesi Nazım Paşa'nın emirleri gereğindendir. Çok gizli olan bu emrin müsveddesi telgrafhanede bırakılmayıp yırtılacaktır:

1. Doğu Ordusu Ergene hattına doğru çekilmeye başlayacaktır.⁹⁴
2. Kolordular birbiriyle müşterek dayanak meydana getirmek ve irtibatı mutlaka muhafaza etmek üzere başlangıçta sağa ileriye taşkın kademeli olarak aşağıdaki gibi harekâtını düzenleyecektir:
3. 3. Kolordu Vize'de kalacak ve Vize kuzeyindeki dağlık araziden ilerlemesi muhtemel düşman birliklerine karşı ordunun sağ kanadını koruyacaktır.
4. Karaağaç ve güneybatısındaki 2. Kolordu Congara-Topçuköy üzerlerinden Azbağ ve Müsellim civarına çekilecektir.

Vize ve güneyinde ortak harekât yapacak bu iki kolordunun himayesinde diğer kolordular aşağıda belirtildiği gibi hareket edeceklerdir:

5. Lüleburgaz civarındaki 1. Kolordu Sakızköy ve Ahmetbey üzerinden Yuvalı-Sinanlı genel hattına çekilecektir.

94 Bkz. s. 159 ve 160. sayfalarda yer alan 86 numaralı dipnot.

6. Karıştıran üzerinden Çerkesköy'e doğru yürüyüşte olduğu haber verilen 17. Kolordu genellikle Göçerler doğusundaki sırtlara çekilecektir.
7. Durumu ve kuvveti hakkında bura tarafından bilgi alınmayan 16. Kolordunun hareketi Doğu Ordusu Komutanlığınca düzenlenecektir.
8. Ordunun sol kanadında bulunacak olan 4. Kolordu genellikle yolu takiben Karıştıran harabesi üzerinden Osmanlı Çiftliği ile Karahasan Köyü güneydoğusundaki sırtlara yönelecektir.
9. Kolordular bu harekâtı kuvvetli süvari keşif kollarıyla düşmana karşı örtecek ve temin edecektir.
10. Çerkesköy'de hazırlanmakta olan 18. Mürettep Kolordu peyderpey Saray ve kuzeyinde toplanmaktadır.
11. Ordunun sağ kanadındaki arazi engebeli olduğundan o kanada yalnız hafif süvari tugayı ayrılacak, süvari tümeninin büyük kısmı ordunun sol kanadını örtmek ve korumakla sorumlu olacaktır.

Çerkesköy 27 Ekim 1912 öğleden önce saat 9. 45

Baş Komutan Nazım Paşa'nın emriyle

Kurmay Başkanı Tuğgeneral

Pertev

Doğu Ordusunun Ergene hattına çekilmesi hakkında söz konusu ordu komutanlığına Büyük Genel Karargâhtan böyle ayrıntılı olarak bir emir yazılması –Abdullah Paşa'nın yetkisine müdahale etmek demek olacağından– kural olarak uygun olmamakla beraber, Başkomutanlık Vekâletince bu çekilme hareketinin muntazaman yapılması, fevkalade önemli görülmüş olması nedeniyle böyle bir zamanda müstesna olarak izin verilebilirdi.

Gerek dün gece saat 1.55 ve gerek bu sabah makine başında bizzat Cevat Bey'e saat 9.45'te verilen emirlere cevap olmak üzere öğle vakti Abdullah Paşa'dan şu telgraf geldi:

Başkomutanlık Vekâletine

Bu gece verilen bilgiye göre 2. Kolordudan başka diğer birliklere Ergene üzerine çekilme emri verilmiştir. Hareket istikametleri Genel Karargâhın görüşüne uygundur. Yalnız 1. Kolordunun yarınki hareketi farklıdır. 16. Kolordu mevcut değildir. Bir kısmı 3. Kolorduya katıldı. Bir kısmı da burada olup Çerkesköy'e gidecektir. Süvari Tümeninin sağ kanada alınmasını uygun görmüyorum. Bağımsız Süvari Tugayın sağa alınması ve tümenin solda kalması emri verilmişti. Şimdi değişiklik yapılarak tarafınızdan da böyle yapılması emredilmiştir. 2. Kolorduya gelince, "Vize'ye yaklaştırılmıştır" şeklinde genel karargâhtan emir alınmış olduğu fikrine kapıldım. Ayrıca emir vermeyip genel karargâh emrine tabi olduğunu bildirdim. Ancak söz konusu kolordunun Karaağaç'tan Congara yoluyla Müsellim'e gitme görevini yapamayacağı kanaatindeyim.

Turgut Paşa'nın bu sıralarda bir tümeniyle Lüleburgaz'da bulunması ve bu konuda verdiğim birçok telgraf meseleyi size izah eder.⁹⁵ Ordunun harekâtına dair orduya emir verilmesi ve ordu karargâhından da kolordulara bildirilmesi tam bir günün kaybına neden olur. Genel karargâh harekâtı bizzat idare edilecekse emirlerin doğrudan doğruya verilmesi ve bize bilgi verilmekle yetinilmesi daha makul olur.

27 Ekim 1912 saat 12.00 öğle vakti

Doğu Ordusu Komutanı

Abdullah

95 Abdullah Paşa ile Şevket Turgut Paşa'nın arasında zaten eskiden beri ihtilaf vardı.

Buna cevaben şu telgraf gönderildi:

Çorlu'da Doğu Ordusu Komutanlığına

[çok ivedi]

İkinci Kolordu hakkında dün gece yazılan telgraftaki “yaklaştırılması” kelimesi “yaklaştırılmış” şeklinde telgrafa geçtiğinden dolayı yanlış yorumlanıyor. Şimdiki duruma göre 2. Kolordunun hangi yolu takip ederse etsin herhalde 3. Kolordunun solunda bulunması uygun görülmektedir. Ancak siz daha kolaylıkla yapılacağını düşünüyorsanız 2. Kolordunun yerine diğeri mesela 1. Kolordu alınabilir. Amaç ordunun sağ kanat tarafını kuvvetli bulundurmaktır. Yapılacak değişikliklerden hemen bilgi vermeleri temenni olunur. Doğu Ordusunun harekâtı eskiden olduğu gibi sizin tarafınızdan idare edilecektir. Başkomutanlıktan verilen bugünkü emri Doğu Ordusunun harekâtının düzenlenmesi için bir direktif olarak değerlendirilmelidir. Düşman hakkında doğru bilgi almaya gayret etmeniz ve bu bilgiyi geciktirmeden buraya bildirmeniz önemle tavsiye olunur.

Çerkesköy 27 Ekim 1912

Başkomutan Vekili

Nazım

Öğleden sonra saat 4.20'de Abdullah Paşa'ya gönderilen bir telgrafta *“Yarın Ergene gerisideki mevziler Büyük Genel Karargâhça keşif yapılacağından birlikte bulunmak üzere Doğu Ordusu 2. Kurmay Başkanı Albay Ali Rıza Beyin hemen Çerkesköy'e gönderilmesi”* yazıldıysa da alınan cevapta *“Bugün ordu karargâhınca Ergene mevzisinin keşfi yapılmış olup savunma tertiplerini içeren bir nüshasının ayrıntılarıyla yarın takdim edileceği ve bu nedenle şimdilik Albay Ali Rıza Beyin Çerkesköy'e gelişinin ertelendiği”* bildirildi.⁹⁶

96 Doğu Ordusu, Büyük Genel Karargâha bu keşiflere ait hiçbir şey göndermemiştir. Esasen sonradan ordunun maalesef Karaağaç gerisinde

Ardından Abdullah Paşa'dan şu telgraf geldi:

Başkomutanlık Vekâletine

4. Kolorduya gönderilmiş olan haber subayımızın verdiği bilgiye göre 26 Ekim 1912 akşamına kadar Pınarhisar-Kırklareli-Yenice hattının güneyindeki mıntıkada düşmandan eser olmadığı ve kolordular birliklerinin harekete kadir olmadıkları arz olunur.

Çorlu 27 Ekim 1912
Doğu Ordusu Komutanı
Abdullah

Bunun üzerine makine başında şu şekilde bir haberleşme gerçekleşti:

Nazım Paşa'nın sorusu:

Kolordu birliklerinin "harekete kadir olmadıkları" tabirinin ne demek olduğu anlaşılamadı. İleriye mi gidemezler, yoksa geriye mi gelemmezler? Dün akşamki telgrafınızda harekete hazır bulunulduğundan bahsediliyordu. Mademki düşman yok diyorsunuz, o halde ne yapmak istiyorsunuz? Tasarlanan hatta mı gelemezsiniz? Harekâta kadir olmamanızın sebebi nedir? Süratle cevabınızı bekliyorum.

Abdullah Paşa'nın cevabı:

Kolordular uğradıkları olağanüstü sıkıntılar dolayısıyla madeten ve geri yürüyüş sebebiyle manen sarsılmışlardır. Bu halin hafifletilmesi ve bir hayli süre aç kalmış olan birliklerin iâşesi için bir iki gün istirahat ihtiyaçları vardır. Bundan başka tekrar geri yürüyüşe devam morallerini yeni düzeltmeye başlayan birliklerin tekrar elden çıkmasına sebep olabilir. Eski

düşmana karşılık verilmesi kararlaştırıldığından Doğu Ordusunca buna gerek dahi hissedilmemiştir.

telgraf muhteviyatı, Lüleburgaz Taburundan haber subayımızın ifadesine yöneliktir. Kolordu komutanları da aynı fikirde bulunuyorlar. Yalnız harekete hazır olan savaşa iştirak etmeyen 17. Kolordudur. Diğerleri henüz asker vs döküntülerini toplamadıkları için harekete hazır değildirler. Eksiklerin tamamlanmasıyla harekete hazır olmalarına özen göstermeleri kendilerine tebliğ edildiği arz edilmiştir.

Saat 5.30 Öğleden sonra

Tam bu sırada Nazım Paşa'ya Lüleburgaz'dan aşağıdaki telgraf geldi:

Çerkesköy'de Nazım Paşa'ya

1. 2., 4. Kolordu birlikleriyle Lüleburgaz-Türkbey-Karaağaç hattında toplanmaktadır. Perakendelerin toplanması, geride bırakılan birçok top malzeme vs kurtarılarak getirilmesi henüz tamamlanmış ve daha da bir iki güne ihtiyaç vardır. Bu sebeple birliklerin mevcudu çok eksik bir durumdadır. Beş günden beri devam eden düzensiz, adeta yorgun* bir halde geri yürüyüş nedeniyle yaşanan zorlukların ve moral bozulğunun hafifletilmesi, askerin dinlendirilmesi ve günlerce aç kalmış olan birliklerin iâşesi için yine bir iki gün dinlenmeye şiddetle ihtiyaç vardır. Ayrıca yavaş yavaş sakinleşmiş olan askerlerin bir daha geri yürüyüş başlarsa elde kalanların da tamamen firar edecekleri bellidir. Kolordularda ne insan ve ne de malzeme kalmayacağı da bir gerçektir. Bu duruma karşı daha bugüne kadar Babaeski-Karakilise hattının doğusunda düşmanın piyadesine dair hiçbir iz görülememiş ve haber alınamamıştır. Gerçi tek tük süvarileri görülmüş deniyorsa da bunun güvenilirliğine tamamen inanılmadığından toprakların daha fazla bir kısmını düşmana terk ederek iç ve dış –zararlı–

* Abdullah Paşa'nın *Hatıratı*'nda burası "bozgun" olarak geçmektedir –çn.

etkiler altında kalmak ve sebepsiz yere zorla kolorduları adeta perişan ve yok etmek uygun görülüyor. Bu nedenle düşman ilerlemedikçe ve şu an bulunduğumuz hatta barınmak imkânı kalmadığı bilfiil anlaşılmadıkça kolorduların süratle geriye çekilmesi hakkındaki emrin ertelenmesi gerekeceği düşünülmektedir. Bugün verilen emrin 2. Kolorduya gelmemesi de akla bazı şüpheler getirmektedir. Bununla beraber orduca geri çekilmenin zorunlu ve kesin nedenleri varsa açıkça izah edilmesine izin verilmesi, aksi takdirde bulunduğumuz hatta kalmanın onaylanması tarafımızdan istenmektedir.

Lüleburgaz 27 Ekim 1912

Şevket Turgut

Ömer Yaver

Abuk Ahmet

Gerek Abdullah Paşa'dan ve gerekse -nizama aykırı olarak- doğrudan doğruya 2., 1. ve 4. Kolordu komutanları tarafından ortak olarak söz konusu kolorduların Karaağaç-Türkbey-Lüleburgaz hattında kalmalarıyla ilgili yazılan yukarıdaki telgrafların gelmesi üzerine Nazım Paşa ordunun Ergene suyu gerisine kadar çekilmesi fikrinden maalesef vazgeçti ve söz konusu telgraflara cevap olmak üzere aşağıdaki emirleri gönderdi:

Lüleburgaz'da 1. 2. 4. Kolordular Komutanları Yaver, Turgut, Abuk Ahmet Paşalara

Doğu Ordusunun, şimdiden Ergene hattına doğru çekilmesi-ne karar verilmesi; ordunun moralinin tamamıyla bozuk, her türlü malzemesinin eksik olduğunun düşünülmesinden, bu sebeple orduyu geride daha emin ve sağlam bir hatta topladıktan sonra başarıyla düşmana karşı durmanın arzu edilmesindendi. Kolorduların durumu hakkında yaptığınız açıklamalardan şimdi bulunulan hatta kalınabileceğinin anlaşılması nedeniyle şimdilik geriye çekilmekten kaçınılarak, halen tutulmakta olan mevkiye kalınması ve düşman tarafından taarruz

edildiği takdirde orada son dereceye kadar müdafaa edilmesi, kolorduların kuvvetli süvari keşif kollarıyla düşman istikametine doğru, sürekli ve düzenli olarak keşifler yaptırarak sonuçla ilgili daima Doğu Ordusu karargâhıyla Büyük Genel Karargâhı haberdar etmesi, özellikle düşmanın Kırklareli ve doğusunda yapması muhtemel taarruz harekâtına karşı ihtiyatlı davranılması tavsiye olunur. 3. Kolordu şimdilik Vize'de ve 18. Kolordu Saray'da toplanmaktadır. Doğu Ordusunun bulunduğu yerde kımıldamaması buradan ayrıca Doğu Ordusu Komutanlığına tebliğ edilmiştir.

Çerkesköy 27 Ekim 1912 saat 5.30 öğleden sonra

Başkomutan Vekili

Nazım

Çorlu'da Doğu Ordusu Komutanlığına

Gönderdiğiniz yazı dikkate alınarak Kolorduların harekete gücünün olmadığı anlaşıldığından, bulundukları mahallerde kalmaları ve düşman taarruz ederse orada sonuna kadar savunmada bulunmaları tavsiye olunur.

Çerkesköy 27 Ekim 1912 saat 5.35 öğleden sonra

Başkomutan Vekili

Nazım

Dokuzuncu Ek Bilgi

Abdullah Paşa'nın Hatıratı isimli eserin 205 ve 206. sayfasında: Şevket Turgut, Ömer Yaver, Abuk Ahmet Paşalar tarafından imzalanan ve Nazım Paşa'ya gönderilen yukarıdaki söz konusu telgrafın aynı zamanda ve belki de daha önce Çorlu'da Doğu Ordusu Komutanlığına takdim edilmiş olduğu, ancak bu telgraf makine başında alınırken söz konusu komutanlık tarafından Paşalara **"Doğu Ordusu Ordu Emrini vermiştir (Ergene hattına çekilmek emri) kesinlikle yerine getirilmesini talep eder. Büyük Genel Karargâhın da aynı fikirde olduğunu bilmeniz lazımdır"** tarzında makine başında cevap verilerek, haberleşmenin kesildiği belirtiliyor.

Bu durumda Doğu Ordusu Komutanlığının bir taraftan Başkomutanlık Vekâletine, "Kolordular birliklerinin harekete kadir olmadıklarını ve bir iki günlük dinlenmeden önce tekrar geriye yürüyüşe devamları halinde henüz moralleri yükseltilmekte olan birliklerin tekrar elden çıkabileceğini" bildirdiği halde, diğer taraftan kendisi kolordu komutanlarına; "Ergene'ye çekilme konusundaki ordu emrinin mutlaka yerine getirilmesini talep" etmesinin tezat bir durum oluşturduğu dikkat çekicidir! Herhalde Başkomutanlık Vekâletine hem Doğu Ordusu Komutanlığından hem Kolordu Komutanlarından birliklerin daha geriye yürüyüşünün ertelenmesi, Lüleburgaz hattında durdurulması gerektiği hakkında gelen telgraflar üzerine Nazım Paşa'nın –özellikle daima ileride bulunmak, taarruz etmek hususlarındaki eğilim ve şiddetli

düşkünlüğüne göre- “Doğu Ordusunu Ergene suyu gerisine kadar çekmek ve kesin muharebeyi orada kabul etmek” isabetli kararından vazgeçeceği tabiidir.

Bu durum söz konusu eserin 209. sayfasında “...Doğu Ordusunu oluşturan kolorduların, Karaağaç hattından bir an önce Ergene’ye doğru yürüyüşe başlamalarını etkileyen stratejik sebepler, daha önce açıklanmıştı. Durumun zorluğu dikkate alındığında, ordu emrinin uygulanmasında kolordu komutanlarının gösterdiği muhalefet, harpteki durumu, tehlikeyi bir kat daha artırmış olduğundan bu tasavvur edilen durumda, bundan böyle ordunun komutasını üstlenerek muhtemel bir felakete sebep olma yolunu seçmediğimden, itaatten kaçan ve verilen ordu emrinin uygulanmasına muhalefet eden kolordu komutanlarına karşı, ordu komutanlığı görevlerinin imkânsızlığından dolayı emir komutanın bundan sonra Büyük Genel Karargâh tarafından üstlenilmesi hususunu arz etmek üzere Doğu Ordusu karargâhından Kurmay Albay Feyzi Bey öğleden sonra Çerkesköy’e gönderilmiştir...”

Aynı eserin 212 ve 213. sayfalarında “....böyle nazik bir zamanda Ergene hattına çekilmek konusunda ordu emrinin yerine getirilememesinden dolayı emir komutada ortaya çıkan karışıklık sebebiyle kesinlikle görevden alınmamı talep için gönderdiğim Albay Feyzi Beyin henüz Büyük Karargâhta bulunduğu sırada göya benim yazıma istinaden kolorduların bulundukları mahallerde kalmaları hakkında gelen emir benim emrime uygun olmadığından, kolordulara bu konuda hiçbir tebligatta bulunulmamıştır.” Denilerek, bizzat Nâzım Paşa ile Abdullah Paşa arasında makine başında cereyan etmiş olan, yukarıda 174. sayfada belirttiğim, telgraf unutuluyor. Bu kararın bütün sorumluluğu, Başkomutanlık Vekâletine yükletilmek isteniyorsa da meselenin böyle olmadığı yukarıdan beri dile getirilen açıklamalardan aydınlanmış ve ortaya çıkmış olsa gerektir.

Bu açıdan “Kriegsgeschichtliche Einzelschriften” adındaki harp tarihi külliyyatından “1912-1913 Balkan Harbi-Der Balkankrieg 1912-1913” nüshasının 62. sayfasındaki; “Halbuki 9 Kasımda, Çerkesköy tren istasyonuna gelen Başkomutan Nazım Paşa’nın yeni bir müdahalesi durumu değiştirdi.... Abdullah Paşa bu müdahaleden ancak 10 Kasım 1912 akşamı haberdar oldu ve bunun üzerine istifasını verdi...” görüşü ile 93. sayfasındaki “Türkler tarafından Nazım Paşa’nın kesin meydan muharebesini Karaağaç hattında kabul etmek kararı cezasını buldu...” sözleri emre uygun değildir.

Yine General Palat tarafından yazılıp 1915’te Paris’te yayımlanan *Guerres des Balkans 1912-1913* [1912-1913 Balkan Harpleri] isimli eserin 170 ve 171. sayfalarındaki; “...Abdullah Paşa Vize ile Lüleburgaz arasında ancak kısa süre durmak, Kırklareli bozgunu nedeniyle dağılan birlikleri orada intizama soktuktan sonra Erzene gerisine çekilerek daha ciddi direnişte bulunmak istiyordu. Paşa, Vize-Lüleburgaz hattını ancak kademeli geri çekilme esnasında işgal edilecek bir savunma mevzi gibi düşünüyordu. Nazım Paşa bu geçici durmaya kesin bir sonuç alınması için savunma meydan muharebesi şeklini vermiştir.

Paşa hiç şüphesiz Klavzeviç ([Carl von] Clausewitz) tarafından o kadar hararetle tavsiye edilen “kuvvetlerin değişimi” zamanı geldiği fikrinde bulunuyordu ki bu anda taarruz edenlerin gayretleri ve hatta zaferlerinin neticesi olarak yorgun düşmüş olduğu halde, son bir taarruzî meydan muharebesinde o zamana kadar sahip olduğu maddi veya manevi üstünlüğü kaybeder ve savunmaya geçmeye mecbur olur...

İfadeleri de bu açıdan tamamıyla gerçeğe yaklaşmış değildir. Yine tekrar ederim ki Nazım Paşa, Doğu Ordusunu Lüleburgaz hattında durdurmaya asla kendiliğinden karar vermemiştir. Askerî camianın en büyük harp üstatlarından biri olan Klavzeviç’in birçok savaş tecrübesinin neticesi olarak ortaya koyduğu önemli kurallara

gelince bu kuralların isabeti, maalesef Lüleburgaz Muharebesi'nde değilse de sonradan çok parlak bir surette kazandığımız fakat olağanüstü ve hakiki değerini hâlâ yeterli derecede takdir etmediğimiz üç günlük Çatalca muharebelerinde ortaya çıkmış ve Bulgar ordusunun taarruz kabiliyeti tamamıyla kırılmıştır.

Metne Gelelim

Doğu Ordusunun Lüleburgaz hattında durdurulmasına ne şekilde karar verildiği yukarıdan beri ayrıntılı bir şekilde anlatılanlardan tamamıyla anlaşılmış olması gerekir. İşte bu durdurma nedeniyledir ki Doğu Ordusu, doğrudan doğruya Saray-Çorlu batı hattına çekilerek orada zamanında hazırlanacak olan tahkimattan yararlanarak daha toplu, daha kuvvetli bir halde düşmana kesin karşılık vermeyi başaramamış ve vaktinden önce "Lüleburgaz Meydan Muharebesi" adı altında bilinen çarpışmalar ve muharebelerin olmasına sebebiyet vermiştir. Ancak söz konusu muharebeler, ciddi bir durum almadan önce –Nazım Paşa'nın özel isteğiyle– Doğu Ordusu iki gruba ayrılarak 1., 2. ve 4. Kolordularla Bağımsız Süvari Tümeninden oluşan ve Abdullah Paşa'nın komutasında bırakılan sol gruba "1. Doğu Ordusu" ve 3., 17., 18. Kolordularla⁹⁷ Hafif Süvari Tugayından oluşan ve Hamdi Paşa'nın komutasına verilen sağ gruba "2. Doğu Ordusu" adı verilmiş, sol grup Karaağaç-Türkbey-Lüleburgaz genel hattında düşmanla muharebeye başladığı esnada sağ grup bunun sağı gerisinde Vize ve Azbağ üzerlerinden şiddetle düşmanın sol kanat ve gerisine yöneltilmiş olduğundan bu sayede eğer –Mahmut Muhtar Paşa gibi bazı müstesnalar ha-

97 Görülüyor ki 23. ve 24. Kolorduların harekât alanına geliş anı henüz söz konusu bile değildir.

riç olmak üzere– komutanlar ile diğer üst subay ve subaylar orta derecede olsun görevlerini yapsa ve başka bir deyişle savaşmasını bilselerdi⁹⁸ ve aynı zamanda iâşe ve cephane meselelerinin çözümlenmesi de bir dereceye kadar temin edilebilmiş olsaydı böyle istenildiği gibi kullanılmaya uygun iki hareketli ve elastiki ordu grubu sayesinde düşmanı değil yalnız durdurmak, belki uygun şekilde yapılacak karşı taarruz harekâtıyla mağluben geri çekilmek zorunda bırakmak da mümkün olabilirdi.⁹⁹

Bizzat Lüleburgaz Meydan Muharebesi ile söz konusu muharebeden sonraki harekâtın Başkomutanlık Vekâleti tarafından idaresi tabii¹⁰⁰ ve içinde bulunan koşullar ile

98 Örneğin sol kanat grubu günlerce Karaağaç-Lüleburgaz savunma hattında kaldığı halde birlikler adi sahra istihkâmları inşasını bile hatıra getirmemiş ve bu sebeple esasen büyük kısmı rediflerden oluşan piyademiz Bulgar topçusunun araziye tarama suretiyle yaptığı şarapnel atışına karşı korunamayarak çok fazla zayıat vermiş fakat bu zayıat, maddi zayıatlardan çok manevi açıdan büyük kayıp şeklinde olmuştur.

99 183. sayfadaki Onuncu Ek Bilgi ile karşılaştırılsın.

100 Yalnız Lüleburgaz Meydan Muharebesi esnasında 1. ve 2. Doğu Orduları Komutanlıklarınca yapılan değişiklikler bazen fakat zorunlu olarak doğrudan doğruya kolordu ve daha aşağı seviyedeki birliklere yapılan müdahaleler bu doğal durumun dışındadır.

Lüleburgaz Meydan Muharebesi esnasında Başkomutanlık Vekâletinin Çerkesköy'de kalması ve muharebe meydanına daha yakın bir mevkiye bulunamaması Çerkesköy'ün özellikle telgraf haberleşmelerini çok fazla kolaylaştıran merkezi bir nokta olmasındandı. Öyleyken bile Büyük Genel Karargâhın 1. ve 2. Doğu Ordularıyla haberleşme ve ulaşımı olağanüstü zorluğa maruz kalıyordu. Çünkü haberleşme ve ulaşımın sağlanması meselesi daha önce ilgili birimler tarafından hiç dikkate alınmamıştı.

Büyük Genel Karargâhın başlıca birlikleriyle gerek Çerkesköy'de ve gerekse sonradan Hadımköy'de tren vagonları içinde kalmasına zamanında haksız olarak itiraz edenler oldu. *Kriegsgeschichtliche Einzelschriften* adındaki harp tarihi külliyyatından "Der Balkankrieg 1912-1913" nüshasının 62 ve 63. sayfalarında bile:

"Nazım Paşa kendi karargâhıyla Çerkesköy İstasyonunda birkaç saatlik vagon içinde kaldı ki bu vagonlar trenlerin manevra ve çıkışlarına engel oluyordu."

uyumlu bir şekilde cereyan ettiğinden muharebeler ve söz konusu harekâtı içeren devrenin şimdilik ayrıntılarının arzından vazgeçilmiştir.

İtirazı belirtiliyorsa da bu itiraz çok faydasızdır. Bir kere genel karargâh trende yalnız Başkomutan Vekiline özel tek bir salonlu vagon vardı. Sonra bu tren hiçbir zaman diğer trenlerin manevra ve yaklaşma ve çıkışlarına engel olmamıştır. Büyük Genel Karargâhın en önemli kısımlarıyla trende kalması esasen Çerkesköy'de ve sonradan Hadımköy'de yerleşecek ve çalışmaları kolaylaştıracak uygun yerler mevcut olmamasındandı. Aksine o vakit vagonlarda kalmakla her türlü harekâtın idaresi daha kolay olmuştur. Birinci Dünya Savaşı sırasında genel İtilaf orduları Başkomutanı Mareşal Foch'un [Ferdinand Foch] karargâhı da savaşın son devresini zorunlu olarak vagonlarda geçirmiştir.

Onuncu Ek Bilgi

General Palat tarafından yazılan *Guerres des Balkans 1912-1913* [1912-1913 Balkan Savaşları] eserinin 173. ve 174. sayfalarında:

“...Emir komutanın belirttiğiniz sebeple ikiye ayrılması veya daha doğrusu Başkomutan Nazım Paşa ile Ordu Komutanı Abdullah Paşa arasında paylaşılması esasen üstünlüğü kaybettirecek yanlış bir tedbirdi. Nazım Paşa bunun önünü almak şöyle dursun, aksine muharebe ortasında Abdullah Paşa’dan emir komutayı almayı ve kolordu komutanlarından ikisi arasında taksim etmeyi düşündü ki bu komutanlara hiç yeni bir karargâh heyeti tahsis edilmemişti. Özellikle Türk ordusunun –hatta 150.000 kuvvetinde olsa bile– barış mevcudu böyle ikiye ayrılacak derecede olmadığı gibi 3. Napolyon’un 1870 senesi Ağustosunun ilk günlerindeki bazı kararlarını hatırlatan yanlış tedbirin alınmasına hiç ihtiyaç yoktu...”

deniliyor ve *Kriegsgeschichtliche Einzelschriften* isimindeki harp tarihi külliyyatından “Der Balkankrieg 1912-1913” nüshasının 63. sayfasında:

“... Bunun üzerine Abdullah Paşa Güney Grubunun yani 1. Doğu Ordusunun komutanlığını üstlendiği halde Kuzey Grubu, yani 2. Doğu Ordusu emirlerini doğrudan doğruya Büyük Genel Karargâhtan aldı. Kesin meydan muharebesinin arife akşamı emir komutanın böyle ayrılmasının iyi tesir etmeyeceği ortadaydı...”

değerlendirmesinde bulunuyorsa da Nazım Paşa’nın hangi koşullar altında Doğu Ordusunun harekâtına yakından müdahaleye mecbur kaldığı dikkate alınmıyor. Doğu Ordusunun 1. ve 2.

Doğu Orduları isimleri altında iki gruba ayrılması –General Palat’ın dediği gibi– muharebenin ortasında değil belki muharebenin başlangıcında karar verilmişti. Söz konusu grupların ihtiva ettiği birliklerin, Kırklareli Muharebesi’ni takip eden harekât nedeniyle esasen birbirinden ayrılmış bir halde kaldığı, bir de Kuzey Grubunun Çerkesköy ile haberleşme ve ulaşımı, harekât alanının durumundan dolayı Abdullah Paşa karargâhı ile olan haberleşme ve ulaşım oranla daha kolaylıkla yapıldığı düşünülmüyor. Ayrıca General Palat’ın Lüleburgaz Meydan Muharebesi esnasında Abdullah Paşa’dan emir komutanın alındığı hakkındaki ifadesi gerçek değildir.

On Birinci Ek Bilgi

Askeri Yenilgimizin Sebepleri isimli eserin 160. sayfasında yazar;

23 Ekim sabahı bütün kolordular bu emri (yani ordunun öncelikle taarruz için ilerlediği araziden Kırklareli-Yenice hattına çekilmesi ve orada müdafaa etmesi emrini) yerine getirirken, sağ kanatta bulunan 3. Kolordu genel durumu hiç dikkate almaya-rak tek başına taarruzuna devam ediyor ve güya diğerlerinin geri çekilmesini sağlamaya çalışıyordu. Halbuki diğer birliklerin geri çekilmesi üzerine yalnız kalan 3. Kolorduya düşman üstün kuvvetle yüklenerек hücum etmiş, Karahisar Tümeninde meydana gelen panik bütün kolorduya sirayet ederek Kırklareli'nin savunulamamasına, Kırklareli-Yenice hattının tutulamamasına ve bütün Doğu Ordusunun Pınarhisar-Lüleburgaz hattına kadar perişan bir halde topunu tüfeğini bırakarak geri çekilmesine, adeta kaçmasına sebep olmuştur. Eğer 3. Kolordu aldığı emri yerine getirerek sabah Kırklareli'ne çekilse ve bu mevkiin savunmasını düzenleyip üstlenseydi henüz muharebe ile mağ-lup olmamış olan Doğu Ordusunun Kırklareli-Yenice hattında direnmesine imkân bulunurdu."

sözleriyle bizzat kendisi Bulgar ordusuna başarılı şekilde karşı koyma imkânının bulunmuş olduğunu onaylıyor ve 160 ve 161. sayfalarda bu sözleri takiben "Daha sonra anlaşıldığı üzere düşmanın harekât planı hatalı olup yalnız Edirne'ye karşı üç tümen ayrıldığından Kırklareli-Yenice hattına karşı ancak 100.000 kişi ile taarruz edebilecekti. Halbuki bu hatta bulunacak Doğu Ordusu en az 80.000 kişi kuvvetinde olacağından birkaç gün vakit kazan-

mak mümkün olacakmış... Gerçi seferberlik ve yığınağımız savaş tekniği ve kurallara uygun yapılmadığından bu süre içinde ciddi yardım kuvveti alınamayacaktı. Fakat hiç olmazsa Kırklareli'ni tahliye veya orada bir Plevne meydana getirmeye imkân ve zaman bulunacaktı. Hiç olmazsa geri çekilmenin düzenli olarak yapılması ve büyük miktarda topu, tüfeği, mühimmatı ve erzakı yolda bırakarak kaçmanın önü alınırdı..." ifadeleriyle bunu bir kat daha pekiştiriyor.

Gerçekte Bulgarlar, *Askeri Yenilgimizin Sebepleri* adlı eserin yazarının onlara vermek istediği ve eserin her tarafında ona göre hesap yürüttüğü değerin çok aşağısındaydılar: Bizzat Bulgarların yayımladıkları eserlerden anlaşıldığı üzere daha ilk çarpışmadan önce keşif kolumuzdan alınan çeşitli bilgilere göre, Bulgarlar başlangıçta çok kararsızca ilerliyordu. Görünüyor, duruyor, keşif yapıyor, çekiniyor, sonra yavaş yavaş ileriye doğru yer kazanıyorlardı. Bu şekilde çok fazla vakit kaybediyorlardı. Hiçbir yerde cesurca ileriye atılmıyorlardı. Bu da gösterir ki Doğu Ordusunun Kırklareli-Hasköy veya Kırklareli-Bostanlı hattında toplanıp başarılı ve ciddi bir direniş göstermesine imkân vardı. Bulgarlar, Rusların öğrencisi sayılmakla beraber onlar gibi değillerdi. Osmanlılardan ve Türklerden korkuyorlardı. Gariptir ki Kırklareli çarpışmasından sonra Bulgarlar, başarılı olmakla beraber, bazı yerlerde geriye çekilmiş ve genel geri çekilme hazırlıkları bile yapmışlardı. Düşman bizi takip etmek şöyle dursun aksine kendisi takip edilmekten kaçınıyordu. Düşmanın gözü önünde ileriye birlik göndererek bıraktığımız toplarımızı, arabalarımızı kurtarıyorduk da düşman buna engel olmuyordu. Bu bırakılan top ve arabaların büyük kısmı yolsuzluktan çok, bozgun yüzünden terk edilmişti.

Bütün bu ayrıntılar bize gösterir ki Kırklareli ve güneybatısındaki tahkim edilmiş bir mevzide düşmanı gözleyerek, onun bize taarruz etmesini beklemek, biraz menzil ve iase işine önem vermek yoksa hakikatte yaptığımız gibi düşmanın üzerine alelace-

le kendiliğimizden atılmamak şartıyla öncelikle hem birkaç gün daha kazanmış olur hem de Bulgar ordusuna karşı üstünlük kazanmış bir şekilde muharebe ederdik. Herhalde Kırklareli'nde bir Plevne oluşturmak meselesi, imkânsız bir temenni değildi. Böyle olsaydı General Palat'ın *Guerres de Balkans 1912-1913* isimindeki eserin 60. sayfasında çok doğru olarak söylediği;

"... eğer bu şehir [Kırklareli] birkaç gün ve daha iyisi birkaç hafta direnseydi bütün Bulgar harekât planı kağıttan bir şato gibi yıkılırdı. Türkler, alışılmış olan ihmalleri ve yaptıkları taktik hatalar nedeniyle zafer kazanmayı kendi düşmanlarına bırakmıştı."

sözlerinin ilk bölümü gerçekleşerek, düşmana karşı tâ Çatalca savunma hattına çekildikten sonra kazanılmış olan parlak zafer Kırklareli ve güneybatısındaki hatta kazanılabilirdi.

Aslında Kırklareli muharebelerine bizim çok az birliğimiz katılmış, onların bazılarında da hiç yoktan yere bozgun oluşarak, asker iskambil kağıdı gibi dağılmıştır. Yaralı ve şehitlerimizin sayısı çok azdır. Zaten Rumeli'nin her tarafında böyle olmuş, çok az istisna dışında hiçbir tarafta ciddi ve gerçek bir muharebe meydana gelmemiştir. Yoksa bizim askerimiz yeterince talimli olmasa dahi, mümkün değil o kadar korkak olamazdı. Asker; güçlü bir maneviyata dayanmak, subaylar tarafından iyi el altında tutulmak, menzil ve iâşe işlerine biraz fazla önem verilerek bu sayede açlığın önü alınmak şartıyla kendisinin aşağısında olan Bulgar askerine ve diğer Balkan askerlerine karşı, hiçbir zaman namert bir şekilde ve hemen ilk çarpışmada korkakçasına mevki terk etmezdi. *Abdullah Paşa'nın Hatıratı* adlı eserin 195. sayfasında belirtilen; "Düşman tarafından hiçbir şekilde takip edilmediği halde geri çekilme yürüyüşünün, birlikler üzerinde neden olduğu perişanlık ve dağınıklığın yegane sebebi olarak komutanlar iâşe teminin kötü olmasını ileri sürüyorlarsa da gerçek sebebi bunun oluşturmadığı meydandadır. Lüleburgaz ve Babaeski mevkiinde ordu için

gerekli hububat mevcuttu. Geri gelmekte olan birlikler günden güne bir iki önemli menzil noktalarına yaklaştığından, birliklerin yanında bulunan yük hayvanlarının da yeterli sayıda olduğu dikkate alınırsa işenin o kadar zorluğa sebep olmaması gerekir...” ifadelerine göre, Doğu Ordusunun işe meselesinin o kadar kötü olmadığı bile anlaşılıyor.

Kısaca Bulgarlar, Kırklareli ve Lüleburgaz muharebelerini kazanarak, hemen bütün Trakya’yı zafer kazanarak istila etmelerine ve bu sayede fevkalade yükselmesi tabii olan bir moral ile hücum etmelerine rağmen, nasıl Çatalca savunma hattımızda perişan oldularsa Kırklareli ve güneybatısındaki savunma hattımız karşısında da ihtimal daha kolay bozguna uğrayarak perişan olabilirlerdi. Zira burada hem bizim asker henüz mağlubiyet ve geri çekilme acısı görerek maneviyatını kaybetmemiş hem de Bulgarlar kararsız, çekingen ve Osmanlı askeriyle yapılacak ilk muharebenin neticesinden şüpheli bir halde ilerleyerek henüz bir zafer tatmamış bulunuyorlardı. Hele Bulgarlar, bütün ordularından iki tümeni diğer muharebe alanlarına ve üç tümeni Edirne Müstahkem Mevkisine karşı bırakmış olmaları nedeniyle Kırklareli Muharebesi’ne ancak beş tümen ile giriştiklerinden hatta bu beş tümenin bile ikisi muharebenin ilk safahatına iştirak edemediğinden bizim için başarı ihtimali bir kat daha fazlaydı.

Ancak, Balkan Savaşından önce “Rus-Japon Savaşından Alınan Maddi ve Manevi Dersler ve Japonların Zafer Sebepleri” üzerine verdiğim ve sonradan bastırdığım konferansın 126. sayfasında belirttiğim gibi:

“Esasen komutanda ve bütün orduda mutlaka galip gelme düşüncesi ve amacı yoksa savaşta zafer kazanmak mümkün değildir. Kaybetme korkusu ve eksik bir moralle muharebeye ilerleyen bir ordu daha muharebeye başlamadan önce yarı yarıya mağlup olmuş demektir.”

Herhalde seferberlik ve yığınak konusunda yukarıdan beri anlatılan birçok eksik ve sakıncalara ordumuzun henüz tamamıyla toplanmamasına rağmen biz düşmanı bekleyip karşılamak, azimli ve yiğit bir şekilde savaşmak şartıyla Kırklareli Muharebesi'ni kazanabilirdik. Bilindiği gibi savaşta olaylar ve harekât daima, dershane ve oda içinde taktik meselesi halleder gibi doğal bir düzen ve kuru bir mantık içinde meydana gelmez. Birçok defa esas itibarıyla görünüşte kaybedilmesi gereken bir muharebe gelecekte fırsatı yakalamak ve ondan istifade etmek şartıyla zaferle sonuçlanır. Harp tarihinde bunun birçok örnekleri vardır.

Kriegsgeschichtliche Einzelschriften adındaki harp tarihi külliyatından "Der Balkankrieg 1912-1913: 1912-1913 Balkan Harbi" 132. Sayfasında yer alan şu sözlerini dikkate almak gerekir:

*"...Ancak Abdullah Paşa'nın diyelim ki içinde bulunduğu durum uygunsuz görünsün, vaktinden önce muharebeyi kaybetmiş olarak kabul etmesi onaylanamaz. Abdullah Paşa büyük bir azim ve faaliyetle savaşın talihini değiştirmeyi hiç olmasa denemeliydi. Çünkü harp tarihi bize **her savaşta zaferin nasıl birçok defa kıl üstünde bulunduğunu ve böyle anlarda muzaffer olmak azminde daha zayıf olanın nasıl daima kaybettiğini gösterir.** Herhalde Türk ordusunun vaktinden önce geri çekilmesi, tam bir mağlubiyet kadar zarar vermiştir. En önemlisi şu ki bu çekilme ordudan, şan ve şerefiyle muharebe etmiş olduğu hissini yok etmiştir."*

Aynı eserin 156. sayfadaki şu sözleri bu açıdan tamamıyla hakikati yansıtmaktadır:

"Mağlup olan ancak muharebeyi kayıp olmuş kabul edendir. Kesin zafer kazanma niyetinin olaylar üzerinde olağanüstü etkisi vardır..."

Hakikaten hiçbir zaman unutulmamalıdır ki birçok durumda kaybedilen bir muharebe, kaybedildiği zannedilen bir muharebedir. Arapların "idare baştadır" sözü ne büyük bir hakikati ifade

eder! Yavuz Sultan Selim'e Çaldıran, Büyük Friedrich'e Loyten, Bonaparte'a Marengo meydan muharebelerini ve Anadolu Millî Mücadelemizde Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya Sakarya büyük başarısını kazandıran en büyük etken, o ordulardaki ruh ve kalp kuvvetiyle beraber en çok başkomutanın mutlaka zafer kazanmak hususundaki kesin azmidir.

Bununla beraber her ne olursa olsun Balkan seferindeki yenilgilerimizin gerçek sebeplerini, Nazım ve Abdullah Paşalar şahsiyetleriyle hareket tarzlarından çok, asıl *Neue Freie: Nüve Feraye* Pres Gazetesinin 1912 senesi 12 Kasım akşam nüshasındaki;

"...Meydan muharebelerindeki zafer, barış zamanında sağlam bir iç siyasetle, hükümette amaç birliğiyle, bütün millet tarafından da muzaffer kabul edilmiş ve akıllıca belirlenmiş bir hedef ile sağlanmalıdır. Eğer bir devletin iç idaresi zayıflamış ve bozulmuş, dış politikası millî esaslara dayandırılmamışsa, ordu bütün kalpleri coşturan belirli bir fikre hizmet etmez, savaşın maksadı herkesçe zorunluluğu tamamıyla hissedilecek derecede bilinmezse o zaman millî orduların en iyi başkomutanları bile başarılı olamaktan korkmalıdır..."

sözlerinde aramak gerekir. Bu sözleri hepimiz canımız gibi saklasak yeri vardır.

Son Bir İki Söz

Balkan Savaşı'nda birkaç istisna hariç hemen her yerde ordumuzu felaketten felakete sürükleyen maddi ve manevi sebepler herkesçe bilinmektedir.¹⁰¹ Buna rağmen arz edilen sebeplerin başlıcalarını hatırlatmak amacıyla aşağıda anlatmayı uygun gördüm:

Savaşın çıkmasından kısa süre önce talimli ikmal askeri ile yerine yenileri alınacak olan 120.000 erin terhis edilmesi büyük bir tedbirsizlikti.¹⁰² Gerçekten bunlar seferberliğin ila-nıyla beraber geriye çağırılmışsa da önce bulundukları bir-

101 Mahmut Muhtar Paşa tarafından Balkan Savaşı'nın ikinci devresi es-nasında kaleme alınıp, vaktiyle büyük bir vefa ve dostça ordumuzda hizmet etmiş olan *Almanyah İmhof Paşa* tarafından 1913'te Türkçe'den Almanca'ya tercüme edilmiş olan *Meine Fuehrung im Balkankriege 1912: 1912 Balkan Savaşı'ndaki Komutanlığım* isimindeki çok yararlı eserin 162. sayfasından başlayan "Betrachtungen: Değerlendirme" kıs-mı bu açıdan dikkatle ve ehemmiyetle değerlendirmeye değerdir.

102 Gerçekten iç işlerindeki durumumuz ve özellikle Rumeli vilayetlerinin vaziyetindeki buhran nedeniyle söz konusu 1908 [324] girişli erlerin terhisi zorunlu görülmekle beraber diğer taraftan bunlardan başka ih-tiyat ve nizamiye taburlarının mevcudu 500'e ulaşmış, Rumeli'deki re-dif tümenlerinin bir kısmına seferberlik emri verilmiş, hatta *-Abdullah Paşa'nın Hatıratı* adlı eserin 31 ve 32. sayfalarında yazıldığı gibi- bazı kolordu ve tümenlerde sevkıyat masraflarının incelenip tedariki, he-sapların yapılması, kayıtların tutulması gibi hususları terhis işlemlerini uzatarak, bu sayede genel seferberlik emri verildiği zaman söz konusu askerlerin ancak yarısı terhis edilebilmiş, bunun da bir kısmı yoldan çevrilmişse de herhalde terhis durumunun seferberlik ve yığınak üze-rinde çok olumsuz bir etkisi olmuştur. Yalnız şunu unutmamak gerekir

liklerin yanına varmayarak öteye beriye geliş güzel ayrılmış ve taksim edilmiştir. Muayenesiz askerler nakliye kollarına

ki o zamanki iç işlerindeki durumumuz ve özellikle Rumeli vilayetleri- nin vaziyetinde görülen buhranın büyüklüğü, büyük ihtimalle bu terhi- sin ertelenmesine onay vermeyecek bir derecedeydi. Aşağıda belirtilen ayrıntılar bu konuda bir fikir verebilir:

Haziran ayında redif askeri nizamiye birliklerinin ikmal askeri, top- lu olarak imzalı telgraflarla muhtelif birliklerden terhis talep ettiler. Daha Sait Paşa Sadrazam, Mahmut Şevket Paşa Harbiye Nazırı iken Rumeli'de getirilişlerinden itibaren yedi ay geçen ikmal askeri terhis edilmiştir. Sonra Gazi Ahmet Muhtar Paşa Sadrazam ve Nazım Paşa Harbiye Nazırı iken birçok redif askeri Harbiye Nezaretine ve Sadarete kadar ayrı ayrı müracaat ettiler; Redifler terhis edildi. Bu terhisler ol- masaydı özellikle Rumeli'de genel bir isyan çıkması ihtimali yüksekti. Orduda particilik ve itaatsizlik zaten kangren haline gelmişti. Rume- li'deki bütün komutanlar da terhis istiyorlardı. Hakikaten bazı yerlerde asker, yüzlerce telgrafhanelere kadar hücum ederek terhis talebinde ısrar etmişlerdi. Temmuz ayı ortalarında İzmir'de Abdullah Paşa bile Anadolu Batı Ordusu adıyla İzmir ve civarında toplanmış olan redif tümenlerinin ve –öncelikle yeni asker gönderilerek taburların mev- cudu hiç olmazsa 500'e çıkartıldıktan sonra– nizamiye taburlarındaki ikmal askerinin de terhisini istemek mecburiyetinde kalmıştı. Osmanlı ordusunun o zamanki moral durumu açısından bu tedbire cidden ih- tiyâc görülüyordu. Heyet-i Vükelâ'ya söz konusu 120.000 askerin ter- hisi kararını verdiren diğer bir sebepte düvel-i muazzamanın Balkan Yarımadası'nda bir savaşa meydan vermeyecekleri hakkındaki vaatle- riydi. Gerçekten o zaman –Yunanistan da dâhil olmak şartıyla– Bulga- ristan, Sırbistan ve Karadağ arasındaki Balkan ittifakının Rusya devleti tarafından meydana getirildiğini anlayan diğer bazı devletlerin Balkan- larda yeni bir kıyamet kopmasına ve bunun belki kaynağı olmak üzere Çarlık Rusyası'nın asırlardan beri göz diktiği İstanbul ve civarını ele geçirmeye kalkmasına, bunun neticesinde de büyük ihtimal genel bir savaş çıkmasını engellemek üzere, Balkan Savaşı'nın mutlaka önünü almaya çalışmış olmaları gayet makul ve bundan dolayı gayet muhte- meldir. Balkan Savaşı'nın başlarında her iki taraftan kim galip gelirse gelsin, arazi itibarıyla Rumeli'de mutlaka statükonun muhafaza edile- ceği hakkında devletler tarafından kabul ve ilan edilen kararda; şayet Osmanlı Devleti galip gelirse ona Rumeli'de yeniden arazi vermemek ve bu suretle Rusya'nın mağlup Balkan hükümetlerine yardım etmesine zemin hazırlamış olmamak amacına dayanabilir ki özellikle Rus Maliye Nazırı Meşhur Kont Witte'nin sonradan yayımlanan hatıratından, “Şa- yet Balkan Savaşı'nda Bulgarlar kaybetmiş olsalardı Rusya'nın mutlaka

tahsis edilecekken büyük bir kısmıyla birlikler muharebeyi takviyeye tahsis edilmiş ve barış zamanında bunca emeklerle hazırlanan birçok talimat ile muntazam cetvellerin hiçbirini uygulanamamıştır. Esasen Rumeli'de nizamiye birliklerinin mevcudu ihtiyat ve muayeneli rediflerle ve hatta kısmen muayenesiz rediflerle dahi doldurulduktan sonra geriye kalan bütün muayenesiz redif askerleri, redif tümenlerinin teşkiline tahsis edilmiştir ki düşmanın her yerde birden hududu aşmasından sonra söz konusu askerlerin kendi ailelerini korumak için köylerine süratle gidecekleri kuşkusuz gibiydi. Bu meselede her zaman olduğu gibi yalnız Arnavutları suçlayıp da aynı durumda olan Kırcaali ve Rupçoz Pomaklarını unutmak olmaz.

Birliklerde subay çok eksikti. Hele astsubay hemen hiç yoktu. Devr-i Hamidiye'de hepimizin hatırlayacağı o aslan gibi çavuş ve onbaşılar gariptir ki Balkan Savaşı devresinde büsbütün ortadan kaybolmuştu. Mevcut subaylar ile askerler arasında bir kademe teşkil eden astsubay sınıfının adeta olmayışı ve eskiden askerler üzerinde özellikle disiplin açısından çoğunun büyük etkileri olduğuna şüphe olmayan alaylı subayların eksikliği nedeniyle subaylar ile askerler –birkaç istisna dışında– birbirine adeta yabancı gibi bulunuyordu. Aynı yabancılik bizzat subaylar arasında da mevcuttu. Bir ordunun

bize karşı savaş ilan edeceği" tamamıyla meydana çıkmıştır. Yine Rusya'nın bu muhtemel müdahalesine dayanarak Bulgarlar ihtimal ki daha başlangıçtan itibaren ordularının büyük kısmıyla Rus nüfuz mıntakası kabul edecekleri Doğu Trakya ve İstanbul üzerine yürümektense Batı Trakya ve Makedonya üzerine yönelerek oraları bir an önce bilfiil işgal ve mülk edinmek istemeleri de hatıra gelebilirdi.

Eğer Osmanlı siyaseti, Balkan ittifakını zamanında öğrenebilseydi askerlerin terhis edilmemesi için belki başka çareler düşünülürdü. İşte yukarıda arz edilen sebepler dikkate alınacak olursa Harbiye Nezaretini bu terhis meselesinden dolayı öyle hemen suçlamaya ve sorumlu tutmaya kalkışmak insaflı olmasa gerektir.

ruhu olan itaat birçok yerde içten değil, yapmacıktı ve hakiki bir disiplin [zabt u rabt] hemen hiçbir birlikte de görülüyordu.¹⁰³ Bu memleketi çöküntüye doğru sürükleyip götüren 31 Martların ve benzeri iç siyasî olayların –ayrıntıları herkesçe bilindiği üzere– bu hususta en zararlı etkisi görülmüş olduğuna şüphe yoktur.¹⁰⁴ Başta güçlü komutanlar bulunmaması,

103 Birinci Napolyon'un "Bir askerin en birinci özelliği tahammül ve itaattir. Cesaret ikinci derece kalır" sözü ile Mareşal Moltke'nin; "Yukarıdan hüküm ve nüfuz ile aşağıdan itaat; tek kelimeyle disiplin ordunun bütün ruhunu teşkil eder" sözü ne büyük hakikattir!

104 Abdullah Paşa'nın *Hatıratı* adlı eserin 22. sayfasındaki "Ordudaki Moral Bozukluğu" kısmında: "Osmanlı ordusunun Meşrutiyetin ilanından itibaren geçen zaman zarfında önceki durumundan daha fazla güçlenmesi için gayret gösterilmesine rağmen bazı subayların özellikle son zamanlarda kabineler değiştirecek nüfuz ve iktidarı ele geçirecek derecede siyasetle uğraşması ve üst rütbeli subaylar arasındaki şahsi meselelerin birlikte çalışmayı engellemesi, savaşta başarmının temel esası olan sıkı bir inzibatı imkânsız hale getirmiştir. İşte biz bu savaşı inzibat ve eğitimi bozuk, alet ve edevatı kırık dökük, iç ihtilallerle bozulmuş güç ve kuvveti kalmamış bir ordu ile yapmaya kalkıştık. Bundan dolayı bu hususlar etraflıca incelendiğinde ne zavallı fedakâr milleti ve ne de komutanları değil, siyasetle uğraşarak orduyu bu hale getirenleri aşağılamak ve lanetlemek gerekir" deniliyor ki tamimiyle hakikate uygundur.

Balkan Savaşı seferberliğinden kısa süre önce 20 Eylül 1912 tarihli *Askerî Gazete*'de "General Noki'nin Ruhuna İthaf ve Silah Arkadaşlarıyla Bir Söyleşi" başlığı altında yazdığım bir makaledeki;

"...fesat ahlaklar ki vatanın çok fazla tehlikede olduğu böyle bir günde tümenlerimizi, cemiyetlerimizi, gazetelerimizi ve hatta halkımızı en ziyade birbiriyle uğraştırıyor, birbirine hayat ve mevcudiyetini mahvetmek istercesine hazin ve müthiş bir mücadeleye daldırıyor... Biz hâlâ ibret almıyoruz. Hepimiz için olması gereken ortak gaye selamet ve vatani unutuluyor... İtalya Savaşı'nın ne şekilde sona ereceği henüz meçhuldür. Bulgaristan adeta bizi tehdide cüret ediyor. Rusya, ordusuyla Kafkasya'da, donanmasıyla Karadeniz'de her türlü duruma karşı hazır duruyor. Avusturya, Arnavutluk'taki karışıklık ve ihtilâlin sonucunu bekliyor. Karadağ, Malisörleri tahrikte devam ediyor. Sırbistan çıkacak bir fırsatı kaçırmak için heyecanlanıyor ve hızlı bir şekilde hazırlanıyor. Yunanistan, Girit'ten başka Cezayir-i Bahr-i Sefid'e ve hatta Kıbrıs'a göz diyor, binlerce seneden beri Arnavut olan Yanya vilayetimizi benimsemeye yelteniyor. Diğer devletler de topraklarımız hakkında türlü türlü emeller peşinde koşuyorlar. Dışarıya karşı vatanın uğradığı bu bin türlü tehlikeye karşı

birliklerin tamamen olayları ve ihtilalleri bastırmak için jandarmadan daha kötü bir durumda aralıksız öteye beriye koşturulduğu için muntazam talim ve terbiye büsbütün yüz üstü bırakılmıştı. Zaten akılları hemen hep siyasetçilikte ve kendilerinden büyük işlerle uğraşmakta, emelleri de bir vasıta ile veya az bir çabayla yüksek mevkilere geçebilmekte olan birçok üst subay ve subayların artık öyle muntazam programlar altında yorucu ve usandırıcı talim ve tatbikatla sürekli uğraşmaya hevesleri kalmamıştı. Savaş durumu, taktik şöyle dursun silâh altına çağırılan binlerce asker daha tüfek tutmasını bile bilmiyordu. Arazi üzerinde tatbikat ve manevralar uzun zamandan beri ihmal edilegelmiş, adeta unutulup gitmişti. Barış zamanında yalnız kağıt üzerinde hazırlanmış olan işe ve menzil hizmetlerindeki eksiklik ve bundan dolayı askerî harekâtın ne büyük sektelelere uğramış olduğunu burada söz konusu etmeyi gereksiz görüyorum.

İşte bu ve bu gibi maddi sebeplere dayanılarak ve kesin olarak denilebilirdi ki ordumuz hiçbir şekilde savaşa hazır değildi.

Üzücüdür ki durum bu merkezde olmasına rağmen diğer taraftan:

1. Meşrutiyetin kolaylıkla ilan edilmesi.

2. 31 Mart Olayı dolayısıyla Harekât Ordusu tarafından İstanbul'un direnişsiz işgal edilmesi.

biz ne yapıyoruz? Biz birbirimizle uğraşiyor, birbirimizin gözünü oymaya çalışıyoruz. Kıskançlık, fesat, arabozculuk, ihtiras ve çekememezlik âleminde yaşıyoruz. Ortada kuru bir "vatan" sözü dönüyor; fakat vatanın her birimize yüklediği kutsal görevlere karşı kayıtsız ve yabancısı kalıyoruz ki bu kutsal görevin en önemlisi vatanın selameti uğrunda bütün millet arasında tesis etmesi gereken gerçek bir kardeşliktir. Kardeşlikten amaç birliği doğar. Bir millette özellikle dış işlerde fikir birliği olmazsa o millet, bütün kuvvetinden istifade edemez; aksine dışarıya karşı birlikte kullanılması gereken muhtelif kuvvetlerde fikir birliğinin olmaması nedeniyle birbirine karşı kötü kullanılması yüzünden birbirini iptal eder, hükümsüz bırakılır...." sözleri o zamanki Osmanlı milletinin ve Osmanlı ordusunun elim durumunu yeterli derecede tasvir eder.

3. Arnavutluk meselesi sebebiyle Rumeli'de toplanan askeri kuvvetlerin –birçok yerde askere direnmeyen ve muharebe bile etmeyen– Arnavutlara karşı kolaylıkla başarılı olması.

4. İtalya'ya karşı Trablusgarp ve Bingazi mıntıkalarında çoğu zaman başarılı bir şekilde karşılık verilmesi ve savunmada bulunulması.

5. Bir de maksatsız yere defalarca büyük ölçüde tatbik edilen yeni askerî teşkilat ile –bizi bin türlü hatalarımızın onarılmasına sevk edecek yerde aksine, artık Avrupa'nın mükemmel orduları derecesine yaklaştık fikriyle uyutan– bir iki manevradaki görünür ve yüzeysel başarıların yanlış değerlendirilmesi yüzünden, o zaman ordumuzda hemen herkeste bir gurur ve azimet peyda olmuştu. Gerçekten o zamanlar birçoğumuz, kendi ordumuzu çok muntazam bir ordu ile kıyas ediyor ve hiç kimseden korkmadığımızı alenen ilan etmekten çekinmiyorduk. Halbuki dışarıya karşı korkmamak için her şeyden önce orduda "birlik" ortaya çıkaracak, kendi nefsimizi unutup müşterek kutsal bir amaç uğrunda tek vücutmuşuz gibi elbirliğiyle çalışacak yerde, kendi aramızdaki rekabet ve birbirini çekemez hareketlere kalkışmaktan geri kalmıyor ve özellikle bizim mesleğimizde birbirini çekememe, hasetlik kadar zararlı ve iğrenç bir şey olmadığını unuttuyorduk. Aklıma gelmişken vaktiyle Mançurya savaş alanında kendisiyle birlikte bulunduğum İngiliz Generali Hamilton'un Rus-Japon Seferi'ne ait olan hatıratında söylediği; "...tabiatımızı değiştirmeliyiz. Daha az haset olmalı, kendi nefsimizi daha az düşünmeli, arkadaşlarımıza karşı hak ve adaleti daha çok tanımalıyız. **Savaşın en büyük dersi budur!**" sözlerini belirtirim ki, bütün silah arkadaşlarımız tarafından canı gibi saklansa yeri vardır.

Yenilgimizin manevi sebeplerine gelince; bunun en önemli, ordunun başlıca kitlesini teşkil eden Türk unsurunun bir kısmının, Anadolu'da senelerden beri devam eden şiddetli yoksulluk, verem ve frengi gibi bulaşıcı hastalıkların genel sağlığa verdiği hasar ve zararlar ve özellikle Yemen'de senelerden beri kesintisiz uğradığı perişanlık ve sefalet sebebiyle, tabiatında bir dereceye kadar tembellik ve gevşeklik belirtileri olması durumuydu. Balkan Savaşı esnasında gözlenmiş olan bazı bozgunların gerçek sebeplerini yalnız talimsizlikte değil, talimsizlikten çok bu noktalarda da aramalıdır.¹⁰⁵

Bu bozgunların¹⁰⁶ diğer önemli bir sebebi de **cehalet** idi. Cehalet nedeniyle askerlerin birçoğu, karşısında muharebe ettikleri düşmanın kim olduğunu bile bilmiyordu. Cehalet sebebiyledir ki asker ne amaçla savaşıldığından habersizdi. Bulgarları, Sırları, Yunanları beklediklerinin üstünde zaferlere kavuşturan manevi sebep –ki Türkleri Rumeli'den sürüp çıkarmak gayesiydi– bizde tamamıyla yoktu. Halbuki büyük işler yapabilmek için mutlaka bir gayeyi takip etmek çok gerekliydi.¹⁰⁷ Bazıları o zaman dinî duygularını bile bir dereceye kadar kaybetmişlerdir.

105 Asil Türk milletinin, maddi ve manevi bu kadar felakete uğramasına rağmen gerek Birinci Dünya Savaşı'nda ve gerek Anadolu Milli Mücadelesinde Çanakkale ve Sakarya gibi harikalar yaratarak dünyayı yendiren hayret içinde bırakması Türk milletinin temel özelliklerinin ve her şeyden önce ne kadar yürekli olduğunun, Balkan Savaşı sırasında görülmüş olan gevşekliğin tamamıyla geçici olduğunun delilidir. Bu da Türk milletinin geleceği ve kurtuluşu için bir başlangıçtır.

106 Bu gibi bozgunlar diğer milletlerin ordularında görülmüş olan gayet feci olaylarla karşılaştırılırsa bizim Balkan Savaşı'ndaki geri çekilmelerimiz sırasında askerimizin hareket tarzı çok yüce kalır. Hele Yunan askerlerinin ve hatta subaylarının Anadolu'daki son hezimet ve geri çekilmeleri sırasında yine –orduları düşman memleketinde bulunsun– gösterdikleri müthiş zulüm ve şiddet düşünülürse Balkan Savaşı'ndaki Türk ve Osmanlı askerinin ne kadar asil ve ne kadar metin bir yaradılışa sahip oldukları anlaşılır.

107 Anadolu'daki son Milli Mücadelede Türk ordusunun Yunan ordusuna karşı emsalsiz bir muzafferiyet kazanması ve düşmanı 15 gün içinde

Balkan Savaşı'ndaki felaketimizin bir de siyasi sebepleri vardır. Bunların en önemlisi vaktiyle Arnavutluk'a karşı sevk edilen kuvvetlerle Arnavutların silahlarını toplamaya ve bu devlete asırlardan beri büyük bir sadakat ve bağlılıkla

imhaya muvaffak olması –ordumuzun daha önce istenildiği gibi harzılanmasına vakit müsait olmakla beraber asıl– Yunanlıları mutlaka Anadolu'dan çıkararak denize dökmek ve vatani düşmandan kurtarmak hususunda bütün millette bulunan emel sayesindeydi. Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın en büyük hizmeti Türk milletinde bu emeli vücuda getirmek olmuştur. Yunanlıların İzmir'e ayak bastıkları günden itibaren yapmaya başladıkları mezalim de Türk ordusunu muvaffak ve muzaffer eden nedenlerin en önemlilerinden biriydi. Meşhur Alman şairi Fichte'nin dediği gibi **“Muzafferiyetler orduların çokluğuyla, silahların dehşetiyle değil muzafferiyetler kalp ve ruhun kuvvetiyle kazanılır.”** Böyle olduğu içindir ki Anadolu'daki Milli Mücadele ordusu, orduları daha çok ve silahları daha kuvvetli olan Yunan ordusunu perişan etmeyi başarmıştır. Halbuki Balkan Savaşı sırasındaki Osmanlı ordusu kalp ve ruhun kuvvetiyle savaşmıştır. Gerçekten subaylar ve askerlerde savaştan önce maalesef kıymetçe hiçe saydığımız Balkan ordularını ezip kırmak isteği görülmektedir. Fakat bu istek yalnız bir bencillik, gurur ve büyüklük şeklinde tecelli ediyordu. Hiçbir zaman gerçek bir emel şeklini almamıştı. *Kriegsgeschichtliche Einzelschriften* adındaki harp tarihi külliyatından “Der Balkankrieg 1912-1913: 1912-1913 Balkan Harbi” nüshasının 129. sayfasındaki bize ait; *“...Bir de kendi kuvvetine gerektiğinden fazla değer verilmesine karşı muhtemel düşmanın kuvveti korkulacak derecede küçük görülmüştür”* sözleri tamamiyle gerçektir. Bundan başka gerçek milli bir fikir henüz ruhlara nüfuz edememişti. Yine aynı nüshanın aynı sayfasındaki; *“Bu şekilde devlette ortak milli azimden doğan hareket mevcut değildi. Millet in büyük kısmının bu savaşın ne için yapıldığını anlamadığı görülmüyordu. Bunun tamamıyla tersi olmak üzere Bulgar milleti Osmanlılığa karşı kesin mücadeleye çok senelerden beri büyük bir faaliyetle hazırlanmış ve bu amaca ulaşmak için malca ve kanca gereken her fedakârlığı yapmaya azmetmişti. Bundan dolayı gerçekte her şeyden önce Türk milleti Bulgar milleti tarafından mağlup edilmiştir. İşte Türk bozgunlarının en başlıca sebebi budur”* sözleri gayet doğrudur.

General Palat'ın *Guerres des Balkans 1912-1913: 1912-1913 Balkan Harpleri* eserinin 262. sayfasındaki; *“Türklerin ilk bozgunlarında birçok sebebin etkisi olmuştur. Bunların sonuçları itibarıyla en önemlilerini, etkileri geçici olan, şahıslarda değil, belki kurumlarda ve milletin meziyetlerinde ve eksiklerinde aramak gerekir”* sözleri de bu açıdan doğrudur.

hizmet etmiş ve Sırp, Karadağ, Yunan hükümetlerine karşı Rumeli’de senelerden beri devletin sarsılmaz bir kalesi gibi durmuş olan Arnavutların her türlü hakaretlerle, yalnız izzet-i nefsinin değil, belki direnme gücünü de kırıp düşmanlarımıza karşı adeta bilinçli olarak zayıf gösterilmesine teşebbüs edilmesi, bu suretle özellikle Makedonya’yı mülk edinmek arzusundan dolayı birbirine düşman olan Balkan hükümetlerinin bu fırsattan yararlanarak ittifak yapıp bize karşı harekete geçmelerine sebep olunması hususudur. Aslında İtalya Savaşı da dâhil olmak üzere devletin başına gelen belalar hep Arnavutluk meselesinden ileri gelmiştir.

İşte Balkan Savaşı’nın sonu ve burada özellikle anlatmaya çalıştığımız –Lüleburgaz Meydan Muharebesine kadar– Trakya seferi yukarıda özetle anlatılan maddî, manevî ve siyasi birçok sebep dolayısıyla kaybedilmiş olmakla beraber, son söz olarak bir daha tekrar etmeyi görev sayarım ki eğer Kırklareli hattında düşmanla yapılan çarpışma bir zaferle sonuçlanmayıp, bu çarpışmayı takiben Doğu Ordusu Ergene hattına kadar zamanında düzenli bir şekilde geri çekilse ve burada müstahkem bir mevzide o zamana kadar geriden gelecek yardım kuvvetleri ile de takviye edilerek düşmana kesin karşı dursaydı, sonradan düşmanın Çatalca hattına olan hücumunu püskürtmek suretiyle kazanılmış olan başarının daha önce Ergene savunma hattında kazanılması olasılığı yüksek olur ve bu suretle harekât planının “**öncelikle Kırklareli-Hasköy hattıyla gerisinde toplanarak düşmanı durdurmak ve sonra kesin muharebeyi Lüleburgaz gerisinde seçilen mevziin daha gerilerinde aramak, kanatların dayanacağı bir savunma mevzi yapmak**” suretindeki kararı yerine getirilmiş olurdu.

SON

EKLER

1 Numaralı Ek

“Bulgarlara Karşı Makedonya Osmanlı ordusunun Asıl Kısımının Toplanmasına Dair” adıyla, 22 Ekim 1911 günü yazdığım özel proje şöyledir:

Bulgarlara karşı Osmanlı Makedonya ordusunun Vardar orta havzasında öncelikle Köprülü ile Demirkapı arasında (15. Ustrumca Nizamiye Tümeni Ustrumca’da) toplanması planlanmış olan asıl kuvvetleri aşağıdaki noktalarda toplanmalıdır:

7. Kolordu¹⁰⁸

19. Üsküp Nizamiye Tümeni:	Kumanova ¹⁰⁹
20. Mitroviçe Nizamiye Tümeni:	Acarlar
Birinci Sınıf Üsküp Redif Tümeni:	Acarlar
İkinci Sınıf Üsküp Redif Tümeni:	Üsküp
Birinci Sınıf Geylan Redif Tümeni:	Kumanova

108 Kumanova Müfrezesine mensup birliklerden 7. Nişancı Alayının 20. Mitroviçe Nizamiye Tümeni ve 2. Sınıf Piriştine Redif Tümeninin 7. Kolorduya katılmasıyla söz konusu müfrezenin lağvı uygundur. Bu durumda İkinci Sınıf Piriştine Redif Tümeni başlangıçta Üsküp’te toplanmalı. Eğer 7. Kolordunun altı tümene sahip olması istenilmezse söz konusu kolordu üç tümendenden oluşmalı, diğer üç tümenle yeni bir kolordu teşkil ederek Köprülü kuzeydoğusunda toplamalıdır.

109 Hudut bölüklerine yardımcı olmak üzere Eğri Palanga genel istikametinde gönderilecek müfreze veya müfrezeler bu tümendenden çıkarılır. Ayrıntıları 2. Ordu Müfettişliğine ait.

5. Kolordu

13. Selanik Nizamiye Tümeni:	İştîp
15. Ustrumca Nizamiye Tümeni:	Ustrumca ¹¹⁰
16. İştîp Nizamiye Tümeni:	İştîp ¹¹¹
İkinci Sınıf İştîp Redif Tümeni:	İştîp

6. Kolordu

17. Manastır Nizamiye Tümeni:	Karyovlak
18. Debre Nizamiye Tümeni:	Karyovlak
Birinci Sınıf Berat Redif Tümeni:	Karyovlak
İkinci Sınıf Selanik Redif Tümeni:	Karyovlak

2. Redif Kolordusu¹¹²

6. İzmir Nizamiye Tümeni:	Karyovlak
Birinci Sınıf Aydın Redif Tümeni:	Karyovlak
Birinci Sınıf Uşak Redif Tümeni:	Karyovlak
Birinci Sınıf Denizli Redif Tümeni:	Karyovlak

4. Redif Kolordusu

Birinci Sınıf Manastır Redif Tümeni:	Köprülü
İkinci Sınıf Manastır Redif Tümeni:	Köprülü
İkinci Sınıf Berat Redif Tümeni:	Köprülü

Mürettep İhtiyat Kolordusu¹¹³

27. Hayfa Nizamiye Tümeni:	Demirkapı
Birinci Sınıf Adana Redif Tümeni:	Köprülü
Birinci Sınıf Halep Redif Tümeni:	Köprü

110 Hudut bölüklerine yardımcı olmak üzere Koçana genel istikametinde gönderilecek müfreze veya müfrezeler bu tümendenden çıkarılır. Ayrıntıları 2. Ordu Müfettişliğine aittir.

111 Hudut bölüklerine yardımcı olmak üzere, Çarova genel istikametinde gönderilecek müfreze veya müfrezeler bu tümendenden çıkarılır. Ayrıntıları 2. Ordu Müfettişliğine aittir.

112 Zamanında yetişemezse ve düşmanın kuvvetlerinin büyük kısmına karşı Vardar doğusunda kesin karşı koyacağı anlaşılırsa bu kolordu Demirkapı İstasyonunda indirilerek Tikveş istikametinde sevk ve Vardar doğusuna çekilecek ordunun asıl birlikleriyle birleşmesi için çok çalışılır.

113 O zamana kadar asıl kuvvetlerimiz Vardar doğusuna çekilmek zorunda kalmışsa da bu kolordu Selanik'ten trenle Manastır'a sevk edilir ve Pirlape üzerinden ordu asıl kuvvetlerine katılır.

Yukarıda belirtilen toplanma tarzına göre, İştîp mevki-
siyle Köprülü, Karyovlak noktaları¹¹⁴ ordumuzun yığınağı-
nı sağlamak hususunda olağanüstü önem taşıdıklarından,
İştîp'te arazinin uygunluğundan yararlanarak ekli haritada-
ki esas üzerine isterse basit usulde olsun şimdiden gerekli
tahkimat yapılmasını düşünmek ve Köprülü noktasının ku-
zeydoğusundaki sırtlar üzerinde de başlıca Vardar köprü-
sünü düşmanın görüş açısı ve ateşinden koruyacak şekilde,
bazı köprübaşı istihkâmları yapmak çok gereklidir; aynı şe-
kilde Karyovlak köprüsü bitişiğinde de Bulgarların baskın
harekâtına karşı bazı savunma tertipleri alınabilir.

İştîp vadisi, büyük birlikler için bir ordugâh bölgesi te-
min ettiği gibi buna hâkim olan ve çepeçevre etrafında bulu-
nan sırtlar da Koçana ve Kumanova'dan gelen yollara uzak
mesafelere kadar hakim bulunması nedeniyle uzun topların
yapacağı ateşler vasıtasıyla söz konusu vadi örtülebilir. Piya-
de sınıfı üstün bir kuvvete karşı bile başarıyla karşı koyabi-
lecek şekilde yeterli miktarda uygun mevzi bulur.

Haritada görüldüğü gibi şehirden 4-6 km mesafede, doğu,
kuzey ve batı yönlerinde bataryalar, avcı hendekleriyle şe-
hir etrafında bir savunma bölgesi tesis edilebilir.¹¹⁵ Şehrin
güney tarafını kapatmaya ihtiyaç yoktur. Çünkü bu şekilde
dolaşarak geriden hücum yapılması zor olduğu gibi, orada
yığınak için ilerlemekte olan birlikler tarafından böyle bir
teşebbüse engel olunabilir.

İştîp üzerinden ilerleyen düşmanın Köprülü'ye karşı bir kı-
sım kuvvet ayıracağı ve bu şekilde önündeki kuvvetlerimizi

114 Graçko İstasyonu civarında Vardar üzerinde bir köprü bulunsa ve bu-
radan İştîp'e doğru bir araba yolu mevcut olsaydı Graçko noktası da
Köprülü ve Karyovlak gibi önemli bir çıkarma noktası olabilirdi.

115 Köprülü ve İştîp tahkimatının Mareşal Goltz, Albay Poselt ve Yarbay
Mot beylerle birlikte, bizzat arazi üzerinde kararlaştırdığımız hususla-
rın ayrıntıları burada anlatılmamıştır.

püskürttükten sonra Köprülü geçidine hakim olmaya ve Vardar batısından gelen birliklerimizle trenden çıkarılacak olan kuvvetlerimizin nehrin doğusuna geçmelerini ve genellikle çıkarma harekâtını engellemeye çalışacağı farz ve kabul edilebilir.

Bu taraftan ilerleyecek düşman kuvvetlerine karşı –önemli olan– Bereketli mevkiisini başlangıçta orada toplanacak olan kuvvetlerimiz tarafından sahra usulüyle savunma haline koyarak düşmana karşı direnişin süresi uzatılabilir.

İştîp etrafında yapılacak savunma hazırlıklarıyla orayı bir müstahkem mevki haline getirmek şimdilik istenmediği gibi mümkün de değildir.¹¹⁶ Yalnız geçici bir süre için ısrarla muhafaza etmek istenir ki buna İştîp'te toplanması planlanan 5. Kolordu birliklerinin yapılacak istihkâmlara güvenerek düşmana karşı göstereceği şiddetli direniş sayesinde gerek İştîp'te ve gerekse Köprülü'nün kuzeydoğusundaki müsait arazide başarı sağlandığı takdirde Osmanlı Makedonya ordusunun asıl kuvvetini tamamıyla Vardar doğusuna geçirerek burada düşmana başarıyla karşı koyduktan sonra –5. Kolordunun da katılımıyla– karşı taarruza geçmek ve düşmanı kendi memleketi içine geri çekilmeye fırsat vermeyecek şekilde mutlak perişan etmek düşünülebilir. Tabiidir ki bu değerlendirme Bulgar ordusu asıl kuvvetlerinin İştîp Bereketli mıntıkası üzerine ilerlemesi durumuna karşı yürütülmüştür.

¹¹⁶ Bu husus ileride ayrıca önemle düşünülecek bir noktadır.

2 Numaralı Ek

“Karadağ İle Bir Savaş Çıkması Durumunda Yapılacak Askerî Harekâta Dair Görüşler” adıyla 1912 Martında kaleme aldığım, (1/200.000 ölçekli Avusturya kurmay haritasına göre) proje şöyledir:

1911 yılında ortaya çıkan Malisor meselesinden dolayı Karadağ ile bir savaş çıkması ihtimaline karşı aşağıdaki kuvvetlerin yığınak yapması kararlaştırılmıştı:

Birinci Mürettep Kolordu

Amasya Redif Tümeni	[3-1-9]	Tuz civarında
Sivas Redif Tümeni	[3-1-10]	Tuz'un kuzey- doğusunda.
Trabzon Redif Tümeni	[3-1-9]	Rapşa civarında.
Üsküp Redif Tümeni ¹¹⁷	[3-0-9]	başlangıçta Gosine'de
Ordu karargâhıyla beraber	[3-1-3]	başlangıçta Koplik'te.

İkinci Mürettep Kolordu

24. İşkodra Nizamiye Tümeni	[3-1-10]	başlangıçta İşkodra'da
Ankara Redif Tümeni	[3-1-12]	İşkodra'da
Elbasan Redif Tümeni	[2-1-9]	İşkodra'da

Kolordu tertibatından Hariç

12. Yakova Nizamiye Tümeni	[6-1/2-10]	Plave, bir kısmı Gosine'de.
----------------------------	------------	--------------------------------

117 Üsküp Tümeni 21. Nizamiye Tümeniyle beraber, sonradan duruma göre ortak ve tek bir komuta altına verilecektir.

Dördüncü Mürettep Kolordu

18. Debre Nizamiye Tümeni	[3-1/2-7]	Goriça'da
Berat Redif Tümeni	[3-1/2-10]	İşkodra, başlangıçta kısmen Leş'te

(Bu kolordu sonradan donanma ile harekât birliği yapacaktı)

Üçüncü Mürettep Kolordu

20. Mitroviçe Nizamiye Tümeni	[3-1/4-10]	Brana, kısmen Akva ve Kolaşin'de.
Pirizren Redif Tümeni	[3-1/4-8]	başlangıçta İpek'te
Bağımsız Taşlıca Müfrezesi	[1-1-6]	Taşlıca'da

Yukarıdaki kuvvetlerden nizamiye tümenleri seferber edilmiş ve Ankara Redif Tümeni Piriştine ve kısmen Yako-va havalisinde toplanmış olduğu gibi Arnavutluk olayı sebebiyle birkaç aydan beri silâh altına alınmış olan Amasya, Sivas, Trabzon Redif Tümenleri de Tuz ve kuzeydoğusuna rastlayan Malisya mıntıkasında toplandığından Karadağ'a karşı savaş ilan edildiği takdirde bütün ordu ile aşağıdaki taarruz harekâtına başlanması kararlaştırılmıştı:

3. Mürettep Kolordu 20. Nizamiye Tümeniyle Berane cihetinden ve Pirizren Redif Tümeniyle Plave cihetinden yaklaşan ve birlikte Andreyaviça'ya karşı taarruz harekâtına girecekti. Bu taarruzda, civarın cesur ve savaşçı Müslüman ahali tarafından yardım edilecekti. Bu müşterek taarruz hareketini, 20. Nizamiye Tümeni tarafından başlıca Akva'da bulundurulacak bir müfreze vasıtasıyla Moykavaç istikametine karşı ve Pirizren Redif Tümeni tarafından Gosine'de bulundurulacak bir müfreze vasıtasıyla Çeçun Boğazı ve Rikaveç yaylasına karşı sağlamlaştıracaktır. 3. Kolordu bu hareketiyle aynı zamanda İşkodra tarafındaki ordu kuvvetlerinin büyük kısmının sağ kanat ve gerilerini büyük ölçüde güvenli hale getirmiş, Karadağlıların Yenipazar sancağına karşı cüret edebilecekleri akınları engel-

lemiş olacaktı. Söz konusu kolordunun bu son görevi Taşlıca Müfrezesi tarafından kolaylaştırılacaktı.

1. ve 2. Mürettep Kolordular, Tuz civarına toplandıktan sonra Podgoriçe genel istikametinde aşağıdaki taarruz harekâtına girişeceklerdi:

Birinci Mürettep Kolordudan Amasya Redif Tümeni Tuz-Podgoriçe yolundan ilerleyecek, bunu Trabzon Redif Tümeni takip edecekti, Sivas Redif Tümeni başlangıçta Beruya-Milaş genel hattında kuzeye karşı ordunun sağ kanadını koruyacak ve sonradan duruma göre doğrudan doğruya ordunun harekâtına iştirak edecekti.

İkinci Mürettep Kolordu Tuz-Podgoriçe yolunun güneyindeki araziden Podgoriçe Avlobovçi hattına karşı ilerleyecekti.

Söz konusu altı tümendenden oluşan ordu asıl kuvvetleri merkez ağırlığını sol kanatta bulundurmak şartıyla bu sebeple Podgoriçe ve güneyine doğru hareket ederek Podgoriçe-Çetine yolunu kazanmaya ve Podgoriçe civarında bulunacak düşman kuvvetlerini kuzeye atmaya çalıştığı sırada daha önce Selçe'ye alınacak olan Üsküp Redif Tümeni Orahova ve Medun üzerinden ve daha önce Gokiye'ye getirilecek olan Yakova Nizamiye Tümeni Kajana-Beyuçe üzerinden Podgoriçe'nin doğusu ve kuzeyine yönelerek Sem Nehrinin kuzeyinde bulunabilecek düşman kuvvetlerinin arkasını alacak ve dolayısıyla Podgoriçe'ye karşı yapılan asıl taarruza yardım etmiş olacaklardı.

4. Mürettep Kolordu civardaki ve özellikle İşkodra batısının silahlı halkıyla birlikte Bar ve Ülgün'e karşı taarruzla bu iki mevkiyi ele geçirmeye çalışacak, deniz o zaman henüz serbest olduğundan donanmamız tarafından yardım edilebilecekti. Söz konusu Kolordu bu amaca dayanarak, İşkodra batısına alınacak olan, Berat Redif Tümeniyle Goriça-

Katırkoi-Mila yoluyla Tokemile genel istikametinde (bir sağ kanat müfrezesi Setrükadın Livarda'ya karşı) ve 18. Nizamiye Tümeniyle Goriça-Kalezna-Konya Bar istikametinde ilerleyecekti. Ülgün'ü işgal etmek ve oradaki Müslüman halka destek olmak üzere bu son tümendenden bir sol kanat müfrezesi çıkarılacaktı. Bizzat İşkodra müstahkem mevkiğinde şehir ve civarının silahlı halkıyla takviye edilmiş az bir kuvvet bırakılacaktı.

Yukarıdaki taarruz harekâtı ile Podgoriçe –önemli– mevkiisi zapt edildikten sonra bir müstahkem ordugâh haline getirilecek, Beyuçe ve İşpoz istikametlerinde –belki de Zeta Vadisi'nin verimli olmasından yararlanmak amacıyla Danilogard'a kadar– emniyet müfrezeleri sürülmekle yetinilecekti. Podgoriçe mevkiisi yeterli miktarda kuvvetle işgal edilerek ordunun sağ kanadı ve gerileri bu suretle sağlamlaştırıldıktan sonra –o zamana kadar ortaya çıkacak duruma göre– 1. ve 2. Mürettep Kolordular Reyaka istikametinde ilerleyecek ve ihtimal ki Çetine'ye kadar taarruza devam edeceklerdi. Sonradan uygun fırsat olduğu takdirde bir taraftan Bar cihetinden, diğer taraftan Reyaka cihetinden müstereken ve Yerpazar'a karşı taarruz edilecek ve bu taarruzun yapılmasında İşkodra gölündeki deniz vasıtalarımızdan özellikle nakliyatı sağlamak konusunda yararlanılacaktı.

Podgoriçe ve Reyaka üzerine yapılacak şiddetli ve toplu bir taarruz Bar ve Ülgün limanlarının süratle düşüşünü sağlıyor, çünkü bu sayede İşkodra gölüyle sahil arasındaki mıntıkada bulunan Karadağ kuvvetlerinin arkası alınarak memleketin diğer kısımlarıyla irtibat ve ulaşımı tamamıyla kesilmiş oluyordu.

Yukarıda tasavvur edilen taarruz harekâtında elimizde bulunan kuvvet düşmana üstün sayıda ve büyük kısmıyla daha önce toplanmış bir durumda bulunduğundan bizden

nispeten çok az olan Karadağ kuvvetlerinin ne gibi girişimlerde bulunabileceği o kadar önemle göz önüne alınmamış, bilakis onu bize tabi kılmak istenilmişti.

Karadağlılar kuvvetlerinin çoğuyla Podgoriçe civarında toplanıp muharebeyi kabul ettikleri takdirde kendilerini perişan etmek mümkün olacağından bizce müsait bir harekette bulunmuş olacaktı. Eğer düşman Reyaka istikametinde çekilirse şiddetle takip olunacaktı. Düşman kesin muharebeden kaçınarak Podgoriçe'nin kuzeydoğu veya kuzeybatı istikametlerinden birine geri çekilirse yalnız Beyuçe veya Şepoz civarlarına kadar takip edilecek, Karadağ ordusunun engebeleriyle meşhur olan dağlarına sokmaktan kaçınılacaktı. Bu suretle Karadağ birlikleri memleketin orta ve kuzey mıntıkalarındaki dağlarda her türlü ulaşımdan mahrum bırakılacak ve adeta mahsur bir duruma sokulmuş olacaktı. Çünkü Bar ve Ülgün limanları 4. Kolordumuz tarafından işgal edileceğinden –Avusturyalılar Hersek cihetinden kendilerine muavenet etmedikleri takdirde– Karadağlılar için artık hiçbir taraftan erzak, mühimmat vs getirilmesi mümkün olamayacaktı.

Bu durumda savaş çete ve eşkiya harbi halini alacak ve buna karşı bizim taraftan çete tarzında fedai kol ve müfrezeleri çıkarılmakla yetinilerek ordunun asıl kuvvetleri Podgoriçe ve Reyaka havalisiyle Bar ve Ülgün civarında toplu bulunacaktı.

Bu durum, savaşın sonlanması Karadağ'ın –özellikle kışın gelmesiyle– erzak, mühimmat vs gibi savunma unsurlarından mahrum kalarak barışa razı olmasına bağlı kalacaktı. Karadağlıların bu mahrumiyetine karşılık ordumuzun asıl kuvvetleri Karadağ arazisi dâhilinde Podgoriçe ve Reyaka-Çetine istikametinde ilerledikçe önce Helm ve Plaveniça yoluyla ve sonradan doğrudan doğruya Reyaka'dan deniz

yoluyla İşkodra ile ulaşım sağlanacak böylece hiçbir zaman cephane, mühimmat ve iaşe vasıtaları ve saireden mahrum kalmayacaktı. Bar ve Ülgün civarındaki birliklerimiz bu hususta zaten uygun bir durumda bulunacaklardı.

Karadağlıların Podgoriçe mıntıkasında muharebeyi kabul etmeyerek kuvvetlerinin büyük kısmıyla kuzeye yönelerek Yenipazar Sancağı'na karşı ciddi bir taarruza başlamaları ihtimali azdı. Bununla birlikte böyle bir harekete başlamaları halinde siyasî açıdan Avusturyalıların engellemelerine uğrayacakları gibi o taraftaki 3. Kolordumuzun ve ihtiyaten silâhı altına alınmış olan Geylan ve Piriştine Redif Tümenlerinin şiddetle karşı koymalarına uğrayacaklardı.

Şimdi Osmanlı Devleti'nin yalnız Karadağ ile savaşa-
cağı kabul edilir ve bu sayede Tuz havalisinde büyük bir
miktarda kuvvet toplayabilirse yukarıda planlanan taarruz
harekâtının toplanma şekline göre bazı zorunlu değişiklik-
ten vazgeçilirse bir dereceye kadar aynen uygulaması müm-
kün olabilir.

Şu kadar ki –büyük ihtimalle– Osmanlı Devleti aynı zaman-
da bütün Balkan ve hiç olmazsa üç Slav hükûmetine karşı sa-
vaşmak zorunda kaldığı takdirde Karadağ'a karşı koyacağı kuv-
vet ancak İşkodra tarafındaki 24. Nizamiye Tümeniyle Elbasan
ve İşkodra Redif Tümenlerine yani toplam $10+13+4=27$ tabu-
ra ve İpek cihetindeki 21. Nizamiye Tümeniyle Pirizren Redif
Tümenine ve Mitroviçe Redif Tümeninin Akva Alayına yani
toplam $10+9+3=22$ tabura, kısaca toplam $22+27=49$ tabura
ulaşacağı için bu kuvvetle yukarıda belirtilen taarruz projesi-
nin uygulanmasının mümkün olamayacağı açıktır.

Bu durumda her şeyden önce düşünülecek mesele İşkod-
ra müstahkem mevkinin Karadağlılara karşı kesinlikle mü-

dafaa ve mutlaka muhafazasını sağlamak fakat bunu eldeki seyyar kuvvetlerle sürekli savunma tarzında yani Karadağlılara karşı yapılacak kısa ve şiddetli taarruzlar şeklinde tatbik etmektir.

Karadağlılar kuvvetlerinin büyük kısmını Podgoriçe havâlisinde toplayarak –ihtimal ki bazı Malısyâ kabilelerinin yardımını almak şartıyla– Tuz ve Rapşa tarafından hududu geçtikten sonra Kastrat sırtlarını kazanmak ve oradan İşkodra'ya karşı yönelmek istemeleri ihtimali olduğu gibi aynı zamanda İşkodra gölü ile deniz arasında toplanacak diğer bir Karadağ kuvvetinin Bar ve Ülgün limanlarını muhafaza amacıyla batıdan İşkodra'ya karşı ilerlemesi ve asıl kuvvetleriyle birlikte İşkodra'yı kuşatmaya başlaması ihtimali yüksektir. Karadağlıların kuvvetlerinin büyük kısmıyla göl batısındaki muntıkadan İşkodra'ya karşı ilerlemeleri ihtimal dışında değildir. Bundan başka Karadağlıların Andreyaviça'dan Berane'ye karşı ve Kolaşin'den Moykovaç yoluyla Akva'ya karşı ilerlemeleri ve Yenipazar Sancağı'nda Sırplarla birlikte hareket etmeye çalışmaları muhtemeldir.

Karadağlılar, gerek bu düşünülen şekilde ve gerek başka bir şekilde hareket etsinler, bizim elde bulunan kuvvetimizi aşağıdaki tarzda kullanmamıza uygun olur:

24. İşkodra Nizamiye Tümeninin Tuz ve Rapşa tarafında bulunan alayı düşmanın bütün kuvvetiyle o taraftan taarruz harekâtına başlamaları durumunda tek başına vurulmaktan kaçınarak, aşama aşama Kastrat sırtlarına ve orada direnme imkânı olmadığı takdirde, Koplik civarına çekilmelidir. Civardaki silahlı halk tarafından takviye edilebilecek olan bu kuvvet o taraftan düşmanı uzun süre durdurmaya çalışmalı ve sonunda mecburiyet hissederse İşkodra Müstahkem Mevkiine çekilerek mevkiin kesin savunmasına iştirak etmelidir.

Karadağlılar şayet beklendiğinin aksine Podgoriçe tarafında savunmada kalmayı tercih ederlerse Tuz ve civarında buluna-

cak birliklerimizin –Rapşa tarafından arkasının alınamamasına dikkat etmek şartıyla– yerinde kalarak düşmanı gözetlemeye devam etmesi ve fırsat doğarsa belki Podgoriçe'ye karşı ani bir teşebbüse bile geçmesi uygun olur.

Yeni teşkil edilen İşkodra Redif Tümeninin şimdilik kendisine bağlı olan dört redif taburunun kale dâhilinde nasıl kullanılacakları daha barış zamanı belirlenip düzenlenecek olan diğer silahlı halkla birlikte, başlangıçtan itibaren İşkodra Müstahkem Mevkisini koruyan askerlerin görevlerinde kullanılmalı ve mevkiin düşman tarafından ani bir taarruzla düşürülmesi teşebbüsünü engellemelidir.

[Başlangıçta bu kuvvet yetersiz görünürse –Mürettep Kordulu Komutanının onayıyla– Elbasan Redif Tümeninden bir kuvvet daha İşkodra'da bırakılabilir.]

24. Nizamiye Tümeninin Tuz mıntıkasındaki alayından başka bütün kuvvetiyle Elbasan Redif Tümeni *Buyane* nehri batısındaki Morıçan civarında toplandıktan sonra, hızlı bir taarruz harekâtıyla Bar ve bir sol kanat müfrezesiyle Ülgün istikametlerinde ilerleyerek bu iki önemli mevkiyi ele geçirmeye gayret etmelidir. Bu taarruz harekâtı Karadağ'ın göl ile deniz arasındaki Karanya kısmında ve Ülgün'de yaşayan cesur Müslüman halk tarafından pek faydalı bir şekilde destek olabileceğinden kesin bir azimle gerçekleştiğinde başarılı olacağı ve Karadağ kuvvetlerini kısmen de olsabu tarafa çekilmeye Karadağlıların Podgoriçe tarafından teşebbüs edecekleri taarruz harekâtını dolayısıyla engelleyeceği ve hiç olmazsa erteleyeceği açıktır.

Karadağlıların büyük bir kuvvetle göl batısındaki mıntı-kadan hızla ilerleyerek bizim Bar ve Ülgün'e karşı yapacağımız taarruz hareketinden önce İşkodra Müstahkem Mevkisini kuşatmayı başarmaları halinde İşkodra Müstahkem Mevkisinin kesin müdafaasıyla yetinmek fakat yine fırsat

doğdukça Karadağlılara karşı arka arkaya teşebbüslerde bulunmak gerekir.

İpek tarafına gelince: 21. Nizamiye Tümeninin Berane’de bulunan alayı, civardaki Müslüman silahlı halkla ve özellikle Ragovalılarla takviye edilerek Berane mevkiisinin sonuna kadar muhafazasına gayret etmeli ve Mitroviçe Redif Tümeninin Akva’da toplanacak olan alayı tarafından –duruma göre– destekte bulunulmalıdır. 21. Nizamiye Tümeninin kalanıyla Pirizren Redif Tümeni bir an önce İpek’te toplandıktan sonra –kendisini Çeçun Boğazı ve Rikareç Yaylası’na karşı korumak şartıyla– Plava’dan Anderyaviça üzerine taarruz etmeli ve bu önemli mevkiyi ele geçirerek Berane tarafındaki kuvvetimizle bağlantı kurmaya çalışmalıdır ki bu sayede Berane mevkiisinin o istikamette ilerlemiş olması muhtemel olan Karadağlılar tarafından düşürülmesine de dolayısıyla engel olunmuş ve o taraftaki Karadağlılar ya iki kuvvet arasına sıkıştırılmış veya Anderyaviça batısına geri çekilmeye zorlanmış olur.

İşkodra ve İpek muntıkalarındaki harekâtın tek bir başkormutanlıkta birleştirilmesi şarttır.

1. Ordu Müfettişliği Nizamiye Birliklerinin Dağınlıklığını Gösterir (1) Numaralı Cetvel

Birlik	Barış Dönemindeki Merkezleri	Seferberlikten Önce Bulundukları Mevkiler	Bu mevkilerde Bulunan Taburların Sayısı	Değerlendirme
1. Piyade Tümeni	İstanbul	Arnavutluk	10	Yapılan Başvuru üzerine seferberlikten önce getirilmesine teşebbüs edilmişse de Batı Ordusu tarafından Selanik civarında alıkonuldu. Yalnız 450 mevcudunda üç taburu Lüleburgaz'a gelebilmiştir.
2. Piyade Tümeni	"	İzmir	10	Seferberlik emrinden sonra getirilmiştir.
3. Piyade Tümeni	"	İstanbul	10	-
1. Nişancı Alayı	"	İzmir	3	Yapılan başvuru üzerine İstanbul'a getirilmiştir.
4. Piyade Tümeni	Tekirdağ	Arnavutluk	9	Bir taburu Yemen'dedir. Harbiye Nezaretine yapılan başvuruyla seferberlikten biraz önce Tekirdağ'a getirilmiştir.
5. Piyade Tümeni	Gelibolu	Maydos (Eceabat)	8	İki taburu Yemen'dedir. Seferberlik emrinden sonra getirilmiştir.
6. Piyade Tümeni	İzmir	Adalar ve İzmir	3	Diğer taburları Rodos'ta esir olmuştur, bir kısmı Yemen'dedir. Bu üç tabur muharebenin ilk kısmından sonra harekât alanına gelmiştir.
2. Nişancı Alayı	Tekirdağ	Yemen	2	Bir taburu kadro ve bölük halindedir.
7. Tümen	Kırklareli	Kırklareli	7	Üç taburu Yemen'dedir.

8. Piyade Tümeni	Çorlu	Gelibolu	4	Diger taburları hat muhafazasında ve Yemen'dedir. Seferberlik emrinden sonra getirilmiştir.
9. Piyade Tümeni	Babaeski	Gelibolu	6	Diger taburları Yemen'dedir. Seferberlik emrinden sonra getirilmiştir.
3. Nişancı Alayı	Kırklareli	Kırklareli	2	Bir taburu Yemen'dedir.
10. Piyade Tümeni	Edirne	Edirne	10	
11. Piyade Tümeni	Dedeoğaç	Arnavutluk	10	Yapılan başvuru üzerine kısmen seferberlikten önce ve kısmen seferberlik esnasında Dedeoğaç'a götürülmüştür.
12. Piyade Tümeni	Gümüllüce	Gümüllüce	5	Uç taburu Kurcaali'de iki taburu Yemen'dedir.
4. Nişancı Alayı	Edirne	Ortaköy	1	İki taburu Yemen'dedir.
1. Alay Sahra Topçu	İstanbul	Çanakkale	2	1 taburu İstanbul'dadır. Diğerleri başvuru üzerine getirilmiştir.
2. Alay Sahra Topçu	İstanbul	İzmir	2	1 taburu İstanbul'dadır. Diğerleri seferberlik emrinden sonra getirilmiştir.
3. Alay Sahra Topçu		İstanbul	3	Seferberlik emrinden sonra getirilmiş ve yığınak muntikasına çok noksan gelebilmiştir.
4. Alay Sahra Topçu	Tekirdağ	Mayıds	2	
5. Alay Sahra Topçu	Gelibolu		2	Ancak Çatalca muharebesine katılabilmıştır.
6. Alay Sahra Topçu	İzmir	İzmir	2	
7. Alay Sahra Topçu	Kırklareli	Kırklareli	2	
8. Alay Sahra Topçu	Çorlu	Çorlu	2	
9. Alay Sahra Topçu	Lüleburgaz	Lüleburgaz	2	Bir taburu Çanakkale'de. Seferberlik emrinden sonra getirilmiştir.

Birlik	Başı Dönemindeki Merkezleri	Seferberlikten Önce Bulundukları Mevkiler	Bu mevkilerde Bulunan Taburların Sayısı	Değerlendirme
11. Alay Sahra Topçu			2	
12. Alay Sahra Topçu	Gümüşine	Edirne ve Gümüşine	2	
1. Dağ Taburu	İstanbul	iki batarya İzmir'de idi.		Yapılan müracaat üzerine Kırcaali'nin noksan olan bir sezonun tamamlanması için seferberlikten önce Kırcaali'ye gönderilmiştir.
2. Dağ Taburu	Tekirdağ	Bir batarya Çanakkale'de		Diğerleri Hicaz ve Suriye'de. Çanakkale'deki batarya kalmıştır.
3. Dağ Taburu	Kırklareli	Birer bölükleri Yemen'de birer bölükleri Kırklareli'nde		
4. Dağ Taburu	Kırklareli	Birer bölükleri Çanakkale'de		Seferberlik emrinden sonra Çanakkale'den getirilmiştir.
5. Dağ Taburu	Kırcaali	2 bataryası Yemen'de bir bataryası Edirne'de		Bir bataryası Kırcaali'de.
Edirne kalesine ait		Biri Edirne'de diğeri İzmir'de ve biri de Çanakkale'de		Bunlar müracaat ederek seferberlikten önce Edirne'ye sevk edilmişti. Yalnız cephanelerinin önemli bir kısmı kalmıştır.
Ağır Obüs Taburu	Edirne			
Ağır Sahra Taburu	Edirne	iki bataryası Çanakkale'de ve bir bataryası Edirne'de		

METİNDE GEÇEN BAŞLICA YER İSİMLERİ

Adaçalı: Hasköy iline bağlı Türk köyü.

Ahmetbey: Kırklareli ili, Lüleburgaz ilçesi, Büyükkarıştıran bucağına bağlı köy.

Alasonya: Manastır, Serfiçe'ye bağlı kaza.

Azatlı: Edirne Havsa'ya bağlı Merkez Bucağında köy.

Bar: İşkodra'da kaza.

Bolayır, Çanakkale ili, Gelibolu ilçesine bağlı bucak.

Bostanlı: Edirne ili, Havsa ilçesi, Merkez bucağına bağlı köy.

Büyük Boyalık: Yanbolu ilinin Kızılağaç ilçesine bağlı köy.

Cisrimustafapaşa: Hasköy iline bağlı ilçe merkezi.

Congara: Tekirdağ ili, Hayrabolu ilçesi, Merkez bucağına bağlı köy.
(Günümüzde Övenler olarak geçmektedir.)

Cuma: 1889 yılında Manastır'a bağlı kaza.

Cuma-i Bâlâ: Güneybatı Bulgaristan'da bir şehir.

Çalıköy: Edirne ili, Uzunköprü ilçesi, Merkez bucağına bağlı köy.

Çerkesköy: Tekirdağ iline bağlı ilçe.

Çeşmeköy: Kırklareli ili, Merkez ilçesi, Yoğuntaş bucağına bağlı köy.

Demirhanlı: Edirne ili, Merkez ilçesi, Merkez bucağına bağlı köy.

Dereköy: Kırklareli ili, Merkez ilçesine bağlı bucak.

Devlan (Dövlen): Paşmaklı iline bağlı ilçe merkezi.

- Devletliagaç:** Kırklareli ili, Kofçaz ilçesi, Merkez bucağına bağlı köy.
- Dimetoka (Dimotuka):** Batı Trakya'da Meriç ya da Dedeagaç ilinin merkezi Türk kenti.
- Ereğli (Marmara Ereğlisi):** 1846 yılında Edirne eyaleti, Tekirdağ'da kaza. 1926 yılı Tekirdağ ili Çorlu ilçesinde nahiye, 1990 yılı Tekirdağ'da kaza.
- Erikler:** Kırklareli ili, Merkez ilçesi, Yoğuntaş bucağına bağlı köy.
- Erikli:** Edirne ili, Keşan ilçesi, Mecidiye bucağına bağlı köy.
- Eskipolos (Mustafapaşa):** Edirne-Kırklareli.
- Geçkinli:** Edirne ili, Merkez ilçesi, Süloğlu bucağına bağlı köy.
- Geredeli:** Osmanlı döneminde Batı Trakya'da eski bir Türk köyü. Halkının Anadolu'dan Gerede'den geldiği anlaşılmaktadır.
- Gevgili:** Makedonya'da (Gevgelija) kent. Üsküp-Selanik yolu üzerinde sınır durağıdır.
- Gosine (Gosina):** Kosova-İpek.
- Göçerler:** Tekirdağ ili, Saray ilçesi, Beyaz bucağına bağlı köy.
- Hacıdanışment:** Edirne ili, Lalapaşa ilçesi, Merkez bucağına bağlı köy.
- Hacıköy:** Hasköy iline bağlı Türk köyü.
- Hadımköy:** İstanbul ili, Çatalca ilçesine Boyalık bucağına bağlı bucağın merkezi.
- Harmanlı:** 1878 yılında Şarkî Rumeli vilayeti, Hasköy'e bağlı kaza. 1908 yılı Bulgaristan Hasköy'e bağlı kaza.
- Havsa:** Edirne iline bağlı ilçe.
- Hayrabolu:** Tekirdağ iline bağlı ilçe.
- Hıdırağa:** Edirne ili, Merkez ilçe, Merkez bucağına bağlı köy.
- İpek:** Kosova özerk bölgesinde kent. Arnavutluk sınırına Drin Irmağı kaynaklarına yakın bir yere kurulmuştur.
- İskeçe:** Batı Trakya'da il merkezi. Türk kenti. Bugün Rodop dağlarının güney eteklerinde, Kavala'nın batısında yer alır.
- İşkodra (İskenderiye):** Arnavutluk'un kuzeyinde aynı adı taşıyan gölün güneyinde, Karadağ sınırı yakınında eski bir vilayet merkezi, kent.
- İştîp:** Makedonya Cumhuriyeti'nde Vardar Irmağı'nın doğudan aldığı Bregalnica Çayı'nın aşağı vadisinde kurulmuş kent.
- Karaagaç:** Kırklareli ili, Lüleburgaz ilçesi, Merkez bucağına bağlı köy.
- Karaali:** Kırklareli ilinin Akıncı beldesine bağlı eski bir Türk köyü.
- Karacaköy (Yukarı Karacaova):** Serez iline bağlı eski bir Türk köyü.

Karahisar: Edirne ili, Keşan ilçesi, Merkez bucağına bağlı köy.

Karakilise (Sırt Karakilise): *Meriç* ya da Dedeağaç ilinin Dimetoka ilçesine bağlı Türk köyü.

Karayusuf: Edirne ili, Merkez ilçe, Merkez bucağına bağlı köy.

Karıştıran (Büyükkarıştıran): Kırklareli ili, Lüleburgaz ilçesine bağlı bucak.

Kastrat: İşkodra'da nahiye.

Kavaklı: Edirne ili, *Meriç* ilçesi, Merkez bucağına bağlı köy.

Kayapa: Edirne ili, Merkez ilçesi, Merkez bucağına bağlı köy.

Kızılağaç (Elhova, Hasanbeyli): 1878 yılında İslimiye-Şarki Rumeli'de kaza. 1913 yılında Yanbolu'da kaza.

Kocahıdır: Edirne ili, İpsala ilçesi, Merkez bucağına bağlı köy.

Koçana: Makedonya'da kent. Üsküp'ün 80 km doğusunda, Bregalnitsa vadisinde yer alır.

Kofalca: Kırklareli ili, Babaeski ilçesi, Merkez bucağına bağlı köy. Bugünkü adı Mutlu.

Kolaşın: 1855 yılında Karadağ vilayetinde kaza.

Köprülü: Makedonya'da kent.

Kuleliburgaz: *Meriç* ya da Dedeağaç ilinin Dimetoka ilçesine bağlı Türk köyü.

Kumanova: Makedonya'da kent.

Kurtalan: Yanbolu iline bağlı Türk köyü.

Kurtköy: Kırcaali iline bağlı Türk köyü.

Küçükdöllük: Edirne ili, Merkez ilçe, Merkez bucağına bağlı köy.

Leş: Mirditye denilen Yukarı Arnavutluk'ta İşkodra vilayetinde Drina ırmağının sol kıyısında kurulan kent. Balkan Savaşları (1912-1913) sonunda kurulan yeni Arnavutluk Devleti'ne bırakılmıştır.

Livadye: Yunanistan'da kent.

Malisya: 1875 yılında İşkodra vilayeti Leş'te nahiye.

Moykavaç: 1901 yılında Kosova vilayeti Seniçe-Kolaşın-i Zir'de nahiye.

Müsellim: Tekirdağ ili, Muratlı ilçesi, Merkez bucağına bağlı köy.

Nis (Niş): Sırbistan'da kent. Güney Morava ırmağının kolu, Nişava'nın kıyısında yer alır.

Osmanlı Çiftliği (Elvanbey Çiftliği): Güney Bulgaristan'da bugünkü Türkiye-Bulgaristan sınırı yakınında bir Türk çiftliği.

Paşaköy: Edirne ili, İpsala ilçesi, Merkez bucağına bağlı köy.

Paşmaklı: Güney Bulgaristan'da il merkezi.

Piriştine (Priştine): Kosova'da kent.

Pirlepe: Makedonya'da kent. Pelagonya ovasının kuzey kıyısında yer alır.

Plave (Plav): 1881 yılında Kosova-İpek-Gosine'de nahiye.

Podgoriçe: Karadağ Cumhuriyeti'nin başkenti.

Razlık: Selanik'te nahiye.

Sakızköy: Kırklareli ili, Lüleburgaz ilçesi, Merkez bucağına bağlı köy.

Saray: Tekirdağ iline bağlı ilçe.

Selçe: Makedonya'da İştîp belediyesine bağlı Türk köyü.

Seniçe: Üsküp vilayetinin altı sancağından biri.

Silistre: Kuzeydoğu Bulgaristan'da, Tuna ırmağı kıyısında il merkezi.

Silivri: 1846 yılında Edirne vilayetinde sancak, 1888 yılında Çatalca sancağında kaza, 1909 yılında İstanbul, Çatalca'da nahiye, 1924 yılında İstanbul Çatalca'da kaza.

Sinekli: İstanbul ili, Silivri ilçesine bağlı bucak.

Siroz (Serez): Yunan Makedonya'sında eski bir Türk kenti.

Taşlımüsellim: Edirne ili, Lalapaşa ilçesi, Merkez bucağına bağlı köy.

Topçuköy: Kırklareli ili, Vize ilçesi, Merkez Bucağına bağlı köy.

Tuz: İşkodra'da nahiye.

Umurfakih: 1878 yılında Bergos-Şarkî Rumeli vilayeti, Merkez, Hacıoğlupazarcığı-Bulgaristan.

Ustrumca: Makedonya'da Bulgaristan-Yunanistan sınırı yakınında kent.

Ülgün: Arnavutluk'ta kent.

Üsküp: Makedonya'nın başkenti.

Vaysal: Edirne ili, Lalapaşa ilçesi, Merkez bucağına bağlı köy.

Vize: Kırklareli iline bağlı ilçe.

Yakova: Kosova vilayeti İpek'te kaza.

Yanya: Kuzey Yunanistan'da bir şehir.

Yenipazar: Kuzeydoğu Bulgaristan'da Şumnu iline bağlı ilçe merkezi.

Yuvalı: Kırklareli ili, Saray ilçesi, Merkez Bucağına bağlı köy.

Zaluf: Edirne, Uzunköprü'de nahiye.

KAYNAKÇA

Yer Adları Kaynakçası

- M. Türker Acaroğlu, *Balkanlarda Türkçe Yer Adları Kılavuzu*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006.
- Acaroğlu, *Bulgaristan'da Türkçe Yer Adları Kılavuzu*, Ankara, Sevinç Matbaası, 1988.
- Nuri Akbayer, *Osmanlı Yer Adları Sözlüğü*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2001.
- Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, Ankara, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Türkiye Mülki İdare Bölümleri*, İçişleri Bakanlığı Yayınları, 1985.

Görsel Kaynakça

Sayfa 18, 34, 57, 114, 150'deki görseller:

Ankara Üniversitesi TİTE Arşivi.

Diğer görseller:

Cengiz Kahraman Arşivi.

DİZİN

- 1 numaralı proje 22, 23, 24
 5 numaralı proje 11-13, 19, 21-24,
 33, 36, 42, 43, 45, 67, 68,
 70, 73, 81
 10 Temmuz İnkılabı ve Sonuçları
 63
 31 Mart 196, 197
 '93 Seferi [1877-78 Osmanlı-Rus
 seferi] 84
 1877 Asya seferi 55

A

- Abdullah Paşa [Korgeneral, Doğu
 Ordusu Komutanı] 9,
 20, 21, 23, 25, 31, 35-38,
 40, 41, 44, 46, 54, 55, 61,
 66-68, 71, 77, 78, 79, 87,
 88, 92, 93, 94, 98, 104,
 105, 107-112, 115, 116,
 118, 119, 120-123, 131,
 133, 135, 138, 139, 140,
 143, 144, 145, 146, 148,
 149, 158, 159, 161, 166,
 167-173, 175-180, 183, 184,
 188, 190, 191, 193, 194,
 196
 Abdullah Paşa'nın Hatıratı 20, 23,
 38, 41, 61, 67, 71, 78, 92, 93,
 98, 107, 109, 115, 121, 122,
 131, 133, 144, 149, 167,
 176, 177, 188, 193, 196
 Acarlar 205
 Adalar 61, 218
 Adana 12, 15, 75, 206

- Afyonkarahisar 142
 Ahmetbey 169, 221
 Ahmet Emin Bey 156
 Ahmet İzzet Paşa [Korgeneral, Sad-
 razam] 7, 18, 20, 118
 Ahmet Muhtar Paşa [Gazi, Sadra-
 zam] 55, 65, 96, 101, 103,
 161, 194
 Akardere Harabesi 126
 Akdeniz 130, 136, 196
 Akva 210, 214, 215, 217
 Alasonya 50, 135, 221
 Albay Cemal Bey bkz. Cemal Bey
 Albay Cevat Bey bkz. Cevat Bey
 Albay Fuat Ziya Bey bkz. Fuat
 Ziya Bey
 Ali Efendi [Teğmen] 146, 148
 Ali Hilmi Bey [Albay] 12
 Ali İhsan Bey 64
 Ali Rıza Bey [Albay, Doğu Ordusu
 2. Kurmay Başkanı] 13, 25,
 143, 147, 161, 172
 Ali Rıza Paşa [Korgeneral, Batı
 Ordusu Komutanı] 25
 Almanca 81, 193
 Almanya 91
 Amasya 209, 210, 211
 -Redif Tümeni 209, 211
 Anadolu 12, 20, 50, 52, 61, 84,
 116, 133, 191, 194, 199,
 200, 222
 Andreyaviça 210, 215
 Ankara 14, 63, 73, 104, 105, 110,
 113, 116, 209, 210

Arap (lar) 190
 Arda 39, 73, 75, 91, 92, 112, 113,
 115, 133
 Arnavut (lar) 153, 155, 195, 198,
 200, 201
 -gönüllü 29, 50
 -olayı 11, 210
 Askerî Matbaa 111, 118
Askerî Yenilgimizin Sebepleri 48,
 53, 58, 62, 159
 Atatürk, Mustafa Kemal 191, 200
 Atina 35, 96, 97
 Aubert Bey 50
 Avlobovçi 211
 Avusturya 50, 196, 209
 Avusturyahılar 213, 214
 Azatlı 27, 92, 221
 Azbağ 169, 180
 Aziz Paşa [Prens] 142, 143, 166

B

Babaeski 13, 14, 33, 35, 40, 73, 74,
 83, 85, 92, 109, 110, 113,
 144-147, 149, 151, 158,
 167, 174, 188, 219, 223
 Bâbiâli 9, 65, 66, 98, 159, 162
 Bahr-i Sefid *bkz.* Akdeniz
 Bahriye Nazırı 87, 89, 103
Balkan Savaşı-Trakya Seferi 111,
 118, 122, 132, 137
 Balkan Yarımadası 194
 Bar 211, 212, 213, 214, 215, 216,
 221
 batarya 26, 40, 142, 143, 145, 146,
 163, 207, 220
 -dağ bataryası 163
 -topçu bataryası 46
 Bayezit 92
 Bedirköy 140
 Belgrat 35, 96, 97
 Berane 210, 215, 217
 Berat Redif Tümeni 206, 210, 211
 Bereketli 208
 Berlin 35

Beruya 211
 Beyuçe 211, 212, 213
 Binbaşı Ali İhsan Bey *bkz.* Ali
 İhsan Bey
 Bingazi 198
 Birinci Napolyon *bkz.* Napolyon I
 Bolayır 28, 30, 221
 Bolu Alayı 160, 163
 Bonaparte *bkz.* Napolyon I
 Bostanlı 121, 122, 125, 126, 137,
 144, 187, 221
 Brana 66, 210
 -Kaymakamlığı 66
 Bozgun 33, 48, 54, 76, 86, 96, 144,
 145, 147, 155, 160-162, 174,
 179, 187, 189, 199, 200
 Bulgar (lar) 12, 17, 21, 23, 27-30,
 38-40, 43, 49, 50-54, 55, 58,
 60, 63, 65, 71, 73, 80, 82,
 85, 88, 90, 91, 94, 96-100,
 105-107, 115, 120, 121, 122,
 125, 129, 135, 136, 138,
 139, 143, 156, 158, 180,
 181, 186-189, 194, 195, 199,
 200, 205, 207, 208
 Bulgaristan 9, 13, 17, 26, 27, 30,
 32, 38, 49, 50, 71, 87, 88,
 94-98, 100, 101, 115, 118,
 194, 196, 221-224
 Bursalı Yarbay Nihat Bey *bkz.*
 Mehmet Nihat Bey
 Bursa Tümeni 68, 74, 110
 Büyük Boyalık 112, 115, 221
 Büyük devletler [düvel-i
 muazzama] 97, 101, 103, 116

C

Cabir Paşa 161
 Canip Paşa 161
 Cemal Bey [Albay] 9, 13, 21
 Cemil Bey [Yarbay] 12, 26, 89, 116,
 147
 cepbane 11, 16, 31, 63, 81, 83,
 112, 115, 116, 141, 146,
 157, 161, 165, 167, 181,
 214, 220

Cevat Bey [Albay] 9, 13, 43, 67, 68,
93, 162, 168, 169, 171
Cezayir-i Bahr-i Sefid 196
Cibice 90
Cisrimustafapaşa 136, 221
Clausewitz, Carl von 179
Congara 169, 171, 221
Cuma 5, 6, 67, 107, 138, 161, 221
Cuma-i Bâlâ 135, 221

Ç

Çaldıran 191
Çanakkale 11, 14, 52, 73, 104, 105,
108, 113, 116, 199, 219,
220, 221
Çarlık Rusyası 194 ayrıca bkz.
Rusya
Çatalca 30, 56, 65, 76, 84, 85, 166,
180, 188, 189, 201, 219,
222, 224
Çeçun Boğazı 210, 217
Çerkesköy 14, 31, 40, 74, 158, 159,
162, 163, 165, 167, 168,
170-172, 174, 176, 178,
179, 181, 182, 184, 221
Çermen 136
Çeşmeköy 126, 127, 221
Çete 213
Çetine 211, 212, 213
Çiftlik 126, 127, 129
Çorlu 20, 50, 53, 55, 110, 116, 145,
156, 158, 159, 160, 161,
162, 163, 165, 166, 167,
168, 172, 173, 176, 177,
180, 219, 222

D

Danilogard 212
Debre 206, 210
Dedeagaç 19, 52, 83, 91, 129, 130,
219, 223
Demirkapı 29, 205, 206
demiryolu 19, 31, 33, 55, 76, 227
ayrıca bkz. şimendifer

Denizli 15, 74, 79, 137, 206
deniz nakliyatı 83
Dereköy 139, 221
*Der jungen Tuerkei Niederlage
Und Die Moeglichkeit Ihrer
Wiedererhebung: Genç
Türkiye'nin Bozgunu ve
Yeniden Canlanmasının
İmkânı* 54
Dersaadet 19, 74, 83, 98, 104, 107,
109, 110, 113, 137, 156,
157, 158, 166 ayrıca bkz.
İstanbul

Deutsche Rundschau 54
Devlan 135, 221
Devletliagaç 126, 222
Devr-i Hamidiye 195
Dimetoka 14, 15, 27, 33, 35, 55,
68, 75, 83, 91, 115, 120,
129, 130, 223
Dimitriyef [Radko Dimitriev] 121,
138
Divân-ı Harp 20, 22, 36, 41, 42, 44,
45, 69, 102
Doğu Rumeli 28, 49, 75, 76, 88, 107
Donanma 17, 129, 130, 138, 168,
196, 210, 211
Osmanlı donanması 130
Yunan donanması 17, 129, 130,
138
Drejen 136
Dubniçe 106, 121
düvel-i muazzama bkz. Büyük
Devletler

E

Edirne 13, 15, 25, 27, 28, 30, 32,
33, 35, 38, 39, 44, 49, 50,
55, 62, 67, 68, 71, 73-76,
81, 82, 83, 88, 89, 91, 108,
110, 117-120, 122, 123,
125, 127, 129, 137-141,
151-153, 186, 189, 219,
220, 222-224
-Kalesi 13, 108, 127, 137, 152,
220

Eğri Palanga 205
 etmek 113
 Elbasan 209, 214, 216
 -Redif Tümeni 209, 216
 elçi 96, 97, 100, 101, 105, 138
 Enver Paşa 118
 Ereğli 14, 31, 74, 110, 120, 125,
 131, 168, 222
 Ergene 24, 31, 33, 35, 36, 38-44,
 48, 54, 55, 56, 59, 68, 81,
 82, 84, 85, 86, 159, 160,
 165, 166, 167, 168, 169,
 170, 171, 172, 175, 177,
 178, 179, 201
 -suyu 31, 81, 85, 160, 175, 178
 Erikler 126, 127, 142, 222
 Erikli 168, 222
 Eskipolos 112, 126, 127, 139, 140,
 142, 145, 222
 Eskizağra 106, 121, 136
 eşkiya 213

F

Fakih 71, 106, 136
 Fichte [Şair] 200
 Fikle 126
 Filibe 71, 90, 96, 106, 121, 136
 fişek 11, 109, 116
 Foch, Ferdinand 182
 Fransız 35, 83
 Friedrich 191
 frengi 199
 Fuat Ziya Bey [Kürmay Albay] 53,
 161, 166

G

Gaîpler 127, 129
 gayrimüslim 11
 Gazi Ahmet Muhtar Paşa *b.kz.*
 Ahmet Muhtar Paşa
 Gazi Mustafa Kemal Paşa *b.kz.*
 Atatürk
 Geçkinli 126, 127, 129, 222

*General Nokî'nin Ruhuna İthaf ve
 Silah Arkadaşlarımla Bir
 Söyleşi* 196
 General Palat 179, 183, 184, 188,
 200
 Geredeli 126, 127, 129, 145, 222
 Gevgili 126, 222
 Geylan 205, 214
 Girit 196
 Goltz Paşa [Colmar von] 12, 46, 48,
 56, 58, 60, 111, 207
 Goriça 210, 211, 212
 Gosine 209, 210, 222, 224
 Graçko İstasyonu 207
*Guerres des Balkans 1912-1913:
 1912-1913 Balkan Savaşları*
 179, 183, 200
 Gümülcine 13, 132, 133, 138, 140,
 219, 220

H

Hacıdanişment 122, 125, 131
 Hadımköy 7, 167, 181, 182, 222
 Hadi Paşa [Genelkürmay Başkan
 Vekili] 9, 12, 21, 22, 25, 36,
 41, 42, 44, 46, 47, 49, 52,
 64, 65, 66, 69, 70, 71, 74,
 78, 86, 89, 93, 98, 100, 102,
 108, 111, 151, 161
 Hafız Hakkı Paşa [Tuğgeneral] 33,
 52, 144, 145, 161
 Halep 11, 12, 15, 75, 206
 Halil Bey [Yarbay] 13, 21, 47
 Hamdi Bey [Süvari Yüzbaşı] 144
 Hamdi Paşa 165, 180
 Hamilton [İngiliz General] 198
 Harekât Ordusu 197
 Harekât Şubesi Müdürü Yarbay
 Cemil Bey *b.kz.* Cemil Bey
 Hariciye Nazırı 66, 102
 Harmanlı 71, 91, 96, 106, 107, 112,
 115, 119-222
 Hasdere 127

Hasköy 14, 17, 27, 38, 39, 42, 43,
49, 61, 71, 73, 76, 81, 85,
91, 96, 106, 107, 112, 115,
119, 127, 133, 136, 187,
201, 221, 222
Havsa 14, 15, 31, 32, 33, 123, 125,
145, 221, 222
Haydarpaşa 137
Hazineedar 73
Heyet-i Vükelâ 9, 22, 66, 89, 101,
106, 109, 194
Hıdırağa 139, 222
Hıfzı Paşa [Topçu Generali] 162
Hilafet makamı 97
Hilmi Bey [Albay] 141, 142, 161, 162
Hochwaechter 47, 123
Hurşit Paşa [Tümgeneral] 25
Huruşlu 14, 35, 144

I

İbrahim Paşa 151 161
İkdam gazetesi 17
İpek 28, 49, 60, 66, 210, 214, 217,
222, 224
İslimiye 106, 121, 136, 223
İstanbul 12, 15, 16, 19, 31, 44, 52,
55, 58, 73, 79, 97, 109, 111,
116, 117, 122, 153, 159,
162, 194, 195, 197, 218,
219, 220, 222, 224 ayrıca
bkz. Dersaadet
İstranca 27, 54
İşkodra 12, 28, 49, 50, 59, 60, 96,
209, 210, 211, 212, 214,
215, 216, 217, 221-224
İşpoz 212
İştîp 12, 29, 30, 58, 59, 155, 206,
207, 208, 222, 224
İtalya 11, 42, 52, 66, 84, 196, 198,
201
-Savaşı 11, 42, 43, 84, 196, 201
İzmir 11, 12, 15, 52, 137, 194, 200,
206, 218, 219, 220
İzmit 14, 68, 74, 76, 110, 143, 149
İzzet Paşa bkz. Ahmet İzzet Paşa

K

Kabac 24, 44, 45, 73, 74, 79
Kafkasya 196
Kajana 211
Kalezna 212
Karaağaç 144, 167, 169, 171, 172,
174, 175, 178, 179, 180,
181, 222
-Deresi 144
Karaali 73, 222
Karaburun 59
Karacaköy 140, 222
Karadağ 12, 13, 26, 27, 28, 29, 30,
49, 50, 53, 60, 66, 89, 96,
194, 196, 201, 209, 210,
212, 213, 214, 215-217,
222, 223, 224
Karadağlılar 29, 53, 66, 210, 213-
217
Karadeniz 28, 31, 52, 54, 76, 141, 196
Karahasan 170
Karahisar 13, 14, 104, 105, 110,
113, 116, 141, 142, 158,
186, 223
Karanya 216
Karayusuf 139, 140, 151, 223
Kars 55
Karyovlak 206, 207
Kastamonu 14, 74, 104, 105, 110,
113, 116
Kastrat 215, 223
Katırkol 212
Kavaklı 14, 35, 73, 92, 96, 110,
113, 125, 126, 127, 136,
143-147, 223
Kayapa 126, 223
Kayseri 14, 74, 140, 157
Kazım Bey [Yüzbaşı] 64
Kıbrıs 196
Kırcaali 13, 15, 25, 27, 32, 67, 76,
88, 89, 106, 108, 110, 112,
115, 119, 120, 131, 132,
133, 137, 138, 140, 195,
219, 220, 223

Kırkgeçit 53

Kırklareli [Kırkkilise] 14-16, 24,
27, 31-33, 35, 38-40, 42-45,
50, 55, 56, 61, 65, 68, 73,
74, 76, 79, 81-83, 85, 86,
92, 101, 103, 107, 109,
110, 113, 115, 117, 120,
121-123, 125, 129, 135,
137-142, 144-149, 158-163,
165, 166, 173, 176, 179,
184, 186, 187-190, 201,
218-224

-telgrafhanesi 140, 142, 146

-Telgraf Müdürü 140

Kızılağaç 71, 75, 96, 106, 136, 221,
223

Kiremitli 112, 126, 129, 145

Klavzeviç *bkz.* Clausewitz

Kocahıdır 126, 223

Koçana 206, 207, 223

Kofalca 73, 74, 223

Kolaşın 210, 215, 223

Konya 14, 63, 74, 110, 161, 212

Koplik 209, 215

Kosova 11, 60, 62, 222, 223, 224

Köprülü 205, 206, 207, 208, 223

Köstendil 58, 107, 115, 121

Kriegsgeschichtliche einzelschriften
135, 181, 190, 200

Kuleli 83

Kuleliburgaz 75, 83, 91, 223

Kumanova 58, 59, 152, 153, 155,
205, 207, 223

-Muharebesi 59, 153, 155

Kumbarlar Çiftliği 144

Kurape 73

Kuraşlı 91

Kurtalan 112, 115, 223

Kurtköy 136, 223

Küçükdöllük 139, 223

Küçük Ereğli 120, 125, 131

L

Leş 210, 223

Levazım Dairesi 11

Limni 130, 138

Lüleburgaz 14, 15, 17, 23, 24, 27,
32, 41, 42, 56, 62, 73, 74,
79, 82, 97, 107, 108, 112,
113, 116, 125, 144, 145,
149, 157, 158, 159, 160,
162, 167, 169, 171, 174,
175, 177, 179, 180, 181,
184, 186, 188, 189, 201,
218, 219, 221, 222, 223,
224

-Meydan Muharebesi 180, 181,
184, 201

M

Mahmut Muhtar Paşa 12, 20, 65,
77, 103, 123, 124, 138, 142,
143, 145, 161, 162, 180,
193

Mahmut Paşa [Çürüksulu] 21

Mahmut Şevket Paşa [Harbiye
Nazırı] 65, 66, 67, 154,
161, 194

Makedonya 12, 13, 19, 20, 21, 22,
26, 27, 28, 29, 53, 58, 59,
60, 61, 62, 63, 66, 75, 82,
88, 89, 106, 129, 154, 195,
201, 205, 208, 222, 223,
224

Malisor 209

Malisörleri 196

Malisya 210, 215, 223

Maliye Nazırı 66, 194

Manastır 12, 15, 29, 58, 59, 153,
206, 221

Mançurya 198

Mantelli Krupp 82

Marengo 191

Mareşal Foch *bkz.* Foch, Ferdinand

Marmara 28, 31, 222

Meclis-i Vükelâ 40, 69, 87, 88, 89,
90, 97, 100, 102, 103, 105,
159

Medun 211

Mehmet Cemalettin Bey 103

Mehmet Nihat Bey [Yarbay, Bursalı]
111, 118, 122, 132, 135

Meine Fuehrung im Balkankriege
193

Meraciler 139, 151

Meriç 27, 39, 53, 54, 75, 112, 115,
125, 129, 223

mermi 11

Meşrutiyet 30, 118, 153, 196, 197

Midye 31

Milaş 211

*Mit den Tuerken in der Front: Türk-
lerle Cephede* 47, 123

mitralyöz 96

Mitroviçe

-Nizamiye Tümeni 205, 210

Moltke [Graf von] 196

Moriçan 216

Moykovaç 66, 215

Muratlı 19, 31, 32, 35, 40, 54, 74,
79, 81, 84, 85, 92, 130, 223

Müsellim 169, 171, 223

Müslüman 82, 83, 123, 210, 212,
216, 217

Müsüç 126

N

Nacak 92, 144

Napolyon, I 196

Nazım Paşa [Harbiye Nazırı] 17,
19, 20, 21, 22, 23, 24, 25,
34, 35, 36, 37, 38, 41, 42,
43, 44, 45, 46, 47, 63, 64,
66, 68, 69, 70, 71, 78, 84,
86, 93, 94, 98, 100, 101,
102, 103, 104, 105, 106,
108, 109, 111, 116, 117,
118, 120, 122, 131, 132,

133, 135, 136, 137, 140,
147, 148, 149, 159, 165,
166, 168, 169, 170, 173,
174, 175, 177, 178, 179,
180, 181, 183, 194

Neue Freie: Nüve Feraye Pres 191

Nihat Efendi [Teğmen] 116

Noradunkyan Efendi [Maliye Nazırı]
102, 103

O

Ober Bey *bkz.* Aubert Bey

Orahova 211

Ortaköy 73, 219

Osmanlı Çiftliği 170, 223

Osmanlı Devleti 26, 49, 50, 96,
100, 105, 118, 194, 214

-ordusu 7, 9, 11, 30, 32, 38, 43,
50, 54, 63, 88, 89, 97, 100,
102, 105, 116, 117, 147,
166, 194, 196, 197, 200,
205

Osmanlı-Rus Savaşı 22, 52

Ömer Rüşdü Bey 13

Ömer Yaver Paşa *bkz.* Yaver Paşa

P

Padişah 9, 11, 25, 94

Paris 121, 138, 179

-elçiliği 138

pasaport 10, 105

Paşaköy 139, 223

Paşmaklı 136, 221, 224

Pavliköy 14, 15, 33, 35, 40, 68, 92

pây-i taht 84

Petra 126, 144

Pınarhisar 117, 144, 149, 158, 159,
160, 163, 167, 173, 186

Piriştine 28, 49, 58, 153, 205, 210,
214, 224

Pirizren 210, 214, 217

Pirlepe 15, 29, 30, 59, 206, 224

Plave 209, 210, 224

Plaveniça 213

Plevne 38, 53, 106, 121, 187, 188
 Podgoriçe 211-216, 224
 Prens Aziz Paşa bkz. Aziz Paşa
 Provadi 126

R

Raklice 126
 Raniye 58
 Rapşa 209, 215, 216
 Razlık 138, 224
 Rikaveç 210
 Romanya 50
 Rumeli 8, 9, 28, 49, 53, 58, 59, 61,
 71, 74-76, 84, 88, 92, 100,
 107, 130, 132, 136, 137,
 140, 155, 188, 193-195,
 198, 199, 201, 222, 224
 Rupçoz Pomakları 195
 Rusçuk 106, 121
Rus-Japon Savaşından Alınan
Maddi ve Manevi Dersler ve
Japonların Zafer Sebepleri
 189
 Rus-Japon Seferi 198
 Rus Maliye Nazırı Kont Witte bkz.
 Witte
 Rusya 21, 52, 194, 196

S

Sadrazam 7, 65, 66, 96, 97, 100,
 103, 109, 161, 194
 Sadrazam Gazi Ahmet Muhtar Paşa
 bkz. Ahmet Muhtar Paşa
 sahra topu 33, 82
 Sakarya 191, 199
 Sakızköy 164, 169, 224
 Salih Paşa [Nafia Nazırı] 65, 87,
 103, 162, 165
 Samana 73
 Samsun 11, 14, 74
 Sancaktepe 7, 38
 -Genel Karargâhı 38
 Saray 19, 31, 32, 35, 50, 54, 81,
 84, 85, 165, 170, 176, 180,
 222, 224

Sazlıdere 127
 Selanik 12, 19, 52, 58, 59, 63,
 64, 66, 83, 206, 218, 222,
 224
 -iltisak hattı 83
 Selçe 211, 224
 Sem Nehri 211
 Seniçe Mutasarrıflığı 66
 Seyfioğlu 146
 Seymen (Harabe) 126
 Seymenli 62, 73, 76, 96, 106, 115,
 119, 121, 122, 129
 Sırbistan 9, 13, 26, 27, 28, 29, 30,
 49, 94, 96, 97, 98, 100, 101,
 194, 196, 223
 Sırp (lar) 12, 17, 29, 49, 50, 58,
 59, 88, 94, 100, 105, 152,
 199, 215
 Silistre 38, 224
 Silivri 31, 65, 224
 Sinanlı 169
 Sirkeci 97, 110, 162
 Siroz 12, 30, 58, 59, 224
 Sivas 209, 210, 211
 -Redif Tümeni 209, 211
 Slav 17, 20, 21, 26, 155, 214
 Sofya 35, 96, 97, 106, 121
 Suriye 28, 32, 61, 220
 Süloğlu Çiftliği 126, 127, 129

Ş

şair Fichte bkz. Fichte
 Şalapler 74
 Şevket Turgut Paşa bkz. Turgut
 Paşa
 Şeyh Muhsin Fani 63, 64
 şimendifer 19, 26, 74, 83, 85,
 91, 129, 156 ayrıca bkz.
 demiryolu
 Şumnu 38, 106, 121, 224
 Şükrü Paşa [Korgeneral, Edirne
 Komutanı] 127, 128, 139

T

- Taptık 73, 74, 81, 85, 92
 Taşlıca 210, 211
 Taşlımüsellim 126, 224
 Teğmen Ali Efendi *bkz.* Ali Efendi
 Teğmen Nihat *bkz.* Nihat Efendi
 Teke suyu 149
 Tekirdağ [Tekfurdagi] 14-16, 28,
 30, 31, 50, 54, 55, 104, 110,
 113, 116, 117, 137, 140,
 159, 218-224
 -limanları 31
 Tekke 125
 Telan Deresi 32
 telgraf 60, 62, 66, 96, 102, 105,
 107-113, 115-117, 121, 126,
 129, 131, 132, 133, 135-
 142, 146-149, 151, 156-163,
 166-169, 171-175, 177, 178,
 181, 194
 -memurları 138
 -müdürleri 140
 telgrafhane 132, 142, 146, 149
 Tırnovacık 142
 Tikveş 206
 Timraş 135
 Tokemile 212
 Tokucak 73, 126, 144
 Topçu Dairesi 11
 topçu hayvanları 145, 163
 Top-keşân 158
 Trablusgarp 198
 Trabzon 11, 15, 52, 75, 209, 210,
 211
 Trakya 7, 13, 17, 19-23, 26-32, 36,
 42, 48, 52-54, 58-62, 65-67,
 73, 74, 79, 82, 83, 85, 88,
 90, 102, 106, 111, 118, 119,
 122, 132, 137, 159, 189,
 195, 201, 222
 Tren 27, 29, 54, 73, 74, 79, 112,
 116, 141, 145, 158, 162,
 179, 181, 182, 206

- Tuğgeneral Hakkı Paşa *bkz.* Hafız
 Hakkı Paşa
 Tunca 27, 39, 75, 81, 96, 98, 106,
 107, 109, 112, 115, 119,
 120-122, 124, 125-127, 136-
 140, 143
 Turgut Paşa 104, 169, 171
 Tuz 96, 209, 210, 211, 214, 215,
 216, 224
 Türk 54, 55, 56, 183, 190, 199,
 200, 221, 222, 223, 224
 Türkbey 144, 167, 174, 175, 180
 Türkçe 193

U

- Umurfakih 75, 96, 224
 Ustruma 28, 29, 121
 Ustrumca 205, 206, 224
 Uşak 15, 74, 79, 110, 161, 206
 Uzunköprü 40, 68, 74, 91, 221, 224
 Ülgün 211-216, 224
 Üsküp 28, 29, 30, 58, 59, 62, 82,
 145, 153, 158, 161, 205,
 209, 211-224

V

- Vakit gazetesi 156
 vapur 31, 168
 Vardar 28, 49, 50, 53, 58, 59, 89,
 152, 205-208, 222
 -Havzası 28
 Varna 130, 135
 Vaysal 120, 122, 125, 131, 136, 224
 verem 199
 Virace 121
 Viyana 115, 139
 Vize 14, 15, 27, 74, 82, 92, 110,
 140, 141, 157, 160-163,
 167, 169, 171, 176, 179,
 180, 224
 von Hochwaechter *bkz.* Hochwa-
 echter
 Vraça 106
 Witte, Kont von [Rus Maliye Nazırı]
 194

Y

- Yakova Nizamiye Tümeni 209, 211
 Yanbolu 49, 71, 106, 119, 120, 129, 131, 221, 223
 Yanya 49, 50, 59, 196, 224
 Yarbay Cemil Bey *bkz.* Cemil Bey
 Yarbay Halil Bey *bkz.* Halil Bey
 Yarbay Nihat Bey *bkz.* Nihat Bey
 Yaver Paşa [Ömer, Tümgeneral] 112, 123, 145, 175, 177
 Yavuz Sultan Selim [Osmanlı Sultanı] 191
 Yemen 20, 21, 42, 47, 199, 218, 219, 220
 Yenice 17, 24, 27, 42-45, 73, 81, 92, 110, 113, 125-127, 144, 173, 186
 Yeniköy 144
 Yenimahalle 73
 Yenipazar 58, 210, 214, 215, 224
 -Sancağı 214, 215
 Yondela 144
 Yozgat 14, 74, 140
 Yunan (lar) 26, 49, 60, 89, 129, 130, 138, 155, 199, 200, 201, 224
 -donanması 129, 130, 138
 Yunanistan 9, 13, 17, 20, 26, 28, 30, 94, 96, 97, 100, 107, 194, 196, 221, 223, 224
 Yuvalı 169, 224
 Yüzbaşı Kazım Bey *bkz.* Kazım Bey
 Yüzbaşı Nihat Bey *bkz.* Nihat Efendi

Z

- Zaluf 110, 113, 224
 Zeki Paşa [Korgeneral] 17, 153
Zeki Paşa'nın Balkan Savaşı Hatıratı 153
 Zeta Vadisi 212
 Ziya Bey *bkz.* Fuat Ziya Bey
 Ziya Paşa [Tuğgeneral] 12, 21, 22, 23, 25, 44-47, 67, 71, 86, 94

KORGENERAL SAİT PERTEV DEMİRHAN

1871 yılında İstanbul'da doğan Sait Pertev Demirhan, Mustafa Paşa'nın oğludur. 1889 yılında girdiği Harp Okulu'nu, 1892'de Harp Akademisi'ni kurmay yüzbaşı olarak bitirmiştir.

Harp Akademisi'ni kurmay yüzbaşı olarak bitirdikten sonra Genelkurmay 2. Şubesine atanmıştır. Bir süre Almanya'da eğitim görmüştür. İstanbul'a döndükten sonra 1907 yılına kadar pek çok görevde bulunmuş ve bu sırada Tümgeneral rütbesine kadar yükselmiştir. 1909 yılında rütbe tasfiyesi kanunundan dolayı rütbesi kurmay albaylığa indirilmiştir. Ancak Sait Pertev Demirhan yine görevlerini yapmaya devam etmiştir. 1911 yılına kadar farklı görevlerde bulunmuştur.

29 Temmuz 1911'de Abdullah Paşa refakatinde İşkodra'ya gitmiştir. 4 Haziran 1912'de İtalya Savaşı dolayısıyla İzmir'de teşekkül eden Batı Ordusu 2. Kurmay Başkanlığına geçici olarak tayin edilmiştir. 29 Eylül 1912'de Başkomutanlık Karargâhında kurmay başkanlığına atanmıştır. Bu görevinde bulunduğu sırada yaşadığı olaylar, elde ettiği bilgi ve belgeleri 1927 yılında *Balkan Savaşı'nda Büyük Genel Karargâh* adı altında kitap halinde yayımlamıştır. 19 Ekim 1912'de yeniden tümgeneralliğe terfi etmiştir.

21 Temmuz 1913'te 5. Kolordu Komutanlığına, daha sonra yapılan bir teşkilatta da 4. Kolordu Komutanlığına tayin edilmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'nda İzmir'de, İstanbul'da ve Kafkas Cephesinde bulunmuştur. 1917-1918 yılları arasında askerî temsilci sıfatıyla Avusturya İmparatoru'nun yanına gönderilmiştir. Ülkeye döndükten sonra Askerî Okullar Müfettişliği görevinde bulunmuştur.

1923 yılında Genelkurmay Harp Tarihi Şubesi Müdürlüğü görevini yürütmüştür. 1924 yılında Coğrafya Encümeni Genel Kâtipliği yapmıştır. 1926 yılında coğrafya incelemesi ile ilgili olarak Avrupa'ya gönderilmiştir.

1928 yılında Korgeneralliğe terfi etmiş, aynı yıl Askerî Temyiz Mahkemesi Divan Üyeliği görevine atanmıştır.

26 Kasım 1931 tarihinde yaş haddinden emekliye ayrılmış, 10 Mayıs 1964 tarihinde vefat etmiştir.

Sait Pertev Demirhan yaptığı hizmetlerden dolayı Osmanlı Devleti tarafından pek çok nişan ve madalya ile ödüllendirilmiştir. Japonya, Romanya, Almanya, Avusturya-Macaristan hükümetleri tarafından da çeşitli madalyalarla yaptığı hizmetler ödüllendirilmiştir.

Balkan Savaşı'nda Büyük Genel Karargâh

100. Yıl Anısına

Balkan Savaşı

"...fesat ahlakıdır ki vatanın çok fazla tehlikede olduğu böyle bir günde tümenlerimizi, cemiyetlerimizi, gazetelerimizi ve hatta halkımızı en ziyade birbirleriyle uğraştırıyor, birbirine hayat ve mevcudiyetini mahvetmek istercesine hazin ve müchiş bir mücadeleye daldırıyor... Biz hâlâ ibret almıyoruz. Hepimiz için olması gereken ortak gaye selamet ve vatani unutuyoruz... İtalya Savaşı'nın ne şekilde sona ereceği henüz meçhuldür. Bulgaristan adeta bizi tehdide cüret ediyor. Rusya, ordusuyla Kafkasya'da, donanmasıyla Karadeniz'de her türlü duruma karşı hazır duruyor. Avusturya, Arnavutluk'taki karışıklık ve ihtilâlin sonucunu bekliyor. Karadağ, Malisörleri tahrikte devam ediyor. Sırbistan çıkacak bir fırsatı kaçırmamak için heyecanlanıyor ve hızlı bir şekilde hazırlanıyor. Yunanistan, Girit'ten başka Cezayir-i Bahr-i Sefid'e ve hatta Kıbrıs'a göz dikiyor, binlerce seneden beri Arnavut olan Yanya vilayetimizi benimsemeye yelteniyor. Diğer devletler de topraklarımız hakkında türlü türlü emeller peşinde koşuyorlar. Dışarıya karşı vatanın uğradığı bu bin türlü tehlikeye karşı biz ne yapıyoruz? Biz birbirimizle uğraşiyor, birbirimizin gözünü oymaya çalışıyoruz. Kıskançlık, fesat, arabozculuk, ihtiras ve çekememezlik âleminde yaşıyoruz. Ortada kuru bir "vatan" sözü dönüyor; fakat vatanın her birimize yüklediği kutsal görevlere karşı kayıtsız ve yabancı kalıyoruz ki bu kutsal görevin en önemlisi vatanın selameti uğrunda bütün millet arasında tesis etmesi gereken gerçek bir kardeşliktir. Kardeşlikten amaç birliği doğar. Bir millette özellikle dış işlerde fikir birliği olmazsa o millet, bütün kuvvetinden istifade edemez; aksine dışarıya karşı birlikte kullanılması gereken muhtelif kuvvederde fikir birliğinin olmaması nedeniyle birbirine karşı kötü kullanılması yüzünden birbirini iptal eder, hükümsüz bırakılır..." sözleri o zamanki Osmanlı milletin ve Osmanlı ordusunun elim durumunu yeterli derecede tasvir eder.

ALFA

Ticarethane Sokak, No: 53
Cağaloğlu 34110 Fatih / İstanbul
Tel: 0212 513 34 20 (pbx)
Faks: 0212 519 33 00
www.alfakitap.com info@alfakitap.com

ARŞİV

ISBN 978-605-106-669-1

